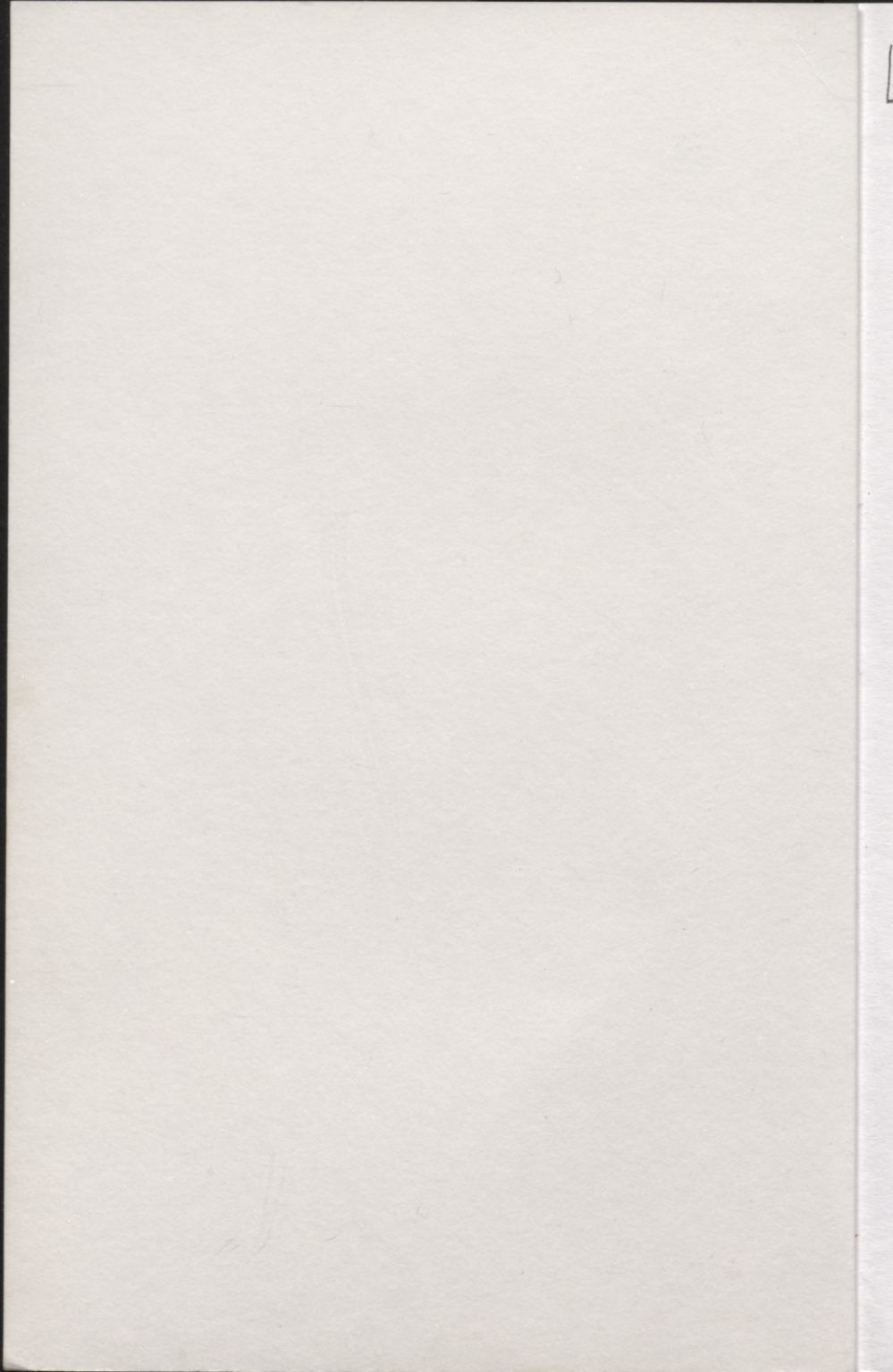

Daba un vestune 2007

2006-3
L 686

L
5

Daba un
vesture

2007

 ZINĂTNE

UDK 502+94(474.3)(059)

Da 020

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0306099000

Atbildīgā redaktore un sastādītāja
ZAIGA KIPERE

Redakcijas kolēģija:

SAULVEDIS CIMERMANIS, GUNTIS ENIŅŠ,
ARTURS MAURIŅŠ, ĒVALDS MUGURĒVIČS,
ANDRIS PITERĀNS un EDGARS VIMBA

Mākslinieks ALDIS ALEKS

Uz 1. un 4. vāka – zivju gārnis
ARŅA BLUMBERGA foto

ISBN 9984-767-78-7

- © Zaiga Kipere, sastādījums, 2006
- © Aldis Aleks, mākslinieciskais
noformējums, 2006
- © Apgāds "Zinātne", 2006

Gribi – tici, gribi – netici!

Četrdesmit piecus gadus vecs cilvēks ir spēka pilnbriedā. Viņš jau ir krietnus pāris desmit gadus nostrādājis, līdz pensijai vēl gadi divdesmit... Jaunības pārgalvības ir aiz muguras, un līdz vecuma ģeķībai vēl tālu. Vārdu sakot, visnotaļ nosvērta un nopietna personība. Bet ko lai saka par kalendāru, gadagrāmatu, gadskārtēju izdevumu – sauciet to kā gribat –, kurš četrdesmit piecus gadus nenogurstoši meklē arvien jaunus tematus, ko stāstīt saviem lasītājiem, gan domājot par tiem pieredzējušiem, kā tagad teiktu, faniem, kuriem grāmatplauktā sarindoti jau četrdesmit četri “Dabas un vēstures kalendāra” sējumi un tiem 2007. gadā jāpiepulcina vēl četrdesmit piektais eksemplārs, gan par tiem jaunajiem, kas informāciju meklē ne tikai internetā? Galu galā visi skolnieciņu projekti un studentu kursa darbi nevar būt absolūti vienādi kā vienas globālā tīmekļa vistas dētas olas.

Tā nu ir sanācis, ka 2007. gada “Dabas un vēstures” izdevums tiešām ir četrdesmit piektais pēc skaita. Vai būs arī piecdesmitais, to šodien varam tikai minēt, tāpēc savu galīgi neapaļo jubileju nolēmām atzīmēt mazliet neparasti un piedāvāt jums, cienījamie lasītāji, dažus netradicionālākus notikumu un parādību traktējumus, atļaujot pašiem izlemt – ticēt tiem vai neticēt.

Maldi, aļošanās, dažādas teikas un nostāsti pavada cilvēku visu mūžu. Citādi nemaz nebūtu interesanti dzīvot. Tikai vienas vienīgas absolūtas patiesības – phē, cik garlaicīgi! Necenšoties konkurēt ar “Mistēriju”, “Zintnieku”, “Dziednieku” un citiem līdzīgiem izdevumiem, nestrīdoties par NLO esamību vai neesamību un citpasauļu iedzīvotāju ādas krāsu, “Daba un vēsture 2007” aicina jūs padomāt par to, vai alkoholisms tiešām ir iedzimts, vai Saules kauja 1236. gadā tiešām notika pie Vecsaules, vai Latvijā tiešām ir dzīvojuši sami cilvēkēdāji, vai mušas tiešām mirst no mušmirēm un vai literārais “Titāns” četrpadsmit gadu pirms “Titānika” tiešām paredzēja katastrofu.

Vieni mīti gadu gaitā ir izkriedēti, citiem mēs nešaubīgi turpinām ticēt un esam gatavi vilka zobiem plēst katru, kas tos apšaubīs. Galu galā – ticēt vai neticēt ir katra paša ziņā. Un godīgi atzīties savos maldos – arī. Lai jums interesanta lasīšana!

Redkolēģija

“Notikumi met ēnu pagātnē”?

Dižais Johans Volfgangs Gēte – dzejnieks, dabaspētnieks un filozofs – sacījis, ka lielie notikumi metot ēnu pagātnē. Protams, notikuma lielums var būt nosacīts. Piemēram, uz slidenas ietves pārlauzta kāja man ir liels notikums, bet valstij – nemanāms sākums. Savukārt milzu cunami Dienvidāzijā vai prāmja “Estonia” avārija bija liels notikums pat visas pasaules mērogā. Pirmā notikuma ēnu es jau iepriekš varbūt varētu pamanīt kaut vai sapnī, bet otrā notikuma ēnu – vairāki, pat daudzi cilvēki.

Dažkārt atsevišķi cilvēki sagaidāmā notikuma ēnu saskata apbrīnojami precīzi. Parasti viņi ir apveltīti ar spēcīgu iztēli. Lūk, daži piemēri.

Rakstnieks Edgars Po 1838. gadā publicēja stāstu “Artura Gordona Pima piedzīvojumi”, kurā aprakstīta kāda kuģa avārija un četru izglābušos matrožu ciešanas. Beidzot trīs bada nomocītie jūrnieki apēd ceturto – Ričardu Pārkeru. Pēc 48 gadiem vairāki laikraksti rakstīja par kuģa “Mag-nonet” bojāeju. Izglābušies tikai četri matroži. Pēc vairāku dienu kļīšanas atklātā jūrā un badošanās trīs jūrnieki apēduši ceturto... Ričardu Pārkeru. Viss noticis tieši tā, kā to bija aprakstījis Edgars Po.

Otrs gadījums. 1897. gadā klajā nāca Morgana Robertsona romāns “Veltīgums”. Autors apraksta milzīga pasažieru kuģa “Titāns” būvi. Kuģa garums bijis 800 pēdu, tam bijušas trīs dzenskrūves un tas spējis attīstīt ātrumu līdz 23 mezgliem (ap 42,6 km/stundā). Kuģis varējis uzņemt līdz 3000 pasažieru. Aprīlī tas devies no Anglijas uz Ameriku, bet šajā ceļā sadūries ar peldošu ledus gabalu un nogrimis. Bet pēc četrpadsmit gadiem tieši aprīlī viss romānā aprakstītais notika īstenībā. Vienīgi tikko uzbūvētā milzu lainera nosaukums bija “Titāniks”, nedaudz garāks par M. Robertsona “saskatīto”. Arī reālais kuģis bijis garāks par divdesmit piecām ar pusi pēdām (vai varbūt romāna autors skaitlī vienkārši noapaļojis?). Kuģim bija trīs dzenskrūves, un tas spēja uzņemt 3000 pasažieru. Tiesa, apmēram trešdaļa vietu netika aizņemtas. Kā tolaik rakstījuši laikraksti, daļa pasažieru pēdējā brīdī atteikušies no šikā brauciena.

Vai tad nav dzirdēts, ka, nelabu nojautu mākts, cilvēks pēkšņi atsakās no iecerētā brauciena un tā izvairās no avārijas? Amerikāņu psihologs Viljams Kokss nolēmis pārbaudīt, cik statistiski droši ir apgalvot, ka priekšnojauta brīdina cilvēkus par vilciena avāriju. Viņš izvēlējies 28 dienas, kad notikušas nopietnas avārijas, un salīdzinājis pasažieru skaitu avārijas dienā ar šo

rādītāju tai pašā nedēļas dienā iepriekšējās četrās nedēļās un vidēji 10 dienās pirms avārijas. Starpība izrādījies būtiska. Sevišķi liela (pat divas reizes) – kopējos vagonos. Jo guļamvagonos taču pārsvarā brauc darijumu cilvēki, uzņēmēji, kuriem ieplānoto braucienu atcelt ir daudz grūtāk, tāpēc viņi biežāk apklusina nojautas brīdinošo balsi vai uzskata to par māņiem.

Gadu pēc plaši izskanējušās Aberfānas katastrofas Londonā tika organizēts Britānijas priekšnojautu birojs. Velsā Aberfānas ogļraču ciematā 1966. gada oktobrī nogāzās stāvā akmensogļu kalna augšdaļa un apraka 144 cilvēkus. Starp bojā gājušajiem 128 bija skolasbērni. Dr. Dž. Barkers ar laikraksta starpniecību lūdza ciemata iedzīvotājus uzrakstīt viņam par savām priekšnojautām pirms šīs nelaimes. Viņš saņēmis 176 vēstījumus, no kuriem atlasījis 24 tādus, kurus apstiprinājuši liecinieki par stāstīto pirms nelaimīgā notikuma. Šī informācija diezgan plaši izskanēja pasaules plašsaziņas līdzekļos, un drīz vien Centrālo priekšnojautu reģistratūru izveidoja arī Ņujorkā.

Nojauta bieži vien ir neskaidra. Taču arī skaidri izteiktu brīdinājumu cilvēki ne vienmēr ņem vērā. Tāds bieži pieminētais negadījums noticis ar Francijas karali Henriju II. Mišels Nostradams 1555. gadā bija publicējis savus "Pareģojumus", kuru pirmā centūrija 35. katrenā (četrrindē) vēstīja, ka jauns lauva divcīņā izdurs aci vecajam un tas mirs mokošā nāvē. Viņš arī esot brīdinājis karali nepiedalīties turnīros. Taču 1559. gada 1. jūlijā karalis tomēr piedalījās turnīrā par godu savas meitas Elizabetes kāzām ar Spānijas karali Filipu II. Divkaujā ar skotu gvardes kapteini Gabriēlu Montgomeriju šķemba no pārlūzušā šķēpa ietriecās karalim aci, un pēc desmit dienu smagām ciešanām Henrijs II nomira.

Bet arī izvairīšanās no paredzētās nelaimes var kļūt liktenīga. Angļu vēsturnieks V. Grīns grāmatā "Renesanse un reformācija. Apskats par Eiropas vēstures periodu. 1450.–1660. gads" (Green V. H. H. Renaissance and Reformation. A survey of European history between 1450 and 1660. – London, 1964) stāsta par Neuzvaramās armādas traģisko likteni 1588. gada augusta nogalē. Armādas izbraukšana no Amsterdamas tikusi atlikta uz piecām dienām, lai pārļaiestu Nostradama paredzēto vētru, kurā iešot bojā daudzi kuģi. Bet no paredzētās vētras arvien nebija ne miņas, un spāņu eskadra beidzot devās uz Angliju. Taču jūrnieku garu nomākušās nelaimes gaidas. Pēc neveiksmīgām sadursmēm ar veiklākiem un modernāk bruņotiem angļu karakuģiem Neuzvaramā armāda devusies atceļā. Beidzot uznākusi pamatīga vētra, kurā gājusi bojā apmēram puse no spāņu eskadras kuģiem.

Bet cik tad tālu var pamanīt nākotnes notikumu ēnu? Lai atbildētu uz šādu jautājumu, angļu psihologs Dž. Orme izanalizējis 148 veiksmīgus paredzējumus. Izrādījies, ka vairāk nekā trešā daļa (38%) paredzējumu īstenojušies diennakts laikā. Apmēram 9% paredzējumu piepildījušies nākamajā diennaktī. Un, jo tālāk laikā, jo mazāk bijis īstenojušos paredzējumu. Dž. Orme konstatējis, ka ap 90% analizēto paredzējumu piepildījušies

48 stundu laikā un tikai 3% gadījumos latentais (slēptais) periods bijis ilgāks par četrām nedēļām.

Daudzi pētnieki ir mēģinājuši noskaidrot paredzēšanas "mehānismu". Rezultāti ir pretrunīgi. Acīmredzot informācijas tehnoloģiju straujās attīstības ietekmē sāk dominēt informācijas lauka hipotēze. Šī hipotēze balstās uz jau ielāgoto faktu, ka informācija *kaut kur* atrodas (glabājas). Un, lūk, to *kaut kur* iedomājas kā *informācijas lauku* (Visuma datu banka, pasaules saprāts, kosmiskā apziņa u. tml.). Ar informācijas lauku matemātiskā izpratnē operēja profesors V. Naļimovs, fizikālajā – I. Šmeļovs un citi. Universālajā informācijas laukā glabājoties informācija par visu, kas bijis un būs ar visiem un visu šajā un citās pasaulēs. Šim laukam cilvēks pieslēdzoties ar savas psihe bezapziņu. Taču šajā hipotēzē jautājums par to, kā notiek pieslēgšanās – tieši vai ar kolektīvās bezapziņas starpniecību –, arvien vēl paliek diskutabls.

Pieņemot šo hipotēzi, tāds ierasts, bet izplūdis jēdziens kā intuīcija zaudē savu nenoteiktību (intuīcija kā zemapziņa, kā paredzēšana, kā sarg-eņģelis u. c.). Jo tad intuīciju var definēt kā informācijas pārceļšanas procesu ("mehānismu") no bezapziņas apziņā. Un pieņemam, ka bezapziņā šī informācija var ienākt kā no tiešās ārējās vides, tā arī no universālā informācijas lauka. Hipotēzes ietvaros arī jāpieņem, ka uz universālo informācijas lauku neattiecas fiziskās pasaules laika kategorija. Varam sacīt, ka šāds lauks ir atemporāls (bezlaicīgs).

Kā raksta Džulians Freizers, Starptautiskās laika pētišanas biedrības dibinātājs un tās pirmais prezidents, atemporālā pasaule ir tāda, kurā laiks ir apstājies. Mūsdienu dabaszinātnes izpratnē atemporāla ir pasaule, kas sastāv no elementārdaļiņām bez miera masas (piemēram, gaismas daļiņas – fotoni), kuras kustas ar gaismas ātrumu (300 000 km/sec.). Pēc A. Einšteina Relativitātes teorijas iznāk, ka galējais ātrums ir gaismas ātrums, kuram tuvojoties laika gaita palēninās un apstājas, sasniedzot šo ātrumu. Gaismas plūsmā laiks ir apstājies.

Bet kas gan notiktu, ja kaut kas apsteigtu gaismas ātrumu? Vērpes (torsionu) lauka teorijas piekritēji taču apgalvo, ka signālātrums šajos laukos daudzkārt pārsniedz gaismas ātrumu. Teorētiski sagaidāms, ka vērpes laukā laiks mainīs virzienu uz pretējo, tātad signāls ("ēna") pienāks no apkārtējās pasaules nākotnes notikumiem. Astronoms Nikolajs Kozirevs jau pirms kara grāmatā "Cēloniskā mehānika" rakstīja, ka cēloņu un seku secība ir atkarīga no laika plūsmas virziena. Tiesa, laiku viņš izprata ne kā attiecības (latīniski *relatio*), atbilstoši relativitātes teorijai (un arī mūsu ikdienišķajai izpratnei), bet gan kā fiziski aktīvu substanci (pašu par sevi esošu), līdzīgi vielai un enerģijai. Ja relativitātes teorijā laiks virzienu nemaina (gaismas ātrumu teorija aizliedz pārsniegt), tad N. Kozireva koncepcijā laika plūsmas virziens ir atkarīgs no entropijas paaugstināšanās (haotizēšanās, dezorganizēšanās) vai pazemināšanās (sakārtošanās, attis-

tība, augšana). Sistēma, kurā entropija pieaug (piemēram, degoša malka), izdala laiku, bet entropijas pazemināšanās gadījumā (piemēram, zāles augšana) – uzsūc substancālo laiku. Vēl jāatzīmē, ka pēc N. Kozireva koncepcijas laika plūsmas ātruma ziņā ir līdzīga signālam vērpes laukā. Tas ir vismaz gaismas ātrums kvadrātā vai pat kubā!

Kā redzam, papildinot universālā informācijas lauka hipotēzi ar mūsdienu temporālisma atziņām, var būtiski to padziļināt vai izveidot ievērojami fundamentālāku hipotēzi. Bet varbūt teoriju? Cerams, ka šāda plašāka konceptuāla bāze varētu kalpot intuitīvās paredzēšanas mūsdienīgākas metodes izveidei. Kaut gan nevar sacīt, ka nekādu inovāciju šajā virzienā nav. Prognozēšanā ļoti populāra kļuvusi Delfi metode (tehnika), kas apvieno informācijas intuitīvo iegūšanu ar tās racionālo apstrādi. Taču plašsaziņas līdzekļi plaši izmanto ekstrasensu spēju pieslēgties... universālajam informācijas laukam (?) ar dažādu priekšmetu palīdzību.

Piemēram, kā stāstīts laikrakstā "Soveršenno sekretno" (2002. g. nr. 4), amerikāņu TV studijas NBC sarunu šovā 1953. gada 14. maijā Džeina Diksone, koncentrēti raudzīdamās savā kristāla bumbā, paziņojusi, ka Padomju Savienības premjeru Maļenkovu apmēram pēc diviem gadiem nomainīsot cilvēks ar ovālu seju, zaļām acīm un nelielu bārdiņu. Tomēr šis bārdainis ilgi nevaldīšot. Viņu nomainīsot maza auguma plikpaurains resnītis. Gan ASV sūtnis Padomju Savienībā Deiviss, kas pats piedalījies šajā pārraidē, gan PSRS sūtnis Zarubins, kas sastapis pareģi nākamajā dienā, šim pareģojumam nav noticējuši. Taču pēc diviem gadiem paredzētais sāka piepildīties. 1955. gadā par PSRS premjeru kļuva cilvēks ar bārdiņu – Bulgaņins, bet 1958. gadā premjera amatā nāca plikpaurainais resnītis – Hruščovs. Bet, sagaidot 1964. gadu, Diksone atkal pareģojusi, ka jaunajā gadā Hruščovam varu atņemšot. Tā arī notika.

Bieži jautā – cik droši ir paredzējumi? Protams, ne mazums ir blefo-tāju, kuriem ļoti gribas izcelties vismaz īslaicīgi. Daļa paredzētāju maldīgi tic saviem pareģojumiem. Bet kāds varētu būt piepildījušos paredzējumu statistiskais novērtējums? Te lasītājam jāatgādina, ka matemātiskā statistika vērtē nejauso gadījumu varbūtību. Piemēram, ja metam monētu, tad iespējami divi varianti: cipars vai ģerbonis. Katra šo divu variantu *nejausa* īstenošanās ir $100\% : 2 = 50$ procentu. Nejausības komplementācija ir tās pretstats – nenejausība (nepieciešamība, likumsakarība), šajā gadījumā: $100\% - 50\% = 50$ procentu. Otrs gadījums. Ņemam spēļu metamo kau-liņu, uz kura sešām skaldnēm (malām) ir punkti ("acis") no viens līdz seši. Pieņemsim, ka pirmo reizi uzkrīt sešinieks. Šī varianta nejausas īstenošanās varbūtība = $100\% : 6 \approx 16,7$ procenti. Ja otrreiz pēc kārtas uzkrīt tas pats skaītis, tad tādas nejausības varbūtība ir $100\% : 12 \approx 8,3$ procenti. Bet šādu rezultātu nenejausības (likumsakarības, nepieciešamības) varbūtība attiecīgi ir $100\% - 16,7\% = 83,3$ procenti un $100\% - 8,3\text{ procenti} = 91,7$ procenti. Iespaidīgi, vai ne?

Sinergētiskā prognoze un Daniēla pravietojums

Sinergētika ir izveidojusies 20. gs. nogalē kā jauna zinātnes nozare, kas risina pašorganizācijas problēmas dabā. Sinergētika rosinājusi postneklasiskas dabaszinātnes tapšanu ar nelineāru daudzdimensiālu esamības redzējumu. Sinergētiskās metodoloģijas pieejas un metodes kļūst perspektīvas arī sociālajās un humanitārajās zinātnēs, tās ienāk psiholoģijā, socioloģijā, politoloģijā, futuroloģijā. Un te dažkārt rodas paradoksāla situācija, kādu apraksta fiziķis F. Kapra grāmatā "Fizikas Dao". Zinātnieks, bruņojies ar vismodernāko aparātūru un daudzu savu priekšteču uzkrātajām milzīgajām zināšanām, neatlaidīgi un mērķtiecīgi "rāpjas pa zinātnes klinšaino krauju". Beidzot, sasniedzis kādu spožu atziņas virsotni, viņš ierauga mistiķi, kas tur sēž jau vairākus tūkstošus gadu... Citiem vārdiem, zinātnieks izsaka racionālā teorijā, korektā formulā, nepārprotamā definīcijā to, ko citā veidā vismaz daļēji zināja un citādi izteica senie prātnieki, magi un šamaņi.

Tāda paradoksāla paralēle redzama starp 21. gs. sākumā publicēto cilvēces demogrāfijas globālo problēmu prognozi un Bībeles pravieša Daniēla tālās nākotnes redzējumu. Cilvēces nākotnes prognostiskā analīze izklāstīta pazīstamo Krievijas zinātnieku Sergeja Kapicas, Sergeja Kurdjumova un Georgija Maliņeckā grāmatā "Sinergētika un nākotnes prognozes". Neiedziļināšos šīs prognozes fenomenoloģiskā modeļa sarežģītajos nelineārajos dinamiskajos vienādojumos, tikai īsumā atstāstīšu iegūtos rezultātus.

Prognozes modelis kvantitatīvi ataino visas cilvēces kā globālas sistēmas attīstības gaitu. Kā zināms, kvantitāte ir cieši saistīta ar kvalitāti un tāpēc spēj objektīvi atspoguļot esamību, šīs globālās sistēmas (cilvēces) vēsturiskās attīstības raksturu. Cilvēces vēsturi, sākot ar hominīdu parādīšanos, modelis iedala trijās epohās (A, B un C). Epoha A sākusies pirms 4,4 miljoniem gadu, kad Āfrikā parādījās cilvēkveidīgas būtnes (hominīdi). Par šīm būtnēm zinātnieki strīdas: vai tās jau bijušas cilvēki vai augsti attīstīti cilvēkveidīgie pērtiķi. Epohas A laikā norisinājusies šo hominīdu skaita lineāra augšana, un 2,8 miljonu gadu laikā to kopskaits sasniedzis apmēram 100 000. Tad sākusies B epoha, kas turpinājusies 1,6 miljonus gadu – līdz 1965. gadam. Epohas B laikā notikusi planētas iedzīvotāju kopskaita

hiperboliska augšana, līdz tas sasniedzis 3,5 miljardus cilvēku. Šī otrā epoha iedalās 11 periodos, kuru ilgums nelineāri samazinājies no viena miljona gadu līdz 42 gadiem (1922–1965). Katrs nākamais periods ir īsāks par iepriekšējo e (2,72) reizes, tikpat reižu palielinājies cilvēku kopskaits (e – naturālā logaritma bāze).

Kā redzam, B epohā sociālais (vēsturiskais) laiks ir nelineārs (hiperbolisks) attiecībā pret hronoloģisko, fizikālo laiku. Nelineāri, paātrināti pieaug arī iedzīvotāju skaits. Līdz ar cilvēku skaita pieaugumu ne tikai veidojas un pastiprinās kontakti starp ciltīm un tautām, bet mainās arī šo kontaktu raksturs – sablīvējas sociālais laiks un līdz ar to paātrinās vēstures gaita. Pēdējā perioda ilgums (42 gadi) atbilst cilvēka raksturīgākajam laikam, kas ir vienas paaudzes efektīvais ilgums. Noslēdzoties B epohas pēdējam periodam 1965. gadā, sākusies cilvēces demogrāfiskā pāreja uz C epohu.

Jēdzienu demogrāfiskā pāreja ieteicis amerikāņu demogrāfs F. Noutstains (*Notestein*) 1945. gadā, kaut gan šo koncepciju ar nosaukumu “demogrāfiskā revolūcija” jau 1909.–1934. gadā izstrādāja franču demogrāfs A. Landrijs (*Landry*) iedzīvotāju atražošanās procesa tipu nomaīņas skaidrošanai. Turpmāko gandrīz simt gadu laikā izveidojušies vairāki teorētiskie virzieni ar vairāk vai mazāk atšķirīgu demogrāfiskās pārejas interpretāciju. Prognozes modeļa autori pamatojas uz J. Česnā (*Chesnais*) un T. Merika (*Merrick*) demogrāfiskās pārejas perioda izpratni. Atbilstoši šādai izpratnei šai pārejai ir raksturīga iedzīvotāju skaita strauja palielināšanās, kas perioda vidū (2007) sasniegs pieauguma maksimumu (iedzīvotāju kopskaits pieaug par 100 miljoniem gadā). Bet pēc 2007. gada pieaugums strauji kritīsies, līdz pārejas beigās (2049) cilvēces kopskaits sasniegs 12 miljardus un turpmāk pieaugs aizvien lēnāk, tuvojoties 14 miljardiem, protams, ja nenotiks kādas grandiozas kataklizmas. Tā kā demogrāfiskās pārejas perioda ilgums lidzināsies dubultajam cilvēka raksturīgajam laikam ($42 \text{ gadi} \times 2$), šis periods beigsies 2049. gadā. Pēc šīs pārejas sākšoties C epoha – pasaules iedzīvotāju kopskaita stabilizācija.

Protams, ka runa ir par visu cilvēci kā vienotu sistēmu. Taču telpiski un laikā šie procesi ris nevienmērīgi. Cilvēces globālās sistēmas teritoriāli dažādās daļās (reģionos) procesi apstieidz vidējo tempu vai aizkavējas. Dažās Eiropas zemēs demogrāfiskā pāreja esot sākusies jau 18. gs. vidū. Tā izpaudusies asās sociālās kataklizmās (revolūcijas, terorisms, kari). Pirmais un Otrais pasaules karš, nacistu koncentrācijas nometnes un padomju gulags... Tuvojoties demogrāfiskās pārejas maksimumam, pieaug sociālā nestabilitāte un spriedze. Tad pat sīki notikumi var izraisīt milzīgas sekas. Kā, piemēram, pēc šāviena Sarajevā sākās pasaules karš.

Ja Eiropas valstīs demogrāfiskā pāreja tuvojas noslēgumam, tad Dienvidu un Dienvidaustrumu Āzijā, Āfrikā un Latīņamerikā šis process tagad

tikai tuvojas kulminācijai, tas notiek krietni straujāk un tajā piedalās vismaz 15 reizu vairāk cilvēku nekā Eiropā. Tāpēc sociālās kataklizmas šajos reģionos var izpausties asāk un ar krietni lielāku vērienu. Nākamības situāciju vēl bīstamāku padara kareivīgo Āzijas valstu valdošās elites kodolieroči.

Taču ir pamats arī piesardzīgam optimismam. Pirmkārt, vienotā Eiropa kā zināmas stabilitātes paraugs un iniciators. Otrkārt, globālajā cilvēces sistēmā tās daļa (Eiropas Savienība) būtiski ietekmē šo sistēmu dažādos līmeņos, pat dziļi mentālajā. Piemēram, ne Parīzē, ne citās Francijas pilsētās un kaimiņvalstīs neviens no protestētājiem pats līdz šim nav uzspriedzinājies, kā tas ir parasts Tuvajos Austrumos. Treškārt, pat musulmaņu valstīs sievietes sāk izvairīties no daudzo bērnu dzemdēšanas, viņas aizvien aktīvāk sāk cīnīties par savām tiesībām.

Prognozes modelis paredz, ka C epochā ne tikai stabilizēsies planētas iedzīvotāju kopskaits, bet arī būtiski pārtaps cilvēces vecuma struktūra un vērtību orientācija, mainīsies sabiedrības un indivīda attīstības kritēriji. Pasaule patiesi kļūšot citāda. Par nākamās epochas sabiedrības apziņas vēstnesi varot uzskatīt ilgtspējīgās attīstības koncepciju, kuru pieņēma ANO konference Riodežaneiro 1992. gadā. Šī koncepcija ir pārņēmusi attīstīto valstu sabiedrības apziņu. Taču jaunattīstības valstīs vēl dominē elementārās šīsdiēnas problēmas (nabadzība, slimības, pat bads), par ko liecina 2002. gada ANO konference Johannesburgā, kurā apsprieda ilgtspējīgās attīstības koncepcijas īstenošanu praksē. Nācās konstatēt, ka pasaules mērogā tā pagaidām vēl nav kļuvusi par mūsu dienās praktiski risināmu uzdevumu, bet arvien paliek aktuāla nākotnes problēma. Bet līdz 2049. gadam taču iespējams vēl daudz ko paveikt!

Tomēr visā šajā atstāstījumā visintriģējošākais ir tas, ka līdzīgi sinerģētiku prognozei savu paredzējumu izteicis bibeliskais pravietis Daniēls, kurš dzīvojis pirms apmēram divarpus tūkstošgadēm. Kā vēsti Bībele, Jūdas ķēniņa Joakima trešajā valdīšanas gadā (586. gads pr. Kr.) Bābeles ķēniņa Nebukadnecara karaspēks iekaroja Jeruzalemi, pievāca Dievnama traukus un piederumus, kā arī deportēja daudzus izraēliešus uz Sineāra zemi Babilonijā. No aizvestajiem izraudzījās trīs izglītotos jaunekļus, lai viņus sagatavotu kalpošanai ķēniņa pili. Starp šiem jaunekļiem ar īpašu viedumu izcēlies Daniēls. Viņš ne tikai pratis iztāstīt valdnieka sapni, ko nespējuši visi kaldeju gudrie, bet arī izskaidrojis šī sapņa jēgu. Daniēls izskaidrojis arī otrā majestātes sapņa pravietisko būtību, kā arī atšifrējis, ko viņa dēla ķēniņa Balsacara dzirēs uz sienas rakstījusi noslēpumainā roka. Pēc tam arī pašam Daniēlam nākušas vairākas atklāsmes. Viņš redzējis sapnī, ka varens auns badījies pret vakariem, pret ziemeļiem un pret dienvidiem un neviens zvērs nav varējis viņa priekšā pastāvēt un neviens nav varējis izglābties no viņa varas. Tad divradzim uzbrucis vienradzis āzis un pievārējis to. Bet tad,

kad āzis bijis visstiprākais savā spēkā, tam nolūzis viņa lielais rags un tā vietā izauguši četri skaisti ragi, kas vērsti uz visām četrām debespusēm. Ercenģelis Gabriēls viņam paskaidrojis, ka auns ar diviem ragiem esot mediešu un persiešu ķēniņi, bet sprogainais āzis esot grieķu ķēniņš. Lielais rags uz āža pieres esot pirmais varenais ķēniņš, bet četri ragi, kas izaug nolauztā vietā, nozīmējot četras valstis, kas izveidosies no viņa valsts, "bet ne ar tādu varu un spēku, kāds viņam bija" (Dan. 8:22).

Ko liecina turpmākā vēstures gaita par šiem paredzētajiem notikumiem? Babilonas valdnieka medieša Darija karaspēku pēc apmēram četrdesmit gadiem (539. gadā pr. Kr.) sakāva Persijas valdnieka Kira armija un ieņēma Bābeli. Pēc pāris gadsimtiem šo lielvalsti iekaroja Maķedonijas Aleksandrs. Vareņības zenītā viņš pēkšņi nomira un viņa superlielvalsts sadalījās četrās lielās valstis un vairākās sikās valstiņās. Tie ir Daniela pravietojumi, kas jau sen ir piepildījušies. Bet kā ar viņa vīziju par mūsu dienām? Daniela grāmatas beigās lasām, ka pēc šausmīgiem kariem un postījumiem iestāsies miers un laimīga dzīvošana. Kad tas būs?

Pravietis vēstī: "Un no laika, kad pārtrauks dienišķo upuri, kad sāksies negantība un postīšana Dievnamā, – paies tūkstoš divi simti deviņdesmit dienas. Svētīgs, kas to iztur un pārdzīvo un sasniedz tūkstoš trīs simti trīsdesmit piecas dienas!" (Dan. 12:11; 12). Viegli saskaitīt: $1290 + 1335 = 2625$. Runa ir it kā par dienām. Taču atcerēsimies: "Bet Es tev ieskaitīšu (...) gadu par tikpat dienām (...); par katru gadu Es tev uzlieku vienu dienu" (Ecēh. 4:5; 6). Tātad cilvēka laika mērogā runa ir nevis par dienām, bet par gadiem. Arī atskaites laika punkts norādīts: "...no laika, kad pārtrauks dienišķo upuri..." Daniēla laikos dienišķo upuri drikstēja ziedot tikai Jeruzalemes templī. Līdz ar tempļa izpostīšanu (586. gadā pr. Kr.) dienišķais upuris tika pārtraukts. Ja pie šī notikuma gada pieskaitām 2625 gadus (tehniski no 2625 atskaitām 586), tad noapaļoti iznāk 2040. gads. Šis būtiski nozīmīgā pagrieziena gads cilvēces vēsturē gandrīz pilnīgi sakrīt ar 2049. gadu, ko uzrāda sinerģētiskais prognozes modelis. Atšķirība par 0,32% divarpus tūkstošus ilgā laika intervālā taču ir tik niecīga...

DECEMBRIS	NOVEMBRIS	OKTOBRS
12 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31

Gada kalendārs 2007

	JANVĀRIS					FEBRUĀRIS					MARTS				
P	1	8	15	22	29		5	12	19	26		5	12	19	26
O	2	9	16	23	30		6	13	20	27		6	13	20	27
T	3	10	17	24	31		7	14	21	28		7	14	21	28
C	4	11	18	25		1	8	15	22		1	8	15	22	29
Pt	5	12	19	26		2	9	16	23		2	9	16	23	30
S	6	13	20	27		3	10	17	24		3	10	17	24	31
Sv	7	14	21	28		4	11	18	25		4	11	18	25	

	APRĪLIS					MAIJS					JŪNIJS				
P		2	9	16	23 30		7	14	21	28		4	11	18	25
O		3	10	17	24	1	8	15	22	29		5	12	19	26
T		4	11	18	25	2	9	16	23	30		6	13	20	27
C		5	12	19	26	3	10	17	24	31		7	14	21	28
Pt		6	13	20	27	4	11	18	25		1	8	15	22	29
S		7	14	21	28	5	12	19	26		2	9	16	23	30
Sv	1	8	15	22	29	6	13	20	27		3	10	17	24	

	JŪLIJS					AUGUSTS					SEPTEMBRIS				
P		2	9	16	23 30		6	13	20	27		3	10	17	24
O		3	10	17	24 31		7	14	21	28		4	11	18	25
T		4	11	18	25	1	8	15	22	29		5	12	19	26
C		5	12	19	26	2	9	16	23	30		6	13	20	27
Pt		6	13	20	27	3	10	17	24	31		7	14	21	28
S		7	14	21	28	4	11	18	25		1	8	15	22	29
Sv	1	8	15	22	29	5	12	19	26		2	9	16	23	30

	OKTOBRIS					NOVEMBRIS					DECEMBRIS				
P	1	8	15	22	29		5	12	19	26		3	10	17	24 31
O	2	9	16	23	30		6	13	20	27		4	11	18	25
T	3	10	17	24	31		7	14	21	28		5	12	19	26
C	4	11	18	25		1	8	15	22	29		6	13	20	27
Pt	5	12	19	26		2	9	16	23	30		7	14	21	28
S	6	13	20	27		3	10	17	24		1	8	15	22	29
Sv	7	14	21	28		4	11	18	25		2	9	16	23	30

KALENDĀRIJS

Ilgonis Vilks

Paskaidrojumi kalendārija tabulām

Latvija ietilpst 2. laika joslā, un pulksteņi tajā iet pēc 2. joslas jeb Austrumeiropas laika. Uz vasaras laiku pāriet marta pēdējās svētdienas rītā plkst. 3, pulksteņa rādītājus pagriežot par vienu stundu uz priekšu. Vasaras laiks ir spēkā līdz oktobra pēdējai svētdienai plkst. 4, kad pulksteņa rādītājus par vienu stundu pagriež atpakaļ. Kalendārā laika apzīmējumi doti pēc 2. joslas laika vai pēc vasaras laika. Saules un Mēness lēkta un rieta momenti aprēķināti Rīgai. Tie rāda Saules un Mēness augšējās malas redzamo lēkta un rieta momentu, ievērojot gaismas laušanu Zemes atmosfērā. Mēnesim ievērots arī leņķis starp skata virzienu uz Mēnesi no Zemes centra un no novērošanas vietas (Rīgas). Mēnesim dots ceļš zodiakā. Zīmju maiņas dienā uzrādītas abas zīmes. Zodiaka zīmes apzīmētas šādi: A – Auns, Vr – Vērsis, D – Dvīņi, Vz – Vēzis, L – Lauva, J – Jaunava, Sv – Svari, Sk – Skorpions, St – Strēlnieks, M – Mežāzis, Ū – Ūdensvīrs, Z – Zivis.

Mēness fāzes apzīmētas šādi

- jauns Mēness
- ◐ pirmais ceturksnis
- pilns Mēness
- ◑ pēdējais ceturksnis

Gadalaiki 2007. gadā

Pavasara sākums	21. martā plkst. 2 ^h 07 ^m
Vasaras sākums	21. jūnijā plkst. 21 ^h 06 ^m
Rudens sākums	23. septembrī plkst. 12 ^h 51 ^m
Ziemas sākums	22. decembrī plkst. 8 ^h 08 ^m

Gadalaiku sākumu nosaka Saules atrašanās noteiktās ekliptikas vietās – pavasara punktā, vasaras saulgriežu punktā, rudens punktā un ziemas saulgriežu punktā. Ekliptika ir riņķis pie debess, pa kuru pārvietojas Saule. Zeme atrodas perihēlijā (vistuvāk Saulei) 3. janvārī 22^h, bet afēlijā (vistālāk no Saules) 7. jūlijā 3^h.

Aptumsumi 2007. gadā

2007. gadā notiks divi Saules un divi Mēness aptumsumi.

1. **Pilns Mēness aptumsums** 3. un 4. martā būs redzams Amerikas kontinenta austrumu daļā, Eiropā, Āfrikā, kā arī Āzijas centrālajā un dienvidu daļā. Latvijā aptumsuma gaita ir šāda.

Daļējā fāze sākas	23 ^h 30 ^m
Pilnā fāze sākas	0 ^h 44 ^m
Maksimālās fāzes brīdis	1 ^h 21 ^m
Pilnās fāzes beigas	1 ^h 58 ^m
Daļējās fāzes beigas	3 ^h 12 ^m
Maksimālās fāzes lielums	1,237.

2. **Daļējs Saules aptumsums** 19. martā būs redzams Āzijas dienvidos, dienvidaustrumos un austrumos. Latvijā aptumsums nebūs redzams.

3. **Pilns Mēness aptumsums** 28. augustā būs redzams Ziemeļamerikā, Japānā un Austrālijā. Latvijā aptumsums nebūs redzams.

4. **Daļējs Saules aptumsums** 11. septembrī būs redzams Dienvidamerikas dienvidu daļā. Latvijā aptumsums nebūs redzams.

Saules ceļš 2007. gadā

Saule ieiet		
kur	kad	cikos
Ūdensvīra zīmē	20. janvārī	13.01
Zivju zīmē	19. februārī	3.09
Auna zīmē	21. martā	2.07
Vērša zīmē	20. aprīlī	14.07
Dvīņu zīmē	21. maijā	13.12
Vēža zīmē	21. jūnijā	21.06
Lauvas zīmē	23. jūlijā	8.00
Jaunavas zīmē	23. augustā	15.08
Svaru zīmē	23. septembrī	12.51
Skorpiona zīmē	23. oktobrī	22.15
Strēlnieka zīmē	22. novembrī	18.50
Mežāža zīmē	22. decembrī	8.08

Mēness fāzes 2007. gadā

● Jauns Mēness		► Pirmais ceturksnis		○ Pilns Mēness		◐ Pēdējais ceturksnis	
Dat.	h m	Dat.	h m	Dat.	h m	Dat.	h m
				03.01.	15.57	11.01.	14.45
19.01.	6.01	26.01.	1.01	02.02.	7.45	10.02.	11.51
17.02.	18.14	24.02.	9.56	04.03.	1.17	12.03.	5.54
19.03.	4.43	25.03.	21.16	02.04.	20.15	10.04.	21.04
17.04.	14.36	24.04.	9.35	02.05.	13.09	10.05.	7.27
16.05.	22.27	24.05.	0.02	01.06.	4.04	08.06.	14.43
15.06.	6.13	22.06.	16.15	30.06.	16.49	07.07.	19.54
14.07.	15.04	22.07.	9.29	30.07.	3.48	06.08.	0.20
13.08.	2.02	21.08.	2.54	28.08.	13.35	04.09.	5.32
11.09.	15.44	19.09.	19.48	26.09.	22.45	03.10.	13.06
11.10.	8.01	19.10.	11.33	26.10.	7.52	01.11.	23.18
10.11.	1.03	18.11.	0.33	24.11.	16.30	01.12.	14.44
09.12.	19.40	17.12.	12.17	24.12.	3.16	31.12.	9.51
08.01.08.	13.37	15.01.08.	21.46	22.01.08.	15.35	30.01.08.	7.03
07.02.08.	5.44	14.02.08.	5.33	21.02.08.	5.30	29.02.08.	4.18

JANVĀRIS – ZIEMAS MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saulē		Dienas ilgums
			lec	riet	
			h m	h m	h m
P	1	Laimnesis, Solvita, Solvija	9 01	15 53	6 52
O	2	Indulis, Ivo, Iva, Ivis	9 01	15 54	6 53
T	3	Miervaldis, Miervalda, Ringolds	9 01	15 55	6 54
C	4	Spodra, Ilva, Ilvita	9 00	15 57	6 57
Pt	5	Sīmanis, Zintis	9 00	15 58	6 58
S	6	Spulga, Arnita	8 59	16 00	7 01
Sv	7	Rota, Zigmārs, Digmārs, Juliāns	8 58	16 01	7 03
P	8	Gatis, Ivanda	8 58	16 03	7 05
O	9	Kaspars, Aksels, Alta	8 57	16 04	7 07
T	10	Tatjana, Dorisa	8 56	16 06	7 10
C	11	Smaida, Franciska	8 55	16 08	7 13
Pt	12	Reinis, Reina, Reinholds, Renāts	8 54	16 10	7 16
S	13	Harijs, Ārijs, Āris, Aira	8 53	16 11	7 18
Sv	14	Roberts, Roberta, Raitis, Raitis	8 52	16 13	7 21
P	15	Fēlikss, Felicita	8 51	16 15	7 24
O	16	Lidija, Lida	8 50	16 17	7 27
T	17	Tenis, Dravis	8 48	16 19	7 31
C	18	Antons, Antis	8 47	16 21	7 34
Pt	19	Andulis, Alnis	8 46	16 23	7 37
S	20	Olģerts, Alģirds, Alģis, Orests	8 44	16 25	7 41
Sv	21	Agnese, Agnija, Agne	8 43	16 27	7 44
P	22	Austris	8 41	16 29	7 48
O	23	Grieta, Strauta	8 40	16 32	7 52
T	24	Krišs, Ksenija, Eglons	8 38	16 34	7 56
C	25	Zigurds, Sigurds	8 36	16 36	8 00
Pt	26	Ansis, Agnis, Agneta	8 35	16 38	8 03
S	27	Ilze, Ildze, Izolde	8 33	16 40	8 07
Sv	28	Kārlis, Spodris	8 31	16 43	8 12
P	29	Aivars, Valērijs	8 29	16 45	8 16
O	30	Tina, Valentina, Pārsla	8 27	16 47	8 20
T	31	Tekla, Violeta	8 25	16 49	8 24

Piezīmes

Mēness		Mēness	
lec h m	riet h m	ceļš h m	fāzes h m
12 58	7 39	D	
13 45	8 58	D/Vz 17 14	
14 57	9 50	Vz	○ 15 57
16 25	10 20	Vz/L 23 15	
17 56	10 36	L	
19 24	10 45	L	
20 47	10 51	L/J 8 19	
22 06	10 55	J	
23 22	10 58	J/Sv 20 16	
—	11 01	Sv	
0 39	11 05	Sv	● 14 45
1 58	11 09	Sv/Sk 9 08	
3 19	11 16	Sk	
4 45	11 26	Sk/St 20 12	
6 13	11 45	St	
7 34	12 18	St	
8 36	13 18	St/M 3 50	
9 15	14 43	M	
9 36	16 22	M/Ū 8 16	● 6 01
9 48	18 04	Ū	
9 56	19 43	Ū/Z 10 49	
10 01	21 20	Z	
10 06	22 55	Z/A 12 53	
10 11	—	A	
10 16	0 30	A/Vr 15 29	
10 24	2 07	Vr	● 1 01
10 36	3 46	Vr/D 19 10	
10 57	5 23	D	
11 36	6 48	D	
12 38	7 48	D/Vz 0 17	
14 01	8 23	Vz	

1. Jaungada diena.
2. Pirms 130 gadiem dzimis žurnālists, tulkotājs, rakstnieks, vēsturiskā romāna "Prāvesta Glikas audžu meita" autors **Jēkabs Birgers** (1877–1966).
3. Pirms 350 gadiem dzimis vācu ārsts **Rozīns Lentiljs** (1657–1733); jaunībā trīs gadus uzturoties Kurzemē, neparasti vērīgi ielūkojies dabā un cilvēku dzīvē un aprakstījis savus iespaidus ļoti interesantā darbā "Šis tas ievēribas cienīgs par Kurzemi" (1692), darbs tulkots arī latviski.
6. Zvaigznes diena. Ziemassvētku kauju un latviešu strēlnieku piemiņas diena.
10. Pirms 40 gadiem (1967) Pļaviņu HES strādnieku ciemats iegūst pilsētas tiesības (Stučka, tagad Aizkraukle). Šajā datumā izsludina Alūksnes, Jelgavas, Limbažu, Ventspils rajonu dibināšanu; tie tika likvidēti 1962. gadā.
13. Pirms 175 gadiem (1832) sāk iznākt nedēļas avīze "Tas Latviešu Ļaužu Draugs" (līdz 1846). Tajā daudz populārzinātnisku rakstu par astronomijas un dabaszinātņu tēmām.
17. Pirms 185 gadiem (1822) iznācis pirmais un līdz šim ilglaicīgākais laikraksts latviešu valodā "Latviešu Avīzes" (līdz 1915) – tātad 93 gadus. Vienā no sākuma numuriem sniegta informācija par muzeju Jelgavā "Kurzemes putni un daži meža zvēri it kā dzīvi iekš glāzes lādēm skatāmi. .. Ir mēs, latvieši, tiekam ielaisti .. tas ir Kurzemes muzeums, kur bez maksas šos brangumus parādīs". Latvietis tiek aicināts ne vien muzeju apmeklēt, bet arī nodot glabāšanā vērtīgas Kurzemi raksturojošas lietas.
20. 1991. gada barikāžu aizstāvju atceres diena.
20. Pirms 255 gadiem (1752) tiek paziņots, ka "zemniekiem Pilsātā šurp un turp braukādamiem būs platu ceļu taisīt" (iebraukt ziemas ceļus divrindu kustībai).
25. Pirms 20 gadiem (1987) Rīgas jūras līcī, pēkšņa atkušņa, vēja un viļņu ietekmē ceļoties ūdens līmenim, no krasta atšķēļas ap 100 km² liels ledus gabals ar 1500 bļītkotājiem (daudzi no Lietuvas); pēc apjomīgiem glābšanas darbiem absolūtais vairākums izglābti.
25. Pirms 100 gadiem dzimis zoologs, dzēlējplēvspārņu faunas pētnieks LU Zooloģijas muzeja speciālists **Vilhelms Tumšs** (1907–1981).
26. Latvijas Republikas starptautiskās *de iure* atzīšanas diena.
28. Pirms 585 gadiem (1422) izdotas Livonijas zemes tiesības, kurās ir arī šādi norādījumi zemniekiem – kristīt bērnus mēneša laikā, reizi gadā iet pie bikts, aizliedz laulātiem pāriem šķirties, piedraudot ar kāķi, aizbēgušais laulātais sodāms ar nāvi.
29. Pirms 120 gadiem dzimis agronomijas doktors **Pēteris Starcs** (1887–1968), no 1944. gada trīmdā.
31. Pirms 120 gadiem dzimis izcilais gleznotājs, Latvijas dabas un darba atainotājs **Kārlis Miesnieks** (1887–1977).

"Dabas un vēstures" lasītājiem fotogrāfa Māra Loca vārds nav svešs. Viņš ir neparasts cilvēks un strādā neparasti. Vāc Latvijas 20. gadsimta 20. un 30. gadu pasta atklātnes ar dabas skatiem, pieminekļiem, sabiedriskām un dzīvojamām ēkām, tiltiem, dzelzceļa stacijām un citiem objektiem, kāpj mugurā uztīcamajam draugam velosipēdam un dodas meklēt to vietu, kur savulaik stāvējis fotogrāfs. Tā tapušas attēlu sērijas "Agrāk un tagad", kuras ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu izveidotajās izstādēs varējuši vērot daudzu Latvijas pilsētu iedzīvotāji. 2003., 2004. un 2005. gadā Māra Loca fotogrāfijas publicētas arī "Dabas un vēstures kalendārā".

Tagad Māris Locs cer ar jūsu palīdzību atrast 20. un 30. gadu atklātnēs redzamās vietas, kuras viņam līdz šim nav izdevies atpazīt. Daudzas ēkas droši vien pārmainījušās līdz nepazīšanai, varbūt to vairs vispār nav, bet varbūt vēl ir cilvēki, kas atceras, kur tās ir bijušas, un var palīdzēt fotogrāfam iegūt kādas ziņas. Būsim atsaucīgi!

Adrese: Māris Locs, Ilūkstes iela 20-74, Rīga, LV-1082

Tālrunis: 7247196, mob. 29376394, e-pasts: maris.locs@inbox.lv

FEBRUĀRIS – SVEČU MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saulē		Dienas ilgums
			lec h m	riet h m	
C	1	Brigita, Indra, Indris, Indars	8 23	16 52	8 29
Pt	2	Spidola, Sonora	8 21	16 54	8 33
S	3	Aīda, Ida, Vida	8 19	16 56	8 37
Sv	4	Daila, Veronika	8 17	16 58	8 41
P	5	Agate, Selga, Silga, Sinilga	8 15	17 01	8 46
O	6	Dārta, Dace, Dora	8 13	17 03	8 50
T	7	Nelda, Rihards, Ričards	8 11	17 05	8 54
C	8	Aldona, Česlavs	8 09	17 07	8 58
Pt	9	Simona, Apolonija	8 07	17 10	9 03
S	10	Pauline, Paula	8 04	17 12	9 08
Sv	11	Laima, Laimdota	8 02	17 14	9 12
P	12	Karlina, Lina	8 00	17 17	9 17
O	13	Malda, Melita	7 57	17 19	9 22
T	14	Valentīns	7 55	17 21	9 26
C	15	Alvils, Olafs, Olavs, Aloizs	7 53	17 24	9 31
Pt	16	Jūlija, Džuljeta	7 50	17 26	9 36
S	17	Donats, Konstance	7 48	17 28	9 40
Sv	18	Kora, Kintija	7 46	17 30	9 44
P	19	Zane, Zuzanna	7 43	17 33	9 50
O	20	Vitauts, Smuidra, Smuidris	7 41	17 35	9 54
T	21	Eleonora, Ariadne	7 38	17 37	9 59
C	22	Ārija, Rigonda, Adrians	7 36	17 39	10 03
Pt	23	Haralds, Almants	7 33	17 42	10 09
S	24	Diāna, Dina, Dins	7 31	17 44	10 13
Sv	25	Alma, Annemarija	7 28	17 46	10 18
P	26	Evelina, Mētra, Aurēlija	7 26	17 48	10 22
O	27	Livija, Līva, Andra	7 23	17 51	10 28
T	28	Skaidrite, Skaidra, Justs	7 20	17 53	10 33

Piezīmes

Mēness		Mēness		
lec h m	riet h m	ceļš h m	fāzes h m	
15 31	8 42	Vz/L 7 15		
17 00	8 53	L	○ 7 45	
18 25	9 00	L/J 16 34		
19 46	9 05	J		
21 04	9 08	J		
22 21	9 11	J/Sv 4 15		
23 39	9 14	Sv		
—	9 18	Sv/Sk 17 10		
0 59	9 23	Sk		
2 22	9 31	Sk	● 11 51	
3 48	9 45	Sk/St 5 01		
5 12	10 10	St		
6 23	10 56	St/M 13 43		
7 12	12 09	M		
7 39	13 43	M/Ū 18 35		
7 55	15 25	Ū		
8 04	17 08	Ū/Z 20 30	● 18 14	
8 11	18 49	Z		
8 16	20 28	Z/A 21 06		
8 20	22 06	A		
8 26	23 46	A/Vr 22 04		
8 32	—	Vr		
8 43	1 28	Vr		
9 01	3 08	Vr/D 0 42	● 9 56	
9 33	4 39	D		
10 28	5 46	D/Vz 5 48		
11 45	6 28	Vz		
13 13	6 50	Vz/L 13 30		

1. Pirms 15 gadiem (1992) smagā diplomātiskā cīņā un ar ārvalstu atbalstu izdodas panākt vienošanos par Krievijas karaspēka izvešanu no Latvijas.
 2. Sveču diena.
 2. Pirms 70 gadiem (1937) apkopoti dati par Uzvaras laukuma izbūvei savāktiem ziedojumiem, to summa ir 1 383 699 lati.
 6. Pirms 120 gadiem dzimis viens no visu laiku ievērojamākiem Latvijas valstsvīriem, pirmais ārlietu ministrs **Zigfrīds Anna Meierovics** (1887–1925).
 6. Pirms 140 gadiem dzimis publicists, politiķis, vairāku apcerējumu par vēstures tēmām (izglītība, emigrācija, 1905. gads) autors **Kristaps Bahmanis** (1867–1942).
 8. Pirms 70 gadiem (1937) atklāta pirmā Latvijas daiļamatniecības izstāde (bijusi iecerēta jau pirms Pirmā pasaules kara); tā izvietota Lielajā un Mazajā gildē, pārstāvēti visdažādākie izstrādājumi, bet sevišķu pārsteigumu sagādājuši Ilģuciema stikla fabrikas darinājumi pēc Romana Sutas metiem.
 9. Pirms 100 gadiem dzimusi dzejniece, tulkotāja, LZA korespondētājlocekle **Mirdza Ķempe** (1907–1974).
 11. Pirms 100 gadiem dzimis geologs paleontologs **Pēteris Liepiņš** (1907–1964).
 13. Pirms 135 gadiem (1872) Smiltēnē pirmo reizi rādīts teātris – “viens brangs prologs un tās lugas “Kāds brīdis kantori”, “Lakstīgala un brāļa meita” un “Midzenis tiesas priekšā””.
 15. Pirms 85 gadiem (1922) pieņemta Latvijas Republikas Satversme.
 16. Lietuvas Republikas proklamēšanas diena (1918).
 18. Pirms 75 gadiem (1932) pieņemti noteikumi par valsts valodu; izdota arī speciāla instrukcija to realizēšanai.
 20. Pirms 40 gadiem (1967) sakarā ar izvērstu ķīmiskās rūpniecības kompleksa celtniecību Olaines pilsētcietums iegūst pilsētas tiesības.
 23. Pirms 75 gadiem (1932) izdots noteikums par sudraba piecu latu monētu trešo izlaidumu – 600 000 gabalu.
 24. Igaunijas Republikas proklamēšanas diena (1918).
 27. Pirms 130 gadiem dzimis publicists, literatūras un mākslas kritiķis, aktīvs 1905. gada revolūcijas dalībnieks **Jānis Asars** (1877–1908).
 27. Pirms 100 gadiem dzimis akvarelists un grāmatu ilustrators, latviskas dabas izjūtas izteicējs **Kārlis Sūniņš** (1907–1979).
- Pirms 15 gadiem (1992), gada sākumā Kārļa Skalbes memoriālajā muzejā “Saulrieti” nonāk dzejnieka meitas Ilzes saglabātais arhīvs, kas izteiksmīgi parāda emigrantu dzīvi Zviedrijā.

Palīdzēsim atrast !

Vēpe gaidis

Pomestis draņņavas

MARTS – SĒRSNU MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saulē		Dienas ilgums
			lec h m	riet h m	
C	1	Ivars, Ilgvars	7 18	17 55	10 37
Pt	2	Lavīze, Luīze, Laila	7 15	17 57	10 42
S	3	Tālis, Tālavs, Marts	7 13	18 00	10 47
Sv	4	Alise, Auce	7 10	18 02	10 52
P	5	Austra, Aurora	7 07	18 04	10 57
O	6	Vents, Centis, Gotfrīds	7 05	18 06	11 01
T	7	Ella, Elmīra	7 02	18 08	11 06
C	8	Dagmāra, Marga, Margita	6 59	18 10	11 11
Pt	9	Ēvalds	6 57	18 13	11 16
S	10	Silvija, Liliāna, Laimrota	6 54	18 15	11 21
Sv	11	Konstantīns, Agita	6 51	18 17	11 26
P	12	Aija, Aiva, Aivis	6 49	18 19	11 30
O	13	Ernests, Balvis	6 46	18 21	11 35
T	14	Matilde, Ulrika	6 43	18 24	11 41
C	15	Amilda, Amalda, Imalda	6 41	18 26	11 45
Pt	16	Guntis, Guntris, Guntars	6 38	18 28	11 50
S	17	Ģertrūde, Gerda	6 35	18 30	11 55
Sv	18	Ilona, Adelīna	6 33	18 32	11 59
P	19	Jāzepe	6 30	18 34	12 04
O	20	Made, Irbe	6 27	18 36	12 09
T	21	Una, Unigunde, Dzelme, Benedikts	6 24	18 39	12 15
C	22	Tamāra, Dziedra	6 22	18 41	12 19
Pt	23	Mirdza, Žanete, Žanna	6 19	18 43	12 24
S	24	Kazimīrs, Izīdors	6 16	18 45	12 29
Sv	25	Māra, Mārīte, Marita	7 13	19 47	12 34
P	26	Eiženija, Ženija	7 11	19 49	12 38
O	27	Gusts, Gustavs, Tālrīts	7 08	19 51	12 43
T	28	Gunta, Gunda, Ginta	7 05	19 53	12 48
C	29	Aldonis, Agija	7 03	19 56	12 53
Pt	30	Nanija, Ilgmārs	7 00	19 58	12 58
S	31	Gvido, Atvars	6 57	20 00	13 03

Piezīmes

Mēness		Mēness					
lec		riet		ceļš		fāzes	
h	m	h	m	h	m	h	m
14 42	7 03	L					
16 07	7 11	L/J	23 32				
17 29	7 16	J					
18 48	7 19	J		○	1 17		
20 05	7 22	J/Sv	11 25				
21 22	7 25	Sv					
22 41	7 29	Sv					
—	7 33	Sv/Sk	0 17				
0 03	7 40	Sk					
1 27	7 51	Sk/St	12 37				
2 52	8 10	St					
4 08	8 44	St/M	22 35	●	5 54		
5 05	9 44	M					
5 40	11 07	M					
6 00	12 44	M/Ū	4 52				
6 12	14 25	Ū					
6 19	16 07	Ū/Z	7 31				
6 25	17 47	Z					
6 30	19 28	Z/A	7 42	●	4 43		
6 35	21 11	A					
6 41	22 56	A/Vr	7 16				
6 50	—	Vr					
7 05	0 41	Vr/D	8 07				
7 32	2 20	D					
9 20	4 39	D/Vz	12 49	●	21 16		
10 32	5 30	Vz					
11 58	5 57	Vz/L	20 05				
13 27	6 12	L					
14 53	6 21	L					
16 15	6 27	L/J	6 27				
17 34	6 31	J					

5. Pirms 445 gadiem (1562) Livonijas ordeņa mestrs Gothards Ketlers un viņa palīgi svinīgi atsakās no amatiem. No juridiskā viedokļa to var uzskatīt par Livonijas likvidācijas un jaunas valsts – Kurzemes un Zemgales hercogistes – rašanās dienu.
6. Pulkveža **Oskara Kalpaka** (1882–1919) piemiņas diena.
- 12., 13. Pirms 90 gadiem (1917) Valmierā pēc Rīgas Lauksaimniecības centrālbiedrības iniciatīvas sanāk Vidzemes zemes sapulce, kas ievēlē Vidzemes pagaidu zemes padomi. Tās lēmuma 1. pantā teikts, ka nepieciešams apvienot visas latviešu apdzīvotās zemes Vidzemes, Kurzemes un Vitebskas guberņās vienā administratīvā vienībā ar vārdu Latvija.
13. Pirms 100 gadiem dzimis tautsaimnieks, vēsturnieks, LZA goda doktors profesors **Jānis Labsvīrs** (1907–2002). Kopš 1944. gada emigrācijā Vācijā, ASV. LZA Fonds piešķir Jāņa Labsvīra stipendijas vēstures studentiem.
17. Pirms 65 gadiem (1942) tiek izsludināts uzsaukums Zemgales iedzīvotājiem vākt krāsainos metālus, nosaucot iespējamus derīgos priekšmetus, tādus kā kannas, paplātes, putnu krātiņi, vara jumti, svaru bumbas, mūzikas instrumenti, zvani u. c. Sevišķi izciliem ziedotājiem paredzēti atzinības raksti.
18. Pirms 75 gadiem (1932) dzimis valodnieks, LZA ārzemju loceklis **Anatolijs Nepokupnijs** (Ukraina).
21. Pirms 630 gadiem (1377) Pūpolu svētdienas priekšvakarā lietuvju karalis Kešutis ar saviem dēliem un lielu karaspēku iebrūk Kurzemē, Kuldīgas komturejā un baznīcās, posta, dedzina; noslepkavoto un sagūstīto skaits sasniedz 700.
22. Pasaules ūdens diena.
22. Pirms 250 gadiem (1757) Ventspils rāte izdod rīkojumu, ka pilsētas abiem skolotājiem visās svētdienās un svētku dienās kopā ar jauniešiem jāiet baznīcā, kā to jau darījuši viņu priekšteči, un divas reizes gadā jānotur skolā publisks eksāmens.
22. Pirms 70 gadiem (1937) Daugavā no Ķeguma līdz Ogres izveidojas milzīgs ledus sastrēgums, Tomes pagasts applūdis. Pēc dažām dienām trauksmes ziņas no Gaujas, Lielupes. Jelgavā applūst Čakstes bulvāris.
23. Starptautiskā Baltijas jūras diena.
24. Pasaules meteoroloģijas diena.
25. Komunistiskā genocīda upuru piemiņas diena un 1949. gada deportāciju atcere.
25. Pirms 135 gadiem dzimis vācbaltu dabaszinātnieks, filozofijas doktors **Karls Reinholds Kupfers** (1872–1935). Viņa savāktais augu herbārijs joprojām glabājas LU.
26. Pirms 720 gadiem (1287) zemgaļi pie Griezes (starp Nigrandi un Mažeikiem) sagrauj Livonijas ordeņa karaspēku.
30. Pirms 80 gadiem (1927) parakstīti karstos strīdos izlemtie Latvijas un Igaunijas robežpraktstu oriģināli.

Palīdzēsim atrast !

APRĪLIS – SULU MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saulē		Dienas ilgums
			lec h m	riet h m	
Sv	1	Dagnis, Dagne	6 54	20 02	13 08
P	2	Irmgarde	6 52	20 04	13 12
O	3	Daira, Dairis	6 49	20 06	13 17
T	4	Valda, Herta, Ārvalda, Ārvalds, Ārvaldis	6 46	20 08	13 22
C	5	Vija, Vidaga, Aivija	6 44	20 10	13 26
Pt	6	Zinta, Dzinta, Vilips, Filips	6 41	20 13	13 32
S	7	Zina, Zinaida, Helmuts	6 38	20 15	13 37
Sv	8	Edgars, Danute, Dana, Dans	6 36	20 17	13 41
P	9	Valērija, Žubīte, Alla	6 33	20 19	13 46
O	10	Anita, Anitra, Zīle	6 30	20 21	13 51
T	11	Hermanis, Vilmārs	6 28	20 23	13 55
C	12	Jūlijs, Ainis	6 25	20 25	14 00
Pt	13	Egils, Egīls, Nauris	6 22	20 27	14 05
S	14	Strauja, Gudrīte	6 20	20 30	14 10
Sv	15	Aelita, Gastons	6 17	20 32	14 15
P	16	Mintauts, Alfs, Bernadeta	6 14	20 34	14 20
O	17	Rūdolfs, Rūdis, Viviāna	6 12	20 36	14 24
T	18	Laura, Jadviga	6 09	20 38	14 29
C	19	Vēsma, Fanija	6 07	20 40	14 33
Pt	20	Mirta, Ziedīte	6 04	20 42	14 38
S	21	Margērs, Anastasija	6 02	20 45	14 43
Sv	22	Armands, Armanda	5 59	20 47	14 48
P	23	Juris, Jurgis, Georgs	5 57	20 49	14 52
O	24	Visvaldis, Ritvaldis, Nameda	5 54	20 51	14 57
T	25	Liksmā, Bārbala	5 52	20 53	15 01
C	26	Alina, Sandris, Rūsiņš	5 49	20 55	15 06
Pt	27	Raimonda, Raina, Tāle, Klementīne	5 47	20 57	15 10
S	28	Gundega, Terēze	5 44	20 59	15 15
Sv	29	Vilnis, Raimonds, Laine	5 42	21 02	15 20
P	30	Lilija, Liāna	5 39	21 04	15 25

Piezīmes

Mēness		Mēness	
lec h m	riet h m	ceļš h m	fāzes h m
18 51	6 34	J/Sv 18 44	
20 08	6 37	Sv	○ 20 15
21 26	6 40	Sv	
22 47	6 44	Sv/Sk 7 36	
—	6 50	Sk	
0 11	7 00	Sk/St 19 57	
1 35	7 16	St	
2 54	7 44	St	
3 58	8 33	St/M 6 36	
4 40	9 45	M	● 21 04
5 04	11 15	M/Ū 14 23	
5 18	12 51	Ū	
5 27	14 29	Ū/Z 18 39	
5 34	16 07	Z	
5 39	17 46	Z/A 19 47	
5 44	19 27	A	
5 49	21 11	A/Vr 19 11	● 14 36
5 57	22 59	Vr	
6 10	—	Vr/D 18 51	
6 31	0 46	D	
7 11	2 18	D/Vz 20 50	
8 16	3 23	Vz	
9 40	3 59	Vz	
11 11	4 19	Vz/L 2 38	● 9 35
12 39	4 30	L	
14 03	4 37	L/J 12 24	
15 22	4 41	J	
16 39	4 45	J	
17 56	4 48	J/Sv 0 45	
19 13	4 51	Sv	

- 3., 4. Pirms 80 gadiem (1927) Rīgā notiek pirmais grāmatnieku kongress.
3. Pirms 100 gadiem dzimis luterāņu garīdznieks, baznīcas vēstures pētnieks, grāmatas "Dzimtenes draudzes un baznīcas" autors LZA goda doktors **Edgars Ķiploks**. Kopš 1944. gada emigrācijā Vācijā, ASV.
5. Pirms 200 gadiem dzimis vācu tautības latviešu literāts, mācītājs, skolotājs **Pauls Emils Šacs** (1807–1862). Viņa sastādītā "Pirmā lasīšanas grāmata" (1844) izdota astoņas reizes (līdz 1883), sniedz arī aritmētikas pamatus un jēdzienus ģeometrijā.
6. **Lielā Piektdiena.**
8. **Pirmās Lieldienas.**
8. Pirms 75 gadiem dzimis ķīmiķis LZA īstenais loceklis profesors **Ojārs Neilands** (1932–2003).
9. **Otrās Lieldienas.**
11. Starptautiskā fašistu koncentrācijas nometnēs ieslodzīto atbrīvošanas diena.
12. Pasaules Aviācijas un kosmonautikas diena.
15. Pirms 170 gadiem dzimis valodnieks, pedagogs, latviešu nacionālās atmodas idejiskais vadītājs **Atis Kronvalds** (1837–1875). Par viņa popularitāti tautā liecina notikums Vecpiebalgā 1893. gadā, kad kapsētā paredzēts atklāt Kronvaldam pieminēkli. Uz šo pasākumu Cēsu apriņķa administrācija liedz ierasties vietējiem iedzīvotājiem un tāpēc palīgā sauc pagasta uradņikus kapsētas ieejas aizsprostošanai. Viltīgie vecpiebaldzēni sarīko no tālienes sabraukušo augsto viesu fiktīvas zirgu zādzības. Nu uradņiki meklē zirgus, bet ļaudis tiek kapsētā. "Zagtos" zirgus atrod turpat mežā.
17. Pirms 45 gadiem (1962) pieņemts lēmums apvienot Krustpili ar Jēkabpili.
17. Pirms 50 gadiem (1957), būdams ASV, Andrejs Eglītis ierosina ASV latviešu organizācijām savākt līdzekļus, lai varētu piešķirt stipendijas latviešu studentiem, kuri pētītu komunistu rīcību Latvijas valsts iznīcināšanā; materiāli jāsavāc iespējami plaši un jādod zinātnisks atspēkojums boļševiku meliem un vēstures viltojumiem.
22. Pasaules Zemes diena.
23. Jūrģa diena. Senāk šajā dienā salīgtie kalpi dodas pie jaunā saimnieka.
25. Pirms 250 gadiem dzimis ķīmiķis un farmaceits, Baldones un Ķemeru minerālūdeņu pētnieks **Tobiass Lovics** (1757–1804).
27. Pirms 185 gadiem (1822) "Latviešu Avīzes" atgādina, ka joprojām spēkā ir vecais 1714. gada likums – katram vezumniekam, kas brauc uz pilsētu, jāatved trīs akmeņi, ne vieglāki par trim mārčīnām.
30. Pirms 75 gadiem dzimis ķīmiķis, izgudrotājs, mākslinieks LZA īstenais loceklis **Arnolds Alksnis** (1932–2004).

Palīdzēsim atrast!

„beclanga māja”

MAIJS – LAPU MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saulē		Dienas ilgums
			lec h m	riet h m	
O	1	Ziedonis	5 37	21 06	15 29
T	2	Zigmunds, Sigmunds, Zigismunds	5 35	21 08	15 33
C	3	Gints, Uvis	5 32	21 10	15 38
Pt	4	Vizbulīte, Viola, Vijolīte	5 30	21 12	15 42
S	5	Ģirts, Ģederts	5 28	21 14	15 46
Sv	6	Gaidis, Didzis	5 25	21 16	15 51
P	7	Henriete, Henrijs, Jete	5 23	21 18	15 55
O	8	Staņislavs, Staņislava, Stefānija	5 21	21 20	15 59
T	9	Klāvs, Einārs, Ervīns	5 19	21 23	16 04
C	10	Maija, Paija	5 17	21 25	16 08
Pt	11	Milda, Karmena, Manfreds	5 15	21 27	16 12
S	12	Valija, Ina, Ināra, Inārs	5 13	21 29	16 16
Sv	13	Irēna, Irīna, Ira, Irīda	5 10	21 31	16 21
P	14	Krišjānis, Elfa, Aivita, Elvita	5 08	21 33	16 25
O	15	Sofija, Taiga, Arita, Airita	5 06	21 35	16 29
T	16	Edvīns, Edijs	5 05	21 37	16 32
C	17	Herberts, Umberts, Dailis	5 03	21 38	16 35
Pt	18	Inese, Inesis, Ēriks	5 01	21 40	16 39
S	19	Lita, Sibilla, Teika	4 59	21 42	16 43
Sv	20	Venta, Salvis, Selva	4 57	21 44	16 47
P	21	Ernestīne, Ingmārs, Akvelīna	4 55	21 46	16 51
O	22	Emilija; kalendāros neierakstīto vārdu diena	4 54	21 48	16 54
T	23	Leontīne, Leokādija, Lonija, Ligija	4 52	21 50	16 58
C	24	Ilvija, Marlēna, Ziedone	4 50	21 51	17 01
Pt	25	Anšlavs, Junora	4 49	21 53	17 04
S	26	Eduards, Edvards, Varis	4 47	21 55	17 08
Sv	27	Dzidra, Dzidris, Gunita, Loreta	4 46	21 56	17 10
P	28	Vilis, Vilhelms	4 44	21 58	17 14
O	29	Maksis, Raivis, Raivo	4 43	22 00	17 17
T	30	Vitolds, Lolita	4 42	22 01	17 19
C	31	Alīda, Jūsma	4 41	22 03	17 22

Piezīmes

Mēness		Mēness		
lec	riet	ceļš	fāzes	
h m	h m	h m	h m	
20 33	4 55	Sv/Sk 13 41		
21 56	5 01	Sk	○ 13 09	
23 20	5 09	Sk		
—	5 23	Sk/St 1 48		
0 41	5 48	St		
1 50	6 30	St/M 12 21		
2 39	7 35	M		
3 08	8 59	M/Ū 20 48		
3 24	10 31	Ū		
3 35	12 05	Ū	● 7 27	
3 42	13 40	Ū/Z 2 32		
3 47	15 14	Z		
3 52	16 50	Z/A 5 19		
3 58	18 30	A		
4 04	20 14	A/Vr 5 49		
4 14	22 02	Vr	● 22 27	
4 31	23 44	Vr/D 5 34		
5 01	—	D		
5 55	1 05	D/Vz 6 38		
7 15	1 55	Vz		
8 47	2 21	Vz/L 10 57		
10 19	2 36	L		
11 46	2 45	L/J 19 26		
13 08	2 50	J	● 0 02	
14 26	2 54	J		
15 42	2 58	J/Sv 7 16		
16 59	3 01	Sv		
18 18	3 05	Sv/Sk 20 12		
19 40	3 10	Sk		
21 04	3 18	Sk		
22 27	3 30	Sk/St 8 07		

1. Latvijas Republikas Satversmes sapulces sasaukšanas diena (1920). Darba svētki. Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (2004).
2. Pirms 100 gadiem dzimis rakstnieks, redaktors, vairāku vēsturisku un kultūrvēsturisku romānu autors, Latvijas dabas atveidotājs **Alfrēds Dziļums** (1907–1976). Kopš 1944. gada emigrācijā Vācijā, Zviedrijā.
4. Latvijas Republikas Neatkarības deklarācijas pasludināšanas diena (1990).
5. Pirms 130 gadiem dzimis pirmā Latvijas augu noteicēja sastādītājs, pedagogs Priekuļu lauksaimniecības vidusskolā, docētājs LU Lauksaimniecības fakultātē **Jānis Bickis** (1877–1933).
5. Pirms 65 gadiem (1942) Tukumā nošauti ap 500 čigānu.
5. Pirms 75 gadiem dzimis žurnālists, trimdas žurnāla "Jaunā Gaita" redaktors 37 gadus **Laimonis Zandbergs** (1932–1997). Kopš 1944. gada emigrācijā Vācijā, Kanādā.
7. Pirms 15 gadiem (1992) tiek ieviesta pagaidu valūta – Latvijas rublis (līdz 1993. g. 18. okt.).
8. Nacisma sagrāves un Otrā pasaules kara upuru piemiņas diena.
8. Pirms 305 gadiem (1705) pār Daugavu uzceļ tiltu, "kas uz ūdens gul" (mazliet atšķirīgā vietā nekā iepriekšējā gadā).
9. Eiropas diena.
11. Pirms 75 gadiem (1932) atklāts Etnogrāfiskais Brīvdabas muzejs.
12. Pirms 75 gadiem (1932) dzimis botāniķis LZA īstenais loceklis profesors **Rihards Kondratovičs**.
13. Pirms 135 gadiem dzimis dzejnieks, tulkotājs, valodnieks un publicists **Juris Alunāns** (1832–1864).
12. Pirms 70 gadiem (1937) pieņem Likumu par Tēvzemes balvu un noteikti pirmie tās saņēmēji: rakstnieks Jānis Akuraters, operas solisti Milda Brehmane-Štengele un Ādolfs Kaktiņš, režisors un aktieris Aleksis Mierlauks, komponists Jāzeps Vītols.
13. Mātes diena.
18. Starptautiskā muzeju diena.
20. Pirms 60 gadiem (1947) latviešu bēgļiem Vācijā no Dānijas latviešiem nosūtīts 700 pārtikas un 252 apģērbu saiņi.
22. Pirms 15 gadiem (1992) pieņemts likums Par mežu apsaimniekošanu un izmantošanu.
22. Pirms 10 gadiem (1997) pieņemti grozījumi likumā Par vides aizsardzību, tie nosaka vairākus paplašinātus vides skaidrojumus, kā arī precizē un papildina Valsts vides inspektoru pienākumus.
25. Pirms 75 gadiem dzimis lauksaimnieks LZA goda doktors **Imants Gronskis** (1932–2001).
27. Vasarsvētki.
29. Pirms 75 gadiem dzimis valodnieks un rakstnieks, LZA ārzemju loceklis **Valdis Zeps** (ASV) (1932–1996). Kopš 1944. gada emigrācijā Vācijā, ASV.

Palīdzēsim atrast !

JŪNIJS – ZIEDU MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saulē		Dienas ilgums
			lec	riet	
			h m	h m	h m
Pt	1	Biruta, Mairita, Bernedīne	4 39	22 04	17 25
S	2	Emma, Lība	4 38	22 06	17 28
Sv	3	Inta, Ineta, Intra	4 37	22 07	17 30
P	4	Elfrīda, Sintija, Sindija	4 36	22 08	17 32
O	5	Igors, Margots, Ingvars	4 35	22 10	17 35
T	6	Ingrīda, Ardis	4 34	22 11	17 37
C	7	Gaida, Arnis	4 33	22 12	17 39
Pt	8	Fridis, Frīda, Mundra	4 33	22 13	17 40
S	9	Līgita, Gita	4 32	22 14	17 42
Sv	10	Malva, Anatols, Anatolijs	4 31	22 15	17 44
P	11	Ingus, Mairis, Vidvuds	4 31	22 16	17 45
O	12	Nora, Lenora, Ija	4 30	22 17	17 47
T	13	Zigfrīds, Ainārs, Uva	4 30	22 18	17 48
C	14	Tija, Saiva, Saivis, Santis, Sentis	4 30	22 18	17 48
Pt	15	Baņuta, Žermēna, Vilija, Vits	4 29	22 19	17 50
S	16	Justīne, Juta	4 29	22 20	17 51
Sv	17	Artūrs, Artis	4 29	22 20	17 51
P	18	Alberts, Madis	4 29	22 21	17 52
O	19	Viktors, Nils	4 29	22 21	17 52
T	20	Rasma, Rasa, Maira	4 29	22 21	17 52
C	21	Egita, Emīls, Monvids	4 29	22 22	17 53
Pt	22	Ludmila, Laimdots, Laimiņš	4 29	22 22	17 53
S	23	Līga	4 29	22 22	17 53
Sv	24	Jānis	4 30	22 22	17 52
P	25	Milija, Maiga	4 30	22 22	17 52
O	26	Ausma, Ausmis, Inguna, Inguns	4 31	22 22	17 51
T	27	Malvine, Malvis	4 31	22 22	17 51
C	28	Viesturs, Viestards, Kitija	4 32	22 21	17 49
Pt	29	Pēteris, Pāvils, Pauls, Paulis	4 33	22 21	17 48
S	30	Tāļivaldis, Mareks	4 33	22 21	17 48

Piezīmes

Mēness		Mēness	
lec	riet	ceļš	fāzes
h m	h m	h m	h m
23 41	3 51	St	○ 4 04
—	4 28	St/M 18 10	
0 36	5 27	M	
1 11	6 47	M	
1 31	8 17	M/Ū 2 15	
1 43	9 51	Ū	
1 50	11 23	Ū/Z 8 24	
1 56	12 55	Z	● 14 43
2 01	14 27	Z/A 12 26	
2 06	16 02	A	
2 12	17 41	A/Vr 14 29	
2 20	19 24	Vr	
2 33	21 08	Vr/D 15 24	
2 56	22 40	D	
3 38	23 44	D/Vz 16 45	● 6 13
4 47	—	Vz	
6 16	0 20	Vz/L 20 25	
7 51	0 40	L	
9 22	0 51	L	
10 48	0 58	L/J 3 46	
12 08	1 03	J	
13 26	1 07	J/Sv 14 44	● 16 15
14 43	1 10	Sv	
16 01	1 14	Sv	
17 22	1 19	Sv/Sk 3 27	
18 45	1 26	Sk	
20 09	1 36	Sk/St 15 24	
21 28	1 53	St	
22 31	2 24	St	
23 12	3 15	St/M 1 05	○ 16 49

1. Starptautiskā bērnu aizsardzības diena.
2. Pirms 120 gadiem dzimis izcilais bibliogrāfs, literatūrzinātnieks, tulkotājs, daudz kopoto rakstu sastādītājs (Poruks, Kaudzītes, Blaumanis, Ziemeļnieks u. c.) **Kārlis Egle** (1887–1974). 60. gados kopā ar Alekseju Apini un Konstantīnu Karuli nodibinājis Grāmatniecības vēstures komisiju.
3. Pirms 100 gadiem dzimis aktieris, karikatūrists, izcils latviešu tautsdziesmu ilustrators **Reinis Birzgalis** (1907–1990). Kopš 1950. gada dzīvoja ASV.
5. Pasaules vides aizsardzības diena.
5. Pirms 185 gadiem (1822) Lestēnē ievērotas divas komētas. Sevišķi izteismīga bijusi viena no tām – cilvēka galvas lielumā, garu asti. “No dienvidus puses nākdama, uz ziemeļu pusi varen žigli vējam pretī skrēja. Nezinātāji tādu spīdumu par pūķi sauc,” tā raksta “Latviešu Avīzes” un ieteic par šo jautājumu izglītoties Stendera “Augstas gudrības grāmata”.
7. Pirms 230 gadiem dzimis īru izcelsmes vācbaltu mācītājs, žurnālists, tulkotājs, “Latviešu Avīžu” dibinātājs **Kārlis Fridrihs Vatsons** (1777–1826). No vācu valodas tulkojis fragmentus no Donelaiša poēmas “Gadalaiki” un “Īsa un vajadzīga pamācīšana priekš bērnu saņēmējām un mātēm”, kalendārā “Veca un jauna laika grāmata” kopš 1818. gada vairāki viņa apcerējumi par astronomiju.
7. Pirms 60 gadiem (1947) izdota Galvenās literatūras pārvaldes pavēle Nr. 26 par kārtējām no apgrozības izņemamām grāmatām un brošūrām, veidojot sarakstu nr. 5; turklāt īpašos punktos pavēlēts no visām grāmatām izņemt Zentas Mauriņas un Konstantīna Raudives priekšvārdus un iznīcināt “buržuāziskās Latvijas laikā izdotās ģeogrāfijas, vēstures, literatūras mācību grāmatas”.
13. Pirms 5 gadiem (2002) likuma spēku iegūst Kioto protokols, ko Latvija parakstīja 1997. gadā.
14. Komunistiskā genocīda upuru piemiņas diena. Pirms 20 gadiem (1987) grupa Helsinki '86 organizē ziedu nolikšanu pie Brīvības pieminekļa.
14. Pirms 120 gadiem dzimis filologs, vēsturnieks, diplomāts, pedagogs LU profesors **Arnolds Speke** (arī Arnolds Spekke) (1887–1972). Nozīmīgi viņa darbi par Latvijas vēsturi un kultūrvēsturi publicēti angļu valodā. Pirmās brīvvalsts laikā diplomāts ārzemēs, tur palicis arī pēc 1940. gada.
17. Latvijas okupācijas diena.
17. Pirms 100 gadiem dzimis publicists, redaktors, daudzu latgalešu dialektā iznākušu preses izdevumu līdzstrādnieks **Jāns Soms** (1907–1987).
22. Varoņu piemiņas diena (Cēsu kaujas atcere, 1919).
23. Pirms 85 gadiem (1922) dibināts LU Botāniskais dārzs.
23. Līgo diena.
24. Jāņu diena.
27. Pirms 75 gadiem dzimis ķirurgs LZA korespondētājloceklis profesors **Vladimirs Utkins** (1932–1994).

Palīdzēsim atrast!

MAZINCENU
MAJAS

JŪLIJS – LIEPU MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saulē		Dienas ilgums
			lec h m	riet h m	
Sv	1	Imants, Rimants, Ingars, Intars	4 34	22 20	17 46
P	2	Lauma, Ilvars, Halina	4 35	22 20	17 45
O	3	Benita, Everita, Verita	4 36	22 19	17 43
T	4	Uldis, Ulvis, Sandis, Sandijs	4 37	22 18	17 41
C	5	Andžs, Andžejs, Edīte, Esmeralda	4 38	22 18	17 40
Pt	6	Anrijs, Arkādijs	4 39	22 17	17 38
S	7	Alda, Maruta	4 40	22 16	17 36
Sv	8	Antra, Adele, Ada	4 41	22 15	17 34
P	9	Zaiga, Asne, Asna	4 43	22 14	17 31
O	10	Lija, Olivija	4 44	22 13	17 29
T	11	Leonora, Svens	4 45	22 12	17 27
C	12	Indriķis, Ints, Namejs	4 47	22 11	17 24
Pt	13	Margrieta, Margarita	4 48	22 09	17 21
S	14	Oskars, Ritvars, Anvars	4 50	22 08	17 18
Sv	15	Egons, Egmonts, Egija, Henriks, Heinrihs	4 51	22 07	17 16
P	16	Hermīne, Estere	4 53	22 05	17 12
O	17	Aleksis, Aleksejs	4 54	22 04	17 10
T	18	Rozālija, Roze	4 56	22 02	17 06
C	19	Jautrīte, Kamila, Digna	4 58	22 01	17 03
Pt	20	Ritma, Ramona	4 59	21 59	17 00
S	21	Melisa, Meldra, Meldris	5 01	21 58	16 57
Sv	22	Marija, Marika, Marina	5 03	21 56	16 53
P	23	Magda, Magone, Mērija, Magdalēna	5 05	21 54	16 49
O	24	Kristīne, Krista, Kristiāna, Kristiāns	5 06	21 53	16 47
T	25	Jēkabs, Žaklīna	5 08	21 51	16 43
C	26	Anna, Ance, Annija	5 10	21 49	16 39
Pt	27	Marta, Dita	5 12	21 47	16 35
S	28	Cecīlija, Cilda	5 14	21 45	16 31
Sv	29	Edmunds, Edžus, Vidmants	5 16	21 43	16 27
P	30	Valters, Renārs	5 18	21 41	16 23
O	31	Rūta, Ruta, Angelika, Sigita	5 20	21 39	16 19

Piezīmes

Mēness		Mēness			
lec	riet	ceļš		fāzes	
h m	h m	h m		h m	
23 36	4 31	M			
23 51	6 00	M/Ū	8 24		
23 59	7 35	Ū			
—	9 09	Ū/Z	13 52		
0 06	10 41	Z			
0 11	12 13	Z/A	17 57		
0 15	13 45	A		● 19 54	
0 21	15 21	A/Vr	20 54		
0 28	17 00	Vr			
0 38	18 42	Vr/D	23 10		
0 56	20 17	D			
1 28	21 32	D			
2 24	22 18	D/Vz	1 40		
3 46	22 44	Vz		● 15 04	
5 20	22 58	Vz/L	5 44		
6 54	23 06	L			
8 23	23 12	L/J	12 39		
9 47	23 16	J			
11 07	23 20	J/Sv	22 54		
12 25	23 23	Sv			
13 43	23 28	Sv			
15 03	23 33	Sv/Sk	11 18	● 9 29	
16 25	23 42	Sk			
17 49	23 56	Sk/St	23 30		
19 10	—	St			
20 21	0 20	St			
21 10	1 02	St/M	9 22		
21 40	2 08	M			
21 58	3 35	M/Ū	16 14		
22 08	5 10	Ū		○ 3 48	
22 15	6 47	Ū/Z	20 41		

1. Pirms 250 gadiem dzimis vācbaltu gleznotājs, arhitekts, mājskolotājs, Vidzemi raksturojošu interesantu kultūrvēsturisku memuāru autors **Johans Vilhelms Krauze** (1757–1828). Darbojies Baltijas kartogrāfijā, nodevis Brocem daudzus akvareļus un zīmējumus ar raksturīgiem Vidzemes skatiem. Pēc viņa projekta uzceltas vairākas muižu ēkas Cesvainē, Mazsalacā, Stalbē un darināts Rīgas Doma baznīcas altāris (mainīts 1895).
2. Pirms 15 gadiem (1992) pieņemts MP lēmums par dzelzceļa staciju, ostu, lidostu un fiziskās ģeogrāfijas objektu nosaukumu piešķiršanu un pārdēvēšanu.
4. Ebreju tautas genocīda upuru piemiņas diena.
6. Pirms 735 gadiem (1272) Rīgas arhibīskaps, ordeņmestrs kopā ar zemgaļu vecākajiem vienojas par kristībā pakļauto pienākumiem – no katra zemes arkla divi pūri rudzu vai miežu, jāpilda klaugas, jāpiedalās siena vākšanā, malkas sagādē, jāpalīdz piļu un ceļu būvē, kā arī jāpiedalās karagājienos.
7. Pirms 85 gadiem (1922) sociāldemokrātu deputāts Nikolajs Kalniņš saka garāko runu (5,5 stundas) Latvijas parlamentārisma vēsturē; tajā viņš pamato nepieciešamību atsavināt zemi muižniekiem bez maksas.
12. Pirms 135 gadiem (1872) notiek Kurzemes skolotāju sapulce, kurā runā “par to lielo raibumu latviešu rakstniecībā, kur tagad gandrīz katrs pēc savas vīzes raksta. Dažs turas pie Stendera, cits pie Bīlenšteina”. Nav noteikumu, kā mācīt skolās, skolotāji ir nesaprašānā.
12. Pirms 195 gadiem (1812) Tukumā ienāk ap 1500 Napoleona armijas karavīru – tie ir prūšu strēlnieki un dragūni; līdz ar to pilsēta tiek pievienota īslaicīgi izveidotajai Kurzemes, Zemgales un Piltenes valstij (ar šādiem tituliem izdoti arī vairāki likumi).
14. Pirms 75 gadiem (1932) dzimis publicists un rakstnieks, vairāku kultūrvēsturisku romānu autors **Arturs Henrihs**.
19. Pirms 75 gadiem (1932) dzimis arhitekts LZA goda doktors **Ivars Strautmanis**.
20. Pirms 160 gadiem dzimis rakstnieks, folklorists, literatūrvēsturnieks **Jēkabs Lautenbahs-Jūsminš** (1847–1928). Sevišķi nozīmīgi kultūrvēsturē ir viņa detalizētie apcerējumi par II un III vispārējiem Dziesmu svētkiem 1880. un 1888. gadā.
20. Pirms 15 gadiem (1992) Latvijā pārtraukta padomju rubļa apgrozība.
20. Pirms 100 gadiem dzimis astronomijas profesors **Staņislavs Vasiļevskis** (1907–1988). Kopš 1944. gada emigrācijā. Darbojies slavenajā Lika observatorijā Kalifornijā, ASV.
24. Pirms 100 gadiem dzimis lauksaimniecības zinātnieks, grāmatas “Dendroloģija” līdzautors, daudzu publikāciju autors **Voldemārs Lange** (1907–1989).
31. Pirms 75 gadiem dzimis vēsturnieks LZA ārzemju loceklis **Enns Tarvels** (Igaunija).

AUGUSTS – RUDZU MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saulē		Dienas ilgums
			lec h m	riet h m	
T	1	Albīns, Albīna	5 21	21 37	16 16
C	2	Normunds, Stefans	5 23	21 35	16 12
Pt	3	Augusts	5 25	21 33	16 08
S	4	Romāns, Romualds, Romualda	5 27	21 31	16 04
Sv	5	Osvālds, Arvils	5 29	21 28	15 59
P	6	Askolds, Aisma	5 31	21 26	15 55
O	7	Alfrēds, Fredis, Madars	5 33	21 24	15 51
T	8	Mudīte, Vladislavs, Vladislava	5 35	21 22	15 47
C	9	Madara, Genoveva	5 38	21 19	15 41
Pt	10	Brencis, Audris, Inuta	5 40	21 17	15 37
S	11	Olga, Zita, Zīgita, Liega	5 42	21 15	15 33
Sv	12	Vizma, Klāra	5 44	21 12	15 28
P	13	Elvīra, Velga, Rēzija	5 46	21 10	15 24
O	14	Zelma, Zemgus, Virma	5 48	21 07	15 19
T	15	Zenta, Dzelde, Zēda	5 50	21 05	15 15
C	16	Astra, Astrīda	5 52	21 03	15 11
Pt	17	Vineta, Oļegs	5 54	21 00	15 06
S	18	Liene, Liena, Helēna, Elena, Ellena	5 56	20 58	15 02
Sv	19	Melānija, Imanta	5 58	20 55	14 57
P	20	Bernhards, Boriss	6 00	20 53	14 53
O	21	Janīna, Linda	6 02	20 50	14 48
T	22	Rudīte, Everts	6 04	20 48	14 44
C	23	Vitālijs, Ralfs, Valgudis	6 06	20 45	14 39
Pt	24	Bērtulis, Boļeslavs	6 08	20 42	14 34
S	25	Ludvigs, Ludis, Ivonna, Patrīcija	6 10	20 40	14 30
Sv	26	Natālija, Tālija, Bronislavs, Bronislava	6 12	20 37	14 25
P	27	Žanis, Jorens, Alens	6 14	20 35	14 21
O	28	Auguste, Guste	6 16	20 32	14 16
T	29	Armīns, Vismants, Aiga	6 19	20 29	14 10
C	30	Alvis, Jolanta, Samanta	6 21	20 27	14 06
Pt	31	Vilma, Aigars	6 23	20 24	14 01

Piezīmes

Mēness		Mēness	
lec	riet	ceļš	fāzes
h m	h m	h m	h m
22 21	8 22	Z	
22 25	9 56	Z/A 23 43	
22 30	11 30	A	
22 37	13 05	A	
22 46	14 44	A/Vr 2 16	
23 00	16 24	Vr	● 0 20
23 26	18 01	Vr/D 5 02	
—	19 23	D	
0 12	20 17	D/Vz 8 36	
1 24	20 48	Vz	
2 53	21 05	Vz/L 13 42	
4 27	21 15	L	
5 58	21 22	L/J 21 03	● 2 02
7 24	21 26	J	
8 46	21 30	J	
10 05	21 33	J/Sv 7 04	
11 24	21 37	Sv	
12 43	21 42	Sv/Sk 19 13	
14 04	21 49	Sk	
15 27	22 00	Sk	
16 50	22 19	Sk/St 7 44	● 2 54
18 05	22 51	St	
19 04	23 46	St/M 18 20	
19 41	—	M	
20 03	1 04	M	
20 16	2 37	M/Ū 1 35	
20 25	4 14	Ū	
20 31	5 52	Ū/Z 5 34	○ 13 35
20 36	7 29	Z	
20 41	9 05	Z/A 7 25	
20 46	10 43	A	

2. Pirms 75 gadiem dzimusi literatūrzinātniece LZA goda locekle **Saulcerīte Viese** (1932–2004).
 10. Pirms 190 gadiem (1817) izdota pavēle izbeigt pretošanos jaunajai Kurzemes luterāņu dziesmu grāmatai (1806).
 12. Pirms 10 gadiem (1997) izdoti Ministru kabineta noteikumi Par bīstamo atkritumu klasifikāciju un bīstamības kritērijiem.
 12. Pirms 15 gadiem (1992) pieņemti MP lēmumi Par Saldus un Dobeles rajonā izvietotā aviācijas poligona un Ādažu poligona likvidāciju.
 12. Pirms 15 gadiem (1992) LR AP pieņem lēmumu Par Latvijas Armijas virsnieku tiesību atjaunošanu.
 18. Pirms 355 gadiem (1642) saasinās robežu strīds starp zviedru un poļu Vidzemi pie Aiviekstes, tāpēc tiek nosūtīta ziņa Zviedrijas karalienei Kristīnei, lai sasauktu speciālu komisiju strīda izšķiršanai.
 19. Igaunijas Republikas Neatkarības atjaunošanas diena (1991).
 20. Pirms 30 gadiem (1977) vairāki Baltijas disidenti pieņem rezolūciju par Igaunijas, Latvijas, Lietuvas nacionālo kustību augstākās komisijas izveidošanu. VDK arestē daļu rezolūcijas autoru, notiek kratīšanas.
 21. Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanas diena (1991).
 21. Pirms 185 gadiem (1822) izdoti oficiāli norādījumi Aleksandra I vārdā par brīvlaisto zemnieku tiesībām un pienākumiem, kā arī par uzvārdu došanu.
 21. Pirms 65 gadiem (1942) A. Rozenberga vadītā Austrumu ministrija izdod rīkojumu pārtraukt latviešu, lietuviešu un igauņu studentu gatavošanu zinātniskam darbam. Aizliedz veikt pētījumus arī mācībspēkiem.
 23. Pirms 20 gadiem (1987) pie Brīvības pieminekļa, protestējot pret Ribentropa–Molotova noziedzīgo 1939. gada līgumu, notiek mītiņš, kam seko milicijas iejaukšanās un aresti.
 22. Pirms 120 gadiem Rīgā dzimis inženieris, viens no raķešu būves un astronautikas celmlaužiem pasaulē **Frīdrihs Canders** (1887–1933). ZA piešķir F. Candra balvas mehānikā un astronomijā.
 25. Pirms 130 gadiem dzimis rakstnieks, gleznotājs, publicists, latviskās domas uzturētājs trimdā (darbs “Piemini Latviju!”) **Jānis Jaunsudrabiņš** (1877–1962). Kopš 1944. gada emigrācijā Vācijā. Pārbedīts Latvijā 1997. gada 13. septembrī.
 27. Pirms 200 gadiem Kurzemē bijis orkāns.
 27. Pirms 60 gadiem (1947) LPSR MP nosaka īpašas kulaku saimniecību pazīmes un apstiprina sarakstu ar apm. 10 000 zemnieku saimniecībām, kuras apliekamas ar milzīgiem, praktiski nesamaksājamiem nodokļiem.
- Pirms 65 gadiem (1942) augusta beigās pēc vācu civilpārvaldē strādājošo vācbaltiešu iniciatīvas sākas Rīgas galveno ielu pārdēvēšana. Brīvības iela kļūst par Ādolfa Hitlera ielu, Elizabetes – par Valtera fon Pletenberga ielu, Merķeļa – Bismarka iela, Aspazijas bulvāris – Fon der Golca gatve, Raiņa bulvāris – Alfreda Rozenberga gatve, K.Valdemāra iela – Hermaņa Gēringa iela u. c.

Palīdzēsim atrast !

SEPTEMBRIS – SILU MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saulē		Dienas ilgums
			lec h m	riet h m	
S	1	Ilmārs, Iluta, Austrums	6 25	20 21	13 56
Sv	2	Eliza, Lizete, Zete	6 27	20 19	13 52
P	3	Berta, Bella	6 29	20 16	13 47
O	4	Dzintra, Dzintara, Dzintars	6 31	20 13	13 42
T	5	Klaudija, Vaida, Persijs	6 33	20 11	13 38
C	6	Maigonis, Magnuss, Mariuss	6 35	20 08	13 33
Pt	7	Regīna, Ermins	6 37	20 05	13 28
S	8	Ilga	6 39	20 02	13 23
Sv	9	Bruno, Telma	6 41	20 00	13 19
P	10	Jausma, Albertine	6 43	19 57	13 14
O	11	Signe, Signija	6 45	19 54	13 09
T	12	Erna, Evita, Eva	6 47	19 52	13 05
C	13	Iza, Izabella	6 49	19 49	13 00
Pt	14	Sanita, Santa, Sanda, Sanija, Sandija	6 51	19 46	12 55
S	15	Sandra, Sondra, Gunvaldis, Gunvaris	6 53	19 43	12 50
Sv	16	Asja, Asnate, Dāgs	6 55	19 41	12 46
P	17	Vera, Vaira, Vairis	6 57	19 38	12 41
O	18	Liesma, Elita, Alita	6 59	19 35	12 36
T	19	Verners, Muntis	7 01	19 32	12 31
C	20	Guntra, Ginters, Marianna	7 03	19 30	12 27
Pt	21	Modris, Matīss, Mariss	7 05	19 27	12 22
S	22	Māris, Mārica, Maigurs	7 07	19 24	12 17
Sv	23	Vanda, Veneranda, Venija	7 09	19 21	12 12
P	24	Agris, Agrita	7 12	19 19	12 07
O	25	Rodrigo, Rauls	7 14	19 16	12 02
T	26	Gundars, Kurts, Knuts	7 16	19 13	11 57
C	27	Ādolfs, Ilgonis	7 18	19 10	11 52
Pt	28	Sergejs, Svetlana, Lana	7 20	19 08	11 48
S	29	Miķelis, Mikus, Miks, Mihails	7 22	19 05	11 43
Sv	30	Elma, Elna, Menarda	7 24	19 02	11 38

Piezīmes

Mēness		Mēness		
lec	riet	ceļš	fāzes	
h m	h m	h m	h m	
20 54	12 23	A/Vr 8 36		
21 07	14 06	Vr		
21 29	15 46	Vr/D 10 30		
22 07	17 14	D	● 5 32	
23 11	18 17	D/Vz 14 08		
—	18 53	Vz		
0 36	19 13	Vz/L 19 59		
2 08	19 25	L		
3 38	19 32	L		
5 05	19 37	L/J 4 10		
6 28	19 41	J	● 15 44	
7 47	19 44	J/Sv 14 31		
9 06	19 48	Sv		
10 25	19 52	Sv		
11 45	19 58	Sv/Sk 2 37		
13 07	20 08	Sk		
14 30	20 23	Sk/St 15 21		
15 48	20 48	St		
16 53	21 33	St	● 19 48	
17 39	22 40	St/M 2 52		
18 06	—	M		
18 22	0 05	M/Ū 11 18		
18 33	1 39	Ū		
18 40	3 15	Ū/Z 15 55		
18 45	4 52	Z		
18 50	6 29	Z/A 17 23	○ 22 45	
18 56	8 08	A		
19 03	9 50	A/Vr 17 17		
19 14	11 35	Vr		
19 33	13 21	Vr/D 17 34		

1. Pasaules miera diena.
1. Pirms 100 gadiem dzimis valodnieks, senāko latviešu tekstu pētnieks, Izglītības ministrijas Valodas krātuves pārzinis **Alvils Augstkalns** (1907–1940).
2. Pirms 140 gadiem dzimis novadpētnieks, literāts, sabiedrisks darbinieks **Hermanis Enzeliņš** (1867–1953). Ievērojami, faktiem bagāti ir viņa pētījumi par Cēsu un Valmieras novadu. Kopš 1944. gada emigrācijā Vācijā.
3. Pirms 50 gadiem (1957) nodibināts P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs.
4. Pirms 130 gadiem dzimis viens no Latvijas valsts dibinātājiem, pirmais Ministru prezidents, Valsts prezidents (1936–1940) **Kārlis Ulmanis** (1877–1942).
4. Pirms 90 gadiem (1917) vācu armija ieņem Rīgu un daļu tās apriņķa; tiek paziņots, ka vecā vācu pilsēta Rīga ir īsto saimnieku rokās. Tiek aizliegta politiskās partijas, slēgti laikraksti. Rīgas vāciešu organizācijas atbalsta Baltijas pievienošanu Vācijai.
7. Pirms 85 gadiem (1922) pilsētas tiesības piešķirtas Krāslavai.
8. Pirms 115 gadiem dzimis dabaszinātņu doktors **Heinrihs Skuja** (arī Heinrichs Skuja) (1892–1972). Aprakstījis vairāk nekā 700 alģu sugu. Popularizējis dabas pētīšanu. Kopš 1944. gada emigrācijā Zviedrijā. Viņa vārdā nosaukta LZA balva bioloģijas zinātnēs.
9. Pirms 10 gadiem (1997) pieņemti noteikumi par notekūdeņu dūņu izmantošanu augsnes mēslošanā un speciālā pielikumā norādīta smago metālu maksimāli pieļaujamā koncentrācija tajās.
13. Pirms 180 gadiem (1827) notiek vācbaltu organizētās Latviešu literārās biedrības pirmā sanāksme, kuras atklāšanā latviski teiktā runā tiek solīts strādāt Vecā Stendera un Hardera garā.
15. Pirms 65 gadiem (1942) ģenerālkomisārs izdod noteikumus par cūku skaitīšanu, kas izdarāma 15. septembrī. Kurš mēģinās blēdities vai nepieļaus skaitīšanu, sodāms ar cietumu līdz sešām nedēļām vai soda naudu 500 marku apmērā.
22. Baltu vienības diena.
22. Pirms 65 gadiem (1942) ar vācu okupācijas iestāžu rīkojumu sievietēm vecumā no 17 līdz 45 gadiem jādodas uz laukiem ražas novākšanā. Pirms tam bijis rīkojums par skolēniem – no 14 gadu vecuma obligāti lauku darbos jānostrādā trīs mēneši.
24. Pirms 100 gadiem (1907) pie Matīsa kapiem nošauti deviņi revolucionāri no Skrīveriem.
27. Pirms 225 gadiem (1782) Katrīna II izdod rīkojumu, kas atļauj Rīgas guberņas un Kurzemes hercogistes robežu šķērsot tikai pa sešiem noteiktiem ceļiem, pie kuriem iekārtoti muitas punkti.
- 29., 30. Pirms 710 gadiem (1297) Rīgas pilsoņi noposta ordeņa pili.

Pirms 60 gadiem (1947) "Latvijas PSR AP Ziņotājā" vairākos turpinājumos publicēti apriņķu un pagastu zemes ceļu titulsaraksti, tie ir ļoti plaši un interesanti kā vietvārdu avots. Piemēram, ceļi Rauza–Āzītis, Ēvele–Ronītis.

OKTOBRIS – ZEMLIKU MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saulē		Dienas ilgums
			lec h m	riet h m	
P	1	Zanda, Zandis, Lāsma	7 26	19 00	11 34
O	2	Ilma, Skaidris	7 28	18 57	11 29
T	3	Elza, Ilizana	7 30	18 54	11 24
C	4	Modra, Francis	7 32	18 51	11 19
Pt	5	Amālija	7 34	18 49	11 15
S	6	Monika, Zilgma, Zilga	7 36	18 46	11 10
Sv	7	Daumants, Druvvaldis	7 38	18 43	11 05
P	8	Aina, Anete	7 41	18 41	11 00
O	9	Elga, Helga, Elgars	7 43	18 38	10 55
T	10	Arvids, Arvis, Druvis	7 45	18 35	10 50
C	11	Monta, Tince, Silva	7 47	18 33	10 46
Pt	12	Valfrīds, Kira	7 49	18 30	10 41
S	13	Irma, Mīrga	7 51	18 28	10 37
Sv	14	Vilhelmīne, Minna	7 53	18 25	10 32
P	15	Eda, Hedviga, Helvijs	7 55	18 22	10 27
O	16	Daiga, Diniņa	7 58	18 20	10 22
T	17	Gaits, Karīna	8 00	18 17	10 17
C	18	Rolands, Rolanda, Ronalds, Erlends	8 02	18 15	10 13
Pt	19	Elīna, Drosma, Drosmis	8 04	18 12	10 08
S	20	Leonīds, Leonīda	8 06	18 10	10 04
Sv	21	Severīns, Urzula	8 08	18 07	9 59
P	22	Īrisa, Irīda	8 11	18 05	9 54
O	23	Daina, Dainis, Dainīda	8 13	18 02	9 49
T	24	Renāte, Modrīte, Mudrīte	8 15	18 00	9 45
C	25	Beāte, Beatrise	8 17	17 57	9 40
Pt	26	Amanda, Amanta, Kaiva	8 19	17 55	9 36
S	27	Lilīta, Irīta, Ita	8 22	17 52	9 30
Sv	28	Ņīna, Ninona, Antoņina, Oksana	7 24	16 50	9 26
P	29	Laimonis, Laimis, Elvijs, Elvis, Elva	7 26	16 48	9 22
O	30	Nadīna, Adīna, Ulla	7 28	16 45	9 17
T	31	Valts, Rinalds, Rinalda	7 30	16 43	9 13

Piezīmes

Mēness		Mēness	
lec h m	riet h m	ceļš h m	fāzes h m
20 05	14 58	D	
21 02	16 11	D/Vz 19 57	
22 22	16 56	Vz	☾ 13 06
23 53	17 20	Vz	
—	17 34	Vz/L 1 27	
1 24	17 42	L	
2 51	17 48	L/J 10 03	
4 14	17 52	J	
5 33	17 56	J/Sv 20 58	
6 51	17 59	Sv	
8 09	18 04	Sv	● 8 01
9 29	18 09	Sv/Sk 9 13	
10 50	18 17	Sk	
12 12	18 30	Sk/St 21 58	
13 32	18 52	St	
14 42	19 29	St	
15 34	20 26	St/M 10 03	
16 07	21 43	M	
16 27	23 11	M/Ū 19 52	☾ 11 33
16 39	—	Ū	
16 47	0 43	Ū	
16 53	2 16	Ū/Z 2 02	
16 59	3 51	Z	
17 04	5 26	Z/A 4 24	
17 11	7 06	A	
17 20	8 51	A/Vr 4 07	○ 7 52
17 36	10 39	Vr	
17 02	11 25	Vr/D 3 11	
17 50	12 53	D	
19 05	13 51	D/Vz 2 49	
20 36	14 23	Vz	

1. Starptautiskā mūzikas diena.
1. Pasaules dzīvnieku aizsardzības diena.
3. Pirms 140 gadiem dzimis dzejnieks, tulkotājs, poliglots, viens no latviešu studentu zinātniski literārās biedrības "Pipkalonija" dibinātājiem **Eduards Veidenbaums** (1867–1892). Kopš 1968. gada tiek piešķirta Veidenbauma literārā prēmija.
5. Pirms 5 gadiem (2002) 71,51 % balsstiesīgo vēlētāju ievēlēja 8. Saeimu.
9. Pirms 75 gadiem (1932) Bauskā notiek vētrains cukurbiešu audzētāju sapulce, kurā vienbalsīgi tiek nolemts, ka trešā Latvijas cukurfabrika ceļama Bauskā un cīņa par to jāsāk nekavējoties. Arguments pret Liepāju – vai tad jūrmalas smiltis aug cukurbietes?
11. Pirms 100 gadiem dzimis ģeogrāfs, sabiedrisks darbinieks, grāmatas "Latvijas ģeogrāfija" (1960) autors **Jānis Rutkis** (1907–1986). Kopš 1944. gada emigrācijā Zviedrijā. Piedalījies A. Švābes organizētās Latvju enciklopēdijas (1953–1955) veidošanā, darbojies Latvijas Nacionālajā fondā.
15. Pirms 80 gadiem (1927) parakstīts robežu apraksts starp Latviju un Lietuvu (robežas garums 570 km). Kaut gan valodnieks Jānis Endzelīns bija pārliecināts, ka robežu nospraudis bez kādām domstarpībām, jo ar valodas palīdzību etnogrāfisko robežu noteikt ir viegli, patiesībā robežu strīdi bija ļoti asi un pretenzijas no Lietuvas puses visai augstas.
16. Pirms 75 gadiem (1932) dzimusi pedagoge un psiholoģe LZA goda doktore **Līga Ruperte** (ASV).
17. Pirms 150 gadiem dzimis Skrīveru dendroloģiskā parka dibinātājs, dendroloģijas jautājumu popularizētājs **Maksimilians Frīdrihs Zīverss** (1857–1919).
- 17., 18. Pirms 40 gadiem (1967) pār Latviju brāžas viesuļvētra – orkāns; vēja ātrums 25–30 km/sek, atsevišķas brāzmas – 43–48 km/sek. Nodarīti milzīgi mežu postījumi.
18. Pirms 755 gadiem (1252), kā atzīmēts Vartburgas Hermana Livonijas hronikā, tiek dibinātas 11 baznīcas Kursā – Piemarē, Bandavā, Ventavā, Vanemā.
21. Pirms 10 gadiem (1997) tiek pieņemti MK noteikumi par īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējo aizsardzību un izmantošanu.
30. Pirms 75 gadiem (1932) dzimis mediķis, politiķis, diplomāts LZA īstētais loceklis **Georgs Andrejevs**.
31. Pirms 230 gadiem (1777) Cēsu prāvesta Heinriha Baumaņa vēstulē, sakarā ar Johana Gotfrīda Herdera lūgumu pierakstīt latviešu tautasdziesmas, ir parādīta latviešu attieksme pret šo ierosinājumu – "... kad pastāstīju savai saimei par pieprasītajām dziesmām, viņus sagrāba tāds prieks un jūsma, ka tikko spēju tos apvaldīt. Tas, ko šeit pielieku klāt, ir tikai sākums" (t. i., tautasdziesmu pirmie pieraksti).
31. Pirms 40 gadiem atklāts Salaspils memoriālais ansamblis.
31. Pirms 30 gadiem VDK saņem ziņu par nacionālistiskas jaunatnes grupas pastāvēšanu Rīgā.

Palīdzēsīm atrast !

NOVEMBRIS – SALA MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saule		Dienas ilgums
			lec h m	riet h m	
C	1	Ikars	7 33	16 41	9 08
Pt	2	Vivita, Viva, Dzile	7 35	16 39	9 04
S	3	Ērika, Dagnija	7 37	16 36	8 59
Sv	4	Atis, Otomārs, Oto	7 39	16 34	8 55
P	5	Šarlote, Lote	7 42	16 32	8 50
O	6	Linards, Leons, Leo, Leonards, Leonarda	7 44	16 30	8 46
T	7	Helma, Lotārs	7 46	16 28	8 42
C	8	Aleksandra, Agra	7 48	16 26	8 38
Pt	9	Teodors	7 50	16 23	8 33
S	10	Mārtiņš, Mārcis, Markuss	7 53	16 21	8 28
Sv	11	Ojārs, Nellija, Rainers	7 55	16 19	8 24
P	12	Kaija, Kornēlija	7 57	16 18	8 21
O	13	Eižens, Jevgeņijs, Jevgeņija	7 59	16 16	8 17
T	14	Fricis, Vikentijs	8 02	16 14	8 13
C	15	Leopolds, Undīne, Unda	8 04	16 12	8 08
Pt	16	Banga, Glorija	8 06	16 10	8 04
S	17	Hugo, Uga, Uģis	8 08	16 08	8 00
Sv	18	Aleksandrs, Doloresa	8 10	16 07	7 57
P	19	Elizabete, Betija, Liza, Līze	8 12	16 05	7 53
O	20	Anda, Andīna	8 14	16 03	7 49
T	21	Zeltīte, Andis	8 16	16 02	7 46
C	22	Aldis, Aldris, Alfons	8 18	16 00	7 42
Pt	23	Zigrīda, Zigrīda, Zigrīds	8 20	15 59	7 39
S	24	Velta, Velda	8 22	15 57	7 35
Sv	25	Katrīna, Kate, Kadrija, Trīne	8 24	15 56	7 32
P	26	Konrāds, Sebastians	8 26	15 55	7 29
O	27	Lauris, Norberts	8 28	15 53	7 25
T	28	Rita, Vita, Olita	8 30	15 52	7 22
C	29	Ignats, Virģinija	8 32	15 51	7 19
Pt	30	Andrejs, Andris, Andrievs	8 34	15 50	7 16

Piezīmes

Mēness		Mēness	
lec h m	riet h m	ceļš h m	fāzes h m
22 09	14 41	Vz/L 6 48	☾ 23 18
23 38	14 51	L	
–	14 58	L/J 14 45	
1 02	15 02	J	
2 22	15 06	J	
3 39	15 10	J/Sv 1 47	
4 57	15 14	Sv	
6 15	15 20	Sv/Sk 14 18	
7 35	15 27	Sk	
8 57	15 39	Sk	● 1 03
10 18	15 58	Sk/St 2 59	
11 32	16 30	St	
12 29	17 21	St/M 15 00	
13 07	18 31	M	
13 31	19 54	M	
13 45	21 23	M/Ū 1 30	
13 54	22 53	Ū	
14 01	–	Ū/Z 9 14	☾ 0 33
14 07	0 22	Z	
14 12	1 53	Z/A 13 24	
14 18	3 27	A	
14 26	5 07	A/Vr 14 18	
14 38	6 52	Vr	
14 58	8 40	Vr/D 13 29	○ 16 30
15 35	10 20	D	
16 39	11 35	D/Vz 13 07	
18 07	12 20	Vz	
19 44	12 44	Vz/L 15 23	
21 18	12 57	L	
22 46	13 05	L/J 21 44	

1. Pirms 75 gadiem (1932) dzimusi botāniķe bioloģijas doktore **Austra Āboliņa**.
2. Pirms 75 gadiem (1932) dzimusi putnu dzīves pētniece un popularizētāja bioloģijas doktore **Ieva Vilka**.
6. Pirms 50 gadiem (1957) likts pamatakmens Organiskās sintēzes institūtam.
6. Pirms 50 gadiem (1957) avīzē "Laiks" izteikts apgalvojums, ka latviešu stāvoklis ASV ir divreiz labāks nekā Anglijā, taču asimilācijas problēmas ir vienādas.
11. Lāčplēša diena.
11. Pirms 15 gadiem (1992) atjauno godasardzi pie Brīvības pieminekļa.
14. Pirms 430 gadiem (1577), kā minēts Rusova hronikā, Livonijā novērotā komēta ļoti biedējusi iedzīvotājus.
15. Pirms 150 gadiem (1857) sākas Rīgas vecpilsētas vaļņu nojaukšana.
17. Pirms 85 gadiem (1922) Saeimas prezidija uzdevumā Valsts prezidentam Jānim Čakstem tiek pasniegta ievēlēšanas apliecinība līdz ar paziņojumu par stāšanos amatā 18. novembrī plkst. 11.00.
- 18. Latvijas Republikas proklamēšanas diena (1918).**
20. Pirms 50 gadiem (1957) Latvijas PSR notiek kultūrizglītības iestāžu I kongress.
20. Pirms 65 gadiem (1942) izdots rīkojums par pakavu, pakavu naglu un rādžu sadalīšanas kārtību.
22. Pirms 45 gadiem (1962) tiek aizliegts Rīgas 1. Meža kapu kapličā veikt reliģiskas bērū ceremonijas.
24. Pirms 100 gadiem (1907) notiek visdramatiskākā no zināmajām latviešu jūras kuģu katastrofām – trismastu burinieku "Bangpūtis" un "Milda" sadursme Kategata šaurumā pie Dānijas, kad plosās vētra un sniegputenis.
25. Pirms 15 gadiem (1992) ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijā prasīts Krievijai izvest karaspēku no Baltijas valstīm.
25. Mirušo piemiņas diena.
27. Pirms 10 gadiem (1997) pieņemts Valsts statistikas likums, kas nosaka veidot vienotu informācijas sistēmu ekonomikas, demogrāfijas un sociālajos, kā arī vides jautājumos.

Pirms 60 gadiem (1947) nosusināts Tukuma ezers.

Palīdzēsim atrast !

DECEMBRIS – VILKU MĒNESIS

Diena	Dat.	Vārdadienas	Saulē		Dienas ilgums
			lec	riet	
			h m	h m	h m
S	1	Arnolds, Emanuels	8 35	15 49	7 14
Sv	2	Meta, Sniedze	8 37	15 48	7 11
P	3	Evija, Raita, Jogita	8 39	15 47	7 08
O	4	Baiba, Barbara, Barba	8 40	15 46	7 06
T	5	Sabīne, Sarma, Klaudijs	8 42	15 46	7 04
C	6	Nikolajs, Niklāvs, Niks	8 44	15 45	7 01
Pt	7	Antonija, Anta, Dzirkstīte	8 45	15 44	6 59
S	8	Gunārs, Vladimirs, Gunis	8 47	15 44	6 57
Sv	9	Sarmīte, Tabita	8 48	15 43	6 55
P	10	Guna, Judīte	8 49	15 43	6 54
O	11	Voldemārs, Valdemārs, Valdis	8 51	15 42	6 51
T	12	Otilija, Iveta	8 52	15 42	6 50
C	13	Lūcija, Veldze	8 53	15 42	6 49
Pt	14	Auseklis, Gaisma	8 54	15 42	6 48
S	15	Johanna, Jana, Hanna	8 55	15 42	6 47
Sv	16	Alvīne	8 56	15 42	6 46
P	17	Hilda, Teiksmā	8 57	15 42	6 45
O	18	Kristaps, Kristofers, Kristis, Kristeris, Klinta	8 58	15 42	6 44
T	19	Lelde, Sarmis	8 58	15 42	6 44
C	20	Arta, Minjona	8 59	15 43	6 44
Pt	21	Toms, Tomass, Saulcerīte	9 00	15 43	6 43
S	22	Saulvedis	9 00	15 43	6 43
Sv	23	Viktorija, Balva	9 01	15 44	6 43
P	24	Ādams, Ieva	9 01	15 45	6 44
O	25	Stella, Larisa	9 01	15 45	6 44
T	26	Dainuvīte, Gija, Megija	9 02	15 46	6 44
C	27	Elmārs, Helmārs, Inita	9 02	15 47	6 45
Pt	28	Inga, Ivita, Irvita, Ingeborga	9 02	15 48	6 46
S	29	Solveiga, Ilgona	9 02	15 49	6 47
Sv	30	Dāvids, Dāvis, Dāniels, Daniela	9 02	15 50	6 48
P	31	Silvestrs, Silvis, Kalvis	9 02	15 51	6 49

Piezīmes

Mēness		Mēness	
lec h m	riet h m	ceļš h m	fāzes h m
—	13 11	J	☾ 14 44
0 08	13 16	J	
1 27	13 20	J/Sv 8 01	
2 44	13 24	Sv	
4 02	13 29	Sv/Sk 20 31	
5 22	13 36	Sk	
6 43	13 46	Sk	
8 04	14 03	Sk/St 9 11	
9 21	14 31	Sr	● 19 40
10 24	15 16	St/M 20 51	
11 08	16 22	M	
11 35	17 43	M	
11 52	19 10	M/Ū 7 01	
12 02	20 39	Ū	
12 09	22 07	Ū/Z 15 15	
12 15	23 34	Z	
12 20	—	Z/A 20 52	☾ 12 17
12 26	1 04	A	
12 32	2 36	A/Vr 23 38	
12 42	4 15	Vr	
12 57	5 58	Vr	
13 24	7 41	Vr/D 0 14	
14 13	9 10	D	
15 31	10 10	D/Vz 0 18	○ 3 16
17 07	10 43	Vz	
18 45	11 01	Vz/L 1 52	
20 19	11 12	L	
21 46	11 19	L/J 6 44	
23 09	11 24	J	
—	11 28	J/Sv 15 37	
0 28	11 33	Sv	☾ 9 51

1. Pasaules AIDS diena.
1. Pirms 75 gadiem (1932) dzimis kibernetiķis, LZA korespondētājloceklis **Vladimirs Pirogovs**.
2. Pirms 90 gadiem (1917) Latvijas Pagaidu nacionālā padome (LPNP) pieņem deklarāciju "Visiem latviešiem" un nosauc sevi par "topošās Latvijas augstāko iestādi". Daži vēsturnieki – Ā. Klīve, E. Dunsdorfs – uzskata, ka ar to ir deklarēta Latvijas neatkarība. Vairākums vēsturnieku ir citās domās.
2. Pret latviešu tautu vērstā totalitārā komunistiskā režīma genocīda upuru piemiņas diena.
5. Pirms 130 gadiem dzimis rakstnieks, literatūrzinātnieks un kritiķis LZA īstenais loceklis **Andrejs Upīts** (1877–1970).
5. Pirms 5 gadiem (2002) ugunsgrēkā smagi cieš Cesvaines pils. No pils muzeja telpām izdodas izglābt 19. gs. darinātos cimdus un galdautu, Anšlava Eglīša un Veronikas Janelsiņas gleznas. Tomēr lielākā daļa eksponātu iet bojā.
6. Pirms 260 gadiem dzimis mācītājs, grāmatnieks un vācu tautības latviešu literāts **Kristofs Harders** (1747–1818). Rubenē viņš ierīko grāmatu spiestuvi, kurā top "Vidzemes kalendārs" (kopš 1782), ābece, pavāru grāmata u. c. Vācis latviešu folkloru. Pirmajā kalendārā centies darināt latviskus personvārdus – Ticula, Želite, Sirsnite, Gudriņš, Bezviltis u. c. Ir ieviesies tikai viens vārds – Skaidrite.
13. Pirms 105 gadiem (1902) pēkšņa vētra un sniegpuutenis pārsteidz selgā daudzus Mellužu, Asaru, Kauguru, Ragaciema, Bigauņciema zvejniekus – ap 50 zvejnieku noslikuši. Uz Rīgas tilta esošie gājēji, lai tos nepūstu Daugavā, dabūjuši mesties guļus.
15. Pirms 160 gadiem (1847) izdoti Vidzemes guberņas holeras apkarošanas komitejas ieteikumi par piesardzību holeras epidēmijas laikā.
17. Pirms 100 gadiem dzimis biologs, zoologs, grāmatas "Latvijas PSR dzīvnieku noteicējs" līdzautors **Egons Tauriņš** (1907–1989).
21. Pirms 300 gadiem (1707) izdota pavēle Kārļa XII vārdā par garnizona karavīru uzvedības noteikumiem "… tam apkārt eijamam Patruļam sirdīgi top pavēlēts visus tos Zaldātus, kas pēc deviņiem, jeb pēc tam, kad tās Bungas ir sistas, uz ielām top atrasti, .. cietumā ņemt".
- 25., 26. **Ziemassvētki**.
26. Pirms 395 gadiem (1612), kā liecina Rīgas jezuītu kolēģijas gadagrāmata, 1612. g. Ziemassvētku naktī sapulcējušies 20 burvji un burves un ziņojuši savam virsniekam ar deviņām galvām par nogalinātajiem cilvēkiem un lopiem. Virsnieks tos uzrunājis latviešu valodā un pārmetis, ka maz darīts. Veca burve latviski atbildējusi ka būtu vairāk, bet ir kara un bada gadi.
30. Pirms 40 gadiem (1967) notiek lielākā aviokatastrofa Latvijā – pie Liepājas nokrīt lidmašīna AN-24, bojā iet 44 pasažieri.
31. **Vecgada diena**.

Palīdzēsim atrast !

Pirms gadu tūkstošiem, simtiem, desmitiem...

Pirms apmēram 1950 gadiem, ap 57. gadu pēc Kristus (Nerona valdīšanas laikā), pēc Plīnija Vecākā ziņām, kāds Romas jātnieks ticis nosūtīts uz Baltijas jūras zemēm pēc dzintara gladiatoru cīņu svinībām. Sakarus ar seno Romu apstiprina arī romiešu monētu, galvenokārt no 2.—4. gs., atradumi Latvijas teritorijā.

Pirms 1300 gadiem (ap 707. gadu) galvenās zemkopības kultūras Latvijas teritorijā ir mieži, vējauzas, kvieši, rudzi, lauku pupas, zirņi, lauka rāceņi, lini. To apliecina atradumi Ķentes, Daugmales, Tērvetes u. c. pilskalnos, arī Koknesē un Āraišos.

Pirms 1170 gadiem (ap 837. gadu) datējama Āraišu ezerpils pirmā senākā apbūve.

Pirms 1100 gadiem (ap 907. gadu) Latvijas teritorijā gaisa temperatūra bijusi par 1–2 °C augstāka, bet nokrišņu daudzums par 50 mm lielāks nekā tagad. Tāds klimats veicināja augu valsts un meža dzīvnieku populācijas pieaugumu.

Pirms 810 gadiem (1197) otrais Ikšķiles bīskaps, bijušais klostera abats Bertolds ierodas Latvijā (pēc gada līvs Imauts viņu nogalina).

Pirms 805 gadiem (1202) Zobenbrāļu ordenis uzceļ mūra pili Rīgā, tālākos gados Aizkrauklē, Siguldā, Cēsīs.

Pirms 800 gadiem (1207) pēc Gaujas līvu teritorijas sadalīšanas Gaujas labā krasta zemes nonāk bīskapa pārvaldē un tiek celtas pilis Turaidā, Krimuldā, bet baznīcas – Kizbelē un Lēdurgā. Bīskapam pienācās arī Metsepole – “mežaina, neapdzīvota vieta gar jūras krastu”; tās nozīmīgākie centri un pilskalni – Skulte, Liepupe, Limbaži un Salas upes baseins.

Pirms 800 gadiem (1207) Lielvārdes līvi apsolās maksāt Lielvārdes vasalim Daniēlam pusbirkavu rudzu no arkla.

Pirms 800 gadiem (1207), kā liecina Indriķa hronika, bīskaps Alberts Vāczemē apstaigā ciematus un baznīcas, meklēdams krustakarotāju līvu zemju pakļaušanai.

Pirms 800 gadiem (1207) tiek būvēts Rīgas pilsētas mūris (*murum civitatis*) aizsardzībai pret “pagāniem”.

- Pirms 790 gadiem (1217)** kaujā pie Vilandes pils krīt līvu virsaitis Kaupo.
- Pirms 785 gadiem (1222)** Romas kūrījā nonāk ziņas par zobenbrāļu varmācīgu izturēšanos pret jaunkristītiem līvu zemē.
- Pirms 775 gadiem (1232)** tiek noteikts, ka baznīckungu uzturēšanai vietējo draudžu locekļi, vecāki par 14 gadiem, maksā gadā trīs feniņus upur audas, kā arī dod sieku rudzu, miežu un auzu.
- Pirms 770 gadiem (1237)** Zobenbrāļu ordeņa paliekas (pēc sakāves Saules kaujā 1236) apvienojas ar Vācu ordeni un izveido Livonijas ordeni.
- Pirms 740 gadiem (1267)** kurši beidz pretošanos vācu varai, padodas, viņiem tiek noteiktas kļaušanas un nodevas.
- Pirms 730 gadiem (1277)** Rīgas arhibīskaps Jānis piešķir pilsētas tiesības Koknesei.
- Pirms 720 gadiem (1287)** pirmo reizi pieminēts Rīgas ārsts Bruno (minēts parādu grāmatā).
- Šajā gadā** zemgaļi neveiksmīgi uzbrūk Rīgai un Ikšķilei; vēlāk nodedzina savu pili Tērvetē un aiziet no Zemgales.
- Pirms 710 gadiem (1297)** ziemā ledus sastrēguma dēļ Daugavas ūdens plūst pāri pilsētas mūriem.
- Pirms 665 gadiem (1342)**, pēc krievu hronikas ziņām, ordeņa karaspēks iebrucis Pleskavas zemē, un tajā bijis ap 200 vācu un latviešu karotāju.
- Pirms 655 gadiem (1352)** Sv. Pētera baznīcas tornī uzstādīts pirmais publiskais pulkstenis Latvijā.
- Pirms 650 gadiem (1357)** Rīgā pastāvīgi sāk darboties pirmā aptieka Livonijā.
- Šajā pašā gadā**, kā vēstī Vartbergas Hermana hronika, kādi indīgi siseņi ieklejojuši no jūras puses, lidinādamies naktī un sagraudzami visu koku zaļumu.
- Pirms 595 gadiem (1412)** Rīgas rāte savās "Namnieku runās" aizliedz nodarboties ar dzīvokļu īrēšanu un tirgošanu tiem, kas nepieder pie namnieku kārtas; tas liedz Rīgā ienākušiem zemniekiem uzsākt kādu patstāvīgu darbību, tiem jāklūst par lētu darbaspēku vācu namniekiem un amatniekiem.
- Pirms 540 gadiem (1467)** Pēterbaznīcas tornī dežurējošais sargs – ugunsgrēku vērotājs un ziņotājs – saņem 8 ½ mārkas, kas ir par divām mārķām vairāk nekā iepriekš.

Pirms 450 gadiem (1557) Piltenei piešķir pilsētas tiesības.

Pirms 445 gadiem (1562) Gothards Ketlers atved uz Jelgavas pili ordeņa arhīvu, pēc tam papildina to ar hercogistes dokumentiem; arhīvam bija lemtas visādas dēkas (piemēram, Bironu laikā, iebrūkot gridai, arhīvs iegāzās ieroču pagrabā, kur daudzas arhivālijas palika karājamies uz durkļiem).

Pirms 425 gadiem (1582) Stefans Batorijs pēc ilgstošām sarunām apstiprina Rīgas prasītās privilēģijas – dot lietošanā Daugavas lejteci no pilsētas līdz grīvai, kas veicināja tirdzniecību.

Pirms 400 gadiem (1607) Kurzemes – Zemgales hercogi Vilhelms un Fridrihs vērsās pie Piltenes muižniecības ar aicinājumu labprātīgi pievienoties Kurzemei, taču piltenieši nebija ar mieru, vēlējās neatkarību kā no Prūsijas, tā Kurzemes. Pēc 10 gadiem (1617) tiek pieņemta Satversme, kas ar dažām izmaiņām pastāv līdz pat Piltenes iekļaušanai Krievijas impērijā 1795. gadā.

Pirms 400 gadiem (1607) Pierīgā ir vesela virkne pagastu, kas nosaukti attiecīgā pagastvecākā vārdā: Sprinģa, Buļļa, Kampes, Ķilķa, Niklāva, Riņķa u. c. pagasti.

Pirms 390 gadiem (1617) izveidojas Kurzemes hercogistes pārvalde, kas fiksēta Satversmē. Visa hercogistes teritorija iedalīta četrās virspilskungu tiesās – Kurzemes daļā tās atradās Tukumā un Kuldīgā, bet Zemgales daļā – Sēlpilī un Jelgavā.

Pirms 375 gadiem (1632) Rīgā dibināta Ģertrūdes skola, kur darbojies arī latviešu tautības skolotājs, draudzes ķesteris un audēju amata rakstvedis Mārtiņš Baķītis.

Pirms 350 gadiem (1657) Latvijā sākas Lielā mēra epidēmija.

Pirms 330 gadiem (1677) Rīgā par skolotāju sācis darboties čehu izcelsmes dabas pētnieks Georgs Holiks, kas ieviesis augļu koku potēšanas svarīgākos paņēmienus, nodarbojies ar ziedaugu selekcionešanu, pētījis augu slimības. Tomēr viņa darbs nav ticis materiāli novērtēts, jo Holiks bijis spiests darboties Rīgā par žurku ķērāju.

Pirms 320 gadiem (1687) Vidzemes ģenerālgubernators ierosina Vidzemes landtāgam, ka katrā draudzē atverama un uzturama skola. Landtāgs to pieņem. Zīmīgi, ka šajā pašā gadā Āraišu skolas bērni saņēmuši ābece, tas atzīmēts šīs draudzes skolas bērnu sarakstā.

- Pirms 300 gadiem (1707)** jauna skola uzcelta Ventspilī (ne latviešu bērniem). Taču drīz rātei tiek iesniegtas sūdzības par to, ka skolā neno- tiek eksāmeni un ir neparasti daudz brīvdienu.
- Pirms 300 gadiem (1707)** Rīgā ir bijusi visai nenoteikta kārtība amatper- sonu darba laikam un algu izmaksām, to apliecina mērnieka un revidenta Eberharda Tolksa piezīmes. Kad viņš devies uz rāti, lai satiktu vajadzīgu amatpersonu, tā izrādījās aizceļojusi vai pēkšņi devusies uz baznīcu. Algu izmaksāja tikai pēc atkārtotiem piepra- sījumiem un arī ar milzu nokavēšanos. Tā 1710. gadā Tolks vēl nebija saņēmis algu par 1707. gadu.
- Pirms 280 gadiem (1727)** plašu ievēribu Eiropā rada vēlākā Francijas feld- maršala Sakšu Morica mēģinājums kļūt par Kurzemes hercogu. Latvijā kā vienīgā piemiņa no viņa palikusi Moricsala.
- Pirms 245 gadiem (1762)** Rīgas vācu avīzē "*Rigische Anzeigen*" sniegtas pirmās ziņas par Rīgas (Kunces) balzamu.
- Ap šo pašu gadu** vairākās avīzēs regulāri sniegtas ziņas par izbēgušiem dzimtļaudīm. Dažkārt pieminētas viņu valodu zināšanas – līdzās daudziem, kas runā latviski, vāciski, krieviski, atrodas arī, kas prot igauņu, poļu un pat franču valodu. Dažs prot izgatavot mūzikas instrumentus, spēlē klarneti, flautu, vijoli.
- Pirms 235 gadiem (1772)** Polijas pirmās dalīšanas rezultātā Latgale nonāk Krievijas sastāvā, vispirms Pleskavas, tad Vitebskas guberņā.
- Pirms 225 gadiem (1782)** iznāk viens no pirmajiem darbiem vēsturiskajā ģeoloģijā – Jelgavas Pētera akadēmijas profesora Johana Ferbera darbs "Iežu vecums".
- Pirms 210 gadiem (1797)** M. Stobe izdod žurnālu "Latviska Gada Grā- mata". Līdz ar daudzpusīgo saturu izdevums interesants arī ar to, ka publicēti samērā daudzi abonētāju vārdi – "Vārdurādītājs to, kas caur priekšmaksāšanu šo grāmatu milīgi paskubinājuši iraid". Pirmajā gadā ir 2020 pasūtītāju, otrajā – 885.
- Pirms 200 gadiem (1807)** Jelgavā ierodas senators Teils un liek izsludināt latviešiem briesmu ziņas par Napoleonu kā sātana kalpu un anti- kristu, brīdina no nemieriem, "kas rāmu zemnieku pie dumpja cel- šanas kārdina – tāds elles darbs".
- Pirms 190 gadiem (1817)**, pēc oficiālām ziņām, Vidzemē ir 70 brāļu drau- džu saiešanas nami un 6725 to piekritēji; faktiskais skaits ir lielāks un turpina pieaugt.

- Pirms 190 gadiem (1817)** Kurzemes zemnieku likumos ir teikts, ka uz 1000 iedzīvotājiem jābūt vienai skolai.
- Pirms 185 gadiem (1822)** sākas uzvārdu došana Vidzemes zemniekiem. Kaut gan speciālos priekšrakstos neiesaka lietot pamazināmās formas, tomēr ir pierādījies, ka latviešiem deminutīvi ļoti patik – noteikti ir vairāk Bērziņu nekā Bērzu, Kalniņu nekā Kalnu u. tml.
- Pirms 180 gadiem (1827)** ar Kurzemes literatūras un mākslas biedrības atbalstu sāk iznākt J. F. Rekes un K. E. G. Napjerska četrskējumu izdevums “Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes provinču literātu un zinātnieku vispārējais leksikons” (līdz 1832), kas ir ļoti nozīmīgs izziņu krājums.
- Pirms 175 gadiem (1832)** Viļņā iznāk praktiska pamācība biškopībā, sarakstīta latgaļu rakstu valodā.
- Pirms 170 gadiem (1837)**, kā liecina “Latviešu Avīzes”, bijuši briesmīgi plūdi Jelgavā.
- Pirms 165 gadiem (1842)** Vidzemes sinodē mācītāji spriež, ka latviešu tautība izniks, pietuvojoties krieviem vai vāciešiem, tāpēc jāveicina pārvācošana. Pret to nostājas Jānis Cimze un Karls Kristians Ulmanis.
- Pirms 150 gadiem (1857)** dzimis latviešu cilmes zinātnieks Silcēns, kas vēlāk aprakstījis tajā pašā gadā notikušu zemestrīci.
- Pirms 150 gadiem (1857)** Rīgā speciāli uzcelta ceļojošā cirka ēka, kurā “no svešas zemes atnākuse savāda skunstnieku biedrība” – par 20 sudraba kapeikām var redzēt veiklus jātniekus, kukuriņu metējus, virves deļotājus u. c.
- Pirms 145 gadiem (1862)** sāk iznākt “Pēterburgas Avīzes” (līdz 1865) – pirmais politiskais laikraksts, ko izdod un vada paši latvieši. “Tas rada tautā drudzim līdzīgu stāvokli.”
- Pirms 140 gadiem (1867)** Kurzemes un Vidzemes guberņā lietvedībā vācu valodu sāk nomainīt krievu valoda.
- Pirms 135 gadiem (1872)** iznāk Jāņa Cimzes “Dziesmu rotas” 1., 2. daļa – “Jaunekļiem un vīriem. Dārza puķes – vāciešu dziesmas un Lauku puķes – latviešu tautas dziesmas”.
- Pirms 135 gadiem (1872)** Dundagas pils cieš ugunsgrēkā, sadeg arī vērtīga dažādos materiālos izstrādāta dzeramo trauku kolekcija, to skaitā kāda dundadznika darināti koka kausiņi, kuru malas bijušas plānas kā papīrs.

- Pirms 135 gadiem (1872)** kāds Cēsu apriņķa iedzīvotājs Pličs, nokļuvis ārzemēs un labi pelnot, novēlējis 4000 rbļ. uz “augļu augļiem” 150 gadu ilgumā – līdz 2022. gada 12. martam. Līdzekļi jāizmanto latviešu zemnieku ģimnāziju un augstskolu dibināšanai.
- Pirms 130 gadiem (1877)** krievu-turku kara dēļ Cēsīs nonākuši ap 100 turku ģūstekņi. Viņi tur iedzīvojušies, bijusi arī turku kapsēta, kas saņemta, un tajā 1937. gadā ieradies Turcijas sūtnis.
- Pirms 110 gadiem (1877)** Čikāgā nodibināta latviešu biedrība.
- Pirms 100 gadiem** dzimis Tērvetes meža ainavu parka veidotājs (arī grāmatu autors), Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrības aktīvis, mežzinis un mežsargs Miķelis Kļaviņš (1907–1973).
- Pirms 90 gadiem (1917)** Latvijā ir smaga pārtikas krīze, jo lauksaimniecību grauj darbspējīgo vīriešu mobilizācija armijā, kā arī labības, zirgu un liellopu rekvizīcijas.
- Pirms 90 gadiem (1917)** dibināta Latviešu zemnieku savienība ar K. Ulmani kā līderi.
- Pirms 80 gadiem (1927)** pēc garas saskaņošanas no Norvēģijas 30. augustā tiek atvesti divi bebru pāri un palaisti Stendes upē īpaši uzceltās mītnēs, kuras tie nav pieņēmuši. 31. augustā jau ir nograuzts pirmais koks, bet 1. septembrī Satversmes 81. panta kārtībā tiek pieņemti noteikumi par bebru aizsardzību.
- Pirms 75 gadiem (1932)** Lietuvas un Latvijas ģeologi atklāj Latvijas devona mulduslāņu ieliekumu, kas aizņem pusi Latvijas teritorijas.
- Pirms 75 gadiem (1932)** Latvijā ir lielākais studējošo skaits Eiropā – 45 studenti uz 10 000 iedzīvotājiem, taču tas rada nopietnu sociālu problēmu – inteligentos bezdarbniekus.
- Pirms 70 gadiem (1937)** iznāk enciklopēdisks rakstu krājums “Talsu novads”, ko veidojuši šī novada entuziasti – zvērināts advokāts, skolotājs, inženieris mežkopis, Talsu un Tukuma studentu biedrība.
- Pirms 65 gadiem (1942)** Latvijā darbojas vairākas pretošanās organizācijas vācu okupācijai – Dugavas Vanagi, Jaunpulkis, Brīvā Latvija u. c. Nacionālā pretošanās kustība ir vāji koordinēta un bez vienotas politiskas vadības.
- Pirms 60 gadiem (1947)**, lai veicinātu stāšanos kolhozos, ar īpašu rīkojumu Latvijā tiek organizēti 23–30 paraugkolhozi, kas ir speciāli

apgādāti. Tomēr kolhozu masveidību panāk tikai 1949. gada 25. marta deportācijas.

Pirms 60 gadiem (1947) Baltijas valstu sūtņi iesniedz ANO Ģenerālajai asamblejai baltiešu emigrantu memorandu, kurā iestājas par Baltijas tautu un valstu politiskajām tiesībām.

Pirms 60 gadiem (1947) no Vācijas teritorijā izveidojušās "Mazās Latvijas" sākas izceļošana. Uz Lielbritāniju izceļo 17 000, uz ASV – 45 000, uz Austrāliju – 20 000, uz Kanādu – 19 000, uz Dienvidameriku – 5000 latviešu. Vācijā paliek 15 000, uz Zviedriju tieši no Latvijas devušies 4000 latviešu.

Pirms 60 gadiem (1947) Zviedrijā dibināts Nacionālais fonds, ko vada Andrejs Eglītis.

Pirms 50 gadiem (1957) nodibināts P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs.

Pirms 50 gadiem (1957) sāk iznākt LZA Vēstures institūta rakstu krājumus "Arheoloģija un etnogrāfija".

Pirms 50 gadiem (1957) žurnālā "Zvaigzne" publicēts mākslinieka Ģirta Vilka raksts pret ģipša sportistu, pionieru, tautumeitu, meža dzīvnieku u. c. veidojumiem ceļmalās – bezgaumīgām skulptūrām, par kurām izdots 15 milj. rubļu.

Pirms 40 gadiem (1967) oficiālā statistika spiesta atzīt, ka individuālais sektors Latvijas PSR lauksaimniecībā ražo 42 % piena, 44 % gaļas, 61 % kartupeļu un 65 % sakņu.

Pirms 35 gadiem (1972) ārzemēs nokļūst Eduarda Berklava sastādītā un viņa domubiedru parakstītā 17 latviešu komunistu vēstule.

Pirms 35 gadiem (1972) Vilis Lapenieks (jun.) otro gadu pēc kārtas apbalvots ar Holivudas Filmu akadēmijas "Oskaru".

Pirms 30 gadiem (1977) iznāk grāmatniecības vēstures pētnieka Alekseja Apiņa nozīmīgais darbs "Latviešu grāmatniecība".

Pirms 30 gadiem (1977) latvieši visā pasaulē ar daudzveidīgiem pasākumiem atzīmē Jāņa Jaunsudrabiņa simtgadi.

Pirms 25 gadiem (1982) ASV 14. jūniju sāk atzīmēt kā Baltijas Brīvības dienu, parādot morālu atbalstu baltiešiem valstiskā līmenī.

Pirms 20 gadiem (1987) Viļņā notikušais baltiešu folkloras festivāls *Baltica 87* ar nacionālo karogu pacelšanu sāk trešo atmodu.

Fenoloģiskie novērojumi (pēc sabiedrisko

Vietas nosaukums	Sniega kuša- nas sākums	Pedējas sniega segas paliekas	Ledus iešanas sākums	Ledus iešanas beigas	Pirmais pērkons	Sāk ganīt lopus	Pirmie lauku sējas darbi	Pedēja salna uz augšnes
Ukri	—	—	—	—	—	20.05.	20.04.	—
Lazdona	24.03.	06.04.	04.04.	18.04.	24.05.	08.05.	20.04.	15.06.
Salaspils	22.03.	16.04.	—	—	16.05.	—	—	15.05.
Ranka	17.03.	18.04.	—	—	14.05.	08.05.	29.04.	—
Nirza	—	—	—	13.04.	12.05.	05.05.	25.04.	—
Snēpele	08.03.	06.04.	30.03.	02.04.	24.05.	08.05.	12.04.	03.06.
Nica	08.03.	26.03.	31.03.	04.04.	04.06.	10.05.	12.04.	21.05.
Varakļāni	—	—	—	—	12.05.	18.05.	24.04.	—
Abava	—	—	—	—	13.05.	09.05.	—	—

Fenoloģiskie novērojumi (pēc sabiedrisko

Vietas nosaukums	Lauku cīruļa pirmā dziesma	Atlidoja mājas strazds	Atlidoja slokas	Pirmais taure- nis	Izlido pirmās bites	Vardes sāka lēkāt	Parka vinglie- meži sāka rāpot	Ezis beidza ziemas miegu
Ukri	24.03.	23.03.	—	04.04.	—	05.04.	08.04.	—
Lazdona	25.03.	30.03.	—	03.04.	27.03.	13.04.	—	16.04.
Salaspils	—	—	—	04.04.	—	—	—	—
Ranka	02.04.	27.03.	—	03.04.	—	08.04.	—	—
Nirza	26.04.	20.04.	—	02.04.	12.04.	04.04.	—	—
Snēpele	22.03.	23.03.	04.04.	02.04.	28.03.	14.04.	20.04.	19.04.
Nica	27.03.	22.03.	—	02.04.	22.03.	29.04.	—	—
Varakļāni	02.04.	23.03.	27.03.	30.04.	10.04.	09.04.	—	—
Abava	25.03.	23.03.	—	04.04.	—	04.04.	—	—

2005. gada pavasarī – 1 (novērotāju datiem)

Dēstu izstādi- šana	Bērziem sāka cirkulēt sulas	Sāka zajot pļavas	Atlidoja baltais stārķis	Atlidoja baltā cielava	Atlidoja bezde- ligas	Dzeg- zes pirmā dziesma	Atlidoja dzērves	Atlidoja ķīvītes	Laksti- galas pirmā dziesma
–	23.03.	07.04.	31.03.	29.03.	01.05.	02.05.	22.03.	23.03.	–
24.06.	23.03.	25.04.	04.04.	26.03.	15.05.	08.05.	29.03.	26.03.	15.05.
–	–	09.04.	–	–	–	06.05.	–	–	09.05.
03.06.	–	28.04.	–	04.04.	11.05.	07.05.	01.04.	–	09.05.
24.05.	–	14.04.	05.04.	19.04.	–	04.05.	–	04.04.	–
23.05.	31.03.	15.04.	03.04.	01.04.	18.04.	29.04.	23.03.	29.03.	10.05.
25.05.	02.04.	11.04.	02.04.	02.04.	01.05.	11.05.	22.03.	24.03.	06.05.
29.05.	–	28.04.	10.04.	04.04.	02.05.	02.05.	07.04.	27.03.	09.05.
23.05.	–	–	10.04.	20.03.	–	06.05.	23.03.	23.03.	10.05.

Sast. Andris Ģermanis

2005. gada pavasarī – 2 (novērotāju datiem)

Lidakas sāka nārstot	Sāka ziedēt sniegpulk- stenīte	Māju zemene sāka ziedēt	Zilā vizbulīte sāka ziedēt	Meža zemene sāka ziedēt	Maij- puķīte sāka ziedēt	Mallēpe sāka ziedēt	Gaiļ- biksīte sāka ziedēt	Pienene sāka ziedēt	Kamol- zāle sāka ziedēt
–	25.03.	19.05.	04.04.	16.05.	22.05.	04.04.	23.04.	04.05.	–
02.04.	24.03.	27.05.	11.04.	25.05.	24.05.	16.04.	14.05.	22.04.	23.06.
–	25.03.	25.05.	–	–	–	01.04.	–	22.04.	14.06.
–	27.03.	26.05.	10.04.	20.05.	–	05.04.	–	08.05.	15.06.
–	23.03.	18.05.	15.04.	12.05.	–	13.04.	12.04.	06.05.	13.06.
19.04.	27.03.	23.05.	02.04.	17.05.	25.05.	08.04.	08.05.	08.05.	11.06.
12.04.	27.03.	22.05.	09.04.	22.05.	20.05.	25.04.	07.05.	27.04.	16.06.
15.04.	–	26.05.	30.04.	29.05.	27.05.	13.04.	04.05.	08.05.	13.06.
–	–	–	–	16.05.	–	03.04.	–	10.05.	–

Sast. Andris Ģermanis

Fenoloģiskie novērojumi (pēc sabiedrisko)

Vieta nosaukums	Pipene sāka ziedēt	Balt- alksnis sāka ziedēt	Lazda sāka ziedēt	Apse sāka ziedēt	Bērzs sāka ziedēt	Ieva sāka ziedēt	Zirg- kastaņa sāka ziedēt	Ceriņi sāka ziedēt
Ukri	—	04.04.	04.04.	—	02.05.	12.05.	22.05.	22.05.
Lazdona	12.06.	15.04.	16.04.	16.04.	08.05.	20.05.	27.05.	27.05.
Salaspils	15.06.	02.04.	07.04.	—	02.05.	14.05.	21.05.	23.05.
Ranka	14.06.	06.04.	08.04.	14.04.	08.05.	19.05.	28.05.	25.05.
Nirza	07.06.	—	—	20.04.	—	17.05.	20.05.	23.05.
Snēpele	18.06.	04.04.	03.04.	14.04.	15.05.	17.05.	21.05.	24.05.
Nīca	13.06.	06.04.	13.04.	02.05.	10.05.	21.05.	29.05.	27.05.
Varakļāni	12.06.	—	29.03.	—	20.04.	17.05.	24.05.	26.05.
Abava	—	—	—	—	—	15.05.	—	24.05.

Fenoloģiskie novērojumi (pēc sabiedrisko)

Vieta nosaukums	Avenes sāka ziedēt	Ozoli sāka ziedēt	Jasmīni sāka ziedēt	Baltais āboliņš sāka ziedēt	Sāka pļaut sienu	Mieži sāka vārpot	Liepas sāka ziedēt	Kartupeļi sāka ziedēt
Ukri	—	10.05.	—	—	—	—	—	—
Lazdona	19.06.	21.05.	16.06.	14.06.	14.06.	16.06.	10.07.	17.06.
Salaspils	15.06.	24.05.	11.06.	31.05.	—	—	08.07.	—
Ranka	16.06.	22.05.	19.06.	12.06.	28.06.	—	11.07.	30.06.
Nirza	—	—	14.06.	06.06.	13.06.	—	10.07.	—
Snēpele	17.06.	23.05.	17.06.	11.06.	09.06.	24.06.	12.07.	04.07.
Nīca	17.06.	24.05.	07.07.	11.06.	14.06.	—	13.07.	04.07.
Varakļāni	07.06.	20.05.	20.06.	07.06.	15.06.	—	07.07.	01.07.
Abava	—	—	—	—	—	—	—	—

2005. gada pavasarī – 3 novērotāju datiem)

Pilādži sāka ziedēt	Erkšķ- ogas sāka ziedēt	Jāņ- ogas sāka ziedēt	Upenes sāka ziedēt	Ķirši sāka ziedēt	Ābeles sāka ziedēt	Bērziem sāka plaukt lapas	Erkšķ- ogām sāka plaukt lapas	Ievām sāka plaukt lapas	Jāņogām sāka plaukt lapas
–	06.05.	12.05.	10.05.	22.05.	22.05.	01.05.	06.04.	06.04.	12.04.
29.05.	14.05.	18.05.	17.05.	22.05.	25.05.	23.04.	18.04.	16.04.	23.04.
25.05.	12.05.	12.05.	16.05.	18.05.	21.05.	02.05.	17.04.	27.04.	02.05.
29.05.	16.05.	19.05.	24.05.	21.05.	25.05.	29.05.	15.04.	17.04.	28.04.
–	13.05.	12.05.	–	–	23.05.	04.05.	15.04.	23.04.	20.04.
29.05.	08.05.	08.05.	09.05.	20.05.	22.05.	22.04.	15.04.	16.04.	19.04.
01.06.	13.05.	15.05.	16.05.	21.05.	24.05.	05.05.	17.04.	29.04.	01.05.
22.05.	10.05.	16.05.	10.05.	17.05.	20.05.	21.04.	27.04.	28.04.	02.05.
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Sast. Andris Ģermanis

2005. gada vasarā novērotāju datiem)

Jāņogas sāka nogata- voties	Upenes sāka nogata- voties	Ķirši sāka nogata- voties	Mellenes sāka nogata- voties	Avenes sāka nogata- voties	Brūklenes sāka nogata- voties	Ziemāji sasniedza dzelten- gatavību	Mieži sasniedza dzelten- gatavību	Virši sāka ziedēt
–	–	–	–	–	–	–	–	–
18.07.	24.07.	06.07.	10.07.	14.07.	20.08.	–	24.07.	04.08.
23.07.	18.07.	–	–	14.07.	–	–	–	–
09.07.	16.07.	10.07.	–	–	–	–	–	–
30.06.	05.07.	–	–	15.07.	–	–	–	–
06.07.	12.07.	24.07.	14.07.	25.07.	25.08.	30.07.	01.08.	11.07.
19.07.	26.07.	23.07.	22.07.	22.07.	10.08.	–	–	07.08.
20.07.	17.07.	05.07.	04.07.	12.07.	15.08.	–	–	03.08.
–	–	–	–	–	–	–	–	–

Sast. Andris Ģermanis

Fenoloģiskie novērojumi (pēc sabiedrisko)

Vietas nosaukums	Sāka novākt kartu- peļus	Lazdām sāka dzeltēt lapas	Apsēm sāka dzeltēt lapas	Bērziem sāka dzeltēt lapas	Kļavām sāka dzeltēt lapas	Zirgkas- taņai sāka dzeltēt lapas	Liepām sāka dzeltēt lapas	Ozoliem sāka dzeltēt lapas
Ukri	—	—	—	—	—	—	—	—
Lazdona	20.08.	03.09.	23.09.	01.09.	16.09.	26.09.	17.09.	11.09.
Salaspils	—	11.10.	14.10.	02.10.	27.09.	03.10.	27.09.	21.10.
Ranka	12.08.	20.09.	03.10.	18.09.	16.09.	30.09.	23.09.	14.10.
Nirza	—	—	—	22.08.	—	23.08.	—	—
Snēpele	29.08.	26.09.	08.10.	29.09.	25.09.	03.10.	15.09.	20.10.
Nīca	05.09.	11.10.	—	12.09.	23.09.	23.10.	14.09.	05.10.
Varakļāni	03.09.	29.08.	28.09.	29.08.	26.09.	25.09.	23.09.	27.09.
Abava	—	—	—	—	—	—	—	—

Fenoloģiskie novērojumi (pēc sabiedrisko)

Vietas nosaukums	Kiršiem sāka krist lapas	Ābelēm sāka krist lapas	Liepām sāka krist lapas	Ozoliem sāka krist lapas	Sāka ziedēt asteres	Sāka sēt ziemājus	Pirmās bara- vikas	Pirmās apšu bekas
Ukri	—	—	—	—	—	—	—	—
Lazdona	19.09.	10.10.	29.09.	05.10.	16.07.	—	01.08.	12.06.
Salaspils	—	03.11.	11.10.	06.11.	—	—	—	—
Ranka	04.10.	08.11.	07.10.	06.11.	—	—	08.08.	10.08.
Nirza	—	—	—	—	08.08.	—	14.08.	14.08.
Snēpele	28.09.	26.10.	18.10.	09.11.	14.08.	31.08.	12.07.	04.07.
Nīca	25.09.	07.10.	20.09.	26.10.	—	—	—	—
Varakļāni	—	02.11.	07.10.	09.10.	07.08.	06.09.	02.08.	14.08.
Abava	—	—	—	—	—	—	—	—

Novērojumus veikuši: Ukri — A. Ģērmanis; Lazdona — L. Pelše; Salaspils — M. Leinerte; Ranka — M. Skudra; Nirza — K. Kuprevičs; Snēpele — A. Ķemlers; Nīca — A. Būdels; Varakļāni — I. Strode; Abava — G. I. Āboloņš.

2005. gada rudenī – 1 (novērotāju datiem)

Jasmi- niem sāka dzeltēt lapas	Lazdām sāka krist lapas	Apsēm sāka krist lapas	Bērziem sāka krist lapas	Kļavām sāka krist lapas	Cerīņiem sāka krist lapas	Pilādžiem sāka krist lapas	Erkšķ- ogām sāka krist lapas	Jānogām sāka krist lapas	Upenēm sāka krist lapas
---	----------------------------------	---------------------------------	-----------------------------------	----------------------------------	------------------------------------	-------------------------------------	---------------------------------------	-----------------------------------	----------------------------------

–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
23.09.	30.09.	30.09.	29.09.	05.10.	05.10.	22.09.	08.09.	10.09.	06.09.
26.10.	28.10.	25.10.	26.10.	15.10.	09.11.	25.10.	10.10.	28.10.	24.10.
06.10.	20.10.	24.10.	23.10.	06.10.	06.11.	17.10.	07.11.	26.10.	24.10.
–	–	–	30.09.	–	–	–	–	–	–
21.10.	26.10.	25.10.	29.10.	18.10.	05.11.	20.10.	05.10.	20.10.	20.10.
05.10.	20.10.	07.10.	21.03.	05.10.	25.10.	02.10.	05.10.	23.10.	07.10.
–	07.10.	06.10.	14.09.	06.10.	21.10.	08.10.	28.09.	19.10.	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Sast. Andris Ģermanis

2005. gada rudenī – 2 (novērotāju datiem)

Pirmās rud- mieses	Beidz ganīt lopus	Pēdējā aršana	Pēdējais pērkons	Pirmā salna uz augšnes	Pirmais sniegs	Stārķi aizlido	Dzērves aizlido	Zosis aizlido	Sāk veido- ties ledus
--------------------------	-------------------------	------------------	---------------------	---------------------------------	-------------------	-------------------	--------------------	------------------	--------------------------------

–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
24.08.	05.10.	01.10.	03.08.	17.09.	25.10.	27.08.	09.10.	18.10.	26.10.
–	–	–	28.09.	14.10.	18.11.	–	–	–	29.10.
–	20.10.	–	28.09.	17.09.	26.10.	–	–	–	–
–	20.10.	–	12.09.	14.09.	26.10.	28.08.	–	05.10.	25.10.
25.07.	20.10.	–	10.09.	16.09.	16.11.	31.08.	22.10.	18.10.	29.10.
–	15.11.	26.11.	30.11.	18.10.	18.11.	29.08.	13.10.	17.10.	31.10.
19.08.	23.10.	19.10.	12.09.	17.09.	25.10.	26.08.	20.09.	12.10.	25.10.
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Sast. Andris Ģermanis

Tarass Pūka

Sabiedriskajam darbiniekam un dārzkopim Fricim Lasmanim – 145

Latvijas Tirgotāju savienības priekšsēdis, Rīgas Latviešu biedrības runasvīrs 24 gadus, 10 gadus Rīgas domnieks, Rīgas Biržas komitejas un Latvijas Bankas diskonta komitejas loceklis, Brāļu kapu komitejas loceklis... Tomēr viņa vārds pirmām kārtām paliks ierakstīts Latvijas dārzkopības vēsturē.

Friča Lasmaņa dzīves gājums sācies 1862. gada 17. oktobrī Nītaurē, muižas ilggadējā dārznieka Pētera Lasmaņa ģimenē, un dabiski, dārzkopība Fricim bija tuva kopš agras bērnības. Beidzis vietējo piecgadīgo draudzes skolu, viņš pārcēlās uz Rīgu, lai pa īstam apgūtu dārzkopja iemaņas augsta prestiža Kristiana Šoha dibinātā komerciālajā dārzniecībā; te Fricis Lasmanis darbojies 10 gadus – sākumā bija māceklis, tad uzticēti virsdārznieka palīga pienākumi. Kādu laiku praktizējies Ukrainā.

1891. gadā Frici Lasmani redzam jau kā sēklu veikala īpašnieku – tirgotava atradās paša nopirktajā lielajā namā toreizējā Aleksandra bulvārī 1 – daudziem rīdziniekiem būs palikusi atmiņā padomju laiku "Orbita". Šī sēklu tirgotava bija pirmā Rīgā, kas piederēja latviešu uzņēmējam, tādēļ arī F. Lasmaņa klienti nāca pirmām kārtām no latviešu tautības dārznieku aprindām (jāatceras, ka tolaik vairākums komercdārznieku bija baltvācieši). 1910. gadā F. Lasmaņa dienestā stājās savā laikā populārais dārzkopības publicists Pēteris Breimanis-Florians: 30. gadu vidū saimnieks viņam uzticēja veikala vadību.

Līdz ar veikalu sākās latviešu dārzkopju biedrošanās – šeit pulcējās uzņēmīgi cilvēki, kuri sapņoja par savas, latviskas dārzkopības

Fricis Lasmanis

biedrības dibināšanu. 1891. gadā iniciatoru grupa – komerciālie dārznieki P. Linde, F. Feldmanis, P. Rauske. I. Kristians un citi ar Frici Lasmani priekšgalā stājās pie biedrības statūtu izstrādāšanas; taču viņiem nācās sastapties ar nopietniem šķēršļiem, proti, Vidzemes gubernators Vladimirs Surovcevs biedrības dibināšanu atteica, jo, lūk, tāda Rīgā jau pastāvēja kopš 1876. gada. Spiediens nāca no minētās biedrības, kuras biedri – vācu tautības dārzkopji – pamatoti saskatīja topošajā biedrībā konkurentus. Pēc V. Surovceva nāves jaunais gubernators Mihails Paškovs bija pielaidīgāks: viņš atļāva dibināt “Ķeizarkās Krievijas dārzkopības biedrības Rīgas nodaļu”, kas pakļauta impērijas Dārzkopības biedrībai Pēterburgā. Tas notika 1899. gada 3. jūlijā, kad Krievijas zemkopības ministrs apstiprināja “Rīgas nodaļas” statūtus. Šis akts uzskatāms par nozīmīgu latviešu dārzkopju panākumu, kas lielā mērā noteica dārzkopības attīstību Latvijā.

Pirmajā sēdē 1899. gada 24. oktobrī biedrības valde par priekšsēdētāju ievēlēja Frici Lasmani, par viņa vietnieku – pazīstamo rožkopi Pēteri Lindi. Dibināšanas reizē biedrībā iestājās ap 200 dārzkopju, 1913. gadā viņu skaits sasniedza 760.

Friča Lasmaņa vadībā biedrība par savu uzdevumu noteica mūsu zemes dārzkopju izglītošanu, rīkojot pastāvīgus kursus, – īpaši populāri bija kursi “apstādījumu plānu zīmēšanā”, zināšanu popularizēšanu plašākās sabiedrības aprindās, lasot lekcijas un organizējot izstādes ar tolaik jaunu augļaugu un krāšņumaugu kultūru un šķirņu demonstrējumu. Biedriem izplatīja no ārzemēm nākušus stādus un sēklas. Nedrīkst nepieminēt biedrības gadskārtēju “Gadagrāmatu” latviešu valodā, kur augļkopjiem, puķkopjiem un dāldārzniekiem sniegtā informācija nav zaudējusi nozīmi vēl šodien. 1903. gadā biedrība sasauca pirmo latviešu dārzkopju kongresu ar izstādi, kurā pirmo reizi tika demonstrētas un augstu novērtētas Rīgas dārzniecībās audzētās krizantēmas.

1911. gadā Fricis Lasmanis izpelnījās Rīgas goda pilsoņa nosaukumu.

Mūsu izcilais sabiedriskais darbinieks stāvēja pie Bulduru dārzkopības skolas šūpuļa; skolas ierīkošanai F. Lasmanis no saviem līdzekļiem ziedoja 600 rubļus zeltā. Bet skolas aizsākumi attiecināmi uz 1905. gadu, kad cara valdība Ķeizariskās Krievijas dārzkopības biedrības Rīgas nodaļai piešķīra visai nolaisto kroņa Bilderliņu muižu Lielupes krastā (153 pūrvietas, t. i., ap 50 ha). Friča Lasmaņa ieceres bija vērienīgas: biedrības kokaudzētava, pomoloģiskais dārzs un – dārzkopības skola. Skolas dibināšanas mecenātes Alvīnes Šohas (komercdārznieka Ernsta Leopolda Šoha atraitne) novēlējums bija: skolā jāuzņem galvenokārt latviešu jaunieši un mācībām jānotiek latviešu valodā (nevis krievu); tādējādi dibināmās mācību iestādes nosaukums sākotnēji drīkstēja būt vienīgi “Pastāvīgie dārzkopības kursi ar ziemas klasi”. Nosaukumam, protams, nebija izšķirējas nozīmes: aizsākās dārzkopju “kadru kalves” vēsture. Tas bija Fricis Lasmanis, kas par skolas vadītāju 1910. gadā aicināja Pēteri Dindoni – šī dārzkopības pedagoga vārds nav svešs vairākām vecākām bulduriešu paaudzēm.

Cetrdesmit gadus – līdz 1940. gadam – Friča Lasmaņa vadītā biedrība gan ar cariskās Krievijas dotu izkārtņi, gan vēlāk Latvijas

valstī ar Rīgas Dārzkopju biedrības nosaukumu – veica jo nozīmīgu darbu mūsu dārzkopju saliedēšanā un izglītošanā, derīgu zināšanu izplatīšanā plašos sabiedrības slāņos. Par šīs biedrības mantinieci pamatoti uzskatām Latvijas Dārzkopības un biškopības biedrību, kas daudzus gadus pēc Otrā pasaules kara ar panākumiem turpināja un izkopa Friča Lasmaņa laika tradīcijas.

Cilvēks ar raksta ievadā uzskaitītām spīgtām savulaik “šķiriski sveša elementa” pazīmēm... Turpat 80 gadu vecajam Fricim Lasmanim 1941. gada jūnijā sākās ceļš nezināmā svešumā; šī ceļa gala mērķi viņš pat nesasniedza...

Ēvalds Mugurēvičs

Arheologam profesoram Francim Balodim – 125

Francis Balodis, kam vēlāk bija lemts kļūt par pirmo akadēmiski izglītoto latviešu arheologu, dzimis Valmierā 1882. gada 7. augustā. Spriežot pēc paša 1941. gadā Stokholmā publicētajām atmiņām “Spaidi un brīvība” (*Väld och frihet*), uz viņa interešu veidošanos jaunībā lielu iespaidu atstājusi skaistā Ziemeļvidzemes daba ar seno kulta vietu Zilajā kalnā, arheoloģijas pieminekļi, ar kuriem Franci no mazotnes iepazīstināja tēvs – Voldemārs Balodis, skolotājs un ievērojams Valmieras apkārtnes novadpētnieks.

Sākotnējo izglītību F. Balodis ieguva Valmieras draudzes skolā un E. Heines privātskolā. Pabeidzis Rīgas Valsts ģimnāziju, viņš devās uz Tērbatas universitāti studēt humanitārās zinātnes – vispirms teoloģiju, vēlāk vēsturi, mākslas vēsturi un arheoloģiju. Ēģiptoloģiju F. Balodis apguva Minhenes universitātē, bet mākslas vēstures un arheoloģijas studijas pabeidza Maskavas universitātē un Arheoloģijas institūtā.

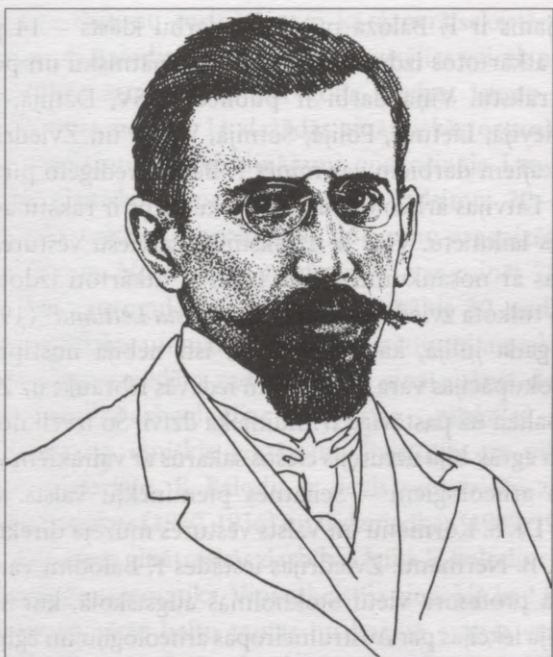
Pēc sekmīgām studijām un zinātnisko grādu iegūšanas F. Balodis strādāja par docentu (1912–1918) un profesoru (1918–1924) Maskavas

Arheoloģijas institūtā, Saratovas un Maskavas universitātē. Līdztekus mācībspēka darbam augstskolās F. Balodis intensīvi nodevās zinātniskās pētniecības studijām. Viņam kā pirmajam arheologam pēcrevolūcijas Krievijā 1919. gadā izsniegta izrakumu atļauja izrakumiem Zelta Ordas pilsētu (Uveka, Vecsaraja un Jaunsaraja) pētījumiem, kas ļāva raksturot šī laika Pievolgas tautu un tatāru-mongoļu kultūru.

Atsaucoties Latvijas Universitātes uzaicinājumam, F. Balodis 1924. gada augustā uzsāka pastāvīgu darbu Latvijā, kur viņu ievēlēja par arheoloģijas un senākās vēstures profesoru. Par pētījumiem ēģiptoloģijā "Mākslas reforma Ehnatona laikā" Latvijas Universitāte 1926. gadā F. Balodim piešķīra vēstures doktora (*Dr. hist.*) grādu. Līdz ar atgriešanos dzimtenē F. Baloža zinātnisko pētījumu lokā pakāpeniski ienāca Latvijas vēstures jautājumi. Jāatzīmē, ka jau studiju laikā Maskavā viņš aktīvi interesējās par senlatviešu kultūru. Šai nolūkā F. Balodis bija sev nodrošinājis komandējumu uz Ziemeļvidzemi, lai Kauguru Pekaskalnā pie Valmieras izdarītu arheoloģiskos izrakumus. Jauniegūtos materiālus apstrādājot, tapa viņa pirmā publikācija "Отчет о командировке в Прибалтийский край летом 1909 года (Бeverинские раскопки)".

Kauguru Pekaskalnu kā seno pilskalnu bija atradis F. Baloža tēvs un te 19. gs. beigās izdarījis pirmos pārbaudes izrakumus. Pēc abu Baložu hipotēzes, Pekaskalnā vajadzēja atrasties teiksmainajai Beverīnas pilij. Darbs par senlatviešu kultūru 9.–13. gs kļuva par F. Baloža disertāciju "Некоторые материалы по истории латышского племени с IX по XIII столетие", 1910. Šajā pētījumā, kas uzrakstīts tā laika krievu historiogrāfijas iespaidā, uzsvērtā bizantiskās senkrievu kultūras ievērojamā loma pareizticības izplatīšanā Baltijā līdz 13. gadsimtam.

F. Baloža atgriešanās dzimtenē bija nozīmīgs notikums Latvijas vēstures zinātnes dzīvē, kur vēl nebija profesionāli sagatavotu nacionālo kadru arheoloģijā. Izrakumus izdarīja no citām zemēm iebrāukušie arheologi, kuri interesentiem lasīja arī lekcijas. Par Latvijas arheoloģiju un darba iespējām interesi izrādīja igauņu, vācu un zviedru arheologi. Šajos apstākļos F. Balodis izvērsa pieminekļu enerģisku apzināšanas un pētniecības darbu Latgalē (Ludza–Rāzna),

Francis Balodis

Kurzemē (Sabile), bet pilskalnos Raunā un Jersikā izdarīja plašākus izrakumus. Pēc šiem pētījumiem samērā ātri sekoja F. Baloža un viņa skolēnu publikācijas. Starp F. Baloža skolēniem, kas jau studiju laikā uzsāka patstāvīgas darba gaitas, minami Rauls Šnore, Elvīra Šnore, Ādolfs Karnups, Hugo Riekstiņš, Pēteris Stepiņš, Lūcija Vankina u. c.

Ņemot vērā teicamās organizatora spējas un lielo erudīciju, F. Balodis ātri izvirzījās starp vadošajiem Latvijas zinātniekiem, par ko liecināja tādi viņa amati kā LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes dekāns (1929–1931, 1933–1937), prorektors (1931–1933), Filologu biedrības priekšsēdētājs (1927–1931). Kopš 1932. gada F. Balodis strādāja par Pieminēkļu valdes priekšsēdētāju un aktīvi palīdzēja veidot Brīvdabas muzeju. 1936. gadā viņu iecēla par jaun dibinātā Latvijas vēstures institūta vicedirektoru.

Ievērojams ir F. Baloža publicēto darbu klāsts – 14 grāmatas (ieskaitot atkārtotos izdevumus), ap 200 zinātnisku un populārzinātnisku rakstu. Viņa darbi ir publicēti ASV, Dānijā, Igaunijā, Itālijā, Krievijā, Lietuvā, Polijā, Somijā, Vācijā un Zviedrijā. Starp nozīmīgākajiem darbiem var minēt F. Baloža rediģēto pirmo izdevumu par Latvijas arheoloģiju (1926), kur viņš ir rakstu autors par vēlo dzelzs laikmetu. Viņš ir uzrakstījis “Latviešu vēstures” I daļu (1938), kas ar nosaukumu “Senā Latvija” atkārtoti izdota Čikāgā (1956) un tulkota zviedru valodā “*Det äldsta Lettland*” (1940).

1940. gada jūlijā, kad Latvijā vēl īsti nebija nostiprinājusies padomju okupācijas vara, F. Balodim izdevās izbraukt uz Zviedriju, kur viņš palika uz pastāvīga trimdinieka dzīvi. Šo izvēli noteica tas, ka viņš jau agrāk bija uzturējis ciešus sakarus ar vairākiem vadošiem Zviedrijas arheologiem – Senatnes pieminēkļu valsts antikvāru profesoru Dr. S. Kurmanu un Valsts vēstures muzeja direktoru profesoru Dr. B. Nermanu. Zviedrijas iestādes F. Balodim varēja sagādāt ārštata profesora vietu Stokholmas augstskolā, kur viņš vācu valodā lasīja lekcijas par Austrumeiropas arheoloģiju un ēģiptoloģiju. Lai nodrošinātu savu materiālo stāvokli, viņš uzrakstīja jau minēto memuāru grāmatu, pārstrādāja publicēšanai zviedru valodā darbu par Latvijas senāko vēsturi un grāmatu par ēģiptoloģiju (1943), kas tulkota arī dāņu valodā (1947).

F. Balodis Otrā pasaules kara laikā centās būt politiski aktīvs. Par to liecina viņa kopā ar igauņu, lietuviešu un izcilām zviedru personībām 1943. gadā zviedru presē publicētais uzsaukums pret Baltijas valstu okupāciju. Nozīmīgs bija žurnālā “*Svensk Tidskrift*” publicētais F. Baloža raksts “No kurienes ir radusies krievu tauta” (*Varifrån härstammar det ryska folket*), kurā ir vēršanās gan pret vācu, gan krievu ekspansionismu, ko pseidozinātnieki pamatojot ar arheoloģisko materiālu.

F. Balodis nomira Stokholmā 1947. gada 8. augustā. Urna ar viņa pelniem apglabāta Stokholmas Centra kapos, kur F. Baloža vārds lasāms uz vienas no kapa plāksnēm kopā ar 40 citu tautiešu vārdiem.

Vērtējot F. Baloža ieguldījumu Latvijas senākās vēstures izpētē un jauno atklājumu propagandā, jāvērs uzmanība uz to, ka viņš bija vairāku Baltijas mēroga arheologu (1930) un vēsturnieku (1937)

starptautisku forumu rosinātājs un kā ģenerālsekretārs to tiešais organizators. F. Balodis ar referātiem ir uzstājies vairāk nekā desmit dažādās valstīs, kur ievēlēts par goda biedru, īsteno locekli vai biedru – korespondentu 11 dažādās zinātniskās organizācijās. Šie F. Baloža profesionālie pagodinājumi nodrošināja Latvijas arheoloģijas starptautisko autoritāti pagājušā gadsimta 20.–30. gados. F. Balodis bija vairāku arheoloģisko izdevumu organizētājs un galvenais redaktors. No tiem kā nozīmīgāko var minēt “Senatni un Mākslu”, kur atspoguļojumu atrada svarīgākie 30. gadu arheoloģiskie, etnogrāfiskie un mākslas zinātnes pētījumi un atklājumi.

Paša profesora pēdējo gadu desmitu zinātniskajā darbībā pārsvarā bija Latvijas arheoloģijas problēmas – pilskalni, iedzīvotāju nodarbošanās un etniskie jautājumi. Balstoties uz pilskalnu un kapulauku materiālu, F. Balodis ir devis senlatviešu zemkopības (1930), amatniecības (1930, 1936) un tirdzniecības (1939, 1948) novērtējumu. Visā savas zinātniskās darbības laikā F. Balodim tuva bijusi etnisko jautājumu tematika. Viņš atbalstīja viedokli, ka 13. gs. rakstītajos avotos minētās baltu tautas no kopējā etnosa var izdalīt ar agro dzelzs laikmetu. Šajā sakarībā viņš ir rakstījis par baltu-slāvu (1927, 1935) un baltu-somugru (1933) robežām un to izmaiņām dzelzs laikmetā. Visvairāk F. Balodis savos darbos ir skāris seno latgaļu problēmas, izvērtējot gan kapulauku, gan pilskalnu materiālu. Šajā jomā viņa beidzamais raksts (*Die Burgberge Lettlands*) publicēts Romā 1942. gadā. Vienaldzīgs F. Balodim nav bijis arī lībiešu izcelsmes jautājums, kura risināšanā Zviedrijā viņam bijusi diskusija ar valodniekiem (1944). Atkārtoti F. Balodis ir rakstījis (1927, 1939, 1943) par Latvijas arheoloģijas pieminekļu pētniecības gaitu līdz ar plašiem secinājumiem par jauno atklājumu nozīmi.

No iepriekš minētā var secināt, ka F. Baloža kā latviešu nacionālās arheoloģijas pamatlicēja zinātniskais mantojums ir ļoti nozīmīgs, to nepieciešams labi iepazīt, tāpēc Vēstures institūts 2007. gada septembrī plāno starptautisku konferenci par godu profesora lielajai jubilejai.

Ģeologam Pēterim Liepiņam – 100 ("Dāmas, kā ar zinātni?")

Pēteris Liepiņš dzimis 1907. gada 11. februārī Madonas apriņķa Kalsnavas pagastā. Turpat Kalsnavā viņš uzsāka skolas gaitas un 1920. gadā pabeidza Kalsnavas 2. pakāpes pamatskolu. Tālākā izglītības apguve turpinājās Rīgas apriņķa vidusskolā pēc reāltipa. Skola atradās Daugavas pašā krastā, un Daugavai šajā posmā pie Pļaviņām bija pati izteiksmīgākā un dziļākā ieleja. Iespējams, tieši tad radās vēlme labāk iepazīt krāšņās Latvijas likteņupes veidošanās īpatnības un izvēle apgūt ģeologa profesiju. Katrā ziņā vēlākajos P. Liepiņa pētījumos Daugava ieņēma īpaši nozīmīgu vietu. 1925. gadā viņš ar labām un teicamām sekmēm beidza vidusskolu.

P. Liepiņš iestājās Latvijas Universitātes Matemātikas un dabaszinātņu fakultātē, lai iegūtu ģeologa specialitāti. 1932. gada 27. maijā viņš aizstāvēja diplomdarbu "Mn- savienojumu iespajds uz alģu un sūnu ūdens kultūrām", kuru novērtēja ar atzīmi "ļoti sekmīgi". Beidzot LU, P. Liepiņam piešķīra dabaszinātņu kandidāta grādu. Vēlāk, risinoties izglītības reformai, to 1939. gada 27. septembrī pārdēvēja par dabaszinātņu maģistru. Pabeidzis studijas, P. Liepiņš izpildīja savu Latvijas valsts pilsoņa pienākumu – dienēja Latvijas armijā (no 1932. gada oktobra līdz 1933. gada oktobrim Rīgas kājnieku pulkā).

Pēc dienesta sākās viņa pedagoģiskā darbība, kas turpinājās gandrīz 20 gadu garumā. Trīs mācību gadus (līdz 1936. gada septembrim) viņš strādāja par skolas pārzini Medenes Valsts pamatskolā Ilūkstes apriņķī. Vēlāk P. Liepiņš nokārtoja Izglītības ministrijas cenza komisijas pārbaudījumus un saņēma apliecību kā pilntiesīgs vidusskolas skolotājs, ar tiesībām mācīt dabaszinības un ģeogrāfiju. No 1936. gada septembra līdz 1939. gada maijam P. Liepiņš strādāja par dabaszinību un ģeogrāfijas skolotāju Rīgas 1. un 3. Valsts ģimnāzijā. Paraleli 1938. gadā viņš sāka darboties par voluntieri LU Ģeoloģijas institūtā. 1939. gada 10. maijā P. Liepiņu ievēlēja par jaunāko

Pēteris Liepiņš

asistentu LU Ģeoloģijas un Paleontoloģijas institūtā. Sākās viņa darbs studentu izglītošanā. Paralēli darbam LU P. Liepiņš veica arī atsevišķus darbus Zemes bagātību pētīšanas institūtā.

Bijušie studenti stāsta, ka lielas prasības mācībspēks Liepiņš izvirzījis neesot, bijis ļoti demokrātisks, uzskatījis, ka zinātņu apguvei jābūt gandarījumam. Liepiņa vadībā daudz labāk iepazītas Latvijas upju ielejas, un, lai arī tas bijis darbs, reizē iznākusi arī ekskursija. "Meitenes viņam patikušas vienmēr, tomēr eksāmenos prasības meitenēm bija augstākas, varbūt viņš domāja, ka ģeoloģija nav gluži meiteņu joma," atceras studente V. Kluce. "Un kā viņš dejoja! Jau pavisam sasarcis, bet nevienu deju neizlaida. Un jo ātrāk, jo labāk." A. Mucenieci Liepiņš bija diplomdarba vadītājs, tomēr atmiņās viņa vairāk kavējas pie praksēm: "Mēs gājām gar Vidzemes upēm, kas ietek jūrā. Ļoti interesantas izklaides brīvā laikā organizēja

J. Ābolkalns, un šīs izdarības ļoti patika arī Liepiņam, viņš ļoti jutās kompānijā. Reiz neliela grupa braucām uz "Lodes" ķieģeļu ražotni. Meitenes no rīta prasīja, kā gērbties – uz plezīru vai darbu –, par ko Liepiņš dikti smējās – uz plezīru, uz plezīru. Pusdienās viņš visus aizveda uz Valmieras restorānu, bet vēlāk cienāja ar konfektēm."

1943. gada 15. aprīlī pieņēma lēmumu par P. Liepiņa iecelšanu par asistentu. No doc. N. Zāna un doc. N. Delles atsauksmes par dabaszinātņu kandidāta P. Liepiņa darbību: "Liepiņš parādīja lielu centību, darba mīlestību un labas spējas, ar ļoti labām sekmēm vadot studentu praktiskos darbus, kā arī veicot citus darbus institūtā. Arī zinātniskajam darbam Liepiņš piegāja ar dziļu interesi un nopietnību. Viņš savācis plašus materiālus un izdarījis daudz mērījumu par tektoniskām plaisām Latvijas pamatiežos un patlaban sagatavo plašāku darbu par plaisām un plaisu tektoniku mūsu pamatiežos. Liepiņš pētījis arī mikrofosilijas devona mālos u. c. iežos... Atzīstam P. Liepiņu par pilnā mērā piemērotu LU Ģeoloģijas institūta asistenta amatam."

Mainījās varas un mainījās situācijas Universitātē un citās institūcijās. Ģeologu rindas tika stipri paplucinātas. Daudzi ģeologi devās emigrācijā, citus gaidīja "bezmaksas" ceļazīme uz Sibīrijas plašumiem. P. Liepiņš bija viens no retajiem, kuram izdevās salīdzinoši veiksmīgi pārvarēt šo sarežģīto laiku. Viņš palika Latvijā un no 1944. gada 16. oktobra līdz 1952. gada 16. septembrim strādāja par vecāko pasniedzēju LVU Ģeoloģijas un augsnes fakultātē. Pēc Otrā pasaules kara P. Liepiņš bija kļuvis par starptautiski atdzītu autoritāti paleontoloģijā un stratigrāfijā; pārvaldot svešvalodas, viņš sarakstījās ar citu valstu zinātniekiem, bet labās krievu valodas zināšanas ļāva brīvi komunicēt ar padomju varas pārstāvjiem. Pats būtiskākais, ka viņš bija palicis vienīgais Latvijā, kurš ļoti pārzināja Latvijas dabu, Latvijas ģeoloģiju. Ģeologs V. Kuršs atmiņās par Liepiņu stāstīja: "Kad Latvijā sākās ģeoloģiskā kartēšana un dziļurbumi, Liepiņš bija tas, kas zināja pirmskara ģeoloģisko informāciju, piesaisti. Viņš bija universāls, zināja visas faunas grupas, sedimentoloģiju, plaisainību u. c. Ja arī radās dažādi viedokļi, viņš vienmēr bija izturēts, solids, ļoti audzināts cilvēks, tāpēc nekādas pretrunas neradās. Strādājot citos Padomju Savienības reģionos, Liepiņa vārdu

Pēteris Liepiņš (otrais no kreisās) obligātajā dienestā Latvijas armijā

atpazīna visi.” Ģeoloģija padomju varai bija ļoti nozīmīga saimniecības nozare, jo derīgo izrakteņu eksports vienmēr nodrošināja būtiskus ienākumus. Tāpēc daudzas ģeoloģiskās jomas ieguva slepenības plīvuru. Lai ģeoloģijā nedarbotos “tautas ienaidnieki”, no Krievijas ieplūdināja uzticamus ģeologu kadrus, bet Ģeoloģijas fakultāti 1952. gadā slēdza. Ko tas viss līdzēja, ja nebija vietējo situāciju pārzinošu speciālistu? “Buržuāzisko” ģeologu sasniegumi un kartes nekur nederēja, bet veidot “pareizās, padomiskās” bez P. Liepiņa līdzdalības neviens nespēja.

Tomēr, neraugoties uz popularitāti, viegli šie gadi nebija arī P. Liepiņam. Viņa personas lietā šajā laikā krājās čekas pieprasījumi gan par gaitām kara laikā un iespējamo sadarbību ar fašistiem, gan iespējamo budža statusu, jo Kalsnavas pagastā joprojām bija dzimtas Druvēnu mājas. 1945. gada 21. aprīlī P. Liepiņš tika apstiprināts par docenta v. i. LVU Ģeoloģijas un augsnes fakultātē, bet 1946. gada 21. novembrī tika saņemts PSRS Augstākās izglītības ministrijas rīkojums atlikt docenta nosaukuma piešķiršanu, kamēr universitātes

padome piešķirs zinātņu kandidāta grādu kā savā laikā maģistra grādu saņēmumam. Atliek vien piebilst, ka zinātņu kandidāta grāds piešķirts netika kā līmenim neatbilstošam.

Paralēli mācībspēka darbam universitātē P. Liepiņš ar 1946. gada 15. jūniju sāka strādāt Ģeoloģijas un derīgo izrakteņu institūtā par jaunāko zinātnisko līdzstrādnieku. 1946. gada 19. septembrī viņu iecēla par vecāko zinātnisko līdzstrādnieku, bet 1950. gada 1. februārī – par sektora vadītāju. Šajā laikā viņš izstrādāja jaunu kandidāta disertāciju “Baltijas famenas stāvs”, pēc kuras aizstāvēšanas Ļeņingradas Kalnu institūtā 1951. gada 15. maijā saņēma ģeoloģijas – mineraloģijas zinātņu kandidāta grādu. Tālākais darba posms saistās ar Ģeoloģijas institūtu. Kopš 1952. gada 21. februāra P. Liepiņš atkal bija vecākā zinātniskā līdzstrādnieka statusā, kopš 1958. gada 1. janvāra – stratigrāfijas sektora vadītājs. 1963. gada 23. maijā institūts pārgāja PSRS Valsts ģeoloģijas komitejas pakļautībā, un pakāpeniski to sāka reorganizēt par Vissavienības Jūras ģeoloģijas un ģeofizikas institūtu, kurā Latvijas pētniecībai atvēlēja vien viena laboratoriju.

Daudziem institūta laika Liepiņa kolēģiem saglabājušās tikamas atmiņas par viņa cilvēciskajām īpašībām. Dz. Skrube stāsta, ka no rīta, ierodoties darbā, viņš vienmēr bijis priekšā, sagaidījis ar platu smaidu un: “Dāmas, kā ar zinātņi?” Dz. Skrube stāsta: “Tolaik oficiālais biedrs nebūtu lāga, kungus un kundzes nelietoja, arī pēc krieviskā parauga tēva vārdā cits citu neuzrunājām. Mēs bijām Inta, Ārija, Dzidra, Lilita... mēs bijām Liepiņa meitenes. Kolektīvs bija kompakts, Liepiņa uzmanība vienmēr sasildīja. Kādā janvāra dienā viņš ienāca istabiņā un teica: “Meitenes, man žēl, jo ārā ir auksts, bet ir urbšanas iespējas un ir jābrauc.” Mēs braucām, bet vēlāk viņš atbrauca un interesējās, kā mums klājas, vai esam paēdušas, vai nav par aukstu? Bet vakarā Cīravā bija ballīte, un, protams, mēs gājām un gaidījām, kuru uzlūgs, jo dejot viņš mīlēja vienmēr. Citreiz braucām pa Abavu ar plostu, kur krasta atsegumos daudz faunas. Viņš nekurnēdams ņēma mūs uz pleciem un turēja, lai mēs ievāktu paraugus. Un neteica ne vārdiņa, kad uz viņa galvas tecēja sairdinātā smilšakmens strūkliņas. Un, kad bija jāiet pāri straujam ūdenim, pārnesa pāri arī tam. Mēs bieži gājām pusdienās uz tuvējo Piena

restorānu, bet bija problēma – viņš vienmēr meitenēm izmaksāja. Komandējuma laikā obligāti izmaksāja pusdienas meitenēm un šoferim. Mēs vienmēr zinājām, ka viņš ir gudrs, nekad nebūs neko-rekts, aiz viņa platā pleca vienmēr varēja paslēpties visas meitenes.” Savu ienākšanu ģeoloģijā atcerējās L. Bērziņa: “Kad pēc obligāta-jiem atstrādātajiem gadiem no Vidusāzijas atgriezāmieš Latvijā un sākām strādāt institūtā, kopā ar N. Ozoliņu nolēmām nokorelēt devona nogulumus pēc urbumu karotāžas datiem, kurus neviens neizmantoja. Varbūt tas bija tālu no pilnības, bet tas bija mūsu pir-mais darbs. Sagatavojot rakstu izdevumu, to apsprieda zinātniskā padome. Pēkšņi atskanēja ledaina balss: “Es no savas puses šeit izmantošu visu savu ietekmi, lai uz tāda veida pētījumiem nekas nebalstītos.” Mēs palikām kā ar aukstu ūdeni aplietas, nospriedām, ja nekā, tad nekā; bet tad cēlās augšā Liepiņš un teica: “Bet, meitenes, tā taču ir viena jauna, progresīva metode, un es esmu cieši pārlie-cināts, ka ar laiku viss pilnveidosies”. Vārdu sakot, viņš teica vienu skaistu runu mūsu aizstāvībai. Tas būtībā ir stāsts par viņa labes-tību, par attieksmi pret jaunajiem kolēģiem.”

1964. gada maija pašās beigās P. Liepiņš devās komandējumā uz Maskavu. Kā atcerējās A. Avotiņa, viņš aicinājis doties līdzī, jo vie-nam esot neomulīgi, bet jāvedot atrādīt doktora disertācija. Vai tā bija nopietnība vai joks? Ka Liepiņš praktiski bija uzrakstījis doktora disertāciju, man vēlāk ar pilnu pārliecību apgalvoja arī Ļeņingradas ģeoloģe Belousova. Kolēģi uzskatīja, ka pie doktora disertācijas viņš strādājis nav, darbā noteikti ne; mājās?... Tad no Maskavas pienāca ziņa, ka Liepiņš 3. jūnijā atrasts viesnīcas numurā miris. Disertācija pie viņa atrasta netika.

L. Gailīte P. Liepiņu atceras kā delikātu, neprasiģu sektora vadi-tāju, kas vadīja tēmu par franas stāva nogulumiem, bet padotos daudz nekontrolēja un ļāva katram brīvi strādāt. Viņš uzskatījis, ka strādāt vajag tad, kad ir iedvesma, citādi nekas labs nav gaidāms. L. Gailīte stāsta par viņa cilvēciskajām īpašībām: “Viņš milēja labi paēst. Bieži satikāties tuvējā Piena restorānā. Kad pusdienojot iznāca aizkavēties, rājienu vietā no viņa vienmēr saņēmām platu smaidu. Toties slaveno teicienu “Dāmas, kā ar zinātni?” viņš lietoja bieži, turklāt pat visnepiemērotākās vietās un situācijās, piemēram,

uz ielas. Viņam patika jaunas meitenes, tīri platoniski, bezgala patika dejot. Bieži redzēju viņu ZA ballītēs, kur jau mūzikas starplaikā viņš, tērpiens pelēkajā uzvalkā, ierīkojās pirmajā rindā, lai, atskanot mūzikas skaņām, pirmais dotos pāri zālei uzlūgt nolūkoto partneri. Viņš bija ļoti dzīvi mīlošs, dzīvespriecīgs, vitāls cilvēks, tāpēc jo traģiskāka šķita viņa nāve. Viņš dzīvoja kopā ar māsu, atsevišķā istabā, kura vienmēr bija slēgta. Kad pēc viņa nāves uz dzīvokli bija jādodas kopā ar komisiju, vienā padrūmās istabas pusē atklājās gulta un skapis, otru pusi aizņēma rakstāmgalds ar milzīgām grāmatu kaudzēm, galvenokārt par ģeoloģiju.”

Pie P. Liepiņa nopelniem stratigrāfijā jāizceļ apakšdevona nogulumu atklāšana Baltijā. Lai arī šo nogulumu vairāk ir Lietuvā un vēlākajos gados tieši lietuvieši tos daudz pētījuši, pirmatklāja lauri pienākas P. Liepiņam un viņa vadītajai ģeologu grupai. P. Liepiņš pētījis arī devona fosilās zivis un citus senos organismus, bet vislielāko uzmanību pievērsis brahiopodiem, starp kuriem noteikti ir vairāki holotipi. Tieši viņš pirmoreiz izvirza paleontoloģijā domu, ka vienā laikā var būt radušies dažādi faunas kompleksi, ja tie veidojušies dažādos biotopos. Šī doma pamatota ar brahiopodu faunas kompleksu atradumiem Daugavas atsegumos. Šādas ekoloģiskas atziņas P. Liepiņš pauda, vēl pirms ekoloģija nebija pat sākusi savu uzvaras gājieni. Par P. Liepiņa ieguldījumu ģeoloģijā liecina viņa publikācijas. Kā pirmā publikācija minēta “Latvijas minerāli un ieži”, kas izdota 1942. gadā kopā ar priv. doc. A. Dreimani. Tajā pašā gadā iznāk arī “Daugavas ielejas dolomīti”. P. Liepiņa galveno zinātnisko darbu sarakstā minēts pāri par 30 darbiem, kuri lielākoties veltīti Baltijas devona nogulumiem, bet ir arī darbi, kuros aplūkotas juras, triasa, perma sistēmas, vēlākos gados arī pilna Baltijas Zemes garozas uzbūve. Vairākums no padomju laika darbiem sarakstīti krievu valodā, daļa no tiem joprojām nav publicēti un glabājas mašīnrakstā speciālos ģeoloģiskos fondos.

Stāstu par ievērojamo latviešu ģeologu Pēteri Liepiņu gribu beigt ar Lilitas Gailītes vārdiem: “Viņš bija jauks, laipns, labestīgs; kaut tādu cilvēku būtu vairāk! Ar nāvi viņa fiziskā klātbūtne institūtā beidzās, bet garīgā ir joprojām un būs, kamēr vien Latvijā pētīs devona nogulumus un nodarbosies ar ģeoloģiju.”

Zoologam Egonam Tauriņam – 100

Vien 17 gadi aizritējuši, kopš 1989. gada 27. decembrī Egons Tauriņš aizgāja mūžībā. Tie aizskrējuši kā viens mirklis, un šķita, ka Docents, kā Egonu Tauriņu amata nosaukumā visi godāja pusgadsimta garumā, tepat vien ir. Par daudziem dzīvniekiem Latvijā svai-gākā informācija joprojām atrodama 1982. gadā iznākušajā mono-grāfijā "Latvijas ziditājdzīvnieki", arī putniem veltītie E. Tauriņa raksti bieži tiek šķirstīti un palīdz mums saprast, kas noticis ar to vai citu sugu mūsu zemē pēdējo 70 gadu laikā. Lai nu kā tas būtu, 100 gadi ir 100 gadi, un, kaut Docents šķiet tepat vien esam, kādi atmiņu vārdi ir jāsaka.

Egona Tauriņa lielākās aktivitātes ornitoloģijā "iekrita" trakā laikā – no Otrā pasaules kara beigām līdz 50. gadu vidum. Šai laikā Docenta kontā ierakstāmi četri veikumi, kas būtiski ietekmēja orni-toloģijas tālāko attīstību Latvijā. Mazliet par katru no tiem.

Latvijas Ornitoloģijas centrāles (LOC) arhīva atgūšana. LOC bija iestāde, kura pirmskara Latvijā veica putnu gredzenošanu, orga-nizēja I Starptautisko balto stārķu uzskaiti un citus putnu pētniecī-bas pasākumus. Kad fronte tuvojās Rīgai, ornitologs un hidrobiologs Bruno Bērziņš, nobažījies, ka LOC arhīvs Rīgā karadarbības dēļ varētu iet bojā, to no Rīgas izveda un noslēpa Dambju mājās pie Babītes ezera, bet pats devās bēgļu gaitās uz Zviedriju. Laikam jau Latvijā palicējiem bija tik vien zināms, ka B. Bērziņš arhīvu aizvedis "uz Babīti", kas bija visai izplūdusi informācija. Vismaz pēc Docenta vēlāk stāstītā, dažādu māju iemītnieku apklausināšana par kaut kādām vācu laikā citas personas atstātām dokumentu kastēm nav bijusi tā drošākā nodarbe. Arhīvu Docents tomēr atguva, un šobrīd tas glabājas LU Bioloģijas institūtā. Arhīva paša nozīmi un E. Tauriņa veikumu ir grūti pārvērtēt. Tas, protams, deva iespēju noskaidrot gredzenošanas datus daudziem 40.–50. gados atrasta-jiem putniem, kā arī, un varbūt tas ir galvenais, pēckara paaudzes ornitoloģiem mazināja paaudžu pārrāvuma sajūtu. Skatot ar

Nikolaja Tranzē, Bruno Bērziņa, Jura Pētersona, T. Strautzeļa un citu priekšgājēju rokas rakstītās gredzenošanas atskaites un ziņojumus par novērojumiem, radās sajūta, ka esam kopā, kaut viņi bija mūžībā vai trimdā.

Otrs E. Tauriņa veikums ar tālejošām sekām – Rīgā 1951. gadā notikusī ornitologu konference, kas sākotnēji tika dēvēta par Pirmo Starprepublikānisko, bet turpmāk – par Pirmo Baltijas ornitologu konferenci. 106 dalībnieki, 19 referāti, to skaitā 10 no Latvijas, Igaunijas un Lietuvas. Tiem laikiem rezolūcijā tika sarakstītas visādas “ķecerības” – ka nepieciešams dibināt Vissavienības ornitoloģijas biedrību, ka tiek izveidota prominentu zinātnieku komisija šī uzdevuma veikšanai (E. Tauriņš to skaitā), nolemj izdot Vissavienības ornitoloģisko žurnālu (biedrību nodibināja pēc 33 gadiem, žurnālu nepaspēja – Padomju Savienība sabruka). Šādas Baltijas ornitologu konferences pavisam bija 12, pēdējā – 1988. gadā. Konferencēm līdz ar zinātnisko nozīmi bija nenoliedzama loma mūsu identitātes saglabāšanā, jo konferences konsekvēti notika tikai Baltijas republikās. Lai labāk saprastu, ko nozīmēja konferences organizēšana 1951. gadā, lietderīgi ieskatīties Jāņa Stradiņa grāmatā “Latvijas Zinātņu akadēmija: izcelsme, vēsture, pārvērtības” (1998). Te pietiekami skaidri atainota gaisotne Latvijas zinātnē 40. gadu nogalē – 50. gadu sākumā, kad A. Pelšes un J. Bumbiera, iecelto ZA korespondētājlocekļu, vadībā gāja valā nacionālistu un visu citu “nepareizo” nīdēšana un vajāšana. Ar ornitologu konferenci, kurā dominēja Baltijas ornitologi un pētīto putnu sugu rudens migrāciju virziens bija rietumi–dienvidrietumi (NB! No sociālisma uz kapitālismu – tieši tādu komentāru pēc pāris gadiem izpelnījās plakāts, kas aicināja ziņot par atrastiem gredzenotiem putniem. Nācās pagriezt zemeslodi, lai putni lidotu no Kamčatkas uz Maskavu), iebraukt nīdējamo kategorijā bija vieglāk par vieglu. Bet Egons Tauriņš konferenci noorganizēja, tādējādi dodams nopietnu ieguldījumu Baltijas jūras reģiona putnu izpētē.

Trešais Egona Tauriņa šī perioda paliekošais veikums – Latvijas PSR dzīvnieku noteicējs “Mugurkaulnieki” (kopā ar E. Ozolu), izdots 1956. gadā. Šo piemiņas rindu rakstīšanas brīdī tātad 50 gadu vecs un, vismaz attiecībā uz putniem, svaigākais visas sugas aptverošais

Egons Tauriņš

noteicējs latviešu valodā vēl šodien. Pāris paaudzes latviešu zoologu to lietojušas!

Ceturtais Egona Tauriņa pēckara laika veikums ar tālejošām sekām bija dobumperētāju putnu piesaistīšanas mēģinājumi, lietojot mākslīgās ligzdvietas – būrišus. Šie mēģinājumi Docenta vadībā sākās jau 1946. gadā un kļuva par pamatu tālākiem dobumperētāju putnu piesaistīšanas mēģinājumiem ZA Bioloģijas institūtā. Manuprāt, vēlākais šo pētījumu vadītājs Bioloģijas institūtā, tolaik septiņpadsmitgadīgs jauneklis Harijs Mihelsons, sākot darbu Docenta vadībā, guva ļoti labu skolu. Tātad labajai slava, ko Latvijas ornitologu pētījumi par dobumperētājiem putniem guva 50. gados, pamatus bija ielicis Egons Tauriņš.

Dažās atceres rindās nav iespējams ietvert visu liela cilvēka mūža devumu, un tāds arī nav šo rindiņu mērķis. Egona Tauriņa dzīves periods, kad mūsu kontakti kļuva biežāki, bija laiks, kad Latvijas ornitologi rakstīja grāmatu "Latvijas putni. Teritoriālais sadalījums un skaits" (1983, krievu valodā). Autoru daudz (17), Docents to skaitā, bet viņš bija arī viens no trim "vecmeistariem", kuri lasīja visus manuskriptus un varēja pateikt ko npublicētu, jaunākajiem kolēģiem nezināmu par dažas sugas stāvokli 30. gados. Docents bija pensijā un neveselības dēļ turējās pie mājas. Katra viņa manuskriptu komentāru reize izvērtās mazos tikšanās svētkos pie kafijas tases un glāzes konjaka, kad izrunāts tika viss par putniem un zvēriem, medībām, vecajiem laikiem un jaunākiem notikumiem. Atklājās, ka līdztekus mūsu "putnu grāmatai" viņš strādā arī pie monogrāfijas "Latvijas zīdītājdzīvnieki" (1982), kas arī iekļuva mūsu apspriežamo jautājumu lokā. Šajās "pasēdēšanās" tā īsteni iepazīnu Docenta skatu plašumu, domas skaidrību, saliekot visu "pa plauktiņiem", humora izjūtu un lielo mīlestību pret savu dzimteni – Latviju. Lai mums vēl ilgi rodas nepieciešamība ieskatīties Egona Tauriņa rakstos!

Māra Vīksna

Simtgadnieki no Latviešu folkloras krātuves

Pirms pāris gadiem atzīmējām Latviešu folkloras krātuves (LFK) astoņdesmito gadadienu, bet šogad tās pirmā algotā darbiniece **Alma Medne-Romane** (1907.10.III–1950.18.VI) jau simtgadniece. Krātuvi dibināja un izveidoja Rīgas 2. vidusskolas skolotāja Anna Bērzkalne, kas bija viena no sava laika izglītotākajām latvietēm. Ar savdabīgām apmācības metodēm skolā viņa spēja ieinteresēt un aizraut daudzus savus audzēkņus. Rīgas 2. vidusskolā saplūda visas Latvijas skolas bērnu pierakstītā folklorā jau no 1922. gada un

darbojās folkloras pulciņš, kura dalībnieces vēlāk strādāja LFK, bet pati pirmā no viņām bija Alma Medne.

Ziņas par Almas Mednes dzīvi iegūstamas no retiem dokumentiem, arhīva dotumiem un viņas pašas vāktiem folkloras materiāliem, jo maz vairs cilvēku, kas viņu pazina. Dzimusi Rīgā, mācījusies 2. vidusskolā, ko beigusi 1925. gadā, iestājusies LU arhitektos, bet atkārtoti studijas uzsākusi 1931. gadā un 1939. gada rudenī ar kandidāta grādu, kas vēlāk pielīdzināts maģistram, beigusi LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes Baltu filoloģijas nodaļu. Viņas māte Dora Medne dzimusi Garozā, dzīvojusi arī Codē, Iecavā un Bauskas pagastā. Tēvs Augusts Mednis dzimis Vainīžos, strādājis par galdnieka palīgu Nacionālās operas dekorāciju cehā, miris ar tuberkulozi 1927. gadā. Jaunākā māsa Irma ļoti agri iesaistījusies folkloras vākšanā, ko darījusi 11 gadus, un šo nodarbi aprāvusi 1936. gadā Biķernieku tuberkulozes sanatorijā, no kuras viņa vairs neatgriežas. Irmas materiālos (LFK 32) vairāk pierakstu ar Almas roku. Arī pašas Almas Mednes krājumā (LFK 450) ļoti daudzi teicēji sastapti Vainodes, Durbes, Cīrulišu vai šajā pašā Biķernieku sanatorijā. Tuberkuloze bijusi nabadzīgās ģimenes lāsts.

Jau 1932. gadā folkloras materiālos parādījās mājas Panči Bauskas pagastā ar teicēju Emīliju Romani (ap 60 gadus vecu), un šajās mājās Alma bija pavadījusi vasaras mēnešus lauku darbos, par kuriem bija jāatskaitās darbavietā Rīgā gandrīz pie visām iekārtām. 1941. gadā pirmo reizi viņa savos materiālos atzīmēja teicēju, agronomijas studentu Edmundu Romani, bet pēc 1947. gada 9. augusta Alma Medne jau parakstījās kā Alma Romane. Savā folkloras kolekcijā viņa ievietoja un saglabāja divus jaukus atmiņu albumus – vienu no bērnības, otru no jaunības un vēlākiem gadiem. Pirmo viņa bija saņēmusi mēnesi pirms 13. dzimšanas dienas, un tas aizsākās ar mātes ierakstu *Cīnies un ceri, / Lai dzīvē ko deri!* Nākamajā lapā – viņas pašas dzīves moto, kas izteikts ar tautasdziesmu:

*Labāk dziedu nekā raudu,
Lai raud mana ļauna diena.
Lai raud mana ļauna diena,
Aizkrāsnē gulēdama. (450, 3885)*

Otrs albumiņš bija piepildīts vidusskolas pēdējā klasē un, varbūt jokojo, atkal izcelts ārā pirms 1939. gada Ziemsvētkiem, lai tajā atzīmētos visi LFK darbinieki. Pavisam nopietni un smeldzīgi folkloristi bija rakstījuši citā albumā, ko 1929. gada 16. aprīlī uzdāvināja savai Krātuves vadītājai Annai Bērzkalnei, ko tajā dienā atbrīvoja no darba pašas dibinātā, organizētā un vadītā iestādē. (Uz īsu brīdi par Pieminekļu valdes priekšnieku bija iecelts mācītājs Pauls Gailītis, kas uzstājīgi pavēlēja Annai Bērzkalnei nodot visus LFK līdzekļus, ar ko tika atlīdzināta un veicināta folkloras materiālu un apvidvārdu vākšana, kopīgā naudas skapī, ko pārzināja persona, kam Bērzkalne neuzticējās. Liktenīgi pēc dažiem gadiem visa šī nauda no tās apsargātājiem un glabātājiem tika nozagta. Par nepakļaušanos rīkojumam, nerēķinoties ar LFK kolēģijas un tās vadītāja Jāņa Endzelina iebildēm, Bērzkalne tika atlaista.) Alma Medne viņai dāvinātajā albumā pirmā ierakstīja:

*Celies agri, man laimīte,
Gulies vēlu vakarā,
Palīdz manu grūtu mūžu
Vieglumā darināt.*

(Misiņa bibl. XV rokr., 20. f., k. 7276)

Alma Medne jau 1925. gada 2. septembrī uzrakstīja iesniegumu LFK kolēģijai: "Lūdzu dot man nodarbošanos LFK pie tautas tradīciju kārtošanas." Jau nākamajā dienā viņa Bērzkalnes dzīvoklī ar sarkanu tinti sāka reģistrēt iesūtītos folkloras materiālus. Lai arī LFK bija nodibināta 1924. gada 2. decembrī, tikai šo brīdi sāka uzskatīt un atzīmēt par Krātuves dzimšanas dienu. Dienu, kad LFK no bijušiem vai tālumā esošiem darbiniekiem un draugiem saņēma telegrammas, visbiežāk ar vārdiem: "Saules mūžu Krātuvei!"

Alma Medne bija arī pirmā algotā LFK darbiniece, jo Bērzkalne nebija pametusi darbu skolā un Krātuvi vēl kādu brīdi vadīja sabiedriskā kārtā. Vēlāk Bērzkalne no savas algas gandrīz trešdaļu atvēlēja Almai Mednei, lai varētu pieņemt vismaz vēl vienu palīgu LFK. Trešā pēc Bērzkalnes un Mednes 1926. gada 28. janvārī sāka strādāt Almas klases biedrene Velta Rezovska. Tajā pašā gadā vēl atnāca Milda Rolmane, bet nākamajā filoloģijas studentes Marija

Latvijas folkloras krātuves darbinieki ap 1930. gadu.

Pirmajā rindā no kreisās: Austra Šlesere, Edīte Hauzenberga, Alma Medne.

Otrajā rindā centrā Alvilis Augstkalns

Miezone un Emma Miķelsone, Vilma Šulce un 16. septembrī studenti Alvilis Augstkalns. Alma Medne ilgus gadus LFK bija tikai arhivāra palidze, jo atbildība par darāmo un trūcīgie dzīves apstākļi neļāva ātrāk pabeigt studijas. Padomju, tā sauktajā Baigajā gadā (29.05.41.) Izglītības Tautas Komisariāta Augstskolu un zinātnisko institūtu pārvalde iecēla Almu Medni par zinātnisku darbinieci. Jau 1927. gadā viņa bija uzsākusi vēl nebijušu darbu Latvijā – pasaku tipu rādītāja veidošanu, iznāca viņas grāmata “Latviešu dzīvnieku pasakas” (1940), rokrakstā līdz 1949. gadam bija izveidots rādītājs brīnumu jeb īstajām pasakām, leģendu, noveļu un pasakām par muļķa velnu. Izstrādājot rādītāju joku pasakām, anekdotēm un formulu pasakām, darbu pilnībā pabeidza Kārlis Arājs un publicēja to 1977. gadā. Alma Medne veidoja tipu rādītāju Bērzkalnes sastādītam krājumam “Teikas par Dievu” (1929), rakstīja Konversācijas vārdnīcā šķirkli “milži” (LKV, 27258) un par pasaku kārtošanu LFK žurnālā “Senatne un Māksla” (1937). Pie prof. Endzelīna izstrādāja studiju darbu “Daži Bībeles teksti Manceļa un Glika tulkojumos” (1938), ko profesors ieteica saīsinātu publicēt. Padomju gados viņa sagatavoja disertāciju “Gudrība – darba ļaužu ciņas ierocis” un

LVU Filoloģijas un vēstures fakultātē lasīja kursu "Folkloras vākšanas un kārtošanas metodes" (1948).

Līdzās materiālu kārtošanai un sistematizēšanai, pasaku pētniecībai Alma Medne arī bagātīgi papildināja LFK krājumus ar saviem folkloras vākumiem (vairāk nekā 10 000 variantu), viņa piedalījās visās iespējamās ekspedīcijās Kuršu kāpās, kara gados Kurzemē, pirmajās trijās padomju laikā organizētajās – Ilūkstes, Tukuma un Ogres apriņķī. Viņa pierakstīja folkloru no visiem tuviniekiem, arī draugiem un paziņām, teicēju vidū viņai bija arī čigānu tautības cilvēki, tuvākie darbabiedri un LFK līdzstrādnieki – Bērzkalne, Emīlis Melngailis, Herta Vaita, Emma Miķelsone, Bernhards Kasars u. c. Īpaši daudz viņas materiālos bija pasaku, teiku un anekdožu. Kad Rīgā uz dažām dienām 1932. gadā iebrauca Melngailis Sventājas teicējas Ukseļu Mariņķe un Piparu Mārgrieta, četras folkloristes pierakstīja Mariņķes teikto, bet no Mārgrietas Alma Medne viena pati ieguva turpat 400 variantu. Daudzas pasakas un teikas bija pierakstītas tik koncentrēti kā pasaku tipu rādītājam.

Folkloras vākšanas ekspedīcijās gandrīz katram vācējam ir viens galvenais teicējs, kura dzīvesstāstu atspoguļo plašāk un repertuāru cenšas pierakstīt visā pilnībā. Pirmajā padomju ekspedīcijā 1947. gadā Ilūkstes apriņķī Alma Medne strādāja Pilskalnes pagastā, kur uzzināja, ka *Ilūkstes baznīcā plēsās poļi ar latviešiem, abi reizē gribēja dziedāt* (1800, 74) un *Lašu pagasta Baltmuižas kundze pēc nāves nāk uz māju. Cērt galvu nost, nāk ar visu galvu rokās...* (1800, 78) Šeit izdevās satikt vēl teicējus, kas dzīvojuši dūmistabās. Par savu 83 gadus veco teicēju Grasildi Rubeni Medne rakstīja: *Rubene ir dziedātāja "no dieva žēlastības", zinājusi dziesmas bezgalīgi daudz, no pirmās reizes dzirdēšanas iemācījusies katru dziesmu gan garāku, gan strupo (četrindi).* (1800, 722–916) Pēc Ilūkstes ekspedīcijas Alma Medne atgriezās ar nelielu bumbulīti kaklā aiz auss, kas vēlāk bija liktenīgs.

Nākamajā gadā ekspedīcijā Tukuma apriņķa Milzkalnē Alma Medne satika teicēju Lību Cunci, dzim. Igaune, no Remtes, kuras mātes māte bija Krišjāņa Barona māsa, lielisku stāstnieci un dziesmu zinātāju ar tragisku dzīves stāstu, teicēju, kuru pēc tēva nāves tēva brālis 10 gadu vecumā ar visu ģimeni izlīcis no dzimtajām mājām. Ja pirmajās divās ekspedīcijās vēl daudz tradicionālās folkloras, vienīgi

Teicējas Līna Kuģe un Antonija Siliņa 1964. gadā

vairāk nostāstu par 1905. gadu, tad trešajā ekspedīcijā 1949. gadā Ogres apriņķī jau galvenais mērķis bija meklēt padomju folkloru, teicēji galvenokārt ir cilvēki, kam nav jābaidās no sava stāstītā, – revolucionāri, sarkanarmieši un vērtīgākie, kas Ļeņinu redzējuši. Savā pēdējā ekspedīcijā Alma Medne Skrīveros tikās ar skolotājām, ar kolhoza “Zaļā zeme” priekšsēdētāju, viņas māti un vīra māti, pierakstīja

jaunās Jāņu dziesmas, kas bija veltītas katram kolhozniekam, arī partorgam Viksnas tēvam. Te dzirdēja sakāmvardu: *Ja nebūtu partorga, mēs būtu purvā.* (1850, 1180) Jumpravā viņa satika Emīliju Averku – vienu no jumpravietēm, kas 1935. gadā, Luda Bērziņa aicinātas, dziedāja LU studentiem un Rīgas klausītājiem. No teicējas viņa ieguva arī lielu dziesmu kladi. Nākamās ekspedīcijas laikā kolēģi ar jāņuzālēm no Siguldas puses ieradās uz Almas Mednes bērēm.

Almas Mednes folkloras materiāli atklāj viņas izturību, neatlaidību, spēju pierakstīt folkloru jebkurā situācijā. Pēdējie varianti, kas liecina par teicēju repertuāru zināmos apstākļos, iegūti jau 1949. gada decembrī Rīgas Valsts klīniskajā slimnīcā. No vīra pierakstītas vairākas anekdotes, kas dzirdētas Bauskas pusē. Arī šī par Svitenes pagasta kolhoziem: “*Sarkanais arājs*” paņēma “*Karogu*” un aizgāja pa “*Jauno ceļu*” uz “*Rīta Ausmu*”. (450, 3917) Slimnieces apmeklētājai Austrai Alksnītei (vēlāk Infantjevai) pašai bija atļauts pierakstīt dziesmu, ko viņa bija dziedājusi priekšā savai vecākai kolēģei. Tā bija: *It kā ērglis gaisā / Dziesmas paceļas ...ar piedziedājumu: Ātrāk pukst tad sirds, priekos acis mirdz.* Pēdējais pants – *Dziesmās gars mums atspīrgst / Spēkus smelties steidz.* (450, 3921)

Līdz ar Infantjevu ģimenes cieņas un apbrīnas pilnajiem stāstiem par Almu Medni vienīgā fiksētā atmiņa par viņu ir no Austras Infantjevas raksta “Mani pirmie darba gadi Folkloras institūtā” Valodas un literatūras institūta žurnālā “Vārds un Darbs” (1986. nr. 1, 13. lpp.). *Alma Medne bija neparasts cilvēks – gudra, zinoša ne vien savā specialitātē, bet visās institūta darba nozarēs. Jebkurā darba jautājumā citi zinātnieki varēja izmantot viņas padomu. A. Medne bija ļoti vienkārša, tieša. Būdama īsta folkloriste, viņa bija liela dziedātāja. Ar prieku klausījāmies, kad viņa sacentās ar Jāni Niedri veco ziņģu dziedāšanā. Aizrautīgi, ar roku piesizdama takti pie galda malas, Alma Medne dziedāja sen aizmirstas melodijas, ko Jēkabs Vītolis dažkārt pierakstīja. Jāni Niedri viņa uzvarēja.*

Tomēr Jauno dienu Almas Mednes mūžā netrūka. LFK dokumentos LVVA fondos redzam, ka vismaz divreiz gadā parādījās ziņojumi darbavietai, ka A. Mednei nekavējoties jāierodas Vaiņodes sanatorijā vecajā Bātes pilī. Pēdējā kara gados vairākas LFK darbinieces devās līdz folkloras materiāliem uz Džūksti un Irlavu. 1944. gada

septembrī LFK pārzinis Kārlis Straubergs piešķīra sev beztermiņa atvaļinājumu un devās pāri Baltijas jūrai. Rīgā radās apjukums, uz laiku par Krātuves direktoru norīkoja Robertu Malvesu. Alma Medne sliktās veselības dēļ kopā ar savu veco, vājdzirdīgo un klibo māti devās uz Ventspils apriņķa Popes pagastu pie savas kursa biedrenes, lai nebūtu jāpiedalās tranšeju rakšanas darbos un viņām nepietrūktu pārtikas. Brauciena iemesls vēlāk tika arī skaidrots kā komandējums izvesto folkloras materiālu uzraudzībai un drošākas glabātavas meklēšanai Ventspils pusē. Rīgas dzīvokli palika viņu apakširniece un visvairāk pierakstītā teicēja Anna Studente. Kad abas bēgles pēc desmit mēnešiem atgriezās Rīgā, viņas savā dzīvokli priekšā atrada no Padomju Savienības iebrāukušu māti un meitu, kam Kirova rajona dzīvokļu pārvalde bija piešķīrusi Medņu dzīvokli ar visu iedzīvi. Sākās tiesu darbi, lai pierādītu, ka mēbeles un diezgan plašā un vērtīgā bibliotēka pieder Almai Mednei. Nezinām par mantu likteni, bet tiesas spriedums bija, ka iebrāucējas nav brīdinātas par iespējamo *sablīvēšanos un Almai Mednis uzliek par pienākumu* atbrīvot dzīvokli. Vēlāk viņas dzīvoja tās pašas mājas pēdējā stāvā, kur kaimiņos aiz plānas sienas atradās izdegušas istabas bez logiem un jumta.

Kad bērēs Almu Medni izvadīja ar mācītāju un apglabāja Matīsa kapos, Folkloras institūta vadība – Roberts Pelše un Jānis Niedre netuvojās kaplicai, bet pienāca tikai pie kapa, kur direktors Pelše teica runu, kas bija veltīta vairāk melnsvārču kritikai nekā nelaiķei. Kaut kapa vieta ir izzudusi, Almas Mednes darbi latviešu folkloristikā nav izdzēšami. Almas Mednes vārds atrodams arī pasaules salīdzinoši vēsturiskās pasaku pētniecības enciklopēdijā “Enzyklopädie des Märchens” (1997, 5. sēj., 471. lpp.).

Astotais darbinieks, ko pieņēma LFK 1927. gada 16. septembrī, bija LU Baltu filoloģijas nodaļas ceturgtā gada students **Alvils Augstkalns** (1907.22.IX–1940.1.XI). Viņš uz LFK bija aicināts ar speciālu mērķi, lai sāktu organizēt apvidvārdu vākšanu, par ko norūpējusies bija Bērzkalne. Tikai pēc Alvila Augstkalna LFK par apvidvārdu krāšanas vadītāju atnāca Edīte Hauzenberga-Šturma. Augstkalns bija apvidvārdu krāšanas instruktors ar pienākumu apmeklēt, ievadīt darbā un pārbaudīt daudzus LFK līdzstrādniekus, kas vāca arī valodas materiālus, visā Latvijā.

Par izcilo un talantīgo valodnieku runā viņa darbi, atmiņas, ko sniegusi meita Rūta Augstkalne, un arī savāktie folkloras materiāli. Par Augstkalnu dzimtu daudz senas liecības. Alvila vectēvs bija slavenais Šipkas Andrejs no Poruka kaimiņu mājām Druvienas Maztrušiem, bet vectēvs no mātes puses – Jānis Brastiņš no Dikļiem. Viņa tēvs Andrejs Augstkalns bija skolotājs un tulkotājs, kas rakstīja ar pseidonīmu Andrejs, ko dažkārt sajauca ar Andreja Upīša izmantoto segvārdu. Viņš arī sākumā bija palīgskolotājs Tīrzā pie Andrieva Dzelzkalna, un viņa meita Minna metusi nopietnus skatus uz jauno cilvēku. Alvils piedzima Lizumā, kur tēvam tobrīd bija skolotāja vieta, bet jau 1912. gadā ģimene pārcēlās uz Cēsim. Zēns, mācoties dažāda vecuma skolēnu jauktajās grupās, ļoti ātri izskolējās un jau 1922. gadā pabeidza Cēsu E. Eglītes privāto reālģimnāziju, iestājās Bērzaines vidusskolas pēdējā klasē, bet pēc tam ieradās Rīgā, lai studētu matemātiku. Tik jaunam cilvēkam LU durvis netika atvērtas, un vēl gadu viņš mācījās Cesvaines Valsts vidusskolas pedagogiskajā klasē, kur latviešu valodu un literatūru mācīja dzejnieks Augusts Saulietis un Marija Bērzkalne.

Pēc piedzīvotā Cesvainē 1924. gadā Alvils Augstkalns pārliecināti iestājās LU Baltu filoloģijas nodaļā. Kopā ar studiju biedriem Oskaru Jāni Freimani un Jāni Valdemāru Bičoli nodibināja studentu biedrību "Ramave" (1929). Augstskolu A. Augstkalns beidza 1931. gadā, paliekot pie universitātes, lai gatavotos zinātniskai darbībai. Viņš papildinājās Vācijā, Lietuvā un Austrijā, kopš 1927. gada publicēja rakstus valodniecībā Latvijā un ārzemēs, viņa pētījumu lokā bija veclatviešu rakstu valoda, izloksnes, bibliogrāfija un leišu valodas jautājumi, iznāca grāmatas "Mūsu valoda, viņas vēsture un pētītāji" (1934), "Leišu valodas elementi" (1935, 1936). A. Augstkalns izveidoja arī "Ramaves" rakstu krājumu "Ceļi", bija pirmā laidiena, kas veltīts Luda Bērziņa sešdesmitās dzimšanas dienas piemiņai, redaktors un raksta "Leišu dainu pantmērs" autors. Šajā rakstā viņš uzsvēra, cik Lietuvā pretēji Latvijai maz pētīta tautasdziesmu metrika.

Arī studentu Augstkalnu skāra Annas Bērzkalnes atlaišana, un viņš jau iepriekš pieminētajā albumiņā ierakstīja: *Jūsu labvēlībai man jāpateicas par pirmo patstāvīgo stāvokli dzīvē, un kā jau liekas –*

visu dzīves virzienu. Ko nu tagad varam [sic!] sacīt, kad šī labvēlība zaudē savu spēku? Arī mēs zaudējam savu stāvokli. Nezinu ne-kā var likvidēt apvidu vārdu krāšanu, ne-kā viņu var turpināt bez lietpratīga folkloras krātuves vadītāja. Vai nepiekrāptos atkal – ir par sevi, ir par folkloras krātuves iekārotājiem – ja cerētu turpināt vien saviem spēkiem visus darbus, līdz citas varas dotu prātīgāku atrisinājumu. Gribo – negribo mēs vēl ceram. 1930. gada 1. septembrī Alvilis Augstkalns aizgāja no LFK, lai atgrieztos pie Krātuves savāktā jau citā kvalitātē.

LFK turpināja vākt valodas materiālus, LFK kolēģiju līdz brīdim, kamēr Krātuves pārzinis Kārlis Straubergs to ņēma vērā, vadīja Jānis Endzelīns, tajā strādāja ievērojamā valodniece Edīte Hauzenberga-Šturma. Bija nobrieduši apstākļi atdalīties no LFK patstāvīgai zinātniskai iestādei – Valodas krātuvei. Par šo faktu liecina izglītības ministra A. Tenteļa 1936. gada 25. janvārī izdots rīkojums. *Nodibinu pie Izglītības ministrijas Valodas krātuvi, skaitot ar 1935. gada 1. decembri, ar pagaidu uzdevumu rūpēties par latviešu sinonīmu vārdnīcas un vācu-latviešu vārdnīcas sastādīšanu.* (LVVA 1632. fonds, 2. apr., 971. lieta, 15. lpp.) Tā pilnīgi dabiski par Valodas krātuves (VK) vadītāju kļuva E. Hauzenberga-Šturma, bet tikai uz ļoti īsu brīdi, jo jau no 1. februāra līdz sava mūža galam par VK pārzini pēc darba Valsts bibliotēkā sāka strādāt Alvilis Augstkalns. 18. februārī viņš jau kārtoja LFK apvidvārdu materiālu nodošanu VK.

Viņa paša nelielajā folkloras krājumā (LFK 870) atrodam vispirms pierakstus no tēva bērēm Cēsīs (1929), un tās ir bērēs stāstītās anekdotes. Tad vēl ir mātes un vecmāmiņas ticējumi ar skaidrojumiem, kā tos uztvēra un izmantoja ģimenē. Kopā ar rāmavieti Andrievu Elksnīti, kas vāca materiālus Vidzemes izlokšņu aprakstam, Alvilis Augstkalns pabija (17.08.29.) Praulienas pagasta nabagmājā pie 81 gadu vecās teicējas Lizes Āboliņas. Jau pirmajai dziesmai lietpratīgais vācējs atzīmēja, ka tā *Vecā Menija dziesma!* Pirmā kopā ar melodiju nodrukātā tautasdziesma par kaķenīti, kas piesprukusi pie vācelītes, kubuliņa, u. c. Teicēja vēl norādīja, ka var teikt arī citu vārdu, *bet tys nau šmuki!* (870, 40) Teicējai ļoti patika jauneklīem dziedāt priekšā tikai nerātnās dziesmas. A. A. piezīme – *Paskaidrojums, ko tas nozīmē, būtu lieks. Mums gan teicēja to pateica.* (870, 42)

Mums jāpateicas valodnieka meitai, kas pirms tēva simtgades vēl papildināja šo krājumu, iesniedzama viņa kladi ar izrakstiem no folkloras materiāliem un ielīmētiem izgriezumiem no preses, kam klāt pievienotas ļoti vērtīgas piezīmes, salīdzinājumi ar citiem vēsturiskiem dokumentiem, kas visvairāk saistīti ar vietvārdiem un teicēju liktenstāstiem.

Baigajā gadā bailēs par VK likteni Alvils Augstkalns LU papildus sāka docēt arī leišu valodu, bet pēc nepilniem diviem mēnešiem LU vadība izlēma, ka studentiem nav nepieciešams viņa zinātniskais baltistiem domātais leišu valodas kurss, bet vairāk noderīgs būtu praktiķa, dzimta lietuvieša Raulinaiša mācītais. A. Augstkalna trauslie nervi, laikmeta šausmas, darba zaudējums noveda viņu dziļā depresijā. Vēl Tautas izglītības komisāram Pēterim Valeskalnam, kas solīja drīzu Zinātņu akadēmijas dibināšanu Latvijā, Augstkalns bija lūdzis iespēju ārstēties kādā sanatorijā, jo piedevām viņu mocīja arī bailes par tuberkulozi, ar ko bija nomiris tēvs. Komisārs atbildējis: "Šajā laikā, kad mēs ceļam jaunu valsti, par ārstēšanos nav ko domāt." Tomēr kādā no tuvākajām dienām jau šī sanatorija atradās, ja vien iepriekšējā vakarā valodnieks, triju bērnu tēvs, izmisumā nebūtu labprātīgi devies nāvē. Meža kapos viņa kaps vienmēr apkopts ar lielu mīlestību. Nav zudusi arī viņa piemiņa un nozīme LFK un tautā.

Par folkloras krātuves pēdējās simtgadnieces **Antonijas Siliņas** (1907.16.VII–1991.9.VII) dzīves datiem, kaut blakus strādāts un būts divdesmit gadu, ziņu vismazāk, jo Anto vai Antosiņš, kā viņu mīļi sauca kolēģi, nekad par sevi nerunāja; bija taču citas daudz interesantākas un aizraujošākas lietas, notikumi, ko citiem pavēstīt. Antonija bija ļoti sīka un maza auguma, gaiša, dvēseliski dāsna, un humora pilna optimistiska personība. Dzīve viņai bija sagādājusi daudz raīžu un grūtumu. A. Siliņa dzimusi Bātē pie Vaiņodes, trīs māsas agri palikušas bārenes, un jau jaunībā visas trīs atnākušas uz Rīgu, lai Antonija varētu skoloties. Rīgā viņa ieguva vidusskolas izglītību un 1930. gadā iestājās LU Baltu filoloģijas nodaļā. Trūkums tomēr neļāva to nobeigt, kaut pēc kara viņa atsāka studēt LVU filoloģiju, tika līdz pēdējam kursam, bet diplomu neieguva. 1949. gadā viņa atnāca uz LFK pēcteci – Folkloras institūtu – strādāt par laboranti mašīnrakstītāju.

Antoniju Siliņu ļoti aizrāva folkloras vākšana. Tomēr ekspedīcijās savāktie materiāli neko nevēsti par viņas dzīvi, jo nav izjautāti radi, nav materiālu par dzimto pusi, viņa netika piedalījies pat nevienā Kurzemes ekspedīcijā, pieredzes trūkuma dēļ saprotami izvaiījās arī no folkloras vākšanas Latgales pusē. Viņas pirmā ekspedīcija, kas Almai Mednei bija pēdējā, noritēja Ogres apriņķa Lielvārdē, Ogresgalā, Tomē. Antonija Siliņa apzinīgi izsēdēja daudzas sapulces un savāca laikmetu raksturojošus sakāmvārdus. *Nevar gurtoties uz citu ādu.* (1850, 3975) *Katrs būs darbā kā nagla.* (1850, 3977) *Visi strādā, neviens neguļ.* (1850, 6656) *Lauki ir jārada līdzīgi pilsētām un pilsētas līdzīgas laukiem.* (1850, 6693) Viņa arī piedalījās Jāņu svinībās pie Lielvārdes baznīcas, kur bija sapulcējušies kolhozu “Lāčplēsis”, “Kaibala” un “Lielvārde” ļaudis. Folkloristei materiālos bija jāatrunājas, ka ligojuši vēl pa vecam, jo avīzes ar jaunām Jāņu dziesmām saņemtas tikai svētku vakarā, un kolhoznieki nav paspējuši tās iemācīties. Lielvārdē vēl atcerējušies, kā aplīgojušies Daugavas abos krastos. A. Siliņa savāca gan Lielā tēvijas kara, gan “kolchozu” folkloru – 1566 variantus, kas noderēja citu kolēģu plāna darbam. Arī nākamajā vasarā Siguldā šīs tēmas bija vēl ļoti aktuālas. Kāda teicēja lūdza: *Pierakstiet, ka es ļoti Staļinam pateicos, ka es tagad vieglāk vecumā dzīvoju.* Kopā ar profesoru Jāni Albertu Jansonu viņa Siguldā pierakstīja dziesmas arī no brīnišķīgās gaiķenieces Libas Henzeles. Tieši Antonija rūpīgi izcilāja un aprakstīja viņas rokdarbu pūru.

Ja mēs šodien Latvijā kā jaunumu uztveram pilsētas folkloru, Antonija Siliņa to cītīgi vāca jau 1954. un 1968. gadā. Viņas uzmanības lokā bija Vecmilgrāvis, Mangaļi, Carnikava arī ar raksturīgo zvejniecības tēmu. Tos pašus stāstus, ko viņa fiksēja pagājušā gadsimta vidū, šodien uzklausa folkloristi Mangaļsalā un tās apkārtnē. Savos kultūrvēsturiskajos pētījumos A. Siliņa satikās ar Viļa Lāča vecākiem un citiem viņa radiniekiem. Ar savu darbu gan materiāla sagādāšanā, gan pārrakstīšanā viņa palīdzēja tapt grāmatai par Rīgu, arī visiem citiem Almas Ancelānes teiku izdevumiem. Viņa bija arī pārrakstītāja ar rakstāmmašīnu visiem Jāņa Kalniņa zinātniskiem darbiem un romāniem.

Jau tradicionālās folkloras meklējumos pagāja Antonijas Siliņas 1964. un 1965. gada vasara Dobeles un Bauskas rajonā. Pie Auces

dzīvoja liela dziedātāja Līna Kuģe, ar kuru vēl ilgus gadus Antonija apmainījās ar vēstulēm, tika aicināta ciemos, bet kāda nu liela ciemos braukšanas iespēja bija cilvēkam ar laboranta algu. L. Kuģe vēstulēs rakstīja par savu dziedātprieku, par to, ka *tikai melodija katrai dziesmiņai piešķir savu burvību... ekspedīcijas vasaru atceros kā lielāko piedzīvojumu savā mūžā, kā spožu saules staru, kas nekad vairs nenāks*. Bauskas pusē Antonija Siliņa saklausīja tik daudz teiku par Rundāli un Mežotni, ka pietika ilgus gadus lieliskai atstāstīšanai studentiem folkloras prakses laikā, kad A. Ancelāne viņu uzraudzību vēlās vakara stundās atstāja spriganās laborantes ziņā. Daudzus šie stāsti aizrāva un ieinteresēja pievērsties folkloras vākšanai un pētniecībai.

LFK dzīvo leģendas par tiem gadiem, kad Antonija kopā ar Arturu Ozolu un Borisu Infantjevu sarunājās “zafitkas” valodā, kurā lietoja tikai aprautas vārdu pirmās zilbes. Antonija Siliņa vēl Kaķu mājā realizēja daudzos “speļurikus” (no E. Melngaiļa lietotā nosaukuma savā grāmatā – *speļu riki*), kas veidoja savdabīgo gaisotni Folkloras institūtā. Dažas rindas no jau pieminētā Austras Infantjevas raksta: “Par tā laika vispārējo darba atmosfēru runājot, gribu piebilst, ka par darba disciplīnu necinījās. Neatceros, ka būtu kādas kontroles. Pats par sevi saprotams, ka darba diena sākās 9.00. Antonija Siliņa, mašīnrakstītāja (alga 45 rbļ. mēnesī), dzīvodama Mežaparkā, nereti pie Kaķu mājas piebrauca ar taksi, lai nenokavētu darbu.” Žurnāls “Vārds un Darbs” iznāca 10 eksemplāros, to vienmēr pārrakstīja Antonija Siliņa, un tas beidza pastāvēt, kad Antonija aizgāja pensijā.

Vēl šodien LFK citē Antonijas Siliņas izteikumus, atceras viņas rūpes par zālāja un Kirhenšteina stādītā ozoliņa saglabāšanu skvērā Zinātņu akadēmijas priekšā, atceras, kā viņa skaitīja baltos zirgus... A. Siliņa atdusas kopā ar māsām Ulbrokas kapsētā. Viņas pierakstītais un pārrakstītais saglabājas.

Pie Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja pirmsākumiem

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs pašreiz tiek uzskatīts par vienu no trim lielākajiem šāda veida muzejiem pasaulē (līdzās Londonas *Welcome* muzejam un Smitsona muzeja medicīnas vēsturiskajai nodaļai Vašingtonā). Ik gadus to apmeklē vairāk nekā 60 000 cilvēku (to skaitā visai prāva daļa – 70% ir skolēni), te notiek anatomijas stundas skolām, kolekcijas apbrīno speciālisti, darbinieku skaits te sniedzas desmitos, tiek rīkotas atraktīvas, pat sensacionālas izstādes. 2006. gada augustā Rīga kļuvusi par 13. Eiropas medicīnas vēstures muzeju asociācijas kongresa norises vietu – pirmoreiz kāda Austrumeiropas valsts kļuvusi par medicīnas vēsturnieku starptautiska saietu saimnieci, pirms tam līdzīgi kongresi notikuši Vinē, Parīzē, Porto, Vācijas pilsētās. Tā tas ir pašreiz, un 2007. gada septembrī Medicīnas vēstures muzejs var atskatīties uz pastāvēšanas 50 gadiem – tas oficiāli dibināts 1957. gada 3. septembrī uz Paula Stradiņa kolekcijas bāzes, bet 1958. gada augustā muzejam piešķirts Paula Stradiņa vārds.

Tāču var apgalvot, ka jau dibināšanas brīdī muzejs bija pastāvējis pilnā apjomā ilgus gadus (20–30), tas mitinājās Paula Stradiņa slimnīcas plašajos bēniņos, pagrabos un barakā. Apjoma ziņā muzejs tolaik varbūt bija pat plašāks nekā oficiālais muzejs, ko atklāja 1961. gada jūlijā lepnā piecstāvu ēkā Leona Paegles ielā 1 (tag. Antonijas iela 1). Varētu sacīt, ka muzejs ir kaut kas līdzīgs Atēnai, kas izlēca no Zeva galvas jau pilnā bruņojumā. Šis ir īpašs stāsts, kas saistās ar medicīnas profesora Paula Stradiņa (1896–1958) mūža aizrautību.

Profesors Pauls Stradiņš, saprotams, bija ķirurgs – klīnicists, vēža slimības pētnieks, veselības iestāžu organizators, populārs ārsts, taču viņš bija arī ceļotājs, kolekcionārs, vēstures pētitājs. Ģimnāzista gados viņam vispār vairāk bija nosliece uz humanitārām zinātnēm – vēsturi, valodniecību, literatūru, filozofiju, un tikai

dzīves skarbā realitātē 1914. gadā likusi izšķirties par medicīnas studijām Kara medicīnas akadēmijā Petrogradā. Taču jaunības intereses viņu nekad nav atstājušas – gan Petrogradā, gan studiju braucienos uz ASV (brāļu Maijo klinikā), Lielbritāniju (vērojot Hantera kolekciju), Franciju un Vāciju 20. gados viņš guvis ierosmes medicīnas muzeja veidošanai Rīgā, kur Pauls Stradiņš atgriezās 1923. gadā.

Sākumā, ap 1928.–1930. gadu, bija iecere veidot Ķirurģiskās patoloģijas muzeju tolaik atjaunotās Rīgas pilsētas II slimnīcas telpās, un šāds muzejs patiešām tika arī izveidots (nesen tā kolekciju atliekas savākusi, restaurējusi un atklājusi apskatei prof. M. Pilmane Anatomikumā, Rīgas Stradiņa universitātē). Taču pēc 1931. gada, kad P. Stradiņš tika norīkots par slimnīcas direktoru, muzeja profils pamazām mainījās.

Pa pusei jokodams, profesors mēdza stāstīt, ka Medicīnas vēstures muzeja pirmsākumi 30. gados saistīti ar cīņu pret smēķēšanu. Zālē virs jaunizbūvētajām LU Medicīnas fakultātes auditorijām toreizējā II pilsētas slimnīcā starpbrīžos pastaigājās studenti un nopīpētos izsmēķus lipināja uz paneļiem. Lai tā nenotiktu, profesors izkarināja gar sienām izcilo pagātnes mediķu portretus un ainas no senu laiku medicīnas. Lai jaunie mediķi iemācītos cieņu pret profesiju. Tas bija iegansts, lai eksponāti pamazām okupētu plašo telpu, lai te parādītos arī vitrīnas un lai rastos medicīnas vēstures muzeja aizmetnis. Liels stimulš bija arī Veselības veicināšanas biedrības 1939. gada februārī un martā organizētā izstāde “Darbs un atpūta”, ko apmeklēja prezidents Kārlis Ulmanis, – tur bija pārstāvēta medicīnas vēsture un īpaši latviešu tautas medicīna.

Savā Medicīnas vēstures muzejā profesors Pauls Stradiņš vēlējās parādīt, kā dzīvojuši cilvēki tālos laikos un tālās zemēs. Un uz plašā un raibā laikmeta fona bija jāizceļas medicīnai, tās diženajiem veidotājiem un arī parastiem ārstiem un pacientiem dažādās valstīs un dažādos laikmetos.

Stradiņa muzejs neveidojās pēc noteiktas, stingras ieceres – kā raksta sistemātisku medicīnas vēstures grāmatu vai veido uzskates līdzekli studentiem. Sākumā tas auga stihiski kā viena cilvēka aizrautības materiāls iemiesojums, kā vēlēšanās pastāstīt par pasaulē redzēto (30. gados P. Stradiņš daudz ceļoja zinātniskos nolūkos pa

visām Eiropas valstīm, bet pēc kara – pa PSRS republikām). Profesora dabā vairāk bija vākšana un mazāk kārtošana. Viņš vāca ne tikai to, kas attiecas uz medicīnu, bet arī visdažādākās lietas laikmeta raksturojumam. Te bija sadzīves priekšmeti, veci tērpi, mēbeles, mākslas darinājumi, arheoloģiski atradumi, grāmatzīmes, darbarīki, pat ieroči (bojāto trofeju ieroču dēļ ap 1946.–1947. gadu iznāca pat nepatikšanas ar čeku).

Muzeja rašanos lielā mērā noteica arī laikmets – iespēja iegūt un saglabāt pārejas laikā novārtā atstātos vēstures atribūtus. Šādos brīžos kultūras vērtības iet bojā un arī rodas. Atcerēsimies kaut vai Reformācijas laiku klosteru grautiņus, kas 1524. gadā lika pamatus Rīgas pilsētas bibliotēkai. Tāpat 18. gs. pirmais Rīgas muzejs – ārsta Nikolausa Himzeļa muzejs radās gan no šī jaunā cilvēka Eiropas ceļojumos gūtajām relikvijām, gan arī no tām lietām, ko bija savākuši viņa senči – Rīgas aptiekāri Martini lielajos juku laikos. Arī Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeju savā ziņā varētu traktēt kā šādu pārejas laika produktu. Te lielā skaitā bija relikvijas, ko, 1939. gadā repatriējoties, pameta Baltijas vācieši, dēķainā Goldfelda-Zeltiņa Āfrikas kolekcijas, daudzu emigrējušo Rīgas ārstu un inteliģentu kolekciju priekšmeti, grāmatas, mākslas darbi.

Tas viss tika paklusām vākts, sistematizēts, nobēdzināts okupācijas varu maiņās. 1945. gada vasarā ļoti plašā (19 istabas un divas plašas zāles) vācu kara hospitāļa vajadzībām uzbūvētā atutošanas barakā tika izvietota pirmā plašā medicīnas vēstures muzeja ekspozīcija (3000 priekšmetu), ko nebeidza apbrīnot viesi – prominenti Maskavas un Ļeņingradas mediķi, kas brauca uz Rīgu (kā uz PSRS “rietumiem”) un palaikam dāvināja kolēģa muzejam jaunas relikvijas. To skaitā citu starpā bija arī izcilais parazitologs un Austrumu pētnieks akadēmiķis Jevgeņijs Pavlovskis, kas ieradās Rīgā organizēt Latvijas PSR Zinātņu akadēmiju un muzejam dāvāja ar seno Irānas un Vidusāzijas medicīnu saistītas relikvijas.

Starp citu, Pauls Stradiņš panāca, ka uz laiku (1946–1952) Medicīnas vēstures muzejs bija iekļauts jaundibinātās Zinātņu akadēmijas sastāvā, tur profesors pats bija Bioloģijas un eksperimentālās medicīnas institūta direktors (1946–1951). Tas ļāva piesaistīt kaut nedaudzus algotus līdzstrādniekus par palīgiem muzeja veidošanā.

Šis tas tika deponēts uz laiku arī no citu Rīgas muzeju kolekcijām vai rezerves fondiem. Šajā laikā Stradiņš sadarbojās ar pazīstamo arheologu Ādolfu Karnupu, kas konsultēja tautas medicīnas nodaļas veidošanu Ferliņas kundzes vadībā (rekonstruēja Talsu pilskalna izrakumos 1938. gadā Karnupa atrakto "pārsienamo namiņu"), ar ārsti un vēsturnieci Mirdzu Griķi. Plaši profesors iesaistīja darbā latviešu māksliniekus ar pazīstamo profesoru J. R. Tilbergu (kā galveno konsultantu) priekšgalā, kuri muzejam darināja izcilo mediķu portretus (kopskaitā 300) un ainas no medicīnas vēstures. Pastāvīgs muzeja gleznotājs bija Leo Kokle (kura skaistā astoņus metrus garā freska ar pasaules mediķiem greznoja muzeja centrālo telpu), tāpat Gunārs Ciliitis, Tāļivaldis Strautmanis, Pāvils Glaudāns, Nikolajs Kūlainis, Marga Lielkrasta un arī profesora meita gleznotāja un arhitekte Irēna Stradiņa, kas bija tēva tuvākā palidze ekspozīciju iekārtošanā un gleznoja daudzus darbus speciāli tēva muzejam. Muzejā varbūt bija pamaz unikālu, oriģinālu eksponātu, to iegūšana arī netika uzlūkota par pašmērķi, taču pamazām uzkrājās arī tādi, arvien lielākā skaitā.

Visa šī bagātība Paulam Stradiņam 1945.–1948. gadā bija jāizvada burtiski cauri ugunij un ūdenim. Ūdens nemitīgi nāca no augšas, no vācu laika atutošanas barakas caurā jumta. Uguni bija pielaiduši kādi nedarbnieki savu noziedzīgo pēdu apslēpšanai (bija nozagti klīnikas spirta krājumi, kuri glabājās turpat) – par laimi, baraka nenodega, cieta tikai bibliotēkā savāktās vecās medicīnas grāmatas un šis tas no pasūtīnātā inventāra (plaukti). Dažus eksponātus izvazāja apsardzes trūkuma dēļ, kaut gan muzeja istabiņā mita profesora ķirurģiskās klīnikas "audžudēls" Mihails Kuņecs (vēlāk populārs ārsts Ainažos).

Samērā daiļrunīga liecība par šo laiku saglabājusies Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas paplašinātās 1948. gada 7. oktobra sēdes stenogrammā, LK(b)P CK ideoloģiskajam sekretāram Arvīdam Pelšem klātesot. Lūk, ko tur runāja ZA partorgs un lietu pārvaldnieks Jēkabs Vecvagars: "Ziniet, ka gadu atpakaļ Ļeņina nāves dienā nodega, profesors Stradiņš, jūsu muzejs. Kāpēc nodega? Darba disciplīna zema. Dežuranta nebija pie jums. Katrs varēja iet un darīt ko grib. Nebūtu liela nelaime, ja nodega jūsu muzejs, bet vairāk kā desmit tūkstoši

rubļu vērtībā valsts manta aizgāja bojā.” Saprotams, Vecvagaram bija sava taisnība (kaut gan muzeja vērtības bija daudzkārt lielākas par sadegušajiem valsts inventāra plauktiem), taču algotas dežuranta vietas jau nebija – gan māksliniekus, gan galdniekus, gan pārējos profesorus Pauls Stradiņš lielākoties algoja par personiskajiem līdzekļiem vai arī “piebaroja” ar produktiem (speķis, sviests, vistas), ko viņam “natūrā” nesa pacienti – tādi bija muzeja prozaiskie pirmsākumi.

Esmu mēģinājis daļēji muzeja veidošanās peripetijas izklāstīt rakstu krājumā “*Iz istoriji medicini*” (1960, nr. 3), te tikai pieminēju, ka muzeja darbības valstiskajā legalizēšanā neiztika bez intrigām un pretdarbības, arī no kolēģu – profesora A. Šmita, profesora E. Burtņieka puses. Tikai pēc 1955. gada, “Berklava atkušņa” laikā, kad Pauls Stradiņš pēc ilgiem morālas vajāšanas gadiem tika ievēlēts par Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātu, “muzeja lieta” guva labvēlīgu risinājumu. Liela nozīme bija toreizējā LKP CK sekretāra Viļa Krūmiņa un Augstākās Padomes veselības aizsardzības komisijas priekšsēdētājas Ellas Ankupes nostājam, labvēlīgs bija arī Ministru Padomes priekšsēdētājs Vilis Lācis. Rezultātā tika pieņemts oficiāls Padomju Valdības lēmums par Medicīnas vēstures muzeja dibināšanu un tam ierādīta bijusi Komjaunatnes CK ēka. Tas notika 1957. gadā.

Jau pēc profesora Stradiņa nāves muzejs tika oficiāli atklāts lepnajās telpās, iekārtots, sistematizēts, zinātniski aprakstīts, papildināts. Taču daudzu uztverē profesora Stradiņa muzejs vēl ilgus gadus saistījās ar nu jau sen nojaukto koka baraku (tagad tās vietā ir automašīnu stāvlaukums P. Stradiņa universitātes slimnīcas teritorijā), ar slimnīcas pagrabu labirintiem, kur garāka auguma apmeklētājam brīžam bija jāpieliecas, lai neapdauzītu galvu pie caurulēm, ar ērmīgo viduslaiku pilsētiņu slimnīcas bēniņos, tās mēra laiku un raganu sārtu skatiem (maketus bija veidojis profesora ilggadējs līdzstrādnieks butaforis Oļģerts Krūmiņš). Šajā ainā bija arī pats profesors, kas baltā ārsta ķitelī izvadā apmeklētājus cauri jūklim, sameklē vajadzīgās telpas atslēgas savā žvadzdošajā atslēgu saišķī, pārskata haosu, kurā orientējās vien viņš pats. Priekšmeti atdzīvojās kā Andersenā pasakās, tika uzburtas aizgājušā gadsimta ainas, pavēstijot pagātnes noslēpumu, šķietami mazsvarīgais ieguva svaru, uzrunāja

apmeklētāju. Šķiet, bija pārāk liela fantāzija un temperaments, lai pabeigtu sistemātiskas ekspozīcijas veidošanu, pieliktu punktu. Nodomi kļuva arvien grandiozāki, veidotājs nelikās mierā ar esošo.

Esošā mantojuma sakārtošana, papildināšana, ekspozīcijas izveidošana, kas reizē būtu pamācoša, saistoša, uzskatāma un zinātniska, palika darba turpinātājiem. Galu galā zināmā mērā tas noticis – un Rīgā tapusi viena no izcilākajām šāda veida iestādēm pasaulē. Te īpaši atzīmējami P. Stradiņa darba turpinātāja ilggadējā muzeja direktora Kārļa Arona (1933–2005) nopelni, kas prata muzeju nosargāt. Nosargāt, lai tas neizputētu pārejas laikmetā, kad bija iecerēta vērīenīga medicīnas reforma, kad padomāt par vēsturi nav ne vaļas, ne vēlēšanās un, galvenais, kad medicīnai hroniski pietrūkst naudas. Tomēr, šķiet, ka ļaunākais jau ir garām, un profesora Paula Stradiņa mantojums ir ticis saglābts un saglabāts – pasaulei un Latvijai. Bet tas jau ir cits stāsts...

Dagnis Dedumietis

Ziemassvētku un Janvāra kaujas

Literatūrā un tautas vēsturiskajā apziņā par leģendārām kļuvas Ziemassvētku kaujas, un latviešu strēlnieku dalība tajās laika gaitā apaugusi ar mītiem un nostāstiem. Vēsturiskie fakti liecina, ka kaujas, kas sākās 1916. gada 23. decembrī pēc vecā stila jeb 1917. gada 5. janvārī pēc jaunā stila, izvērtās par krievu armijas lielāko militāro operāciju Rīgas frontē Pirmā pasaules kara laikā, un latviešu strēlnieku pulki tajā spēlēja būtiskāko lomu.

Krievu armijas plānos šīs operācijas, kas ieguva pretenciozo Jelgavas operācijas nosaukumu, mērķis bija pārraut vācu pozīcijas frontes iecirknī no Lielā Tīreļa purva līdz Olainei, lai veiksmes gadījumā tālāk uzbruktu gar abiem Lielupes krastiem Jelgavas virzienā. Latviešu strēlnieku pulkiem, kas neilgi pirms operācijas sākuma bija apvienoti divās brigādēs, tika uzticēts uzbrukums iecerētā

*Piemiņas zīme vietā kur 1917. gada 5. janvārī
latviešu strēlnieku 1. brigāde pārrāva vācu nocietinājumu līniju
(Autora foto)*

kaujas sektora vidusdaļā – 2. brigādei tika noteikts Tīrelpurva rajons starp Ložmetējkalnu un Mangaļu mežniecību, bet 1. brigādei – Mangaļu mežniecības nocietinājumu dienvidaustrumu puse. Latviešu vienībām abās pusēs uzbrukumā vajadzēja doties Sibīrijas strēlnieku vienībām, kas krievu armijā tika uzskatītas par labākajām karaspēka daļām. Uzbrukuma sektorā krievu armija sapulcināja apmēram seškārtīgu dzīvā spēka pārsvaru.

Uzbrukumā tika plānots izmantot šāda mēroga kaujām jaunu taktiku – negaidītu nakts uzbrukumu bez artilērijas sagatavošanas

uguns. Uzbrukuma sākums tika nolikts pulksten piecos no rīta, kad uzbrūkošām vienībām, pa iepriekš izlūku un sapieru sagatavotām ejām vācu dzeloņdrāšu žogos, bija jādodas pārsteidzošā triecienā. Ir izveidojies kļūdainš uzskats, ka tikai latviešu strēlniekiem Ziemassvētku kaujās izdevās pārraut vācu fronti. Arī 14. Sibīrijas strēlnieku divīzijas daļām tas izdevās, tomēr vāciešu uzsāktie pretuzbrukumi šo pārrāvumu likvidēja pirmo. Lai nu kā, tomēr uzbrukums vāciešiem nāca pilnīgi negaidīts. To vēlāk atzina gan tāds augstu stāvošs virsnieks kā vācu armijas Austrumu frontes štāba priekšnieks, kas raksta, ka visā karā austrumu frontē šis uzbrukums bija vienīgais pārsteigums vāciešiem, gan vienkāršie karavīri, piemēram, kara ziņotājs Herolds apraksta dažus vāciešu karavīrus, kas, glābjoties no uzbrūkošajām karaspēka daļām, nav paspējuši pat apģērbties un tāpēc izglābušies vienā apakšveļā.

Šajā sakarā jānorāda uz kādu kļūdainu priekšstatu par pārsteiguma momentu Ziemassvētku kaujās, kad latviešu strēlnieki pārsteiguši vāciešus svinam Ziemassvētkus. Atšķirīgo kalendāra sistēmu dēļ Krievijas impērijā un pārējā Eiropā laika skaitīšana atšķīrās par 13 dienām, kā rezultātā 23. decembris Krievijas impērijā (Ziemassvētku priekšvakars) bija jau 5. janvāris citur Eiropā. Līdz ar to vācieši bija nosvinējuši ne tikai Ziemassvētkus, bet arī Jauno gadu. Jāsaka gan, ka vācieši domāja, ka krievi paši svinēs Ziemassvētkus un aktīvu karadarbību neuzsāks.

Kaut arī krievu armijas uzbrukums bija liels pārsteigums, vācu karavīriem izdevās gan organizēt pretošanos, ko sekmēja labi pārdomāto un spēcīgi izbūvēto nocietinājumu sistēma, gan arī, pievelkot rezerves spēkus, pāriet pretuzbrukumos. Turpretī uzbrūkošajām latviešu strēlnieku daļām arvien grūtāk nācās virzīties uz priekšu ienaidnieka aizmugurē, jo strēlnieki dziļajā sniegā nogura no nepārtrauktās karadarbības, bet nepārdomātā rezerves spēku izmantošana neļāva tos nomainīt. Nepilnīgais operācijas nodrošinājums, sliktie sakari starp uzbrūkošajām daļām un to sajukums, atsevišķu komandieru neorganizētība un citi mazāk svarīgi apstākļi noveda pie uzbrukuma apstāšanās pēc abu latviešu strēlnieku brigāžu ievirzīšanās 3–4 km ienaidnieka aizsardzības dziļumā – 1. brigādei netālu aiz Skangaļiem, 2. brigādei, ieņemot Tīrelpurva dienvidrietumu

5. Zemgales latviešu strēlnieku pulka karavīri pie Ziemassvētku kaujās iegūtajām trofejām (Foto no Latvijas Kara muzeja krājuma)

pusi. 5.janvāra pēcpusdienā sācies vācu pretuzbrukums atspieda 1. latviešu strēlnieku brigādes un tai palīgā atsūtītās Sibīrijas strēlnieku daļas līdz pat pārrāvuma vietai, un jau vakarā tika saņemta pavēle pārrāvumu atstāt un atgriezties izejas pozīcijās. 2. latviešu strēlnieku brigādes daļas palika ienaidnieka aizmugurē, sargājot ieņemto teritoriju ļoti grūtos apstākļos. Salīdzinoši strauji kļuva auksts, salam sasniedzot $-17, -18$ grādu pēc Celsija. Pastāvīgās apšaudes dēļ strēlniekiem nebija iespējams kurināt ugunscurus, lai sildītos, bet sasalušās zemes dēļ – veidot nocietinājumus. Arī pievilkt papildspēkus vai nodrošināt apgādi bija ļoti apgrūtināši, jo tas bija jādara pāri purvam, kuru no Ložmetējkalna apšaudīja vācu artilērija.

Lai gan Ziemassvētku kaujas ne tuvu ar to nebeidzās, ar šo brīdi apstājās uzbrukums, uz kuru latviešu strēlnieki cerēja kā uz Kurzemes atbrīvošanas sākumu. Jau pašā krievu armijas plānošanā slēpās šīs operācijas veiksmes trūkums, jo nebija skaidri formulēta uzbrukuma mērķa, bet uzbrūkošo karaspēku daļu pavēlēs bez konkrētām

vietām ienaidnieka tuvākajā aizmugurē par tālāko darbību sniegti salīdzinoši miglaini uzdevumi, kuros tikai iezīmējas Jelgavas virziens. Ņemot vērā arī to, ka šāda mēroga uzbrukumam būtu jāsegatavo pietiekamas rezerves, kas netika izdarīts, jāsecina, ka šīs operācijas plānotāji labākā gadījumā cerēja, ka uzbrukumam būs kādi nelieli taktiski panākumi. No strēlnieku atmiņām savukārt var gūt priekšstatu par noskaņojumu, kāds valdīja latviešu strēlnieku vidū pirms kaujas, – viņi patiesi ticēja nākamajā dienā pēc uzbrukuma sākuma sasniegt Jelgavu. To apliecina arī latviešu strēlnieku pazišanās zīme jeb parole 5. janvāra naktī – “Sveiks Jelgavā”. Iespējams to sekmēja 12. armijas komandiera un šīs operācijas aizbildņa ģenerāļa Radko Dmitrijeva vairākkārtīgi izteiktie solījumi par Kurzemes atbrīvošanu, kam, iespējams, viņš pats arī ticēja. Diemžēl tā nedomāja visa krievu armijas vadība, un operācija netika plānota tā, lai gūtu nozīmīgas sekmes.

Pēc 2. latviešu strēlnieku brigādes veiktā pārrāvuma izveidojās situācija, kad uzbrūkošo daļu aizmugurē un sānos palika vāciešu stipri nocietinātais Ložmetējkalns, kas kopā ar piegulošo teritoriju krievu armijā tika saukts par mēli. Pastāv uzskats, ka tieši šīs mēles ieņemšana atsevišķās krievu armijas vadības aprindās bija galvenais Ziemassvētku kauju mērķis, jo tā bija vienīgā vieta, no kurienes vācu artilērija varēja apšaudīt Sloku. Frontāli šo nocietinājumu joslu ieņemt nebija iespējams, to vēlreiz apstiprināja arī neveiksmīgais 3. Sibīrijas strēlnieku divīzijas uzbrukums šajā vietā Ziemassvētku kauju rītā. Līdz ar to 2. latviešu strēlnieku brigādes ieņemtā teritorija tika izmantota kā placdarms, lai uzbruktu Ložmetējkalam – uzbrukuma virzienu mainot diametrāli pretēji Jelgavas atrašanās vietai. Tā 7. janvāra rītā latviešu strēlnieku pulki ar Sibīrijas strēlnieku daļu atbalstu devās uzbrukumā, apejot Ložmetējkalu no aizmugures. Ložmetējkalnā izvietotās vācu karaspēka daļas, saprotot, ka draud ielenkšana, atkāpās. Tāpēc iesakņojies mīts par Ložmetējkalna ieņemšanu Ziemassvētku kaujās ir bez pamata, jo latviešu strēlnieku uzbrukuma rezultātā tas tika apiets, un vācieši paši atstāja šo spēcīgo nocietinājumu mezglu. Sibīrijas strēlnieku daļas, kas latviešu strēlnieku uzbrukuma laikā veica demonstratīvus uzbrukumus Ložmetējkalam, atstātajos nocietinājumos ienāca

*Latviešu strēlnieki Ziemassvētku kauju laikā ieņemtajās vācu pozīcijās
(Foto no Latvijas Kara muzeja krājuma)*

pirmie un Ložmetējkalna ieņemšanas nopelnus piedēvēja sev. Vēlāk tomēr pamatoti tika atzīts, ka Ložmetējkalnu varēja ieņemt tikai tāpēc, ka latviešu strēlnieki sekmīgi uzbruka.

Kuriozu atgadījumu, kas saistās ar 7. janvāra uzbrukumu tā saucamajai mēlei, atstāsta R. Bangerskis, kas atceras pavēli, kurā ģenerālim Trikovskim (kuram bija pakļautas arī latviešu strēlnieku daļas) ticis pavēlēts – “...генералу Триковскому отрезать язык” (no krievu val. – ģenerālim Trikovskim nogriezt mēli), ko var saprast dažādi. Tādas nianse liecina par steigu operācijas plānošanā.

Pēc Ložmetējkalna ieņemšanas krievu armija gan centās atsākt ofensīvu Jelgavas virzienā ar uzbrukumu Kalnciemam, bet tas neizdevās. Vācieši vairākas dienas nesekmīgi centās atgūt zaudētās pozīcijas, un līdz lielāku spēku pievilkšanas laikam aktīva karadarbība ap 11. janvāri pierima. Tomēr latviešu strēlnieku daļas vēl vairākas dienas sarežģītos laika apstākļos atradās frontes priekšējā līnijā, gan būvējot jauno pozīciju nocietinājumus, gan tos aizsargājot. Pēdējie atpūtā devās 5. Zemgales un 6. Tukuma pulks, un tas notika tikai 19. janvārī.

Vācieši 23. janvārī, pēc rezerves spēku pievilkšanas, atkal uzsāka spēcīgus uzbrukumus. Ar to sākās Ziemassvētku kauju otrā fāze, tā

dēvētās Janvāra kaujas. Latviešu strēlnieku vienības tika atsauktas no atpūtas un no 25. līdz 31. janvārim iesaistītas kaujās Ložmetējkalna rajonā. Jau 25. janvārī 3. Kurzemes un 4. Vidzemes latviešu strēlnieku pulku sūtīja nepārdomātā pretuzbrukumā vāciešiem gaišā dienas laikā no Ložmetējkalna pāri labi pārskatāmajam Tīrelpurvam. Uzbrukumam nebija nekādu militāru panākumu, tomēr latviešu strēlnieki cieta milzīgus zaudējumus. 4. Vidzemes latviešu strēlnieku pulkā no 1590 karavīriem, kas devās uzbrukumā, krita, tika ievainoti vai pazuda 896 strēlnieki. 3. Kurzemes pulkā zaudējumu apmērs bija līdzīgs. Kritušie strēlnieki, kuri palika kaujas laukā, palika starp divām frontes līnijām un tos nebija iespējams iznest. Vēl 1917. gada pavasarī un vasarā latviešu strēlnieku daļām, kas atradās Ložmetējkalna rajonā, vajadzēja redzēt ainu, ko vēlāk tēlaini apraksta kāds latviešu strēlnieks: "Kā mācības laukumā, virkne aiz virknes, te gulēja jautrie Vidzemnieki un varonīgais Kurzemes pulks, pelēko zaldātu mēteļos ģērbti miroņi, ar zemes melnām appuvušām sejām un maitu putnu izknābātām acīm, kuru tukšie dobumi mēmi vērās Latvijas debesīs."

Līdz pat 31. janvārim vācieši spēcīgos uzbrukumos centās atgūt Ziemassvētku kaujās zaudēto teritoriju, tomēr viņiem tas neizdevās. Aktīvās karadarbības izbeigšanā savu lomu nospēlēja arī spēcīgais sals, kas janvāra beigās sasniedza pat -36 grādus. Ieroči un munīcija šādā aukstumā darbojās neprecīzi vai pārstāja darboties vispār. Kā raksta jau minētais Herolds: "Faktiski Janvāra kauja pie Rīgas priekštilta nocietinājumiem sastinga un iesala."

Savukārt lielā mērā tieši pateicoties latviešu strēlnieku pulku darbībai, Janvāra kaujās izdevās neatdot vāciešiem Ziemassvētku kaujās izcīnīto jau tā nelielo teritoriju. Tā noslēdzās Ziemassvētku un Janvāra kaujas, par kurām rakstīja daudzu pasaules valstu avīzes, slavējot latviešu strēlniekus. Tomēr tas prasīja milzīgus upurus – apmēram 5000 latviešu strēlnieku Ziemassvētku kaujās un apmēram 4000 Janvāra kaujās krita, tika ievainoti vai pazuda. Turklāt milzīgā vilšanās sajūta par labi iesāktā uzbrukuma apstāšanos latviešu strēlnieku vidū radīja neuzticēšanos krievu armijas vadībai, kas bija svarīgs apstāklis 1917. gada revolūciju norisēs.

Kaujas virsnieks un štābists Jānis Francis

2007. gadā atceramies Ziemassvētku kaujas, kuras latviešu strēlnieki izcīnīja 1906. gada decembrī jeb, pēc jaunā stila, 1907. gada janvārī. Daudzās Pirmā pasaules kara upuru piemiņas vietās notiks atceres sarīkojumi. Savu artavu šīs piemiņas saglabāšanā ir devis vēlākais Latvijas armijas Galvenā štāba priekšnieks, Valmieras apriņķa Ķoņu pagasta Dirlās 1877. gada 3. jūlijā dzimušais zemnieka dēls Jānis Francis – gan varonīgi cīnīdamies Nāves salā, gan veicdams latviešu karavīru vēsturisko kaujas vietu apzīmēšanas komisijas vadītāja pienākumus. Šis ir fragments no vēsturnieka Riharda Treija tāda paša nosaukuma publikācijas laikraksta "Latvijas Vēstnesis" 2005. gada 18. oktobra numurā.

Redakcija

No Mandžūrijas līdz Nāves salai

Absolvējis Valmieras pilsētas skolu, jaunietis, vēlēdamies kļūt par virsnieku, kā savvaļnieks 1894. gadā brīvprātīgi iestājās 113. Starorusas kājnieku pulkā Rīgā. Tālāk ceļš veda uz daudzu latviešu puisi iecienīto Viļņas junkurskolu (1896–1898). Dienests atkal turpinājās dzimtenē – 180. Ventspils kājnieku pulkā Jelgavā. 1903. gada martā par poručiku paaugstinātajam J. Francim nākamajā gadā vajadzēja 160. Abhāzijas kājnieku pulka sastāvā doties uz Mandžūriju, lai karotu ar japāņiem. Tāpat kā nākamie Latvijas armijas augstākie virsnieki Pēteris Radziņš, Rūdolfs Bangerskis, Jānis Kalniņš un citi, viņš komandēja rotu un braši sitās ar samurajiem. Apliecinājums tam bija par kaujas nopelniem saņemtie Sv. Staņislava un Sv. Annas ordeņi.

Karam beidzoties, J. Francim izdevās atgriezties savā Ventspils pulkā un turpināt komandēt rotu. Pirmo pasaules karu viņš sagaidīja jau kapteiņa dienesta pakāpē. Ar friču un austriešu spēkiem

Jānis Francis

vajadzēja mēroties Polijā un Galīcijā. Rotas, pēc tam bataljona komandieri kontuzēja trīs (!) reizes – 1914. gada augustā un septembrī un 1916. gada jūnijā Nāves salā. Francis, būdams īsts kaujas virsnieks, palika ierindā kā pēc pirmās, tā otrās reizes, lai gan otrajā gadījumā ar fugasa lādiņu viņu ievainoja galvā, atslēgas kaula rajonā un kreisajā priekšplecā. No Nāves salas tomēr vajadzēja evakuēties, jo ievainojums bija galvā un labās kājas pēdā ar papēža kaula sadragāšanu.

Kā 1915. gada februārī par apakšpulkvedi paaugstinātais J. Francis nokļuva Nāves salā? Ļoti vienkārši – viņš, tāpat kā desmitiem un simtiem cara armijas latviešu virsnieku, būdami īsteni Latvijas patrioti, gāja strēlniekos. J. Francis ieradās Daugavgrīvas cietoksni, kur formējās latviešu karavīru vienības, kā viens no pirmajiem virsniekiem – 1915. gada 29. augustā. Viņu kā pulveri pietiekami ostījušu vīru iecēla par 2. Rīgas latviešu strēlnieku bataljona komandieri.

1916. gada februārī J. Franci paaugstināja par pulkvedi, bet kopš aprīļa vidus viņa komandētajam bataljonam pārmaiņus ar 3. Kurzemes latviešu strēlnieku bataljonu vajadzēja aizstāvēt latviešu strēlnieku Golgātu – Ikšķiles priekštilta nocietinājumus, kurus strēlķi iesauca par Nāves salu. J. Franča krievu-japāņu karā nopelnītajiem apbalvojumiem nāca klāt vēl divi Sv. Vladimira, divi Sv. Annas un Sv. Staņislava ordenis. Nikolajam II nebija žēl pamudināt cara, tēvzemes un ticības aizstāvjus, tāpat kā nebija žēl viņu asiņu nevienam nevajadzīgajā lielajā tautu kautuvē.

Pēc smagā ievainojuma sadziedēšanas J. Franci 1916. gada decembrī iecēla par Valmierā dislocētā latviešu strēlnieku rezerves pulka komandieri. Pēc pulka izformēšanas 1918. gada februārī viņš, negribēdams nokļūt vācu okupācijā, devās uz Krieviju, bet, nebūdams lielinieciiski noskaņots, negāja latviešu sarkanajos strēlniekos. Tomēr no jaunās varas pulkvedis netika vaļā. Tāpat kā ne vienu vien latviešu virsnieku pretēji viņa gribai, arī J. Franci 1918. gada novembrī Maskavā mobilizēja sarkanarmijā, ieceļot par rotas komandieri (pulkvedi!) instruktoru bataljonā. Pēc miera noslēgšanas ar padomju Krieviju 1920. gada 11. augustā J. Francis kā Latvijas pilsonis varēja atvaļināties un atgriezties dzimtenē.

Patstāvīgas valsts patstāvīgā armijā

Viņš stājās nacionālā karspēka rindās 1921. gada 3. februārī, kur pagaidām tika ieskaitīts galvenā štāba virsnieku rezervē. Jau 1. aprīlī J. Franci – gana rūdītu kaujas virsnieku, bet bez akadēmiskās izglītības un štābista pieredzes – vispirms iecēla tikai par minētā priekšnieka otro palīgu. Tā paša gada jūlijā viņš saņēma vēl vienu atbildīgu uzdevumu – ar armijas inspektora ģenerāļa Mārtiņa Peniķa pavēli tika iecelts par latviešu karavīru vēsturisko kaujas vietu apzīmēšanas komisijas vadītāju. Par šajā laukā padarīto pulkvedis plašāk pastāstīja “Latvijas Kareivja” lasītājiem intervijā “Kā radās kaujas piemineklis Nāves salā” 1924. gada 5. augusta numurā. Komisija, kuras locekļi bija pulkveži Kalniņš un Ruškevics un kapteinis Ozols, atzina par vēsturiskām cīņu vietām 29 objektus: Olaines, Slokas-Ķemeru un Ķekavas rajonu, Nāves salu, Ložmetējkalnu u. c. Pirmo

pieminekli nolēma uzcelt Nāves salā. Tā projektu izstrādāja LU profesors E. Laube. Pēc papildināšanas ieceri apstiprināja kara ministrs un Pieminekļu valde. Izlēja dzelzsbetonā 1924. gadā 14 metru augstumā. J. Francis informēja sabiedrību, ka izgatavoti vēl četri brāļu kapu pieminekļi, kurus uzstādīs Ķemeros Ložmetējkalnā, Slokā un Ikšķiles kapos, kur apglabāti daudzi Nāves salā kritušie latviešu strēlnieki. Stāstījums beidzās ar vārdiem: "Tā, atzīmējot mūsu kriptušo varoņu pēdējās atdusas vietas, kara resors sistematiski veic savu pienākumu pret Latvijas neaizmirstamiem atbrīvotājiem."

Kara gaitas atceroties

Atceroties savas karavīra gaitas 2. Rīgas bataljonā, pulkvedis publicēja izdevuma "Latviešu Strēlnieks" 1923. gada 1. numurā īsas atmiņas "Kā strēlnieks pildīja savus pienākumus". Te varēja lasīt:

"Tā saucamās marta kaujās Ķekavas rajonā ar vāciešiem 1. Daugavgrīvas un 2. Rīgas strēlnieku bataljoniem bija 8. martā 1916. gadā trieciena grupas uzdevums. Pēc īsas artilērijas sagatavošanas abi bataljoni, pārejot straujā uzbrukumā, ielauzās ļoti stipri apcietinātās vācu pirmajās līnijās. Tā kā citas karaspēka daļas īsā laikā nepabalstīja uzbrucējus, tad strēlnieku rotām nācās vienām pašām izturēt ļoti sīvu cīņu ne tikai ar pozīcijas garnizonu, bet arī ar pienākušām vācu rezervēm. Strēlnieki veda cīņu ierakumos, satiksmes ejās un blindāžās – vairāk ar rokas granātām un durkļiem nekā ar šaujamiem ieročiem. Virs zemes nebija iespējams rādīties, jo visu tur bez žēlastības noslaucīja tuvā artilērijas un ložmetēju uguns. Visi satiksmes līdzekļi bija iznīcināti. Ar priekšējām rotām varēja uzturēt saites tikai caur ziņnešiem, kādēļ ziņojumi ienāca aprobežoti un stipri novēloti. Kaujā starp citiem smagi ievainoja galvā Daugavgrīvas strēlnieku bataljona 1. rotas komandieri kapteini Briedi. Ar sanitāra palīdzību tas ieradās pie manis. Caur galvas apsējumu sūcās asinis. Nevarēdams runāt, kapteinis Briedis ar zīmēm pieprasīja papīru un zīmuli: uzzīmēja priekšējo rotu stāvokļa situāciju, uzrādīja, kur vācieši visstiprāki pretojās, kur vajadzīga palīdzība, un, ja papildus spēkus nepievediņot, tad nederot par velti cilvēkus upurēt. Pie tam atkāpšanās līdz vakara krēslai neesot iespējama. Visas

rakstītās lapiņas appilēja ar viņa asinīm. Ar lielām pūlēm izdevās viņu nogādāt no kaujas lauka aizmugurē.

Tā strēlnieks izpildīja savus pienākumus.”

No redakcijas. Publikācijā laikrakstā R. Treijs apraksta J. Franča tālāko karjeru Latvijas armijā, līdz viņš kā Galvenā štāba priekšnieks ar generāļa uzpleciem, apbalvots ar Lāčplēša kara ordeni (1922), diviem (!) Triju Zvaigžņu ordeniem (1928, 1934), kā arī protokollāriem Beļģijas, Igaunijas un Zviedrijas ordeniem, 1935. gada 11. jūlijā atvaļinājās no karadienesta. Autors aicina atsaukties tos, kuriem ir kaut kas zināms par J. Franča turpmākajiem 20 mūža gadiem līdz viņa aiziešanai aizsaulē 1956. gada 24. oktobrī. J. Francis atdusas I Meža kapos.

VAI JŪS ZINĀT, KA...

Jānis Klētnieks

Pieskāriens piectūkstoš gadu senatnei

“Visā senā pasaulē, izņemot grieķus, nav otras tautas, kuru tik pelnīti varētu saukt par mākslinieku tautu, kā ēģiptieši” – tā iepriekšējā gadsimta 20. gadu beigās rakstīja pirmais latviešu ēģiptologs LU profesors Francis Balodis. Patiešām, pirms 5000 gadiem Nīlas ielejā uzplauka civilizācija, kas harmoniskās proporcijās radīja akmens celtnes, cilvēku skulptūras, mākslinieciski veidotus cilņus un sadzīves attēlus. Šī civilizācija izveidoja arī savdabīgu rakstību – hieroglifus – un ar tiem uzrakstīja pirmos literāros tekstus. Tehniskā un mākslinieciskā meistarība gāja kopsolī ar garīgās domas attīstību, ko caustrāvoja dziļa reliģiska pārliecība, ticība pēcnāves dzīvei un dvēseles nemirstībai. Gadsimtu ritumā veidojās kultūras uzplaukuma un pagrimuma periodi. No šīs senās civilizācijas gadu tūkstoši saudzējuši tikai akmens celtnes un klintīs iecirstās kapenes.

Senās Ēģiptes kultūras mantojuma apzināšanā un izpētē jau kopš 2000. gada piedalās latviešu pētnieku grupa, kas jaunā kvalitātē turpina profesora F. Baloža sāktu darbu ēģiptoloģijā. Ar Francijas zinātnieku atbalstu Aizrobežu mākslas muzeja Rīgā ietvaros izveidota Latvijas zinātniskā ekspedīcija Karnakas tempļu pētījumu atbalstam. Ekspedīciju vada Rīgā strādājošais franču arhitekts *Dr. arch. Bruno Delāns*, un tajā iekļāvušies dažādu nozaru speciālisti. Ekspedīcijas patronese ir Valsts prezidente Vaira Viķe-Freiberga.

Latvijas zinātniskā ekspedīcija jau piedalījusies vairāku Ēģiptes senatnes pieminekļu izpētē. 2002. gada pavasarī ekspedīcija Karnakā veica 7. piona fotogrammetrisko dokumentēšanu un noteica tempļa konstrukciju telpisko stāvokli ar precizitāti līdz 5 mm dabā.

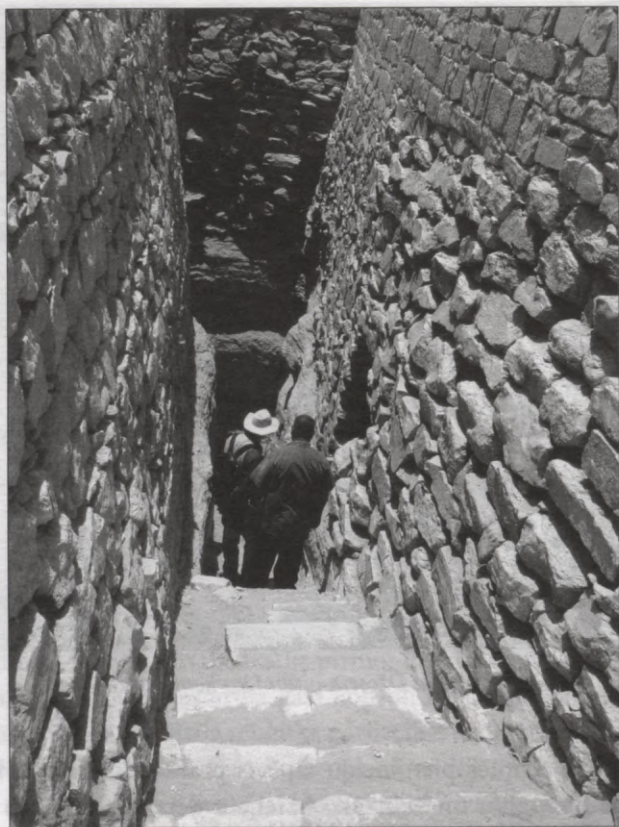

Vispārējs skats uz Džosera piramīdas kompleksu Sakarā

Pirmo reizi Ēģiptes pieminekļu izpētes praksē ekspedīcija ieguva precīzus hieroglifu un vissīkāko bareljefu detaļu attēlus, ko agrāk pētnieki zīmēja ar roku, uzmērījumus veicot no stalažām.

Pirmās ekspedīcijas iegūtos rezultātus atzinīgi novērtēja Ēģiptes Senlietu augstākā padome un Kultūras ministrija, kā rezultātā Latvijas speciālisti saņēma atļauju turpināt pētījumus Karnakas tempļu kompleksā. 2004. gada pavasarī ekspedīcija veica 8. pīlona izpēti. Tempļa dokumentēšanai ekspedīcija lietoja jaunu lāzera skenēšanas metodi ar Vācijā izstrādāto *Callidus* sistēmas trīsdimensiju skeneri, kas iepriekš jau bija pārbaudīts Rīgas Doma baznīcas velvju deformāciju izpētē. Ar to tika sperts jauns solis senatnes pieminekļu dokumentēšanas tehnoloģijā, kas nostiprināja Latvijas zinātniskās ekspedīcijas prioritāti pasaules kultūras mantojuma izpētes jomā.

Ekspedīcija paplašināja savu darbību, iesaistoties arī Irākas kultūras mantojuma saglabāšanas programmās. Ar Apvienoto Nāciju

leeja piramīdā no ziemelpuses

Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (UNESCO) un Latvijas Ārlietu ministrijas atbalstu tika saskaņota irākiešu speciālistu apmācības programma pieminekļu dokumentēšanai ar modernajām fotogrammetrijas metodēm. Apmācības pirmais posms notika Rīgā, 2004. gada maijā-jūnijā, pēc tam 2005. gadā to turpināja Kairā un Amanā. Sakarā ar nestabilitāti Irākā šī programma uz laiku pārtraukta.

2005. gada vasarā Latvijas ekspedīcija no Ēģiptes Senlietu augstākās padomes saņēma atļauju pētniecības darbiem vienā no unikālākajiem senatnes mantojuma pieminekļiem – pasaulē vecākajā

*Valdnieka Džosera apbedījuma telpa,
kas tagad klāta ar nobrukušiem akmeņiem un koka sijām*

akmens celtnē – Džosera pakāpju piramīdas kompleksā. Ekspedīcija noskaidroja un dokumentēja piramīdas ārsienu un pazemes galeriju telpisko stāvokli, kas bija bojātas 1992. gadā notikušajā zemes-trīcē. Piramīdas apakšzemes galeriju sienās dažviet bija parādījušās plaisas, bet no centrālās apbedījumu šahtas velves bija nobrukuši akmeņi un arī 8. gs. pr. Kr. ierīkotais ciedru siju nostiprinājums.

Pie pasaulē vecākās piramīdas

Ievērojamā pakāpju veida akmens piramīda celta apmēram pirms 4700 gadiem. Tā atrodas uz tuksnešainā Sakaras kaļķakmens plato, netālu no senās galvaspilsētas Memfisas. Piramīda paceļas virs Ēģiptes Senas valsts 3. dinastijas otrā valdnieka Hora Netjerikheta jeb Džosera (2667–2648 pr. Kr.) kapavietas. Ēģipte toreiz jau bija izveidojusies par spēcīgu centralizētu valsti ar labi organizētu un stingru pārvaldes struktūru. Nīlas plūdu laikā iedzīvotājus organizēja

*Faraona Džosera skulptūras kopija piramīdas bēru tempļa priekšelpā.
Skulptūra apskatāma pa caurumu telpas sienā*

sabiedriskajiem darbiem. Nav zināms, kas deva impulsu tik grandiozas piramīdas celtniecībai, ko nevar iedomāties pat mūsdienų apstākļos. Un tas notika laikmetā, kad ēģiptieši vēl nepazīna ne bronzu, ne dzelzi. Darbarīkus izgatavoja tikai no vara un krama šķēpelēm. Akmens bloku atskaldīšanai, izgatavošanai un transportēšanai uz būvvieta bija jāpieliek liels fizisks spēks, darbā iesaistot daudz cilvēku. No praktiskā viedokļa tik grandiozas akmens būves celtniecības jēga nav izprotama. Jādomā, ka ideja slēpjas seno ēģiptiešu reliģiskajā ticībā par dievišķā valdnieka dvēseles nemirstību, par viņa pēcnāves dzīvi mūžībā.

Džosera piramīdas arhitektūras formu radījis faraona valsts pārvaldnieks un augstākais priesteris Imhoteps. Viņš arī bijis prasīgais arhitekts, astronoms, ārsts un ar daudzām citām zināšanām apveltīta personība. Uz to norāda kādas Džosera skulptūras pakājē iecirstais hieroglifu teksts. Piramīda jau pēc uzcelšanas uzskatīta

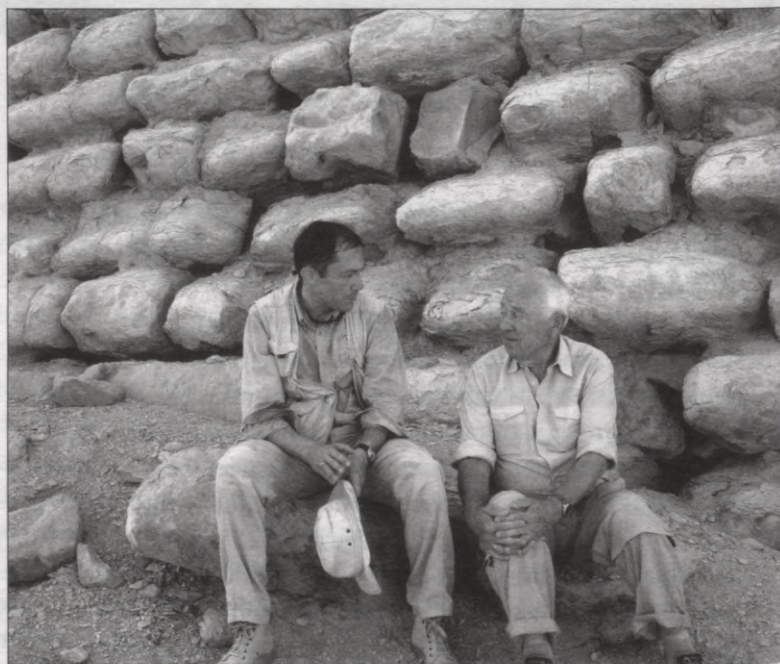
*Dienvidu siena ar kobras galvām.
Kobras bija Lejasēģiptes un faraonu varenības simbols*

par brīnumu un tā izplatījusi Ēģiptes slavu tālu aiz robežām. Mūsu dienās tā ir ne vien pirmā pasaulē uzceltā piramīda, bet arī vecākā saglabājusies akmens celtnē.

Piramīda ietilpst plašā nekropoles ansamblī, kur arheologi atklājuši dažādu celtnu drupas. Ziemeļdaļā piramīdai piekļaujas aizlūgumu templis, bet austrumpusē izvietojas vairākas ēkas ar krāšņām, rituāliem un procesijām piemērotām telpām. Dienviddaļā izplešas plašs pagalms. Senatnē visu šo celtnu kompleksu ierobežojusi ap 10 m augsta kaļķakmens siena, ietverot kopumā 15 ha lielu platību, kas pielīdzināma nelielai tālaika pilsētas teritorijai.

Džosera piramīdas ansamblī sastopamas dažādas arhitektūras formas, detaļas un materiāli. Vairākām celtnēm sienas būvētas no saulē izkaltētiem ķieģeļiem, kas izgatavoti no Nīlas mālaino dūņu un salmu sajaukuma, bet griesti segti ar koka sijām. Patī piramīda, kā to noskaidrojuši pētnieki, uzbūvēta pakāpeniski vairākos posmos.

Sākumā izrakta ap 30 m dziļa šahta, kuras apakšdaļā ierīkota valdnieka kapavieta, bet virsdaļa pārsegta ar 8 m augstu celtni – mastabu, kas bija viena no senākajām ēģiptiešu faraonu kapeņu formām. Pēc tam mastaba aplikta ar akmens blokiem un austrumpusē paplašināta. Zem paplašinājuma papildus ierīkotas apbedījumu šahtas faraona ģimenes locekļiem, kā arī telpas upurēšanai un ziedoju-
miem. Pēc tam mastaba pārbūvēta par četru pakāpju piramīdu, bet tālākajā izbūves posmā paplašināta un paaugstināta, līdz tā sasniedza sešus pakāpienus. Tādējādi Imhoteps kapenēm radīja jaunu, monumentālu arhitektūras formu, kur pakāpju veidā it kā aizvien mazākas mastabas paceļas cita virs citas, sniedzoties augšup pret debesīm. Pīramīda ieguva 62 m lielu augstumu, bet pamatne veidoja ģeometriski pareizu taisnstūri (121×109 m) ar precīzu malu orientējumu pret debespusēm. Bija sasniegta apbrīnojami augsta

Ekspedīcijas vadītājs Dr. arch. Bruno Delāns un Dr. sc. ing. Jānis Klētnieks

*Zinātniskās ekspedīcijas dalībnieki pēc sekmīgi veiktās
pētījumu programmas izpildes 2005. gada 14. jūlijā*

akmens būves konstruktīvā noturība, piramīdā iebūvējot un līdzsvarojoš ap 300 000 akmens bloku, kuri bez jebkādas saistvielas satūrēja kopā smago celtni.

Arī zem piramīdas izbūvēto apakšzemes telpu struktūra ir stipri sarežģīta un atšķiras no citiem arhaiskā laikmeta apbedījumu veidiem. Līdz ar apbedījumu šahtām klintajā izcirstas daudzas ejas un galerijas gandrīz 6 km kopgarumā. Uz valdnieka Džosera kapavieta no piramīdas ziemeļpuses ved slīpas kāpnes, kas vietām nosprostotas ar lieliem granīta blokiem. Arī ieeju piramīdā kādreiz sedzis milzīgs granīta blukis. Kapeņu izlaupītāji tāpēc izcirtuši citas ejas, kas likločiem ved uz pazemes telpām.

Džosera kapeņu priekštelpu sienas greznojušas zilas un zaļas, ar lazurīta glazūru klātas, akmens plāksnītes. Apdedzināmas glazūras izgatavošanas prasme akmens plāksnīšu pārsegšanai uzskatāma par vienu no ievērojamākiem ēģiptiešu izgudrojumiem. Plāksnītes pie sienas piestiprinātas bez jebkādas saistvielas, jo ēģiptieši tās vēl

nepazina. Tāpēc plāksnītes ievietotas starp sienā iegrebtām gropēm. Sevišķi krāšņa ir kapenes priekštelpa ar trim nišām, ko grezno kaļķakmenī iegravēti valdnieka Džosera attēli un pārvaldīto zemju simboli.

Pie Džosera kapavietas tagad var nokļūt pa gandrīz 400 m garu eju. Apbedījuma telpu klāj deviņi lieli kaļķakmens bloki, zem kuriem atradies akmens sarkofāgs, izgreznots ar lielām piecstaru zvaigznēm. Dārgumu laupītāji arī to nav saudzējuši, no sarkofāga saglabājušies vairs tikai daži fragmenti, bet faraona mūmija iznīcināta. Arī pēdējā zemestrīce nodarījusi lielu postījumu. Apbedījumu telpu klāj akmeņi un koka siju gabali, kas nokrituši no šahtas kupola, vietām iedragājot masīvos kapenes pārseguma akmens blokus.

Unikālās Džosera piramīdas izpēte

Pirmos nozīmīgākos pētījumus veica franču zinātnieki Napoleona Ēģiptes ekspedīcijas laikā (1798–1801). Drīz pēc tam Parīzē nodibināja Ēģiptoloģijas institūtu, kur pētīja ekspedīcijā savāktos materiālus un tos publicēja. Ēģiptes senatnes bagātīgās vērtības pārsteidza visu pasauli. Uz pirmo pētījumu pamata izveidojās jauna zinātnes nozare ēģiptoloģija, kuras attīstībai strauju impulsu deva noslēpumaino hieroglifu tekstu atšifrēšana (1822), ko atklāja franču zinātnieks Žans Šampolions.

1821. gadā Sakarā vācietis J. H. Minutoli uzgāja pakāpju piramīdā kāpņu ieeju no ziemeļpuses. Drīz pēc tam anglis Džons Perings atklāja apakšzemes galerijas, bet vācu pētnieks Rihards Lepsius veica pirmos arheoloģiskos izrakumus. Sistemātisku Džosera piramīdas kompleksa izpēti pēc Pirmā pasaules kara uzsāka angļu arheologs Sesils Firs (*Firth*). Izrakumus turpināja Džeims Edvards Kvibells (*Quibell*) (1931–1935), bet pēc tam franču arhitekts un arheologs Žans Filips Lauērs (1902–2001), kas Sakaras kompleksa izpētei vel-tījis 70 dzīves gadus.

Ž. F. Lauērs kļuva par atzītu autoritāti piramīdas kompleksa izpētē, jo viņš atšķetināja arheoloģiskajos izrakumos atsegto konstrukciju funkcionālo nozīmi. Iekšējās celtnes kalpoja valdnieka dvēseles pēcnāves dzīves nodrošināšanai, apbedīšanas ceremonijām, lūgšanām,

upurēšanai un dievību tēlu izvietojšanai. Lauērs uzsāka arī pirmos seno drupu rekonstrukcijas darbus. Ieejas sienas fasādē un kolonnu portikā, kā arī iekšējo celtnu sienu fragmentos tagad redzami raksturīgi senās arhitektūras elementi. Ne visur sastopamas vienotas, no akmens darinātas, formas. Dažviet akmens konstrukciju pārklāj koka siju pārsegums, sastop arī saulē izkaltētu zemes ķieģeļu sienas ar citu dabisko materiālu – māla, niedru un salmu lietojumu.

Džosera piramīdas izpētē savu ieguldījumu tagad devusi arī Latvijas zinātniskā ekspedīcija, iekļaujot izpētes grupā dažādu nozaru – arhitektūras, būvniecības, fotogrammetrijas, ģeodēzijas un telpiskās informācijas apstrādes speciālistus. Izmantojot lāzera skenēšanas *Callidus* sistēmas skeneri un digitālās fotogrammetrijas metodes, ekspedīcija ieguvusi detalizētus trīsdimensiju uzņēmumus piramīdas sektoros, kas atrodas avārijas stāvoklī un draud sabrukt. Ekspedīcija apsekojusi un dokumentējusi piramīdas ārsienas un zem piramīdas ap 70 m garo galeriju ar kolonnām, kā arī Džosera kapesnes 30 m dziļo šahtu un velves. Ir izstrādāts un saskaņots centrālās šahtas nostiprināšanas un rekonstrukcijas projekts. Ar Ēģiptes Senlietu augstākās padomes priekšsēdētāju Dr. Havasu Zahi saskaņota programma par turpmākajiem kultūras mantojuma izpētes darbiem un ēģiptiešu speciālistu apmācību pieminēkļu dokumentēšanas metodēs. Latvijas un Ēģiptes zinātnieku sadarbība turpinās.

Vita Teivāne

Latvijas vārds Ēģiptē nav svešs

Latvijas zinātniskā ekspedīcija pēti un cer atjaunot vecāko akmens celtni pasaulē

Ekspedīcijas veiktie atklājumi apgāž līdzšinējos priekšstatus par Sakaras Džosera piramīdu un ļauj izzināt, kā Senās Ēģiptes arhitekts Imhoteps būvējis šo celtni.

Bruno Delāns, pats būdams francūzis, ir Latvijas zinātniskas ekspedīcijas vadītājs, turklāt tekoši runā latviski. Viņš pauž atziņu: ja

līdz šim Ēģiptē isti nevarēja iedomāties, kas ir Latvija, tad šobrīd gan ēģiptologu vidē visi ir informēti par mūsu valsti.

Pagaidām bīstama

Džosera piramīda ir celta ap 2650. gadu pr. Kr., un tā tiek uzskatīta par senāko akmens būvi visā pasaulē. Piramīdas sistemātiskie pētījumi gan sākušies tikai 20. gadsimta 30. gados.

Pagājušogad ar Ēģiptes Kultūras ministrijas un Ēģiptes Senlietu augstākās padomes atļauju Latvijas ekspedīcija sākusi veikt detalizētus mērījumus un pētījumus piramīdas iekšienē. Līdz šim veikti pieci ekspedīcijas braucieni, un to gaitā izdarīti 200 miljoni piramīdas trīsdimensiju mērījumu. "Ir veikts liels komandas darbs, un par šo darbu ir arī liels prieks," atzīst B. Delāns. Līdz šim būtiskākais atklājums ir piramīdas sākotnējās ieejas atrašana. Tā kā piramīda savas pastāvēšanas gaitā piedzīvojusi zemestrīces, daudzas tās zonas ir avārijas stāvoklī un atrašanās tajās ir ārkārtīgi bīstama, jo sīko akmentiņu vietā jebkurā brīdī uz galvas var uzkrīst arī 100 kilogramus smags akmens bloks. Visa piramīda ir sadalīta galerijās, dažās no tām var pārvietoties puslīdz brīvi, dažas jau sabrukušas. Bez kritiskajā stāvoklī esošo galeriju nostiprināšanas ekspedīcijai nav iespēju turpināt tālākus izpētes darbus, pie kuriem varētu ķerties arheologi. Viena no tādām ir arī galerija, kur sarkofāgos 38 m dziļumā atdusas seno valdnieku ģimene.

Priekšā – desmit gadi

Džosera piramīdas pētniecības un atjaunošanas projekta patronese ir Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga, savukārt galvenais partneris – būvfirma "RE&RE", kuras pārstāvji plāno veikt piramīdas galeriju nostiprināšanas darbus. Kopumā ekspedīcijas dalībnieki paredz, ka tālākai pētniecībai būs nepieciešami desmit gadi. Šajā laikā plānots detalizēti pievērsties 6 km garās pazemes galerijas un 60 m augstās fasādes izzināšanai.

("Latvijas Vēstnesis", 2206, 13. jūnijs)

“Putnu vīri” no Burtnieku ezera apkaimes

Arheologiem, pētījot mūsu zemes vistālāko senatni, daudz palīdz citu nozaru speciālisti – antropologi, zoologi, ģeologi, palinologi, ķīmiķi. Kopējā izpētes gaitā dažkārt atklājas tīri pārsteidzošas un pat gandrīz neticamas lietas. Kā piemērs jāmin Zvejnieku arheoloģiskais komplekss pie Burtnieku ezera Ziemeļlatvijā. Šajā kompleksā – divās akmens laikmeta dzīvesvietās un tām laika ziņā atbilstošā kapulaukā – izrakumus vadīja Francis Zagorskis, bet materiālu izpētē piedalījās daudz dažādu speciālistu. Rezultātā noskaidrots, ka kapulauks izmantots laikā pirms apmēram 8200 līdz 4200 gadiem. Šajā nekropolē veikti arī daudzveidīgi apbedīšanas rituāli, nezaudējot savu nozīmi gadu tūkstošu gaitā.

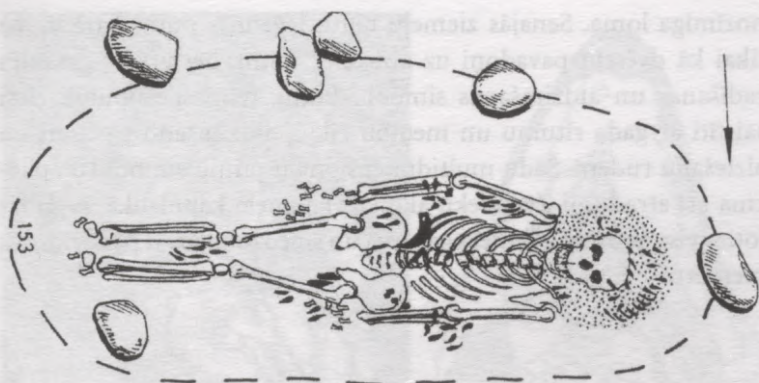
Etnogrāfiskie materiāli liecina, ka Eirāzijas ziemeļu tautām pasaules uzskata pamatā ir ticība visa universa trīs līmeņu dalījumam debesīs, zemē un zemzemē. Kā starpniekiem un vēstnešiem starp šīm pasaulēm nozīmīga loma bijusi putniem, it īpaši ūdensputniem. To apliecina arī novērojumi Zvejnieku senvietā. Runājot par putnu lomu seno cilvēku dzīvē, izbrīnu rada putnu kaulu nelielais skaits abās – mezolīta un neolīta – dzīvesvietās. Kā secinājusi igauņu paleozoologe Lembi Leugasa, Zvejnieku mezolīta apmetnē starp vairākiem tūkstošiem tur iegūto dzīvnieku kaulu tikai daži desmiti pieder putniem. Tas it kā nozīmē, ka putni nav uzskatīti par īpaši nozīmīgu pārtikas avotu. Pretēja aina atsedzas kapulaukā, kur piecpadsmīt kapos atsegti putnu ziedojumi, kaulu kopskaitam sasniedzot simtu.

No putnu kauliem veidotas rotaslietas – piekariņi. Putnu kauli pārzāģēti un rūpīgi apdarināti, vienā galā tiem ieurbjot caurumiņu piestiprināšanai pie apģērba vai arī uzvēršanai virtenē kopā ar dzīvnieku – aļņu, tauru, mežacūku, mežazirgu, āpsu, suņu, caunu, ūdru un bebru – zobiem piekariņiem. Tā tas, piemēram, novērots 190. kapā – maza bērna apbedījumā. Putnu kauli – rotājumi atsegti arī pieaugušās sievietes kapā līdztekus bagātām dzīvnieku zobu – piekariņu rotām (121. kaps).

Apbedītajiem līdzī dotas arī putnu figūriņas. No mežacūkas ilkņa izgriezts putna siluets atrasts zem 74. kapā apbedītās sievietes galvas. Savukārt divgalvainas pīles vai zoss raga stienī griezts attēls līdzī dots kādam vecākam vīram (221. kaps). Kāda cita vecāka vīra kapā (Nr. 228) atrada nelielu ūdensputna figūriņu un no stores kaula darinātu, rūpīgi izstrādātu putna (rubeņa?) figūru. Abas šīs figūriņas kopā ar diviem ragā grieztiem cilvēka galvas attēliem veidoja īpatnēju kaklarotu. Visas skulptūras veidotas ar pieredzējušu roku, asu skatu un labu apkārtējās dzīvās dabas izpratni.

Tomēr visinteresantākā aina pavēras, pētiot putnu ziedojumus atsevišķos apbedījumos. No tiem gan galvenokārt bija saglabājušies tikai atsevišķi kauli, liecinot, ka kapā kā ziedojums likta kāda putna daļa. Ziedojumos, kā to noteikusi somu pētniece Kristīna Manermā (*Mannermaa*), galvenokārt pārstāvētas dažādas pīļu sugas (*Anatidae* sp.), ieskaitot arī mazās nirējpīles (*Aythya ferina*), meža pīles (*Anas platyrhynchos*) un citas pīļu sugas. Nozīmīgas bijušas arī zosis (*Mergus merganser*, *Mergus serrator*). Vairākos kapos atrasti siļu (*Garrulus glandarius*) kauli, bet vienā sievietes kapā – lielas pūces (*Strigiformes* sp.) kājas kauls.

Visvairāk putnu ziedojumi gan sastopami pieaugušu vīriešu kapos. Tā kāda pirms 5230 gadiem apglabāta vīrieša kapā (Nr. 164) iegūti 42 siļa kauli, visi no siļa spārniem. Tie izvietoti pie mirušā labās rokas, pāri krūtīm, pie pēdām un labā ceļagalā. Lai arī ietērps nav saglabājies, varam iedomāties, cik krāšņi mirdzēja zilās siļa spārnu spalvas, piestiprinātas pie vīrieša apģērba. Atrasti arī četri kāda nirējputna kauli (*Gavia* sp.). Pie mirušā galvas atsegti 11 dzīvnieku zobi – piekariņi, kas piederēja alnim, mežacūkai, tauram, sunim un ūdram. Ar to apbedījuma simbolika vēl nebija izsmelta. Vīrietim acīmredzot ļoti veiksmīgam medniekam, līdzī bija doti 17 kaula šķēpi, atrasti vienkopus, šķiet, bijuši ievietoti bultu makā. Un, gribat – ticiet, gribat – neticiet, Kristīna Manermā pēc iegūtajiem siļu kauliem aprēķināja, ka tie piederējuši 17 atsevišķiem putniem. Siļu kaulu ziedojumi vēl atsegti 165. un 167. kapā. Kādam citam vīram, pirms 5700 gadiem guldītam 153. kapā, pie katra elkoņa atrada daudz putnu kaulu, kuri veidoja divu atsevišķu, veselu putnu skeletus. Tā bija secināms, ka apbedītajam vīrietim kā ziedojums pie

153. kapa zīmējums

labās rokas līdzīda maza nirējpīle, bet pie kreisās – vesela meža pīle. Šis vīrs, šķiet, ir bijis svarīga persona senajā kopienā, jo arī viņa galvas rajonā atrasts 91 zobs – piekariņš. Galvasrota sastāvējusi no aļņa, caunas, suņa un āpša zobiem, veidojot krāšņu galvassegas ornamentu (attēls). Atsevišķi zosu un pīļu kaulu atradumi vēl atrasti 2., 93., 154., 170., 165. kapā, kuros visos apbedīti pieauguši vīrieši.

Kā saprotams no iepriekš teiktā, putnu nozīme akmens laikmeta tradīcijās un ticējumos bijusi samērā ievērojama. Putnu kauli – piekari vairāk sastopami sieviešu un bērnu apbedījumos. Putnu attēli – figūriņas – atrasti gan vīriešu, gan sieviešu apbedījumos. Bet dažādie putnu kaulu un pat veselu putnu ziedojumi vairāk saistās ar akmens laikmeta cilšu “stipro dzimumu”. Šķiet, ka mirušajiem līdzīdotos putnu ziedojumus nevar uzskatīt tikai par pārtikas rezervi tālajos aizsaules ceļos. Kāds gan praktisks labums būtu, piemēram, no daudzajiem siļu spārniem? Šķiet, šiem ziedojumiem vairāk bija aizsargājoša nozīme kā amuletiem, kā pavadoņiem aizsaules gaitās (164. kops). Iespējams, ka aprakstītie “putnu vīri” katrs individuāli bijis saistīts ar kādu no putnu sugām kā ar savu totēmisko pirm-senci, sargājošo garu, piemēram, sili (153. kops).

Tomēr kapulaukā atklātā simbolika ir tik zīmīga, ka, šķiet, tā tomēr jāsaista ar kopējo akmens laikmeta cilšu pasaules uztveri, kurā tieši parastajiem un labi pazīstamajiem ūdensputniem bijusi

nozīmīga loma. Senajās ziemeļu tautu legendās putni parādās ne tikai kā dvēseļu pavadoņi uz aizsaules mītnei, bet arī kā pasaules radīšanas un atdzimšanas simboli. Putni, it īpaši gājputni, cieši saistīti ar gada ritumu un medību ciklu, atdzimšanu pavasarī un aiziešanu rudenī. Šādu multidimensionālu putnu simboliku apliecina arī atradumi Zvejnieku akmens laikmeta kapulaukā, saglabājoties visa akmens laikmeta garumā un sniedzot dažu it pārsteidzošu piemēru.

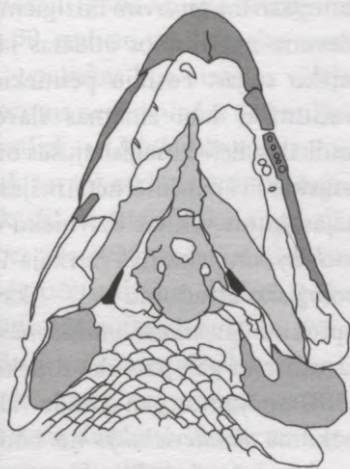
Edvīns Lukševičs

Panders, *Panderichthys* un ceļš no jūras uz sauszemi jeb Par to, kā mēs ieguvām kājas un vidusausi

Šogad aprit 150 gadu, kopš ievērojamais dabaszinātnieks, akadēmiķis Kristiāns Heinrihs Panders (1794. Rīgā – 1865. Pēterburgā) publicējis pirmo monogrāfiju, kas veltīta Baltijas devona zivju izpētei. Pēc daudzu vēsturnieku vērtējuma, K. Panders pirmām kārtām jāuzskata par embrioloģijas pamatlicēju, bet viņam nenoliedzami ir bijusi ļoti nozīmīga loma Krievijas paleontoloģijas attīstībā. Zinātnieka karjeras agrīnajā posmā, strādādams savā īpašumā Carnikavā, Panders pievērsies cāļa embrija attīstības izpētei, bet vēlāk šos darbus turpinājis Bērs. Nedaudz vēlāk, 19. gs. 30.–50. gados, Panders pievērsies Baltijas paleozoja (ordoviks, silūrs un devons) nogulumos atrodamo seno organismu atlieku pētījumiem, viņš ir aprakstījis gan jau minētās devona bruņuzivis no Latvijas devona iežiem, gan citas devona zivis, tāpat Panders ir īpatnējo paleozoja primitīvo hordaiņu – konodontu – pirmatklājējs. Samērā agri kļuvis par Pēterburgas ZA akadēmiķi, Panders devona zivju atlieku vākumus nodevis glabāšanā Kalnu institūtā, kur tie joprojām tiek rūpīgi glabāti starp Kalnu muzeja monogrāfiskām kolekcijām. Ņemot vērā Kristiāna Pandera veikumu, virkne viņa līdzgaitnieku, kā arī vēlāk

Panderichthys

Panderichthys galva

strādājošie zinātnieki viņam par godu ir nosaukuši vairākas senās būtnes. K. Pandera vārdā nosauktas četras bruņuzivju sugas, daivspurzivs *Laccognathus panderi* (GROSS), vairāki konodontu taksoni, trilobītu ģints *Panderia*, arī mūsdienu putns saksaula sīlis (*Podoces panderi* FISCHER VON WALDHEIM). Tomēr daudz plašāk ir zināma Pandera vārdā nosauktā daivspurzivs *Panderichthys*, kuru 1941. gadā aprakstījis vēl viens izcils Latvijā dzimis paleontologs Valters Gross. Tieši šī daivspurzivs ir “vainojama” par pastiprināto uzmanību, kuru visas pasaules plašsaziņas līdzekļi periodiski pievērš Latvijai un tās paleontoloģiskajām bagātībām.

Gan ar K. Pandera, gan viņa līdzgaitnieka, Skrundas ārsta, vēlāk Viļņas universitātes profesora, Pēterburgas ZA korespondētājlocekļa, zoologa Eduarda Eihvalda, gan vēlākos gados strādājošo pētnieku pūlīņiem, Latvija kļuvusi par vienu no tām nedaudzajām pasaules valstīm, kas var pamatoti lepoties ar tajās atrastajām devona fosilijām – seno dzīvnieku atliekām. 19. gadsimta trīsdesmitajos gados ir pirmoreiz pierādīts, ka Latvijas un Igaunijas devona nogulumos atrodami seno būtnu zobi un bruņu plātnes pieder nevis zauriem un bruņurupučiem, bet gan daivspurzivīm,

bruņuzivīm un zivīm līdzīgiem bezžokļiem. Kopš tā laika Latvijas devona nogulumos atklātas jau gandrīz 200 dažādu mugurkaulnieku sugas. Fosiliju pētniekiem – paleontologiem no dažādām valstīm ir labi zināmas slavenajā Lodes mālu karjerā atrastās unikālas, lieliski saglabājušās bruņuzivju un citu dzīvnieku un augu atliekas. Tāpat interneta mājas lapās ar paleontoloģisku ievirzi vai tajās, kuras veltītas dzīvnieku evolūcijai, bieži parādās zivs *Panderichthys* un primitīva četrkāja *Ventastega* nosaukumi. Jaunu paleontoloģisko atradumu dēļ – tika atklāta jauna tetrapodveidīga daivspurzivs *Livoniana multidentata* – 2000. gadā Latvijas vārds ticis daudzināts gan pasaules tīmeklī internetā, gan britu ziņu aģentūras BBC ziņojumos, gan dažādu valstu avīzēs un žurnālos. Arī 2006. gada sākumā *Panderichthys* no Lodes mālu karjera vēlreiz nonāca pasaules plašsaziņas līdzekļu uzmanības centrā. Kāpēc Pandera vārdā nosauktai zivij pievērš tādu pastiprinātu uzmanību?

“Trūkstošā posma” koncepcijai paleontoloģijā neapšaubāmi ir liela ietekme uz plašas publikas iztēli. Ir interesanti atcerēties, ka tādu dzīvnieku kā pirmputns *Archaeopteryx*, apspalvotu dinozauru vai arī pašu senāko zīdītāju, kas uzbūves detaļās ir pārsteidzoši līdzīgi to senčiem zvērrāpuļiem, fosilijas vienmēr sastopamas reti, un katrs jauns atradums saista gan zinātnieku, gan plašākas publikas interesi. Daivspurzivs *Panderichthys* pieder tieši šādai “trūkstošā posma” organismu kategorijai, jo parāda gan tipiskajām zivīm, gan pašiem senākajiem četrkājiem jeb tetrapodiem raksturīgās pazīmes. No pirmā acu uzmetiena šī plēsīgā zivs ar plakanu galvu un saplacinātu rumpi ir vairāk līdzīga krokodilam, nevis zivij. Galva ir apmēram 15 cm gara, kopējais ķermeņa garums nedaudz pārsniedz vienu metru, aiz galvas ķermeni sedza rombiskas zvīņas, bet muguras spuras nav. Krūšu spuras ir pagaras un platas, to iekšējais skelets vairāk līdzinās četrkāju priekšējās kājas, nevis zivs spuras skeletam, tomēr gar spuras malām stiprinās spuras stari, nevis pirksti. Līdz ar dzīvnieku *Elpistostege* fosilijām no Kanādas un 2006. gada aprīlī publicēto *Tiktaalik* no Ellesmeres Zemes, Arktiskā Kanāda, *Panderichthys* veido “trūkstošo posmu” starp tādiem ūdensdzīvniekiem kā zivis un sauszemes četrkāji.

Šeit būtu vietā dažos vārdos aprakstīt pašu senāko tetrapodu atradumu vēsturi. Līdz 20. gadsimta 30. gadiem pašu senāko sauszemes mugurkaulnieku – abinieku – paliekas bija atrastas vidējā karbona nogulumos, un šo fosiliju vecums nepārsniedza 340 miljonus gadu. Pirmās devona četrkāju atliekas (*Ichthyostega*) uzietas 1929. gadā Grenlandē, nedaudz vēlāk turpat atklāta *Acanthostega*. 20. gs. 80. un 90. gados Austrālijā, Skotijā, Krievijā Tulas apgabalā, Latvijā, ASV Pensilvānijas pavalstī, bet pēc 2000. gada arī Ķīnā un Beļģijā atrasti krietni vecāki tetrapodi: pēc pēdējiem datiem, pašu senāko četrkāju vecums ir no 360 līdz 376 miljoniem gadu. Pārsteidz tas, ka visi šie senākie četrkāji, kaut arī pieder pie abiniekiem, nav bijuši sauszemes, bet īsti ūdensdzīvnieki. Acīmredzot samērā nesen Baltijā atklātais četrkājis, kuru atrada Kurzemē, Ventas un Cieceres krastu atsegumos un tāpēc nosauca par *Ventastega curonica*, arī dzīvojis ūdenī.

Viens no sarežģītākajiem un svarīgākajiem dzīvnieku evolūcijas aspektiem ir saistīts ar sauszemes mugurkaulnieku izcelšanos. Nozīmīgs ir jautājums – kas ir četrkāju (ne tikai abinieku, bet arī rāpuļu, putnu un zīdītāju) senči? Pašlaik atbilde uz šo jautājumu ir diezgan skaidra: tā ir kaulzivju grupa daivspurzivis (dažkārt tās dēvē arī par bārķšpurēm), precīzāk, osteolepiformās daivspurzivis. Kaulzivis radušās vēlajā silūrā, apmēram pirms 420 miljoniem gadu. Osteolepiformo daivspurzivju kārtas pārstāvji izcēlās devona vidū, bet līdz mūsu dienām šīs zivis nav izdzīvojušas. To tuvākie radinieki līdz ar četrkājiem ir mūsdienu plaušzivis, kas mīt dienvidu kontinentu saldūdens baseinos, bet celakanti, to skaitā vienīgā līdz mūsu dienām izdzīvojušī slavenā latimērija (suga *Latimeria chalumnae*), ir nedaudz tālāki radinieki. Atšķirībā no tādām mūsdienu kaulzivīm kā līdaka vai siļķe daivspurzivīm pāra spuras ir ar gaļīgu spuras pamatni, kas ir klāta ar zvīņām. Katrai spurai ir iekšējais skelets, kas ļoti līdzīgs četrkāju (arī cilvēka!) ekstremitāšu skeletam, tikai bez pirkstiem. Dažām zivīm ir ne tikai pāra spuru skelets, bet arī primitīvo četrkāju žokļiem samērā līdzīgi apakšžokļi.

20. gadsimta pēdējo divdesmit gadu laikā arvien lielāku uzmanību saistījusi daivspurzivis *Panderichthys*, kuras lieliski saglabājušos skeletus 20. gs. 70. gadu sākumā atrada Lodes mālos. (Par *Panderichthys*

un citu zivju atlieku izrakumiem Lodes māla karjerā saistošs raksts 2006. gada februārī publicēts laikraksta "Diena" pielikumā "Sestdiena".) Pēc daudzām pazīmēm šī zivs vairāk atgādina četrkāju, nevis "normālas" zivis. Lūk, dažas no tām: no augšpuses saplacināta galva ar augšup vērstām satuvinātām acīm un acu valnīšiem kā vardei vai nilzirgam; ļoti īsa un vārģa aste ar mazu astes spuru. Krūšu spuru iekšējais skelets un plecu joslas kauli parāda pārejas stāvokli starp citām osteolepiformām zivīm un četrkājiem – *Panderichthys* varēja balstīties uz krūšu spurām un bijis gatavs "staigāt", bet tomēr tikai sekļajā ūdenī, nevis pa sauszemi. Tomēr pāra spuras ir spuras, turklāt šai zivij ir bijusi divdaļīga smadzeņu kapsula un žokļi tāpat kā citām daivspurzivīm. Pēc aplēsēm, šīs zivs vecums varētu sasniegt aptuveni 385 miljonus gadu.

Nemot vērā minētās līdzības, daudzi pētnieki uzskatīja panderihti par četrkāju senci vai vismaz tiešā senča tuvāko radnieku. Tomēr līdz pat neseniajiem laikiem "morfoloģiskā plaša" starp tetrapodu senčiem, tādiem kā *Panderichthys*, un pirmajiem īstiem četrkājiem ir bijusi mulsinoši plata. Tuvu "plaisas augšējai malai" atrodas tādi augšējā devona primitīvi tetrapodi kā *Acanthostega* un *Ichthyostega* no Grenlandes (vecums – apmēram 365 miljoni gadu), bet tuvu "apakšējai malai" – *Panderichthys* no Latvijas (aptuveni 385 miljoni gadu veca zivs). Vienkāršs aprēķins rāda, ka evolūcijas ceļu starp panderihti un pašiem senākajiem četrkājiem *Elginerpeton* no Skotijas mūsu senči veica apmēram 10 miljonus gadu. Šajā laikā spuras nomainītas pret kājām, smadzeņu kapsula kļuvusi nedalīta, izmainījušies apakšžokļi un notikušas citas pārmaiņas, to skaitā izveidojās četrkājiem raksturīgā vidusauss (par to nedaudz vēlāk). 2006. gadā jaunatklātā zivs *Tiktaalik* daļēji aizpilda šo plaisu un demonstrē, kādas izmaiņas evolūcijas gaitā notikušas ātrāk un kādus četrkājiem raksturīgus jauninājumus zivis apguvušas vēlāk.

Tiktaalik ir tikai nedaudz (par 2–3 miljoniem gadu) jaunāka par *Panderichthys*. Pēc krokodilam līdzīgas galvas formas un spurām ar četrkāju tipa iekšējo skeletu *Tiktaalik* ir ļoti līdzīgs panderihtei. Tomēr pēc vairākām uzbūves detaļām *Tiktaalik* ir vēl līdzīgāka citam dzīvniekam – *Elpistostege* no Kanādas, kas ir zināma tikai pēc diviem nepilniem galvas skeletiem un neliela mugurkaula fragmenta. Lai

aina par tetrapodveidīgām zivīm būtu pilnīgāka, šeit vēl atzīmēsim nesen atklāto zivi *Livoniana multidentata* AHLBERG, LUKŠEVIČS ET MARK-KURIK. Diemžēl pagaidām par šo dzīvnieku zināms ļoti maz, jo divos muzejos (Latvijas Dabas muzejā un Tallinas Tehnoloģiju universitātes Ģeoloģijas institūtā) glabājas tikai divi apakšžokļa fragmenti, no kuriem viens atrasts Latvijā un otrs – Igaunijā, kā arī daži mazāk svarīgi kauli. Abiem nozīmīgākajiem paraugiem ir interesanta vēsture: pirmo, labāk saglabājušos eksemplāru 1964. gadā no Gaujas svītas smilšakmens atsegumā netālu no Līgatnes ieguvis paleontologs amatieris Teodors Kamšs. Pēc kolekcionāra nāves viņa kolekcija nonāca Dabas muzejā, kur šis atradums pievērsa sev uzmanību: žokļa fragments beidzot tika “atklāts”, rūpīgi izpētīts un aprakstīts. Nedaudz vēlāk Pēram Ālbergam izdevās atrast vēl vienu livoniānas žokļa fragmentu Elgas Kurikas piecdesmito gadu vākumos.

Kaut arī zinātnieku rokās nav daudz *Livoniana* atlieku, to izpēte ļāva izdarīt vairākus svarīgus secinājumus. Pirmkārt, *Livoniana* ir tikpat veca vai pat vecāka nekā *Panderichthys*, tomēr tās apakšžoklis ir daudz vairāk līdzīgs četrkāju nekā panderihtes un *Tiktaalik* žoklim. Otrkārt, vissenāko tetrapodu un četrkājiem līdzīgu zivju uzbūve apstiprina, ka daba, pati būdama radītāja, ir arī dažādu konstrukciju izmēģinājumu poligons. Arī radot abiniekus, tā ir izveidojusi dažādus variantus, piemēram, ar daudziem zobiem, kas īpatnējā veidā izvietoti vairākās rindās. Šis pazīmes dēļ *Livoniana* ieguvusi iesauku “daudzzobis” un, iespējams, tai bijuši neparasti barošanās paņēmieni un veids, kāds nav raksturīgs citām zivīm un seniem tetrapodiem.

Bet atgriezīsimies pie labāk zināmām zivīm, kādas ir *Panderichthys* un *Tiktaalik*. Kopumā abas ir tipiskas zivis ar nelielām vēdera spurām, krūšu spurām ir daudzi spuru stari, abām zivīm ir labi attīstīti žaunu loki, kas liecina par dzīvi ūdens vidē, bet apakšžokļi ir pat primitīvāki nekā *Livoniana* žokļi. Salīdzinot abas tetrapodveidīgās zivis, ir skaidri redzams, ka *Tiktaalik* ir vairāk līdzīga četrkājiem nekā *Panderichthys*. Tai nav žaunu vāku kaulu, kas sedz *Panderichthys* žaunu rajonu, turklāt *Tiktaalik* ir garāka galvaskausa priekšējā, sejas daļa un masīvākas ribas. Kā zināms, zivīm elpošana un barošanās ir cieši saistīti procesi, jo žaunu vāku kustības

nodrošina ne tikai žaunu apgādi ar ūdeni, bet arī barības objektu iesūkšanu mutes dobumā. Kā norāda zivju-tetrapodu pārejas pētnieki Pērs Ālbergs un Dženifera Klaka savā atsauksmes rakstā par *Tiktaalik* atklājumu, garākā sejas daļa norāda uz to, ka *Tiktaalik* vairāk paļāvās uz upuru satveršanu, nevis barības iesūkšanu, bet cieto žaunu vāku izzušana varētu būt saistīta ar mazāku ūdens plūsmu caur žaunu kameru. Lielākas ribas varētu norādīt uz to, ka *Tiktaalik* spējis spēcīgāk balstīties pret gultni, nekā to darījis *Panderichthys*.

Panderichthys un *Tiktaalik* uzskatāmi demonstrē vēl vienu interesantu parādību – jaunu struktūru veidošanos ceļā no zivīm līdz četrkājiem. Tādas struktūras ir vismaz divas: vidusauss un ekstremitātes. 2006. gada sākumā zviedru zinātnieku publicētā *Panderichthys* galvaskausa uzbūves jauna interpretācija izsauca pamatīgu ažiotažu Latvijas plašsaziņas līdzekļos, un daži žurnālisti neveiksmīgi “nokristījuši” *Panderichthys* par “zivi, kas elpo caur ausīm”. Patiesībā *Panderichthys* galvaskausā ir atrastas pazīmes, kas liecina par elpošanas kanāla pārveides sākumu par sauszemes mugurkaulnieku vidusausi. Zivīm, arī tādām kā *Panderichthys* un *Tiktaalik*, vidusauss aparāts skaņas pastiprināšanai nav bijis vajadzīgs, jo ūdens ļoti labi vada skaņu. Dzirdi nodrošina iekšējā auss, turklāt orientēšanos nodrošina arī sānu līnija, kas uztver ūdens spiediena izmaiņas un apkārtējo objektu kustības. Sauszemes mugurkaulniekiem vidusauss ir izveidojusies kā zivju spirakulārās atveres (neliela žaunu sprauga galvas virspusē) un hiomandibulas (kauls, kas balsta žaunu vāku) modifikācija. Daivspurzivīm spirakulārās spraugas parasti ir šauras, bet *Panderichthys* šīs spraugas ir visai platas. *Panderichthys* dzīvojis gultnes tuvumā, tāpēc elpošana ar žaunām, ievēkot ūdeni caur muti, bijusi apgrūtināta. Uzskata, ka šī zivs varēja ievilk ūdeni vai pat gaisu caur platām spirakulārām atverēm galvas virspusē. Šai zivij raksturīga arī saīsināta hiomandibula. Interpretācijas pareizību apstiprina *Tiktaalik* galvas uzbūve, jo šai zivij spirakulārās atveres ir lielākas nekā *Panderichthys*. Kad četrkāji pārcēlās uz dzīvi sauszemē, elpošanas kanāls pārvērties par ārējo auss atveri, kas ar tajā nostiepto bungādiņu atdalīta no vidusauss. Abiniekiem, tāpat arī rāpuļiem un cilvēkam, hiomandibulas nav, tā ir pārtapusi par vienu

no smalkiem kauliņiem, kas mūsu ausī novada svārstības līdz iekšējai ausij.

Krūšu spuras iekšējais skelets panderihei ir pārāk specializēts balstīšanai pret ūdens baseinu gultni, jo no plecu joslas tālākajā (distālajā) galā šai zivij ir tikai viens plats vienots skeleta elements. Tas nozīmē, ka *Panderichthys* nav bijis tiešs četrkāju sencis, jo nav iedomājams, kā no šāda vienota elementa varētu rasties četrkāju pirksti. Turpretī *Tiktaalik* krūšu spuras iekšējais skelets ir vairāk līdzīgs četrkāju kāju skeletam. Vairāki Arktiskajā Kanādā atrastie eksemplāri ir tik lieliski saglabājušies, ka atsevišķus kauliņus bija iespējams pilnībā atbrīvot no ietverošā ieža un novērtēt, cik liela ir bijusi kustību brīvība. *Tiktaalik* atklājēji uzskata, ka krūšu spuras distālo elementu uzbūve liecina par pietiekamu lokanību un zivs spējām nedaudz pacelties virs gultnes, balstoties uz spurām. Kaut arī šie smalkie kauliņi nedaudz atgādina pirkstus, tomēr tie vēl ir iekļauti spurā. Tas nozīmē, ka "morfoloģiskā plaisa" starp zivju spurām un četrkāju kājām ar pirkstiem, kurus demonstrē *Acanthostega* un *Ichthyostega*, ir pietiekami plata. Tomēr jaunatklājums rod pārliecību par to, ka jaunā funkcija (ķermeņa balstīšana) ir radusies ātrāk nekā morfoloģiskas izmaiņas (pirksti radušies evolūcijas koka posmā starp *Tiktaalik* un *Acanthostega*).

Kā redzams no iepriekš minētā, mūsu zināšanās par zivju-četrkāju pāreju vēl ir daudz neizskaidrota un neizzināta, jo "trūkstošā posma" fosilijas ir visai retas un paleontoloģiskajā hronikā ir daudz nepilnīgu lappušu. Trūkst informācijas par tiem senajiem organismiem, kas "aizpilda plaisu" starp *Tiktaalik* un *Acanthostega*. Nepieciešams ievākt jaunus materiālus par tādiem nepilnīgi zināmiem dzīvniekiem kā *Elginerpeton* no Skotijas, *Obruchevichthys* un *Ventastega* no Latvijas, jo to ekstremitāšu uzbūve nav precīzi zināma. *Tiktaalik* mērķtiecīga meklēšana un atklāšana "īstajā laikā" (vēlā devona sākumposma nogulumī) un "īstajā vietā" (Eiramerikas jeb Seno Sarkano smilšakmeņu kontinenta mala) vieš cerības uz tikpat daudzsoļiem atradumiem jau tuvākajā nākotnē; kas zina, iespējams, nākamais atkal nāks gaismā Latvijā.

Višķeru vecticībnieku dzimta un Svētais Nikolajs

2005. gada vasarā veiktā pārgājienā gar Rāznas ezera ziemeļu krastu Višķeros ievērojām kādu vecu māju ar skaistiem, logus dekorējošiem kokgriezumiem. Pēc mūsu izteiktā lūguma māju saimniecei atļaut tos nofotografēt saņēmām atbildi, ka vispirms mums vajadzētu zināt, kas šis ir par mājām, un piemetināja, ka mēs, jaunie, nekam neticot, bet tas tā tiešām esot bijis, ka mājas ir uzceltas ar Svētā Nikolaja palīdzību. Tad viņa sāka stāstu:

“Mans vectēvs nāk no bagātas vecticībnieku dzimtas. Viņa tēvam pie Rēzeknes bija lielas mājas. Manam vectēvam viņš liedza mantojumu un padzina, jo vectēvs pret vecāku gribu apprecēja nabadzīgu meiteni. Tā vectēvs atnāca uz Višķeriem. Uzcēla nelielu mājiņu un dzīvoja lielā nabadzībā. Tad kādā ziemas vakarā pirms Svētā Nikolaja dienas pie vectēva būdas durvīm piekļauvēja vecs, noskrandis ubags ar garu bārdu un lūdza naktsmājas. Sieva šaubījās, vai viņu laist mājā, bet vīrs nosalušo ubagu ielaida un izguldināja uz krāsns. Rītā sieva cepa pankūkas un lika vīram celt ubagu brokastot. Vīrs uz krāsns ubagu neatrada. Zinot, ka durvis pa nakti bija aizslēgtas, un saprotot, ka ubags nevarēja aiziet nepamanīts, saimnieki aptvēra, ka viņus bija apciemojis pats Svētais Nikolajs. Pēc šī brīnuma vectēva dzīve mainījās. Saslima viņa tēvs un pirms nāves vēlējās redzēt dēlu. Tā vectēvs izlīga gan ar savu tēvu, gan brāli. Brālis strādāja Pēterburgā, kur vadīja būvdarbus. Viņš vectēvu paņēma līdzī tur piepelnīties. Pēterburgā vectēvs, rokot tranšeju, atrada paslēptu podu, pilnu ar zelta naudu. Tad, lai tiktu vaļā no darba, pateica brālim, ka naktī redzējis sliktu sapni, bet sieva gaida bērniņu, tāpēc viņš uztraucas un brauks uz mājām. Tā, ar visu naudas podu, vectēvs atgriezās Višķeros un 1865. gadā uzcēla jaunu, skaistu māju, kura redzama vēl šodien. Pēc mājas celšanas podā naudas bija vēl pietiekami, lai varētu uzsākt tirgošanos. Tirgošanās vectēvam padevās, bagātība plūda no visām pusēm, viss dzīvē brīnumaini veicās.

Mājas loga rotājumi Lūznavas pagasta Višķeros

Gadiem ejot, vectēvs novecoja, bet Krievijā sākās revolūcija. Vectēva dēls strādāja Pēterburgā par rakstvedi. Dikti skaists rokraksts viņam bija. Revolūcijas jukās dēlu nošāva. Uzzinājis par dēla nāvi, vecais vīrs no lielajām bēdām saslima. Kādu dienu vectēvs sauca sievu, lai tā viņam uzvelkot baltu kreklu, jo viņš miršot. Sieva brīnījās, kā tad viņš zinot, ka tā uzreiz ņems un mirs? Vīrs atbildēja, ka zinot, jo pie viņa bijis atnācis Svētais Nikolajs un teicis, ka ņemšot sev līdzi. Vectēvs nomira, un viņa nāves diena iekrita tieši Svētā Nikolaja dienā. Viņa sieva nodzīvojusi vēl desmit gadu un arī nomirusi tieši Svētā Nikolaja dienā.”

Uzklausot saimnieces stāstījumu, es atklāju šajā Višķeru Svētajā Nikolajā daudzas slāvu pagāniskās dievības Velesa iezīmes.

Pārejot no pagānisma uz kristietību, senajā Krievzemē notika gan sadursmes un cīņa starp jaunās un vecās ticības piekritējiem, gan daudzi senās reliģijas pasaules redzējuma elementi, un tajā praktizētie kulti tika pārnesti uz jauno reliģiju un izveidojās tautas masās ilgstoši praktizētais reliģiskais sinkrētisms. Zemnieki turpināja kontaktēties ar pierastajām dievībām, kurām, viņuprāt, bija svarīga loma ar cilvēku dzīvi saistītos ciklos, zemes un lopu auglības

nodrošināšanā, dzimtas pārticības un labklājības veicināšanā. Zinot, kādas funkcijas kuram pagānu dievam bija un ko zemnieki vēlāk izlūdās no katra kristīgo svētā, var secināt, kādas senās dievības funkcijas kurš svētais pārņēmis.

Laikā, kad tika lauza akmens laikmeta savācējsistēma un notika pāreja uz ražotājsaimniecību – lopkopību un zemkopību, notika ievērojamas pārmaiņas seno cilvēku pasaules redzējumā. Tās bija laiks, kad lopi bija galvenā bagātība, kā arī vispār varēja uzkrāties saražoto produktu pārpalikums. Notika cīņas par ganībām un uzkrāto bagātību. Sabiedrībā vadošā loma bija vīrietim – karotājam. Veidojās visiem indoeiropiešiem kopīgais mīta motīvs par divcīņu starp karvivīgo debesu pērkondivību un tā htonisko pretinieku, kurš saistās ar lopkopību un zemkopību, ūdeni un akmeni, mirušo valsti un bagātību. Latviešu mitoloģijā daudzas šo seno dievību iezīmes pār-mantojuši Pērkons ar Velnu, slāviem tie ir Peruns un Veless. Sinkrētiskajos kultos pērkondivības funkcijas pārņēmuši Svētais Juris jeb Georgijs un Ilja, bet htonisko dievību var atpazīt gan Svētajā Nikolajā, gan Vlasijā.

Paskatīsimies, kas Višķeru Svētajā Nikolajā mantots no Velesa. Zīmīgs ir jau viņa parādīšanās laiks un ārējais izskats. Tā ir gada tumšā puse, laiks pirms pasaules atjaunošanās Ziemassvētku un Jaungada rituālos, kad aktivizējas ar haosu saistītie htoniskie spēki, kad dzīvo pasaulē var ienākt cita, svešā pasaule, kura ir gan bīstama, gan nepieciešama, jo saistīta ar dabas radošo, auglīgo potenci. Rituālā šo pasauli kā baltiem, tā slāviem personificē daudzas ziemas cikla maskas. Viena no tām – ubags. Svešo haosa pasauli viņš pārstāv gan tāpēc, ka it kā ir izraidīts no zemnieku dzimts, kolektīva, gan arī sava ārējā izskata pēc. Ubagi parasti ir veci, dažkārt arī klibi, akli vai kā citādi kropli, noplīsuši. Kā tādi tie var personificēt htonisko pasauli, ar kuru saistās zināma nepietiekamība, kroplums, disharmonija. Arī pati htoniskā dievība var parādīties ubaga izskatā. Iepriekšminētā indoeiropiešu divcīņas mīta kontekstā atcerēsimies krievu izteicienu, kuru latviski varētu tulkot apmēram tā: “Klibais Nikolaj, Pērkons tevi saspers!”

Atgriežoties pie mūsu Svētā Nikolaja – ubaga, jāteic, ka viņš nebija klibis, toties viņam ir viena cita, Velesam raksturīga iezīme, proti, – bārda. Htoniskās dievības saistība ar pinkainumu, matiem,

bārdū indoeiropiešu kultūrā, iespējams, ir mantojums vēl no senās mednieku – augu savācēju sabiedrības, kurā šī dievība saistījās ar lāci un medību kultiem. Pārejot uz ražotājsabiedrību, tā uzņēmās rūpes par mājlopiem.

Daudzām indoeiropiešu tautām etnogrāfiskais un folkloras materiāls uzrāda nepārprotamu bārdas un matu saistību ar auglību un dzīvības spēku. Mati un bārda raksturīgi tieši htoniskajām dievībām, kuru atribūts nereti ir ķemme. Arī pagāniskajiem kulta kalpotājiem bija jābūt ar gariem matiem un bārdū. Tā jau kristīgajā Krievzemē viens no cīņas paņēmieniem pret pagāniskā kulta kalpotājiem bija viņu bārdas izplūkšana. Uzskatīja, ka ar to viņi zaudēja spēku un cieņu sekotāju acīs.

Saikne ar Svēto Nikolaju noteica vecticībnieku ārējo izskatu, kurā piederējās gara bārda. Tā kāds ārzemju sūtnis, rakstot par Krievzemi, savās piezīmēs atzīmēja, ka krievi vairāk tic vārdiem, ko saka bārdains cilvēks, nekā tāda cilvēka vārdiem, kuram nav bārdas. Iepriekš minētā krievu attieksme radīja problēmas Pēterim I, kad viņš savus pavalstniekus centās pievērst Eiropas modei. Viņi negribēja griezt bārdū, bet pēc valdnieka pavēles tomēr nogriezuši. Nereti bārda glabājas kā dzimtas relikvija paaudzū paaudzēs vai arī likta līdzī īpašniekam kapā, jo bija ticējums, ka bez bārdas viņu neielaidīs paradīzē. Kad pēc Pētera I pavēles apgriezta bārdū galdniekiem, viņi to iebāza azotē, lai nestu mājās un saglabātu, lai varētu ielikt līdzī zārkā un Viņā saulē būtu ko parādīt Svētajam Nikolajam. Šeit parādās vēl viena funkcija, kurā Svētais Nikolajs ieņēmis Velesa vietu, proti, saikne ar Viņu sauli. Tāpēc nav nejaušība, ka mūsu stāstījumā Svētais Nikolajs ir tas, kas ieradās pie saimnieka pirms nāves, lai vestu sev līdzī. Visskaidrāk Višķeru Svētajā Nikolajā vērojama viņa saistība ar naudu, pārticību, bagātību. Pēc būtības Svētais Nikolajs jau ir tas, kas parūpējās, lai viņa aizbilstamais atrod podu ar naudu un vēlāk kļūst par tirgotāju. Pats Svētais Nikolajs ir bagāts kā Velesa līdzinieks, jo Velesam kā lopu dievam piederēja milzīgi ganāmpulki, kā veļu valsts saimniekam viņam pienācās mirušajiem ziedotas mantas un kā pazemes valdniekam – zemes dziļu bagātības.

Atcerēsimies, ka pagāniskajā Kijevas Vladimira panteonā Peruna elkam rokā bija ierocis, bet Velesam – zelta nauda, un ka pirmo

vairāk godināja dižciltīgie un karadraudze, kamēr otro pielūdza tirgotāji. Arī vēlākajos folkloras materiālos vērojama viņa līdzinieku saikne ar tirgotājiem, lopkopjiem, zemkopjiem. Tā slāvu folklorā Nikolajs apmāna Ilju, lai paglābtu zemnieka ražu. Atcerēsimies arī latviešu tautas pasaku, kur zemnieka žogā iesprūdušo kazu glābj nevis Dievs, bet Velns. Tē būtu vietā atcerēties lietuviešu mitologa Norberta Vēļus secinājumu, ka klibais pasaku ubags, kas lūdz naktsmājas un nākamajā rītā pēc nopelniem atalgo labo vai slikto saimnieku, ir nevis debesu, bet gan htoniskā dievība. Arī mūsu Svētais Nikolajs ieradās tieši pie nabadzīga zemnieka un atalgoja viņu par labo sirdi.

Tā mēs vēl ilgi un daudz varētu meklēt gan Svētā Nikolaja iezīmes, kuras to saista ar pagānisko Velesu, gan baltu un slāvu šī personāža paralēles, gan kopējās indoeiropēiskās saknes. Tomēr vismaz man neatbildēts paliek jautājums, kā visi šie mitoloģiskie sižeti varēja transformēties vienas vecticībnieku dzimtas vēsturē. Cik iepriekš minētajā saimnieces stāstījumā paaudzēs mantotā vecticībnieku reliģiski sinkrētiskā pasaules skatījuma, cik reālu notikumu un sakritību? Lai kā arī būtu, Rēzeknes rajona Lūznavas pagasta Višķeros vēl aplūkojama māja ar skaistiem, logus rotājošiem kokgriezumiem, un, gribat – ticiet, gribat – neticiet, ka tā uzcelta ar Svētā Nikolaja palīdzību.

Eugēnija Šimkūnaite

Racionālā tautas medicīna un māņi

Šis lietuviešu pētnieces Eugēnijas Šimkūnaites raksts bija publicēts "Dabas un vēstures kalendārā" 1974. gadā, tātad pirms 33 gadiem. Pa šo laiku klāt nākuši daudzi jauni lasītāji un, tā kā raksta temats ir ļoti piemērots šīgada krājuma vadmotīvam "Gribi – tici, gribi – netici", publicējam to atkārtoti.

Redakcija

Par tautas medicīnu mēdz spriest dažādi: ticējumi, tumsonība, nieki vai arī – zināšanu krātuve, daudzu veselības noslēpumu atslēga.

Ko mums iesaka tautas medicīna? “Pie brūces liec govs mēslus...”, “Ņem mazā pirksta lieluma balto suņa mēslu...”, “Izkaltē melnu krupi...”.

Dzirdot tādus padomus, šķiet, ka tautas medicīnā tiešām ir daudz muļķību. Bet kādēļ tad baltu ciltis senatnē ar savām tautas higiēnas tradīcijām, ar ieradumu mazgāties un tīri gērbties pārsteidza krustnešus, kuri sludināja askētismu un atteikšanos no ķermeņa kultūras? Vai te nav zināma pretruna?

Tautas medicīna ir tautas senās kultūras daļa, tāpat kā teikas, dainas, mūzika, dejas, dabas pazīšana, amati un māksla, zināšanas lopkopībā vai zemkopībā. Bet tautas medicīna atšķiras no visām šīm kultūras nozarēm ar savu īpatnējo nozīmi. Var lietot gan daiļi izgredtu, gan vienkāršu karoti, var gērbties gan greznī, gan pieticīgi – no bada un sala mēs tikpat būsīm pasargāti, bet veselības saglabāšana un ārstēšanās prasa lielākas pūles. Tautas parasti neslēpj savas darba, sadzīves, daiļrades u. c. tradīcijas, bieži vien pat parāda tās kā īpatnējas vērtības. Turpretī medicīnas zināšanas tautas dziednieki vienmēr centušies slēpt no svešiniekiem, šarlatāniem un iespējamām konkurentiem. Vajadzība nosargāt padarīja noslēpumainas ne tikai pašas procedūras, bet arī dziedniecības līdzekļus. Racionālajiem dziedniecības līdzekļiem tika doti aplinki, šifrēti nosaukumi. To skaidrojumi savākti no veciem tautas dziedniekiem.

Un kas atklājas?

“Govs mēsli” ir parastie pelašķi (*Achillea millefolium* L.), kurus saberž starp diviem kaļķakmens gabaliem. Nav grūti iedomāties, ka šāda putriņa labi aptur asiņošanu un dezinficē.

“Baltie suņa mēsli” – kalmju (*Acorus calamus* L.) sakneņu gabali tuberkulozi gan neizārstēs, bet, uzlabojot slimnieka ēstgribu, labi palīdzēs organismam cīņā pret slimību.

Arī “melnie krupji” nerāpo pa dārzu, tie aug uz... bērziem un sacirsti lēni žūst. Melnā bērza piepe (*Inonotus obliquus* (Fr.) Pil.) var kavēt ļaundabīgā audzēja barošanos un atvieglot slimnieka stāvokli. Un atkal taisnība ir tautas medicīnai.

Tāpat tautas medicīnai būs taisnība, ka “peļu mēslus”, t. i., melnos graudus no rudzu vārpām (*Claviceps purpurea* Tul.), lieto pret asiņošanu, “zvirbuļu mēslus”, t. i., jaunās bērzu spurdzes, – pret novājēšanu, par “gaiļa asinīm” nosaukto raudzēto sarkano biešu sulu – pret pazeminātu skābes saturu kuņģa sulā. Tautas medicīnai ir simtkārt taisnība. Citādi arī nevarēja būt: desmitiem un simtiem paaudžu pilnveidoja tautas medicīnu un kopa to ne mazāk rūpīgi kā citas tautas kultūras nozares.

Vēl pagājušajā gadsimtā (19. gadsimtā – *red.*) Lietuvā topošo dziednieku ceļš uz tautas medicīnas zinībām bija visai garš un grūts. Vecāku un radnieku izraudzītajiem kandidātiem bija jāizceļas ar sevišķām fiziskajām dotībām (teicamu veselību), rakstura īpašībām (augstu morāli, izcilām spējām) un kultūru. Tā kā mācīšana sākās agrā bērnībā, bet ne visi kandidāti iemantoja vajadzīgās īpašības, daļu no tiem atmeta. Tā radās no tautas medicīnas atstumtie. Kaut ko viņi zināja, bet lietu pamatus neizprata. Ne vienmēr viņiem pietika godaprāta atturēties no dziedināšanas. Tā radās šarlatāni.

Otrs tautas medicīnas sagrozīšanas cēlonis bija tās zināšanu mantinieku nepietiekama apmācība dziedniecības mākslā. Tautas medicīna vairāk attīstījās tad, kad pastāvēja lielā ģimene – ģints. Zem viena jumta dzīvoja vairāki vecie, daudz pieaugušo un vesels bērnu bars. Bija gan tādi, kas gādāja par dziedniecības attīstību, gan tādi, kam nodot zināšanas tālāk. Kad pēc daudziem gadsimtiem ģints jau bija izirusi, zinību nodošana arvien vairāk vienkāršojās. Un, ja paši dziedniecības paņēmieni un rituāli saglabājās, dziednieku kandidātu izvēle un apmācīšana kļuva paviršāka. Tādējādi zināšanu trūkuma dēļ stipri cieta tautas medicīnas vērtīgākā daļa. No radoša spēka tautas medicīna ar laiku kļuva par dogmatisku anahronismu. Tautas dziednieku vidū bieži vien pret savu gribu radās nezinātāji un krāpnieki. Tautas ticējumu krājumos un citos literatūras avotos netrūkst piemēru, kad netieši nosauktie tautas dziedniecības līdzekļi lietoti burtiski.

Mūsu dienās tautas medicīna ir vērtīga tautas kultūras mantojuma daļa. Tieši tajā var smelties ziņas par senām ceremoniālām rotaļām, par pārtikas produktu un lopbarības sagatavošanu. Tautas medicīnā var atrast arī daudzu teiku un dainu skaidrojumus. Un

pretēji: dainas, teikas, paražas, rotaļas un ceremonijas savukārt var palīdzēt senās tautas medicīnas izzināšanā un rekonstrukcijā. Tas ir visai svarīgi, lai noskaidrotu ne tikai vienas tautas, bet daudzu radniecīgu un līdzīgu vēstures ceļu nogājušu tautu kultūras pilnīgu ainu. Šo jautājumu izzināšanā tautas medicīnai nav citas līdzvērtīgas nozares.

Bet kāda ir tautas medicīnas vērtība modernajā medicīnā?

Tautas medicīna radās un veidojās tajos laikos, kad daudzu slimību vēl nebija. Ilgi pēc tautas medicīnas regresijas sākuma Eiropā ievazāja sifilisu. Tautas medicīna nepazīna arī hronisko saindēšanos ar rūpniecības atkritumiem, nepazīna sasirgšanu, pastiprinoties trokšņiem, kustības ātrumam un urbanizācijai, nepazīna... Īsi sakot, nepazīna daudz ko tādu, ar ko sirgst tagadējā sabiedrība.

Un tomēr, par spīti visām atšķirībām starp tautas medicīnas uzplaukuma un regresijas laikposmiem, tautas medicīna šodien ir vērtīga ar savu vispārējo attieksmi pret veselīgu sadzīvi, ar daudzajiem modernajā medicīnā pārņemtajiem medikamentiem un būtībā ir ļoti līdzīga helēniskajam medicīnas virzienam un tāla viduslaiku askētiskajam virzienam.

Tas liek mums vākt un cienīt racionālās tautas medicīnas drumstalas, kuras vēl paretam atrodamas tautā.

Guntis Pakalns

Kādas ir teikas mūsu dienās?

Latvijā vēl arvien pierasts uzskatīt par folkloru galvenokārt to, ko izdevās "izglābt no aizmirstības" folkloras vācējiem 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā. Šie pieraksti tika sakārtoti atbilstoši sava laika priekšstatiem un publicēti biežās grāmatās. Protams, atsiņājot visu neveiklo, neglīto un nepiedienīgo. Romantiskā pacēlumā šie publicējumi tiek saukti par nemainīgu un mūžsenu mantojumu, tautas identitātes pamatu. Mums patīk lepoties ar šo garamantu

milzīgo daudzumu, bet... nereti nākas garlaikoties, ja vajag kaut ko no tā ilgāk palasīt.

Kopš 20. gadsimta sešdesmitajiem gadiem folkloras pētniecība dažādās valstīs arvien vairāk pievērsās tagadnei. Tika ievērota senā (kaut nereti visai konkrēti vēsturiski datējamā) mantojuma atšķirīgā dzīve tagadnes sabiedrībā, šī mantojuma izmantošana politisko un ekonomisko mērķu sasniegšanā (vēlēšanas, tūrisms, reklāma, pasaku filmas), kā arī ironiskā pretošanās varai un oficiālajām vērtībām (politiskās un erotiskās anekdotes, reklāmu un mītu parodijas). Tika pamanīts, ka folklorā nav tikai “pagātnes konservi”, ka tā ir ļoti dzīva un mainīga, ka cilvēki to lieto, rada un pārveido vai katru dienu. Tikpat dabīgi kā mutvārdos tā izplatās arī presē, filmās, ar kopētāju, radio, interneta un mobilo tālrunu palīdzību. Kaut gan ticējumi, dziesmas un pasakas vēl arvien tiek izmantotas nacionālās identitātes konstruēšanā, nebūt nav tā, ka visai tautai ir viena folklorā un katrai tautai sava atšķirīga – tautas vietā tiek runāts arī par dažādām subkultūrām, par sociālajām, profesionālajām, lokālajām, dzimuma un citām grupām, un pat dažu cilvēku grupai var būt savas tradīcijas un ieražas, savi rituāli, joki, stāsti, sakāmvārdi, ticējumi un noslēpumi. Mūsdienų folkloru ir grūtāk pamanīt, jo tā bieži vēl nav aprakstīta, nav “nosaukta vārdā”, uz to vēl nav iespējams paskatīties no malas.

Mēģināšu īsumā pastāstīt par vienu mūsdienų folkloras veidu – par mūsdienų teikām. Kas tās ir – to visvienkāršāk var paskaidrot ar konkrētu piemēru palīdzību.

Kāds latvietis taisījis biznesu caur Polijas robežu. Sapircis labi daudz visādu preču – pilnu autiņu un piekabi arī. Paņēmis līdzī sievasmāti, lai vairāk drīkst preces vest. Bet pie robežas gaidīšana kilometriem garā rindā. Stāv vienu dienu, stāv otru dienu. Trešajā sievasmātei ar sirdi kļuvis slikti un viņa nomirusi. Taisni šausmas. Sievasmāte pagalam, un visa sapīrtā manta iet zudumā. Un gaidītā iebraukšanas rinda arī klāt. Vīrs ielicis sievasmāti žiguļa piekabē un sarunājis ar muitnieku, lai piekabe paliek tur, kamēr šis izpārdos mantas un pēc dažām stundām būs atpakaļ. Bet, kamēr vīrs atgriezies, piekabes vairs nav. Nospērtā ar visu mirušo sievasmāti. Kad es to nosaucu par visjaunāko leģendu, stāstītājs saskaitās: “Kāda leģenda, tā ir īsta patiesība!”

To man stāstīja draugs. Un viņam to pastāstīja viņa draugs, kuram pašam tā nelaime notikusi.” To es noklausījos vilcienā Rīga–Sebeža 1991. gada 9. decembrī.

Tā šo stāstu pierakstījis Guntis Eniņš, tas publicēts laikrakstā “Diena” 1992. gada 7. aprīlī. Var šķist, ka kaut kas tāds varēja gadīties tikai tur un tikai tajā laikā, kas nu jau ir vēsture. Taču šī ir viena no pasaulē vispopulārākajām mūsdienu teikām – tai ir pierakstīti simtiem variantu gandrīz visos kontinentos (izņemot Antarktīdu), par to publicēti pētījumi. Iespējams, ka pirmais šīs teikas popularitātes vilnis saistīts ar Otrā pasaules kara bēgļu gaitām, kad negaidīti nomirusī sievasmāte tiek nozagta kopā ar apģērbu, traukiem un citām lietām, kas atradās automašīnai piestiprinātajā kastē. Jauns teikas popularitātes vilnis sākās 20. gadsimta sešdesmitajos gados, kad rietumeiropiešu labklājība bija izaugusi tik tālu, ka varēja atļauties tūrisma ceļojumus ar personisko auto uz dienvidu zemēm. Karstumā negaidīti mirusī sievasmāte tika ietīta paklājā un uzsieta uz auto jumta. Bet, kamēr tuvākajā apdzīvotajā vietā, pārvarot valodas grūtības, tiek mēģināts noformēt miršanas dokumentus un bērni aizskrējuši pēc saldējuma, paklājs tiek nozagts kopā ar visu tā saturu... Stāstā jūtama ne vien atriebība zagļiem (iespēja iztēloties, kā viņi jutās, kad tuvāk aplūkoja laupījumu), bet arī slēpta atriebība sievasmātei, kurai vairs nav vietas mūsdienu mazajā ģimenē, un tāpēc no viņas gribas tikt vaļā.

Guntis Eniņš precīzi ievērojis tādas mūsdienu teiku žanra pazīmes kā stāstītāja pārliecība par notikušā patiesumu un atsaukšanos uz drauga draugu, kuru gan, ja sāk meklēt, parasti neizdodas atrast (ASV tāpēc šos stāstus sauc par *foaftales*, no: *friend of a friend tales*, ko grūti precīzi pārtulkot, varbūt: drauga drauga stāsti vai nostāsti).

Viena no pirmajām mūsdienu teikas aprakstīja ungāru izcelsmes folkloriste *Linda Dégh*. 20. gs. 60. gadu beigās viņa pamanīja, ka amerikāņu studenti naktīs automobiļos dodas uz pamestajiem namiem ārpus pilsētas un tur biedē nepieredzējušākos biedrus ar briesmīgiem stāstiem. Piemēram, *par puisi un meiteni, kuri, izbraukuši vientuļā vietā, dzird pa radio, ka izbēdzis laupītājs, kuram vienas rokas vietā ir āķis. Meitene pierunā puisi braukt mājās. Izkāpjot viņi atrod pie auto durvīm karājoties asiņainu norautu roku ar āķi...*

Kādam citam pāritim meža vidū beidzas benzīns. Puisis aiziet to meklēt, meitene paliek auto, klausās radio, un viņai šķiet, ka kāds koka zars sit pa auto jumtu mūzikas ritmā. Te pēkšņi auto no lielāka attāluma aplenc policisti un pa skaļruni aicina meiteni nākt pie viņiem, tikai neskatīties atpakaļ. Nonākusi drošībā, meitene redz, ka uz auto jumta sēž maniaks un bungā ar viņas puša galvu, turot to aiz garajiem matiem.

Vai par gadījumu kopmītņē, kad viena no istabas biedrenēm naktī neatgriežas no gājiena uz tualeti un tiek atrasta pie durvīm asiņu peļķē, bet pārējās visu nakti baidījušās, ka kāds grabinās pie durvīm...

Par augoni, kas parādīties uz pieres pēc ceļojuma uz dienvidiem – kad meitene to pārspiež, no tā izrāpo desmitiem indīgu zirneklīšu... Arī variantus stāstam, kas jau 80. gadu otrajā pusē tika izstāstīts Latvijā redzamajā televīzijā: puisis aiziet armijā, bet meitene, kas viņā iemīlējusies, pēkšņi pārstāj rakstīt vēstules. Kad puisis atbrauc atvaļinājumā, viņš jau stacijā sastop meiteni. Viņi ieiet pasēdēt tuvējā kafejnīcā. Sārtais vīns nejauši uzlīst uz meitenes baltās kleitas. Meitene aiziet uz tualeti izmazgāt traipu, bet nenāk atpakaļ – ir pazudusi. No meitenes vecākiem puisis uzzina, ka viņa pirms vairākiem mēnešiem ir mirusi. Bet, kad viņa tiek izrakta no kapa, uz baltās kleitas ir pavisam svaigs vīna traips...

Šo stāstu apzīmēšanai pētnieki lieto vairākus nosaukumus, visbiežāk – pilsētas teikas (*urban legends*), jo to notikumi norisinās nevis tradicionālajā zemnieku sabiedrībā, bet mūsdienu industriālajā pasaulē, kur centrā ir pilsēta, automobiļi, tehnoloģijas un komunikācijas, un – mūsdienu teikas (*contemporary legends*), kaut daudziem šiem stāstiem vai to sastāvdaļām ir gadsimtiem sena vēsture. Lielās izplatības dēļ tās tiek sauktas arī par modernajām ceļojošajām teikām (*modern migratory legends*) un, jo sevišķi Anglijā, par riebigajām teikām (*nasty legends*), jo daudzi gadījumi ir tik nepatīkami, ka neviens tos nevēlētos piedzīvot (*restorānā vistas vietā tiek pasniegta cepta žurka; kāzās līgava nomirst, jo viņas kleita ir piesūkusies ar liķa indi – kleita agrāk bijusi mugurā mirušai sievietei; māsiņa rotaļājoties brālītim nogriež to, kas viņai šķiet lieks; sieviete pārdod jaunu mersedesu par 50 dolāriem, jo viņas vīrs ar mīļāko aizbraucis uz ārzemēm un atsūtījis ziņu, ka nokļuvis naudas grūtībās un*

līdz pārdot auto...). Jau 20. gadsimta 30. gados īgaunu folklorists Valters Andersons aprakstīja teikām līdzīgus stāstus par dažādiem krimināliem notikumiem laikrakstos un nosauca tos par avižu teikām (*Zeitungssagen*). Šīs teikas tiek dēvētas arī par *mūsdienu mītiem*, jo tās koncentrētā veidā atspoguļo priekšstatus par tagadnes pasauli. Tās nereti ir tuvas *baumām*, jo izplatās līdzīgi – kā izdzīvošanai svarīga informācija, kuru valsts vai kāda cita vara it kā cenšas slēpt no cilvēkiem.

Iepazīstot mūsdienu teikas, folkloristikā mainījās teiku žanra definīcijas. Teikas vairs netiek aprakstītas pēc satura un formas – kā īsi un vienkārši senu laiku stāsti par nogrimušām pilīm, ezeru un kalnu izcelšanos, par vecu laiku māņticību, kad cilvēki ticējuši burvjiem un raganām, sastapušies ar spokiem, vadātājiem un velniem. Tiek atzīts, ka teikas ir stāstījumi un ziņojumi par neparastiem piedzīvojumiem, notikumiem un parādībām, kas tiek stāstīti ar *pretenziju uz ticamību* (cilvēki ir pārliecināti vai diskutē par to ticamību), un ka šie stāsti šķiet tik svarīgi, interesanti vai kā citādi nozīmīgi, ka cilvēki tos *stāsta tālāk*. Protams, mūsu dienās stāstītāju lomā arvien vairāk ir dažādi plašsaziņas līdzekļi. Tāpat kā senākos laikos, arī pilsētas teikas informē par aizliegumiem un to neievērošanu, par bīstamām situācijām un pamāca, kā no tām izklūt, tās apmierina cilvēku vajadzības piedzīvot ko briesmīgu, kas tomēr nenotiek ar viņiem pašiem (starp citu, tas ir viens no iemesliem, kāpēc skatās TV ziņu raidījumus). Tādējādi bailes ir cieši saistītas ar baudu, stāstīšanas un klausīšanās prieku – ar zinātkāri.

Šīs teikas var aprakstīt arī kā savdabīgu baiļu enciklopēdiju. Atšķirībā no senākiem laikiem cilvēkus tik daudz vairs neapdraud dabas stihija un neizskaidrojamais kā viņa paša līdzcilvēki. Bailes par savu ķermeni un dzīvību, piemēram, konkretizējas bailēs inficēties ar HIV (zaglis pistoles vietā draud ar šļirci, kurā esot inficētas asinis), iet bojā transporta līdzekļu katastrofā, saindēties ar nezināmas izcelsmes pārtikas produktiem (cik daudziem no tiem mēs vairs droši zinām izcelsmi?). Bailes par saviem bērniem (līmei bildīšu otrā pusē, kas senākos laikos bija jānolaiza ar mēli, esot piejauktas narkotikas), tuviniekiem (dienvidu zemēs jāizvairās iet veikalu apģērbu uzlaikošanas kabīnēs, jo sievietes no tām pazūd un tiekot

pārdotas harēmiem) un mājdzīvniekiem (suns izlec pakaļ bumbiņai pa augstceltnes logu, kaķis paliek ieslēgtā veļas mašīnā). Bailes nokļūt apkaunojošās situācijās, tikt izsmietam un pazemotam nezināšanas vai neprasmes dēļ. Bailes no cittautiešiem, viesstrādniekiem, citas reliģiskās pārliecības cilvēkiem. Bailes par savu īpašumu... Šīs bailes ir vieglāk pārvarēt, ja tās tiek konkretizētas stāstos, kas notiek ar kādu citu un dažkārt vēl beidzas smieklīgi.

Pētniekiem reti kad izdodas noskaidrot, vai konkrētas teikas pamatā ir bijis patiesss notikums. Taču daudz svarīgāk ir saprast, kāpēc cilvēki šos stāstus stāsta, ko tie liecina par laikmetu un sabiedrību, tās problēmām, konfliktiem, vajadzībām un vēlmēm.

Mūsdienu teiku pētniecība ir izveidojusies par patstāvīgu zinātnes nozari. 1991. gadā izdotajā mūsdienu teiku bibliogrāfijā uzskaitīts vairāk nekā 1000 grāmatu un pētījumu. Regulāri notiek konferences, iznāk speciāli žurnāli, katalogos ir apkopoti vairāki simti pazīstamāko teiku tipu, ir daudzas vairāk vai mazāk nopietnas lapas internetā (iesaku: www.snopes.com; www.sagen.at). Varbūt mūsdienu teika ir arī tā, ka slavenākie šo teiku grāmatu autori (Jans Harolds Brunvands ASV, Rolfs Vilhelms Brednihs Vācijā un daži citi) esot kļuvuši ļoti bagāti, jo viņu grāmatas tiek ļoti pirktas – cilvēki ir pārsteigti uzzinot, ka par patiesiem uzskatītie notikumi, kurus viņi ikdienā tik labprāt lasa un klausās, ir tikai teikas, bet tas ne-traucē viņiem šos stāstus lasīt, baudīt un stāstīt tālāk.

Latvijā pirmā publikācija par mūsdienu teikām, cik zināms, bija Ineses Zanderes intervija ar Bengtu af Klintbergu laikrakstā "Diena" 1991. gada 17. augustā. Viņš ir Zviedrijā pazīstamākais šo teiku pārzinātājs, viņa grāmatas par žurkas zobu picā un nozagto nieri, kur teikām pievienoti aizraujoši komentāri, ir publicētas vairākās valodās. Pie viņa nereti konsultējoties žurnālisti, pirms publicē it kā ticamo, kuriozo informāciju par to, "kas gan viss nenotiek pasaulē". Interesanti teiku un mūsdienu mītu teksti reizēm lasāmi žurnālā "Rīgas Laiks". Ārzemēs populāras teikas arvien straujāk ienāk Latvijā, to skaitā jaunas, piemēram, pēc 11. septembra notikumiem kļūva pazīstams šāda veida stāsts: *lielpilsētā kāds atdod izkritušu naudas maku vai izdara kādu citu pakalpojumu austrumnieciska izskata vīrietim, kurš kā pateicību iečukst brīdinājumu noteiktā*

datumā neuzturēties kādā konkrētā lielveikalā vai citā cilvēku pilnā vietā.

Mūsdienu teikas ir pazīstamas folkloras pētniekiem Latvijā, kaut gan pētījumu un publikāciju varētu būt vairāk. Vēl nav iznākusi Latvijā savākto mūsdienu teiku grāmata. Interessants pētījumu lauks varētu būt padomju laika teikas, kas ne vienmēr ir pazīstamas Rietumu pasaulē, un varbūt ir tādas, kas vispār vēl nav pamanītas. Piemēram, pirms dažiem gadiem ārzemju kolēģiem jaunums bija stāsts, kuru pastāstīju teiku simpozijā Insbrukā.

Padomju laikos kādam vīrietim, kam bijuši radi ārzemēs, izdevies tur sarunāt darbu uz dažiem mēnešiem. Apzinoties, cik medicīniskie pakalpojumi ārzemēs dārgi, viņš pirms aizbraukšanas apmeklējis visus ārstus un salabojis arī zobus. Taču drīz vien viņam sācis sāpēt zobs. Pēc vairāku dienu ciešanām viņš devies pie zobārsta, apzinoties, ka par to nāksies samaksāt gandrīz visu, ko izdevies nopelnīt. Kad zobs salabots, ārsts pieliecies viņam tuvāk un tā, lai citi nedzird, teicis: "Cītreiz gan nelabojiet zobus mājās pats!"

Tagad arī šis stāsts kļuvis par vēsturi un biežāk tiek stāstīts kā anekdote. Nu jau speciāli jāpaskaidro, cik neiespējami tolaik bija atrast darbu ārzemēs (un vispār kaut ko uzzināt par dzīvi tur), cik ļoti atšķirās samaksa par darbu "šeit un tur" un cik ļoti padomju laikā cilvēki ticēja, ka "ārzemēs viss ir daudz labāk nekā pie mums". Taču tolaik uzskatīja arī, ka "kapitālisma ērtībās" dzīvojošie cilvēki esot zaudējuši domāšanas elastību, tāpēc ārzemēs maksājot ļoti labu algu padomju inženieriem, kuri spējot ko izdomāt un sameistarot arī tad, ja vajadzīgās detaļas nav dabūjamas – tātad "padomju cilvēks var visu". Ir nepieciešams vākt un pierakstīt padomju laika stāstus – ne tikai dzīvesstāstus un anekdotes, bet arī tā laika ticējumus un mītus.

Pamatīgāki pētījumi būtu vajadzīgi arī par to, kāpēc tieši Trešās atmodas laikā Latvijā tik populāri kļuva stāsti par neidentificētu lidojošo objektu (NLO) novērojumiem, Maskavas metro milzu žurkām, mirušajiem domātajiem lētajiem papīra uzvalkiem un miroņu mazgājamām ziepēm, kas tiekot pārdotas veikalos, banāniem, kas glabāti morgā, ceļamālās tirgotajiem hotdogiem ar suņu vai cilvēku gaļu utt. Kāpēc tieši šajā laikā tik ļoti ticēja Nostradama

pareģojumu tulkojumiem un Kašpirovskā hipnozes seansiem televīzijā? Cik cieši tas bija saistīts ar pārejas laika nedrošību, kad vairāk nekā parasti nākas paļauties uz nojautām, baumām, pārdabisko un mistisko? Varbūt šos stāstus izplatīja apzināti, lai cilvēki mazāk domātu par politiku? Un varbūt vēl nebija “izstrādājusies imunitāte” pret to, par ko padomju laikā nebija atļauts un pierasts runāt, tāpēc bija grūtāk nošķirt ar novēlošanos pie mums nokļuvušos 1. aprīļa jokus un rakstus sensāciju, mistikas un dzeltenajā presē no “ticamākiem” stāstiem?

Es nenoliedzu to, ka jāturpina vākt, pētīt un publicēt latviešu tradicionālo folkloru. Taču ir jāpēti arī jaunāku laiku folklorā un tās pārvērtības, kas notiek ar tradīcijām, ticējumiem un stāstiem laika gaitā. Pazīstot tagadnes dzīvo folkloru, ir iespējams labāk saprast seno laiku folkloru. Arī turpmāk Latviešu folkloras krātuvē (Akadēmijas laukums 1, LV-1050; www.lfk.lv) tiek gaidīti visdažādāko laiku folkloras vākumi.

Elīza fon der Reke

“Ziņojums par bēdīgi slavenā Kaliostro uzturēšanos Jelgavā 1779. gadā un tur veiktajām maģiskajām darbībām”

(Fragmenti)

Krājumā “Daba un vēsture 2006” bija ievietots raksts par pēdējā Kurzemes hercoga Pētera sievas Dorotejas māsu, emancipētu sievieti, literāti Elīzu fon der Reki (Gunita Mūrniece “Elīza fon der Reke”). Tur bija pieminēts arī viņas plašu ievēribu guvušais raksts “Ziņojums par bēdīgi slavenā Kaliostro uzturēšanos Jelgavā 1779. gadā un tur veiktajām maģiskajām darbībām”. Atbilstoši šī gada krājuma “Daba un vēsture 2007” vadmotīvam “Gribi – tici, gribi – netici”, publicējam fragmentus no šī darba – gan no Ievada, gan no nodaļas “1779. gada

Džuzepe Balzamo, kurš sevi dēvēja
par grāfu Kaliostro. Bolingera gravīra

Sacerējums par Kaliostro maģiskajiem eksperimentiem Jelgavā kopā ar piezīmēm un paskaidrojumiem pie 1779. gadā rakstītā Sacerējuma, lai sniegtu vēl labāku ieskatu. Jelgavā, 1787. gada 3. februārī". Jāpaskaidro, ka 1779. gadā autore pierakstījusi "slavenā Kaliostro" izdarības, svēti viņam ticēdama, bet par "bēdīgi slaveno" viņš kļuva pēc astoņiem gadiem, kad Elīza fon der Reke un citi jelgavnieki jau bija daudz ko sapratuši. Vārdu sakot, šis ir raksts par veikla blēža uzburtiem maldiem un izārstēšanos no tiem. Rakstā izmantoti fragmenti no apgādā "Harro von Hirschheyd" 2004. gadā izdotās grāmatas "Elīza fon der Reke. Kādas Kurzemes muižnieces atmiņas", saglabājot tās īpašvārdu rakstību (piemēram, Kaliostro). Grāmata izdota ar Latvijas Kultūrkapitāla fonda atbalstu.

Redakcija

Kāpēc Kaliostro jau no paša sākuma spēja iegūt tik lielu varu pār mūsu izteles spējām – to es, kopš laimīgā kārtā esmu pamodusies no mistiskajiem sapņiem, viegli izskaidrošu ar sekojošiem apstākļiem. Manu tēvu – vīru, kuru viņa cēlās sirds dēļ mīlēja un cienīja visi, kuri viņu pazina (Elīzas fon der Rekes tēvs bija grāfs Johans Frīdrihs fon Mēdems – *red.*), kā arī viņa tikpat izcilo brāli jau kopš jaunības laikiem saistīja ķīmija un mistiskās mācības, jo abus brāļus bija uzaudzinājis viens un tas pats skolotājs, kurš, bet jo vairāk viņa brālis galma padomnieks Millers, līdz pat savai nāvei veica eksperimentus ķīmijā jeb, pareizāk sakot, alķīmijā. Jēnas akadēmijā abi brāļi cieši iedraudzējās ar pazīstamo galma padomnieku Šmitu, kurš pēc tam tika iepīts slepenā biedrībā, un vēl pirms neilga laika zināmās aprindās par viņu dzirdēja daudz runājam. Šī draudzība uzticīgi turpinājās visu mūžu. Un ap 1741. gadu abi brāļi vispirms pieslējās brīvmūrniecībai, jo pēc sava skolotāja brāļa un galma padomnieka Šmita apgalvojumiem uzskatīja to par savienojamu ar maģiju un alķīmiju.

Bija pagājuši trīsdesmit gadi, kuru laikā mans tēvs un viņa brālis pastāvīgi domāja un lasīja par šīm iedomātajām lietām, kā arī izdarīja eksperimentus. Tieši tad pie mums parādījās Kaliostro, un skatuve, uz kuras tas gribēja uzstāties, jau bija labi sagatavota (..)

(..) Kaliostro 1779. gada februārī vai martā ieradās Jelgavā. Viņš uzdevās par spāņu grāfu un pulkvedi, tūlīt pieteicās pie mana tēva-brāļa kā brīvmūrnieks un paziņoja, ka viņa augstākie priekšnieki to sūtījuši ar svarīgiem uzdevumiem uz ziemeļiem un norādījuši uz manu tēvabrāli. Man viņš teica: viņa vadība tam esot piešķīrusi Lielmestra pilnvaras dibināt brīvmūrnieku vai *Loge d'Adoption*, kurā tikšot uzņemtas arī sievietes (..)

Es laižu klajā savu sacerējumu tādā veidā, kādā tas savā laikā tika uzrakstīts – jo esmu pārliecināta, ka patiesības draugiem un cilvēku pazinējiem būs interesanti ieraudzīt tādas dvēseles patiesu attēlu, kura maldus turēja par patiesību, būvēja uz šiem maldiem savu sistēmu un līdz ar to deva iespēju vienam intrigantam un blēdim sev noslēpt patiesību un saprāta tiesības necaurredzamā miglā. (..)

Jau kopš mūsu ložas dibināšanas dienas Kaliostro katru dienu runāja ar mums par maģiju un nekromantiju. Lai gan viņš bija

mums aizliedzis par šīm lietām runāt citādi, kā vienīgi ložu dienās, un tikai šaurā iesvaidīto lokā, tomēr katram no mums vienlaicīgi vajadzēja nemītīgi iepazīt sevi un censties nokļūt tuvāk Mūžīgajam Visa Labā Avotam.

- Katram domājošam cilvēkam liksies uzkrītoši, cik viltīgs ir šis aizliegums. Jo kas gan spēj vairāk uzkurināt iztēli, kā šāda noslēgta prātuļošana par mistiskām lietām? 1787.

Desmitajā aprīlī, dienā, kad mūsu ložai tika piešķirta augstākā pakāpe, Kaliostro – pēc tam, kad viņš uz pusstundu bija no mums nošķīries un kādā attālā istabā kaut ko rakstīja – paziņoja manam tēvabrālim un man, ka viņš nākot no svarīgas apspriedes ar savu vadību, kura vēl konkrētāk vērsusi viņa uzmanību uz tā uzdevumiem šeit un norādījusi vietu, kur apslēpti guļot svarīgākie magu raksti.

- Vēlāk Kaliostro man atklāja, ka viņa pavēlnieks esot Elija. Kofta – viens no varenākajiem gariem, kuru tam labais pirmspēks esot piešķīris par sargeņģeli – arī esot viņa priekšnieks. Tomēr arī viņam pašam esot padoti vairāki gari, kuri tam kalpojo un varētu kļūt par mūsu sargeņģeļiem. 1787.

Proti, Vilcē, mana tēvabrāļa muižā, pirms seši simti gadiem dzīvojis kāds varens burvis, kurš tur – tādēļ, ka viņa pēcteči aizrāvušies ar nekromantiju – mežā apracis svarīgus maģiskos piederumus kopā ar ļoti vērtīgiem dārgumiem, kurus tagad meklējot ļaunā pirmspēka piekritēji jeb, skaidrāk runājot, nekromanti. Viens no šādiem nekromantiem jau kopš laba laika esot Kurzemē, tikai gars, kurš viņam kalpojot, vēl neesot paspējis uziet īsto vietu, kur lielais mags (kurš tagad aplaimojot pilnīgūtās būtnes citur) esot paslēpis šīs cilvēces laimei tik vajadzīgās lietas. (..)

Viņš cerēja, ka Lielais Pasaules Būvmeistars (Pasaules Būvmeistars – brīvmūrnieku terminoloģijā Dievs) atalgos viņa čaklumu un piepulcinās viņu tiem laimīgajiem, kam būs ļauts iepazīt šos cilvēcei tik interesantos dārgumus. Tajā pašā laikā viņam esot jāatzīst, ka šis pasākums ir viens no bīstamākajiem šeit virs zemes, jo visi ļaunie spēki esot sacelti kājās un iedarbojoties uz viņu, lai pievērstu viņu nekromantijai un tādējādi ļautu ļaunajam pirmsākumam gūt virsroku. Jo, tiklīdz maģiskie dārgumi nonāksot melnā maga rokās, tas

izraisīšot vistraģiskākās sekas pasaulei, un būšot jāpaiet gadsimtiem, iekams zemeslode spēsot attīrīties no posta, kuru nesīšot sev līdz šī revolūcija. Tādēļ mums vajagot vienoties kopējās lūgšanās, lai no Mūžīgā Labuma Devēja izlūgtos spēku viņam, Kaliostro, stāvēt pretim ļauno garu kārdinājumiem un mēģinājumiem viņu novirzīt no ticības ceļa. Pēc tam, kad viņš bija darījis mums zināmu šo savu atklājumu, viņš uz papīra uzmeta apkārtnes plānu, kur šīs lietas guļot apraktas, un vārdos aprakstīja mums meža atrašanās vietu, nekad nebūdams bijis Vilcē. Mans tēvabrālis ne mazums brīnījās, kā Kaliostro tik precīzi zinot vietu, kuru viņa acis neesot nekad redzējusi un kur tas nekad neesot spēris savu kāju. Uz to Kaliostro mums atbildēja, ka tajā pusstundā, ko viņš pavadījis vienatnē un izlies rakstām, viņš patiesībā esot ar savu gara spēku un pēc Lielkofta pavēles ticis aizrauts uz Vilci, visu apskatījis un to, ko mums nupat darījis zināmu, viņam pavēstījis gars, kurš šos dārgumus un maģiskās lietas tur apsargājis.

- Ja citi lasītāji būs neizpratnē, kā Kaliostro spēja tik precīzi aprakstīt šo vietu, tad uz to var atbildēt: tik rūdīts krāpnieks kā viņš, zināms, neuzsāka savu spēli, pirms nebija par visu informēts no saviem izlūkiem. Viņš varēja arī dažas dienas iepriekš par šī meža atrašanās vietu iztaujāt manu tēvabrāli, tam neko nenojaušot. Jo kopš mana tēva un tēvabrāļa bērnības laikiem ir ticis mēļots par minētajā mežā paslēptajiem dārgumiem un stāstīti visāda veida spoku stāsti... 1787.

Manam tēvabrālim viņš apzvērēja, ka dārgumi, kurus tas tur atradišot, piederēšot viņam. Bet maģiskās lietas pienākoties viņam, Kaliostro vai, pareizāk, viņa priekšniekiem. Dažas dienas pēc tam viņš mana tēvabrāļa, tā laulātās draudzenes, viņa paša sievas un kambarkunga fon der Hovena klātbūtnē veica maģisku eksperimentu. Viss, ko es par to zinu, ir – ka bērns redzējis mežu, kas sevī glabājis dārgumus. (Kaliostro par “reģi” izmantoja Elīzas mazo brāļēnu – *red.*) Tad viņam parādījies cits bērns, kurš mežā esot atvēris zemi un parādījis daudz zelta, sudraba, papīra, maģisko instrumentu un kastīti ar sarkanu pulveri...

- Tikai pēc atgriešanās dzimtenē man bija iespēja paskaidrot publikai, kā Kaliostro ar pilnīgi dabisku līdzekļu palīdzību

prata mums toreiz nesaprotamu māžošanos ar mazu bērnu attēlot tādējādi, ka pat tie, kas bija pārliecināti, ka Kaliostro ir krāpnieks, to nespēja izskaidrot. (..) Vēlāk, kad mēs sapratām, ka Kaliostro mūs krāpj, mēs atcerējāmies, ka netikām gan bērnam prasījuši par visām šīm maģiskajām operācijām. Tad mēs nokaunējāmies un vēlējāmies, kaut bērns spētu visu to aizmirst. Mums ir piedodams, ka mēs līdz pat šim brīdim kavējāmies ar šīs lietas izskaidrojumu, jo nespējām pat iedomāties, ka aiz šīm blēņām varētu stāvēt tik labi izstrādāts un sīki apdomāts slēptas ļaunprātības plāns. Tikai kopš dažiem mēnešiem, kopš mana mazā brālēna atzīšanās, man ir kļuvis skaidrs, kādos burvju mākslinieka trikos viņu bija iepinis Kaliostro. Drīz pēc ierašanās, pēc tam, kad viņš mana tēva brāļa namā bija sastapis laipnu un sirsnīgu uzņemšanu, viņš daudz nodarbojās ar manu mazo brālēnu, kurš bija ļoti saprātīgs un runīgs zēns. Mums visiem Kaliostro apliecināja, ka viņam netrūktu nekā no pilnīgas svētlaimes, ja vien viņš būtu šāda bērna tēvs. Zēns, kurš redzēja, ar kādu cieņu mēs visi izturamies pret Kaliostro un kuru mēs visi mudinājām to iemīļot, arī pakļāvās šim vīram, kurš daudz laika pavadīja ar viņu kopā. Šādos brīžos Kaliostro rādīja viņam dažādas ainas un uzstādīja jautājumus, iemācīja atbildes un konstatēja, ka zēns ir vērīgs. Zēnam tas teica, ka tas spētu savu tēvu, māti, savus brāļus un māsas un pat savus uzticamos kalpotājus darīt laimīgus, ja izpildīšot to, ko Kaliostro tam likšot, un nekad nevienam nestāstīšot neko no tā, par ko Kaliostro ar viņu runāšot, bet viņam pastāstīšot visu, ko mēs par viņu runājam. Kaliostro arī esot viņam piedraudējis, ka nocirtišot ar zobenu, ko tas tajā brīdī turējis rokā, tam locekli pēc locekļa, ja viņš kļūtu pārlieku pļāpīgs vai arī nerīkotos pēc viņa norādījumiem. Ņemot to visu vērā, iespējams viegli izskaidrot, kāpēc zēns pēc katras operācijas izskatījās sakarsis: jo bailes pateikt savu sakāmo nepietiekoši precīzi sadzina nabaga bērnam vaigos asinis. Mazais, kuru viņa vecāki un mēs visi, kā jau teikts, nemitīgi pamudinājām tiekties pēc Kaliostro draudzības, darīja visu, ko mūsu brīnumdaris tam lika darīt. 1787.

Piezīme: brīvmūrnieki – plaša starptautiska organizācija, kuras pirmsākumi nav zināmi (iespējams, saistīti ar persiešu dievības Mitras kultu vai dažādām agrīnā kristiānisma sektām, kā arī ar neoplatonisma filozofiju). 18. gadsimtā brīvmūrnieku organizācijas izveidojušās no viduslaiku mūrnieku brālībām. 1717. gadā Londonā, apvienojoties četrām vecākajām draudzēm jeb ložām, izveidojās pirmā brīvmūrnieku lielloža, pēc kuras parauga dibinātas ložas arī citās zemēs. Rīgā brīvmūrnieku loža nodibinājās 1750. gadā, Jelgavā – 1754. gadā. Pēdējās nosaukums bija “Pie trim kronētiem zobeniem”. Tā nebija vienīgā loža Jelgavā, bet vecākā un galvenā. Šī loža īpaši uzplauka 1770. gados, kad tajā prāvā skaitā iestājās Jelgavas Pētera akadēmijas mācībspēki. Šajā ložā sastāvēja arī Elizas tēvs Kurzemes hercogistes grāfs Johans Frīdrihs fon Mēdems un tēvabrālis landmaršals Mēdems no Vilces, kas bija Jelgavas brīvmūrnieku ložas mestrs. Atšķirībā no Rīgas Jelgavas brīvmūrnieki savu kustību uzskatīja par savienojamu ar okultismu, spiritismu un alķīmiju. Par galveno uzdevumu brīvmūrnieki uzskatīja sabiedrības tikumu atdzimšanu. Nosodīdami visāda veida neiecietību, dogmatismu un autoritārismu, brīvmūrnieki centās izplatīt nekonfesionālu “dabisko reliģiju”, uzcelt neredzamu garīgo templi cilvēku sirdīs. Par galveno personības uzdevumu viņi uzskatīja cilvēka garīgu pilnveidošanos, tikumiskas skaidrības un gara brīvības sasniegšanu. Krievijas cariene Katrīna II uzskatīja, ka brīvmūrnieki veido opozīciju valdībai un izplata brīvdomīgas idejas, tāpēc 1796. gadā brīvmūrnieku ložas slēdza visā Krievijā, arī Latvijā. Vairāk var izlasīt “Dabas un vēstures kalendārs 2004” R. Pārpuces rakstā “Brīvmūrnieku simboli”.

Ēvalds Mugurēvičs

Kur notika Saules kauja?

Livonijas hronikās minētā Saule, kur notikusi viena no lielākajām 13.gs. kaujām Baltijā, nav precīzi lokalizējama. Skaidrs ir tas, ka Vartberges Hermaņa hronikā minētā Saules zeme (*terra Sauleorum*)

atrodas pašreizējā Lietuvā tagadējo Šauļu apkaimē. Pēc hronista apraksta kauja, kurā krituši ap 50 (pēc citas informācijas – 60) Zobenbrāļu ordeņa bruņinieku, notikusi pie Saules zemes pret neticīgajiem lietuvjiem 1236. gada 22. septembrī (mocekļa Maurīcija un viņa karabiedru dienā). Pēc citiem hronikās un dokumentos minētiem vietvārdiem var secināt, ka Saules zeme atradusies Žemaitijā, kas robežojās ar seno Zemgali. Dzelzs laikmeta arheoloģiskie atradumi liecina, ka Šauļu apkārtnes iedzīvotāju sastāvs nav bijis viendabīgs, jo šai teritorijā ir kā lietuvju (žemaišu), tā pie robežas rajonā – zemgaļu kapulauki. Atskaņu hronikas autors raksta, ka zobenbrāļi un viņu sabiedrotie ar lielu karaspēku pirms šīs kaujas bija iebrukuši Lietuvā, kur pēc laupīšanas un dedzināšanas pagriezās pret Sauli, lai dotos mājup. No šī apraksta jāsecina, ka krustakarotāji atradās šīs zemes dienvidu pusē, un, lai atgrieztos mājās, viņiem bija jāšķērso Saule, kur kaujas vietā apkārtnē ar kādu upīti bijusi purvainā. Šīs kaujas vietas raksturojums atbilst ģeogrāfiskai situācijai uz dienvidiem no Šauļiem pie ceļa, kas tālāk caur Zemgali sasniedza Rīgu. Uzvaru Saules kaujā izcīnīja lietuvji, piepalīdzot zemgaļiem, kas vajāja sakauto krustakarotāju karaspēku.

Nav vēsturiska pamata Saules kaujas vietu lokalizēt pašreizējās Latvijas teritorijā pie Vecsaules. Pretrunu šajā hipotēzē rada tas, ka, spriežot pēc viduslaiku dokumentiem, Saules zeme atradusies pie zemgaļu dienvidu robežas. Turklāt nav pierādījumu, ka vietvārdam Saule uz austrumiem no Bauskas būtu sena izcelsme.

Zaiga Kipere

Gulbis joprojām ir stīvs

Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Dzimtsarakstu departamenta vadītāja Ārija Iklāva, kā pati teica, Latvijas neatkarības gados vien ir pārdzīvojuši 15 tieslietu ministrus. Kopējais šajā darbā nostrādāto gadu skaits ir 44 – gandrīz tikpat liels, cik viss “Dabas un

vēstures kalendāra” mūžs. Par sevi Ārija Iklāva saka – sena ar tendenci uz antīku. Trāpīgu vārdu viņa nekad nav ilgi meklējusi, tas vienmēr īstajā brīdī ir uz mēles, tāpēc ne viens vien viņas teiciens ir kļuvis leģendārs. Tā, piemēram, jaunajiem vecākiem ar skaistu latvisku uzvārdu Gulbis, kuri vēlējušies jaundzimušo dēlu reģistrēt ar angļu vārdu Stīvs, pieticis vien pateikt: “Vai jūs varat iedomāties, kā Stīvu Gulbi sauks klasesbiedri?”

“Latvieši ir unikāla tauta. Nezinu otru, kas ar tādu degsmi izturētos pret personvārdu darināšanu un bieži vien nekritisku izvēlēšanos. Turklāt tā nav tikai mūsu laika modes lieta. Palūkosimies, kā tas notika pirms kara. Līdz pagājušā gadsimta trīsdesmitajiem gadiem latviešiem nebija noteikts, cik vārdu bērnam var likt. Gadījās, ka bērniņam ielika pat pa pieciem sešiem vārdiem – par godu abām vecmāmiņām, abiem vectētiņiem, krustmātēm un krusttēviem utt. Meitenei pirmo vārdu iedod, piemēram, Ilze, otru – Emīlija, trešo – Ķēresta. Piedzimst otra meitene, un tai pirmo vārdu iedod Emīlija, tas nekur nebija aizliegts. Kara laikā viss sagriezās juku jukām, un tad izrādījās, ka es vienā dokumentā esmu Alma, otrā – Ķēresta, bet par Emīliju vispār nevar saprast, kura tā ir. Lai visam šim ārprātam darītu galu, 1935. gadā tika noteikts, ka bērnam drīkst likt ne vairāk kā trīs vārdus. Padomju laikā atļāva likt tikai vienu vārdu Tiem, kuriem bija vairāki vārdi, arī man, kurai bija abu krustmāšu vārdi, pasē drīkstēja būt tikai viens vārds. Šķiet, ap 1956. gadu mazu brītiņu atļāva likt divus vārdus, no turienes tie Ģirti Valdi, bet tas bija tikai īsu brīdi. Mums tagad ir atļauts likt divus vārdus. Vairāk nemaz nav vajadzīgs. Vienu vārdu izvēlas tēvs, otru – māte, un pietiek. Pēc šodienas likumiem tie, kuriem dzimšanas apliecībā ir viens vārds, var lūgt papildināt to ar otru vārdu, bet tas, tāpat kā vārda maiņa, tiek darīts par maksu.”

Saku, ka vecāki vārdu izvēlē ir ļoti radoši. Ārija Iklāva ir ar to vienisprātis – nesen kāds latviešu zēns reģistrēts ar vārdu Čiu. Meitenei – Leamani. Nerunāsim par Latīņamerikas seriālu varoņiem. Kas pēc pārdesmit gadiem atcerēsies tādu Beižu? Smuka jau bija tā donna Beiža, bet tomēr pērkama sievietē... Diez vai kāds tādu likteni savai meitai tišuprāt novēlētu. Savulaik māmiņas, “Vējiem līdzi” salasijušās, meitas nosauca par Skārletēm, skolā sauktām par

Skarlatinām. Tā jau mēdz teikt, ka iesauku var piemeklēt jebkuram, tikai žēl, ja vecāki paši, labu vēlējami, tam dod treknu pamatu. Arī nepadomādami, kā vārds saskanēs ar uzvārdu, kā tas ir jau piemīnētajā Stīva Gulbja gadījumā.

Domājams tādēļ, ka atļauts likt tikai divus vārdus, reizēm tajos cenšas sabāzt pēc iespējas vairāk, veidojot salikteņus. Piemēram, Tatjananfujeva.

Ārija Iklāva no pēdējā laikā liktiem interesantiem vārdiem nosauc Violita (nevis Violeta), Sita, Keiba, Ameli, Noahs, Jasins, Tara – tas ir zēna vārds.

Apgalvodama, ka nav pasaulē trakākas tautas par mūsu latviešu tautu, Ārija Iklāva nosauc tikai divus skaitļus – Rīgā vien 2005. gadā jaundzimušajiem ielikti 504 dažādi sieviešu un 308 dažādi vīriešu vārdi. Tikai latviešiem vien! Vai tas nav unikāli?

Zaiga Kipere

Viņu ir daudz, bet Jānis – tikai viens

Izdevniecība “Nordik” kopā ar Valsts valodas centru izdevusi “Tavu vārdadienu kalendārs 2005.–2007.”, tā turpinot tradīciju, kuru aizsāka “Vārdadienu kalendārs 2000.–2003.”. Kalendārs ir interesants ar ļoti bagāto personvārdu klāstu, jo katrā kalendāra lapiņā līdz ar *oficiālajiem*, tradicionāliem vārdiem (to ir 960) *zem svītras* rakstīti *neoficiālie*, retāk sastopamie vārdi, dažā dienā pat ap 30. Bieži vien tās ir pamatvārda variācijas, kā, piemēram, 25. novembrī, kad oficiālajai *Katrīnai*, *Katei*, *Kadrijai* un *Trīnei* vēl pievienotas 30 variācijas. Tā sakot, sviniet veselas! Jo viens no šāda paplašināta kalendāra izdošanas iemesliem ir: “kāpēc mans vārds nav kalendārā?”. Kā teica Ārija Iklāva, neviena tauta pasaulē nav tik naska uz personvārdu sagrozišanu, aizgūšanu, jaundarināšanu kā latvieši, un katrs, protams, grib savam bērnam svinēt vārdadienu. Ne jau 22. maijā, kas tiek uzskatīts par visu kalendārā neierakstīto vārdu

svinamdienu, bet redzēt savu vārdu uzrakstītu melnu uz balta noteiktā dienā, ko izlasītu visi draugi un paziņas un prastos pasniegt puķi. Nu tas ir iespējams, ja vārds ir reģistrēts vismaz divas reizes. Tādu šajā kalendārā ir 3279 sieviešu un 2186 vīriešu vārdi, kopā 5465 vārdi – tāda ir Latvijā latviešu ģimenēs reāli aprītē esošo personvārdu statistika. Kalendāra sastādītāji brīdina, ka tas nav ieteicamo vārdu kalendārs, bet gan tikai fiksē esošo situāciju, kas reizēm liek brīnīties ne pa jokam.

“Daba un vēsture 2007” jau kalendārajā daļā rakstīja, kā vācu tautības latviešu literāts Kristofs Harders, mācītājs un grāmatizdevējs, latviešu folkloras vācējs, savā 1782. gadā izdotajā “Vidzemes kalendārā” ieteica likt bērniem latviskus vārdus *Ticula, Žēlīte, Sirsnīte, Gudriņš, Bezviltis*, kurus galvenokārt tulkoja no vācu valodas. No tiem plašāk ieviesusies tikai *Skaidrīte*. Taču tagad mums šādu zīmīgu vārdu kalendārā ir atliku likām – *Mudiņš, Modriņš, Spēkonis, Steidzīte, Gaidīte, Gaismīte, Sirdsvaldis, Laimstars, Laimzieds, Zaigonis, Smaidonis, Drošvaldis, Druvvaldis* un tā tālāk.

Pie dubultvārda tikusi *Andārta, Ankatrīna, Annaklāra* un... *Felikarmena*.

Slavenībām par godu ielikti vārdi *Hilarija, Gvineta, Ūma, Evanželīna*. 2003. gadā reģistrēts arī viens *Dvairs*.

No kinofilmu un seriālu pasaules nākusi *Samanta, Izaura, Brižeta, Hamilkārs*.

Kur radušies vārdi *Afra, Alta, Brunons, Jadze, Līlu, Pius, Riho, Mora, Mia, Pak, Amo* (zēnam)? Latviešu bērniem. Taču mīļo vecāku izraudzīti.

Joka pēc atšķirsim “Tavu vārdadienu kalendāra 2005.–2007.” 20. aprīļa lappusi. Oficiālie vārdi šajā dienā ir *Mirta* un *Ziedīte*. Papildvārdi – *Bitīte, Flora, Floransa, Florence, Florentija, Florentina, Florentīna, Florentine, Florentīne, Florianā, Florians, Floriāns, Florija, Florijana, Florijans, Florijs, Hendija, Henija, Henisa, Henita, Henīja, Henno, Hiacīnta, Jacīnta, Orhideja*.

Toties *Jānis* savā 24. jūnija Jāņu dienā ir vienīgais! 2007. gada svētdienā un visās citās Jāņu dienās.

Jēkabs Raipulis

Ģenētikas “universālais” lietojums

Par to, ka ģenētika ir mūsdienu centrālā zinātne, liecina kaut vai tas, cik bieži tā vai tās termini tiek lietoti gan vietā, gan nevietā, lai argumentētu ne visai skaidru vai pat citādi nepierādāmu vai apšaubāmu patiesību. Šis paņēmieni ir lietots visos laikos un ar to varbūt pat biežāk kā zinātāji ir operējuši tie, kam par to nav nekāda priekšstata, apzināti vai neapzināti cerēdami, ka arī citiem nav šī priekšstata un pašas zinātnes pieminēšana jau ir arguments. Ģenētikas nekorekta izmantošana un nepareizie priekšstati par tās sakarībām pastāv jau kopš ģenētikas kā zinātnes pirmsākumiem (arī senāk) un turpina saglabāties, tāpat nepārtraukti nāk klāt arī jauni. Varētu domāt, ka ievērojamie ģenētikas sasniegumi gan teorētiskajā laukā, gan praktiskajā lietojumā izraisīs cilvēkos vēlmi dziļāk iepazīties ar ģenētiku, censties izprast to. Taču notiek pretējais. Šai parādībai var atrast vairākus skaidrojumus, taču tie neattaisno šīs norises. Vispirms vainojamas ir cilvēku nepietiekamās zināšanas par ģenētiku gan nepietiekama bioloģijas vispār un ģenētikas it īpaši mācīšana skolā, gan izveidojies priekšstats, ka tā ir ļoti grūta un nesaprotama, tādēļ nav ko pūlēties tajā iedziļināties. Samērā biežā ģenētikas pieminēšana, sīkāk neizskaidrojot parādības būtību, rada zināmu misticismu un mītus – kā tas nereti notiek attiecībā uz spēcīgām, bet neizprotamām parādībām un bailēm no to iespēju, kuras dod ģenētikas sasniegumi, ļaunprātīgas izmantošanas.

Mēs varam minēt vairākus šādus piemērus.

1. *Ģenētikas termini un atklājumi nereti tiek izmantoti par argumentu kaut kā pamatošanai, nezinot vai neizprotot izmantotā termina būtību.*

Kosmiskais karmas likums. Spekulējot uz to, ka ne visi genoma reģioni satur informāciju par noteiktām organisma reakcijām un pazīmēm, Starptautiskā Astroloģijas institūta prorektore šiem ģenētiskā materiāla reģioniem piedēvē informācijas par gara un dvēseles gēnu pastāvēšanu. Viņa raksta: "Kā liecina jaunākie ģenētiskie pētījumi, pastāv DNS posms, kurš raksturīgs tikai cilvēka ģenētiskajai struktūrai un kuram nav atrastas nekādas konkrētas funkcijas attiecībā uz cilvēka fizisko ķermeni. Loģiski būtu pieņemt, ka šis posms cilvēka DNS ķēdē nes informāciju par indivīda kopējo karmu, ir sava veida saistošais posms, kurš satur informāciju par iekšējām inkarnācijām, kā arī par astroloģisko situāciju, kurā cilvēks ienācis pasaulē... Ja pieņem, ka šis posms DNS ķēdei ir tas pats, kas "dvēsele" cilvēkam kopumā, tad, notiekot izmaiņām minētajā DNS posmā, tam lēni, bet pilnīgi noteikti vajadzētu mainīt arī kopējo DNS struktūru. ... Tātad iespējams izvirzīt hipotēzi, ka tikai cilvēkam raksturīgais DNS posms, kuram nav atklātas konkrētas funkcijas fiziskajā plānā, ir starpnieks starp dvēseli un garu, nodrošina gara kontroli pār dvēseles evolūciju." Viņa apgalvo, ka, līdzīgi iespējai izveidot cilvēka gēnu karti, varētu izveidot astroloģisko karti... "sniegt uz genoma analīzes rezultātiem balstītas rekomendācijas, kā cilvēkam pašam atstrādāt savu negatīvo karmu un tādējādi izvairīties no iespējamām problēmām, kādas varētu skart viņa ķermeni". Tātad izvirzītās idejas tiek pamatotas ar to, par ko šobrīd nav konkrētu zināšanu, – par DNS sektoru, "kuram nav atrastas nekādas konkrētas funkcijas", līdz ar to padarot arī karmas jēdzienu ģenētiski pamatotu.

Gēnu psiholoģija. Ne mazāk absurdu deklarē arī kāds karmas "pētnieks" avīzes "Saskarsme" 2003. gada 6.–12. oktobra numurā. Viņš raksta: "Agrāk likteni mainīja ar maģijas paņēmieniem, bet tagad jau kopš pērnā gada amerikāņu zinātnieki šim nolūkam cenšas mainīt cilvēka ģenētisko kodu. To var izdarīt ķīmiski, ar lāzera palīdzību un psiholoģiski (par šo pētījumu esot piešķirta Nobela prēmija)... Ģenētiķi nejauši... zinātniski atklāja karmas esamību! Karmiskās programmas ir mūsu senču parādi, kuri mums jānomaksā... Atšķirībā no parastajiem psihologiem gēnu speciālisti problēmu saredz uzreiz, jo tā atspoguļojas cilvēka genoprogrammā jeb tā

saucamajā genokodā. Viss esot kā uz delnas – gan slimības, gan nabadzība un citas ķibeles, pat nelaimes gadījumi redzami – tā apgalvo šie speciālisti...” Protams, par to, kur šāda informācija, uz kuru atsaucas autors, ir publicēta, nevienas norādes nav. Acīmredzot tādu norāžu arī nav, jo autors jau to pasniedz kā kaut kur nejauši saklausītu (viss esot kā uz delnas, esot piešķirta Nobela prēmija). Arī priekšstati par ģenētiku šim autoram ir visai miglaini.

Lamuvārdu mutagēnais spēks. Kāda bijusī latviešu aktrise stāsta par pētījumiem, kuros it kā esot parādīts, ka lamuvārdiem ir ļoti liels ģenētisko materiālu ārhošs spēks. Viens īsts lamuvārds esot ar vairākus desmit tūkstošus rentgenu lielu jaudu. Ja būtu tā, kā apgalvo pētījuma autore, tad ar šādu rentgenstarojumu varētu iznīcināt visu dzīvo. Pietiek jau dažu simts rentgenu, lai nogalinātu cilvēku.

Indigo bērni. Līdzīgu absurdus mēs varam lasīt arī par tā saukto indigo bērnu atšķirībām no parastajiem bērniem. Žurnāla “Sieviete” 2005. gada 21. septembra numurā varam lasīt, ka šiem bērniem esot spēja lietas un parādības saskatīt daudz dziļāk nekā citiem bērniem un arī pieaugušajiem. “Nav iespējams samelot indigo bērnam bez sekām. Viņš jums to pateiks acīs vai arī reaģēs ar agresiju un izolēšanos. Šie bērni ne tikai asi reaģē uz meliem, bet viņiem nepiemīt spēja melot arī pašiem sev...” Viņi esot ieradušies, lai parādītu mums citas attīstības ceļus... Arī ģenētiski viņi atšķiroties no parastajiem bērniem: “Cilvēka DNS molekulā ir 64 kodoni jeb ģenētiskās informācijas vienības, no kurām parasti “darbojas” tikai 20, pārējie ir inerti. “Neparastajiem” bērniem ir 32 un vairāk aktīvās informācijas vienības.” Nav saprotams, kur ņemta šāda informācija par tā sauktajiem informatīvajiem 20 vai 32 kodoniem. Ģenētiskais kods ir universāls visā dzīvajā dabā. Visi 64 kodoni ir informatīvi. No tiem 61 kodē aminoskābju vietu olbaltumvielās.

Vēl aizvien nav aizmirsts nepamatotais pieņēmums, ka dzīves laikā iegūtās iemaņas iedzimst. Nekāda iepriekšējo paaudžu pieredze neiedzimst. Rakstā par indigo bērniem teikts: “Izglītības sistēmā vēl joprojām dominējošais ir uzskats par bērnu kā baltu lapu, kuru skolotājs apraksta ar zinībām. Tādējādi tiek ignorēts tas, ka katrā bērnā ir nemirstīga dvēsele ar tūkstošgadīgu pieredzi, kura jārespektē. Indigo bērns bieži jauno mācību tēmu ir uztvēris no pusvārda,

sadzirdējis vēl skolotāja vārdiski neizteikto.” Šiem bērniem tiek piedēvētas arī telepātiskās un vēl citas pārdabiskas spējas. Un tālāk: “Indigo bērni ir nākotnes cilvēki. Bet skolās vēl joprojām mācām Darvina teoriju...”

Varētu jau pasmaidīt par cilvēku brīvo fantāziju, ja šie raksti netiktu ņemti nopietni. Cilvēki, kuri strādā ar hiperaktīvajiem vai autistiskajiem bērniem, pēc šī raksta izlasīšanas tiešām varētu sākt ticēt, ka bērnu īpatnību pamatā ir šādas ģenētiskās atšķirības, kuras piešķir viņiem īpašas spējas, līdz ar to būtu jāatsakās no viņu audzināšanas ar šobrīd aprobētajām metodēm. Un tas jau notiek. Tiek organizētas indigo bērnu apmācīšanas grupiņas, balstoties uz šādu nezinātnisku bērna īpašību uzskaitījumu. Visticamāk gan, ka ieceļoto ģēniju vietā būs pavisam cits iznākums.

2. *Piesaucot ģenētiku, nepareizi vai tendenciozi interpretē faktus un parādības. Šādi visbiežāk cenšas pamatot to vai citu parādību, kuras ģenētiskā determinācija ir sarežģīta, visbiežāk multifaktoriāla.*

Homoseksuālisms. Homoseksuālisms ir viena no aktualitātēm, kur varbūt visbiežāk tiek piesaukti gēni, lai argumentētu, ka tas ir ģenētiski noteikts, tātad neizbēgams. K. Švarca avīzē “Diena” raksta: “Zinātniskie pētījumi pierāda, ka seksuālā orientācija ir iedzimta, t. i., ģenētiski noteikta, tāpat kā acu krāsa.” Šāds apgalvojums nepavisam neatbilst faktiem, jo homoseksuālās uzvedības pamatā var būt gan ģenētiskie, gan neģenētiskie priekšnosacījumi, un nepavisam ne monogēnā iedzimšana kā acu krāsai.

Raksts “Biedējošā tumsonība” avīzē “Diena” 2005. gada 1. augustā proponē: “Šo dienu karstajās diskusijās parasti tiek runāts par divām sabiedrības grupām – heteroseksuālo kā “pareizo” un “dabisko”, un gejiem – “nepareizajiem”. Seksuālā orientācija nav diskrēta parādība, tā ir *kontinuum*, kas sniedzas no pilnīgas homoseksualitātes līdz pilnīgai heteroseksualitātei, ietverot dažādas biseksuālas formas... Seksuālā orientācija nav izvēle. To var pielīdzināt rasei vai dzimumam. Tā NAV slimība. Tai nav vajadzīga ārstēšana. Ja esat heteroseksuāli orientēts, tā ir norma. Ja esat homoseksuāli orientēts, tā ir norma. Ja esat biseksuāli orientēts, tā ir norma.” Tātad pēc vajadzības homoseksuālisma cēloņiem piedēvē gan monogēno

(acu krāsa) iedzimšanu, gan poligēno (rase). Faktiski homoseksuālisms pieder pie multifaktoriālajām parādībām, kuras veidošanās ir gēnu un vides mijiedarbības rezultāts. Tā kā šī parādība ir lielā mērā arī sociāla, tad pat ar neizteiktu ģenētisko fonu to var izprovocēt sociālā vide. Tātad tā nemaz nav tik fatāla. Kas attiecas uz pamatojumu, ka homoseksuālisms ir norma, tāpēc ka veido nepārtrauktu pāreju rindu no heteroseksuālisma uz homoseksuālismu, tad arī tas ir vājš arguments. Vairākums multifaktoriālo saslimšanu veido šādu rindu no normas līdz patoloģijai. Piemēram, šizofrēnija arī nav krasī norobežota no normas, tomēr tā nav norma. Protams, runājot par normu, var būt dažādas tās interpretācijas. Tas attiecas arī uz homoseksuālismu. Tāpat arī ar homoseksuālisma ārstēšanu. Šī problēma jau nemaz tā nopietni nav risināta. Teikt, ka homoseksuālisms nav ārstējams tāpēc, ka ir ģenētiski noteikts, arī nav nekāda pamata. Daudzas ģenētiski noteiktas slimības jau tiek sekmīgi ierobežotas vai pat ar gēnu inženierijas metodēm izārstētas. Ja homoseksuālisma ārstēšanā vēl šobrīd nav īpašu panākumu, tad tas nenožīmē, ka tas nebūs ārstējams. Galvenais ir attieksme. Arī pretējs apgalvojums – ja ģenētiski noteikts, tad slimība – nav absolutizējams: "...ja homoseksuālisms ir ģenētiskas izcelsmes, bet nav slimība, tad kā mēs turpmāk klasificēsim Dauna sindromu?"

Alkoholisms. Arī par alkoholisma rašanos nereti tiek sacerētas ģenētiskās legendas. Tā avīzē "Diena" 2005. gada 10. novembrī rakstīti: "Jāņem vērā, ka lielai daļai Latvijas iedzīvotāju ir iedzimta predispozīcija uz atkarību no alkohola. Tā pāriet no paaudzes uz paaudzi jau no dzimtbūšanas laikiem... Tēviem atkarība ir attīstījusies līdz 40 gadu vecumam, bet dēliem tā izveidojas ar katru paaudzi ātrāk, jo iedzimtība šo procesu paātrina. Ja kādam no vecākiem vai vecvecākiem jau ir bijusi alkohola atkarība, tad, dzerot pat nelielas alkohola devas, risks iegūt atkarību ir 50 procenti!" Te pavid nepareizais priekšstats, ka dzīves laikā iegūtā pazīme iedzimst, t. i., ja tēvs kļuvis par alkoholiķi regulāras alkohola lietošanas dēļ, tad dēlam jau būs iedzimta tieksme kļūt par alkoholiķi. Tas nav pareizi. Protams, ja tieksme uz alkoholu ir ģenētiski predisponēta, tad šādam cilvēkam atbilstošā sociālā vidē varbūtība kļūt par alkoholiķi

ir augsta. Bet pat ar šādu ģenētisko bagāžu vidē, kur nav alkohola, viņš neklūs par alkoholiķi. Tāpat šajā rakstā minētais 50% alkoholisma iedzimšanas risks nav pareizs. Tāda ir monogēna dominantā iedzimšana, bet alkoholisma predispozīcija nav monogēna. Neticiet! Latviešiem nav augstāka iedzimtā alkohola predispozīcija kā citām Eiropas tautām.

3. *Tendenciozi interpretēti ģenētikas pētījumu rezultāti, lai noskaņotu cilvēkus "par" vai "pret".*

Šo paņēmieni plaši lieto politiskajā propagandā, bet tā nav sveša arī ģenētisko rezultātu un ideju interpretācijā.

Ģenētiski modificētie organismi. Dažkārt, lai sabiezinātu krāsas par kādu jautājumu, tiek pieļautas nelielas neprecizitātes arī faktu interpretācijā. Lūk, LU molekulārās bioloģijas students avīzē "Nepieskaitāmais" raksta: "Ir pierādīts un zinātniski atzīts, ka ĢM (ģenētiski modificēts – J. R.) pārtika izsauc alerģiskas reakcijas, ir veselībai kaitīga un kancerogēna (izraisa vēzi)". Lūk, piebilde par ĢM lomu vēža rašanās procesā ir lielāka efekta izraisīšanai. Ja arī šāda iespējamība kādā atsevišķā gadījumā ir iedomājama, tad vispārīnāšanai uz visiem ĢM nav pamata. Vēl rakstā teikts... "ārstē ar ĢM antibiotikām... pievieno (pārtikai) oficiāli atļauto ar ĢM palīdzību saražoto cieti..." utt. Produkti, tādi kā antibiotiskās vielas, kas iegūti no ĢM organismiem, visbiežāk ir ar to pašu ķīmisko sastāvu kā iegūtie no nemodificētiem producentiem. Savukārt ciete nav ģenētiski modificēta, bet modificēta ar klasiskajām ķīmiskajām metodēm. Itin kā jau nekā īpaši nepareiza maģistra rakstā nav, bet izklāstīts tādā veidā, ka nezinātājam rada bailes. Līdzīgi ir arī ar gēnu pasu izstrādāšanas interpretāciju. Protams, ģenētikas iespējas gan pozitīvā, gan negatīvā nozīmē ir milzīgas. Taču nevajag radīt ap to baiļu un briesmu oreolu.

4. *Neprecīzie un samudžinātie tulkojumi par ģenētikas atklājumiem un neprecīzi izteikumi.*

Nespeciālistu tulkotajos tekstos ģenētiskie termini vai doma ļoti bieži nav saprotami un ir sagrozīti līdz nepazīšanai.

Baiļu gēns u. c. Avīzes "Diena" 2005. gada 1. decembra numurā ir rakstiņš par baiļu gēnu. "Zinātnieki identificēja baiļu gēnu pelei un secināja, ka tas kontrolē reakciju uz draudošajām briesmām,

nosūtot uz smadzenēm zināmus neironus. Peles, kurām nebija par statmīnu dēvētā gēna, vienkārši nereaģēja uz situācijām, kurās citas no bailēm būtu pamirušas. Statmīns ir izplatīts tajā smadzeņu daļā, kas kontrolē bailes no plēsoņām, augstuma un citiem draudiem dzīvībai.” Šajā rakstā parādās autora pilnīga nekompetence smadzeņu darbībā – “nosūta uz smadzenēm zināmus neironus”, “statmīna gēns”, iespējams, oriģinālā ir bijis gēns, kas kontrolē serotonīna sintēzi. Neprecīzi ir arī sacīt ”bailu gēns”, līdzīgi kā “ticības gēns”, par ko arī raksta literatūrā. Šādas uzvedības pazīmes parasti nav monogēni determinētas. Turklāt no gēna līdz pazīmei ir visai garš ceļš, kurā liela ietekme ir arī citiem blakus faktoriem. Lūk, par gēniem un uzvedību S. Rouzs laikraksta “Diena” 2001. gada 4. janvāra numurā saka sekojošo: “Gēni nepārprotami palīdz veidot mūsu uzvedību, taču šī uzvedība ir attīstības procesa, kultūras, sociālās vides un pat tehnoloģijas mijiedarbības rezultāts. Nevar runāt par gēniem, kuri “nosaka” jebkādu komplicētu cilvēka domu vai rīcības aspektu.”

Solveiga Smilģe “Dienā” par alerģiju cēloņiem raksta: “Alerģijas veidošanos nosaka ģenētika. Taču, lai tās izpaustos, jābūt provocējošai ārējai videi.” Ģenētika ir mācība par iedzimtību un mainību, tātad cēloņi var būt ģenētiski vai ar gēniem noteikti, nevis tos nosaka ģenētika.

5. Ezotēriskie stāstījumi par cilvēka izcelšanos.

Mūsu dienās populāras ir kļuvušas dažādas fantāzijas par cilvēka izcelšanos, kam nav nekā kopīga ar šobrīd zinātniski izpētīto. Taču šādas “gudrības” pasniedz itin kā nopietni zinātnieki (E. Muldašovs), un latviešu tulkojuma priekšvārdā to iesaka kāds mūsu cienījams akadēmiķis kā nopietnu zinātnisku atziņu. Priekšstatam došu nelielu izvilkumu no E. Muldašova grāmatas “No kā mēs esam cēlušies?”. Tur par cilvēka izcelšanos ir rakstīts sekojošais: “Pirmā rase – pašdzimušie – ēteriskas būtnes, radušās, sablīvējoties smalkajai pasaulei, t. i., psihiskās enerģijas pasaulei. Enģeļiem līdzīgi cilvēki, kuri spēj brīvi iziet cauri sienām vai citiem priekšmetiem. Nebija miesas. 40–50 m gari, augums mirguļoja kā mēness gaisma. Bija vilņveida daba. Viņi bija ciklopi, t.i., ar vienu aci. Sazinājās telepātiski. Otrā rase – vēlāk dzimušie jeb bezkaulainie. Rēģveidīgi,

taču blīvāki par pirmo rasi. 30–40 m gari. Ciklopi. Sazinājās, pārraidot domas. Zeltaini dzelteni. Vairojās pumpurojoties vai ar sporām. Beigās parādījās hermafrodīti. Trešā rase – lemūrieši. Agrīniem lemūriešiem izveidojās kauli. Sāka dalīties dzimumos (sievīšķajos un vīrišķajos). Divas sejas, četras rokas. Sazinājās, pārraidot domas. Vēlinie lemūrieši – atlanti bija visattīstītākā Zemes civilizācija. Cēla piramīdas, Sfinksu. 7–8 m gari. Divas acis un divas rokas. Trešā acs ievirzījās galvaskausa iekšienē. Ādas krāsa dzeltena vai sarkana. Vienzīlbīga valoda. Viņu pēcteči ir plakangalvu aborigēni Austrālijā. Ceturtais rase – atlanti. Divas acis priekšpusē, trešā – galvas iekšpusē. Četrus metrus gari, beigu posmā īsāki. Melni, brūni, sarkani. Ieguva zināšanas, pieslēdzoties Kopējam informatīvajam laukam. Pārraidīja domas, būvēja lidaparātus (vimanus), cēla akmens statujas. Piektā rase – mūsu rase – āriešu rase. Kļuva mežonīgi un vairs nespēja izmantot atlantu zināšanas. Sākotnēji 2–3 m gari. Trešās acs funkcija gandrīz pilnīgi izzuda. Izzuda saikne ar kopīgo informatīvo lauku.” Te, protams, nav nekā kopīga ar to, ko mēs uzskatām par cilvēka veidošanās ceļu un vienotību ar visu pārējo dzīvo dabu.

Šie ekskursi varētu likties tīri nevainīga prāta rotaļa, ja vien tie nepretendētu uz šodienas zinātnes līmenī pamatotu patiesību apšaubīšanu un noliegšanu, to vietā liekot nepierādītas atsevišķu cilvēku fantāzijas. Tās cilvēkiem, kas informāciju smeļas no populāriem avotiem, rada šaubas par mediķu, pedagogu u. c. darba nopietnību un nozīmīgumu un nepieciešamības gadījumā liek izvēlēties dažādu šarlatānu un avantūristu pakalpojumus.

Juris Urtāns

Aplis starp Dongiem un Pentjušiem

Latvijas senvēstures vietu labiem zinātājiem abi virsrakstā minētie vietvārdi var būt pazīstami, lai gan katrs apzīmē atšķirīgu senvietu. Vēl vairāk, abas kaimiņos esošās Latgales sādžas šķir Ludzas rajona Lauderu un Rundānu pagastu robeža.

*“Raganu aplī” pie Slagūnes Cibēniem
(Foto: J. Urtāns 2001. g. 3. maijā)*

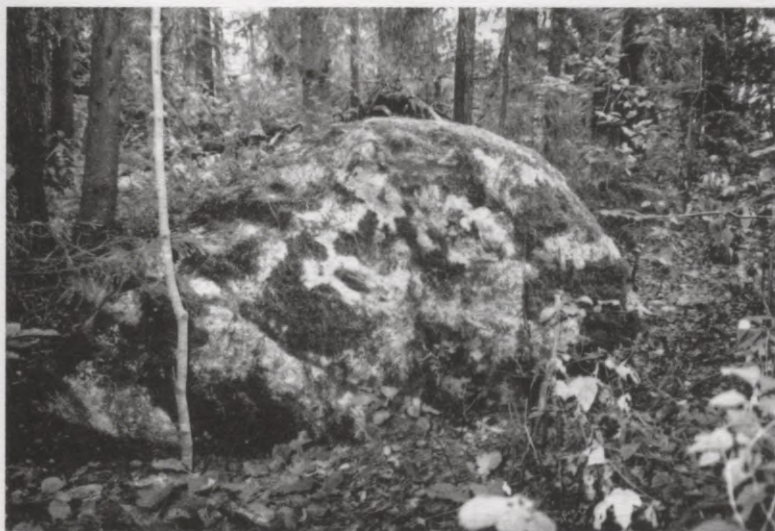
Lauderu pagasta Dongu sādžas vārds saistīts ar Dongu Velna akmeni. Pirmās neskaidrās ziņas par akmeni ar Velna plaukstas vai ikšķa nospiedumu parādījās 1982. gadā; akmens tika lokalizēts, uz-
mērīts un aprakstīts 1987. gada maijā. Tas vairākkārt minēts dažādās publikācijās. Akmenim ir noapaļotas trīsstūra prizmas veids (vienas šķautnes garums no 2,5 līdz 2,8 m, augstums ap 1,5 m). Akmens situēts 4–5 m augsta uzkalna virsotnes vienā malā. Tā rietumu šķautnē ir dabiski veidojušās ieslīpas plaisas. Vienā no tām, šķiet, dabiski izveidojies garens, šaurs (11 × 5 cm) un 19 cm dziļš iedobums. Pēc teikas, šis iedobums akmenī palicis no Velna ikšķa. Velns tuvējā Pentjušu pilskalnā nolaupījis mantu un to paslēpis zem Dongu akmens. Lai slēptuvi iezīmētu, viņš akmeni iespiedis ikšķa nospiedumu. Vēlāk Pentjušu pilskalna pils nogrimusi, bet pie Velna akmens ļaudis meklējuši tur paslēptos dārgumus. Citas teikas dārgumu nokļūšanu zem akmens saista ar Latgalē teikās un nostāstos ļoti populāro 1812. gada krievu-franču karu. Franči ielenkuši krievu huzāru pulku; pie akmens esot paglabāta pulka kase. Vēl citās, jau aizmirstās teikās, no kurām saglabājušies un fiksēti vien fragmenti

Skats no Dongu puses uz Pentjušu pilskalnu. Tepat netālu ir zāles aplis, bet vēl tas nav uzziets (Foto: J. Urtāns 1997. g. 26. jūlijā)

un druskas, vienotā sižetā bijis saistīts gan Pentjušu pilskalns un Dongu Velnakmens, gan arī netālais Rudavas kalns – arī sens un ievērojams, teikām apvīts pilskalns. Par mantraču meklējumiem liecina Dongu Velnakmens austrumu pusē kādreiz izraktā ap 4×2 m lielā, tagad jau aizplūdusī bedre. Sena rakuma pēdas – grāvītis – vērojams arī visapkārt akmenim.

Pēdējo reizi pie Dongu Velnakmens kopā ar dēlu Pēteri biju 1997. gada 26. jūlijā. Palielās Dongu sādžas ziemeļrietumu gals, kur atradās Velnakmens, nebija apdzīvots. Uzdevums toreiz bija noteikt oficiālo pieminekļa teritoriju. Kādās akmenim un sādžas centram tuvākās mājās, kas atradās ap 300 m uz dienvidaustrumiem no akmens, ļaudis dzīvoja pa vasaru (todien mājās neviena nebija), bet otras tuvākās mājas tādā pašā attālumā otrpus akmens bija sagruvušas. Akmens tuvumā tikko bija notikuši plaši meža ciršanas darbi. Svaigajā izcirtumā netālu no akmens uz dienvidrietumiem no pēdējā aiz izsūsējuša straute gravas lēzena kalna nogāzē atklājās vairākas caurmērā 3–4 m lielas zemē izaugušas akmeņu kaudzes,

Dongu Velnakmens (Foto: J. Urtāns 1997. g. 26. jūlijā)

kas liecināja par senām lauksaimniecības tradīcijām. No akmens labi varēja saskatīt vareno Pentjušu pilskalnu. Nolēmām uz pilskalnu iet pa taisno, t. i., bez ceļa, kura tur arī nebija, pāri straucha ielejai. Izrādījās, ka nospraustais maršruts nebija viegls, jo iešanu traucēja gan nepļautā zāle, gan ielejas dibenā tekošā straucha krūmiem apaugušie krasti, gan arī pats strauchs. Lai nu kā, bet līdz Pentjušu pilskalnam tikām, to apsekojām, fotografējām, noteicām pieminējā teritoriju, bet atceļam uz Dongiem, kur palika mūsu automašīna, izvēlējamies mazliet citu maršrutu, kas mazāk veda pa krūmiem, vairāk pa nepļauto zāli, kur iešana bija nedaudz vieglāka.

Un tad, kad jau atkal bijām daudz tuvāk Velnakmenim nekā pilskalnam, nedaudz ieslīpā nogāzē, kur kādreiz laikam bija bijusi druva, bet tagad pļava ar pāraugušu zāli un pērno kūlu, ne sevišķi tālu no jau iepriekš redzētajām sagruvušās mājas drupām mēs abi ieraudzījām apli. Tas bija regulārs un precīzs, diezgan paliels – caurmērs ap piecpadsmit metru – un to iezīmēja pie zemes piespiesta zāle un kūla. Pati apļa līnija bija nepilnu metru plata. Zāle apli

nebija sagūlusi vienā virzienā, bet bija noguldīta apmēram tā, it kā tā būtu no augšas piespiesta. Cik nu varēju, apli mēriju un aprakstīju. Fotografēt to bija bezjēdzīgi, jo no cilvēka acu augstuma, kādā varēja pacelt fotokameru, varēja redzēt tikai apļa daļu, kas nedeļa nekādu priekšstatu par kopējo apļa veidojumu. Nebija arī kur pakāpties, jo tuvumā nebija neviena lielāka koka – tikai vecā tīruma malā augt sākušie krūmi. Arī atkāpjoties apli nevarēja iekadrēt, jo tad to sāka aizsegt augstā zāle un kūla.

Kopā ar Pēteri mēģinājām kaut kā skaidrot apli, bet nekas prātīgs mums nesanāca. Pirmā doma, ka tas varētu būt kāda saitē piesieta mājlopa noganījums, taču vismaz kāda kilometra attālumā nebija apdzīvotu māju, kur varētu būt ganāmi lopi. Un, ja arī lops būtu bijis piesiets, tad ķēdes vai saites piespiestai un noganītai vajadzētu būt visai zālei visā apļa laukumā, tomēr bija tikai piespiestās zāles konturēts aplis. Īpaši izskatījām apļa vidu, vai tur nebūtu iedzītā mieta vietas, bet nekā – ne mieta, ne mieta cauruma, ne noliekta zāles. Aerālās arheoloģijas vēsturē ne vienu vien reizi ir bijuši gadījumi, kad pat ļoti zinoši gaisa arheologi par nolīdzinātu senkapu uzkalniņu zīmēm no gaisa pieņem pie mieta piesietu kazu vai govju noganītos apļus. Līdzīgi ir noticis arī Latvijā, bet ne mūsu gadījumā.

Vēl radās doma, ka varbūt puikas apli izbraidējuši ar mopēdu vai motociklu, taču tad vajadzētu būt riteņu pēdām, bet tādu te nebija. Un kāpēc lai puikas dotos tik tālu prom no apdzīvotām mājām? Varbūt mežinieki ar savu tehniku? Bet līdz aplim ne no vienas puses neveda kādas mašīnas sliedes, kurām zālē noteikti vajadzētu būt labi redzamām. Un ko te kādam aizaugošā tīrumā būtu ar tehniku ko darīt? Aplis nebija arī tā saucamais raganu aplis, kuru veido īpašas sēnes iekrāsota citas nokrāsas zāle. Šādus raganu apļus jau pēc vairākiem gadiem 2001.gada 3.maijā fotografēju no lidmašīnas pie Slagūnes Cibēniem Dobeles rajonā. Mikologs Edgars Vimba, apskatot attēlus, sprieda, ka Cibēnu zāles apļus visticamāk veidojusi pļavas vītene. Taču tobrīd vienīgais kaut cik abiem ar Pēteri pieņemamais izskaidrojums bija, ka aplis ir kāda jeb kādu dzīvnieku riesta jeb mīlas dejas liecinājums, kuri tad nu būtu skrējuši pa apli un nominuši zāli. Bet kas tas par dzīvnieku un vai šāda deja vispār varēja notikt vasaras pilnbriedā?

20. gs. 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā visā Eiropā aizvien vairāk un biežāk labības laukos, īpaši Lielbritānijā, Francijā, Īrijā un citur sāka atklāt ģeometriskas zīmes, kuras veidoja noliekti labības stieбри. Tolaik tam tika veltīta pastiprināta uzmanība, par zīmēm rakstīja prese, veidojās šo zīmju pētītāju biedrības un apvienības, iznāca zīmēm veltīti žurnāli, notika diskusijas, darbnīcas un apaļie galdi. Labības aļļu pētniecībai tika radīts īpašs apzīmējums – cerea-loģija. Labības zīmes skaidroja gan kā kosmosa kuģu nolaišanās vietas, gan kā ārpuszemes saprāta klātbūtni, gan kā kosmosa grafiti, gan kā dzīvās Zemes jeb Zemes mātes ādas kustības, elsas, sviedrus vai runu, gan kā ezoteriskas zīmes, kas uzrāda kādu cilvēkiem maz saprotamu informāciju, un tamlīdzīgi. Vēlākos gados šī sajūsma jūtami noplaka, jo izrādījās, ka vismaz daļu no zīmēm, izmantojot garas koka kājas, lai labībā neatstātu pēdas, lietojot pašu veidotos veltnus labības noliekšanai un piespiešanai, izveidojuši jauni ļaudis, kas vēlāk paši atzinās savos veikumos un priecīgi par publicitāti rādīja sava izgudrojuma tehniskās realizācijas iespējas.

1997. gadā tas vēl nebija tik skaidrs, tāpēc ar zināmu bijību pieņēmu, ka arī mums Latvijā ir izdevies ieraudzīt kaut ko līdzīgu. Par 1997. gada 26. jūlija redzējumu uzrakstīju nelielu informāciju kādam tolaik Lielbritānijā iznākošajam labības zīmju žurnālitim, bet tomēr nokautrējos un rakstiņu neaizsūtīju, jo nebija paša galvenā – foto-liecības. Mūsu gadījumā aļļa veidošana, lai piemulķotu pētniekus, būtu izslēdzama, jo nomaļajā vietā cilvēki vispār reti parādījās, un kur nu vēl pētnieki no Rīgas, kurus tad nu vajadzētu piemulķot.

Iespējams, ka 1997. gadā redzētajam noliektās zāles aplim starp Lauderu Dongiem un Rundānu Pentjušiem ir kāds ļoti vienkāršs un prozaisks izskaidrojums, kurš vienkārši pagaidām nav ienācis prātā.

2003. gada 28. aprīlī atkal biju Pentjušu pilskalnā, pie kura šoreiz ar apvidus mašīnu piebraucām no pretējās, respektīvi Raipoles puses. No pilskalna kādu brīdi lūkojos uz Dongu pusi, atcerējos arī dīvaino zāles apli. Šī vieta jau bija pāraugusi krūmiem.

Vai viss rakstītais ir patiesība?

Bieži vien, dzirdot iebildumus par kādu neticamu faktu, skan atbilde: "Bet tā bija rakstīts." Jāteic, ka cilvēki parasti tic visam tam, kas ir rakstīts, lai gan daudzos gadījumos par aprakstīto ir jāšaubās. Šādus faktus dzirdam pa radio un televīzijā, lasām laikrakstos un žurnālos.

Ir tāds teiciens: "Kur malku cērt, tur skaidas lec." Tas attiecināms arī uz rakstīšanu. Ar to sastapies arī šo rindiņu autors, kas 2002. gada "Dabas un vēstures kalendārā" (DVK) publicēja rakstu Jāņa Bicka piemiņai. Rakstā bija teikts: "J. Bickis mirst 1933. gada 18. novembrī." Nav tiesa! J. Bickis mirst 18. decembrī. Kalendāra īpašnieki! Izlabojiet! Kā šī kļūda ieviesusies, nemāku izskaidrot.

Toties varu izskaidrot citu kļūdu, kas arī ieviesusies manā rakstā DVK 1993. gadā, rakstot par prof. V. Langenfelda 70. dzimšanas dienu. Tur teikts, ka profesors dzimis 1923. gada 6. jūlijā. Šajā sakarībā jūlija pirmajās dienās man toreiz zvanija Botāniskā dārza darbinieki un interesējās, kad Botānikas katedra profesoru apsveiks. Es atbildu, ka apsveiks, bet ka tas notiks augusta sākumā, jo profesors ir dzimis 6. augustā. Zvanītājs man strīdas pretī un apgalvo, ka 6. jūlijā. Es jautāju: "Kur tad jūs to uzzinājāt?", un saņemu atbildi: "Jūsu rakstā "Dabas kalendārā". Uz to man nav vairs ko atbildēt. Pārbaudu savu iespiesto rakstu – tur tiešām ir 6. jūlijs, tad sameklēju sava raksta norakstu, bet tur ir 6. augusts. Kad jautājumu skaidroju redakcijā, tad izrādījās, ka manus dotos datus redaktore bija salīdzinājusi ar datiem Latvijas padomju enciklopēdijā, kur kļūdaini minēts 6. jūlijs, un, ar mani nesazinoties, augustu pārlabojusi par jūliju. Tātad ar datumiem jābūt uzmanīgiem. Tos lasot, aplamību ne vienmēr var pamanīt.

Dažreiz visādus nedarbus izstrādā drukas kļūdu velniņš. Populārs ir nostāsts par kādu sludinājumu padomju laika avīzē. Ar šo sludinājumu reklamēti Marksa un Engelsa raksti ar Ļeņina redakcionālām piezīmēm. Bet krievu valodā vārdā "redakcionnim" pietiek

izkrist d burtiņam, un vārds iegūst pavisam citu nozīmi. Tajos laikos ar to pietika, lai, kā teiktu, redaktors "lidotu".

Bet vēl jau ir daudz dažādu gadījumu, kur sastopamies ar klaji neticamiem notikumiem un faktiem.

Tā 2003. gada 19. augustā "Neatkarīgajā Rīta Avīzē" bija publicēts Agneses Margevičas raksts "Katoļi segs dabai nodarītos zaudējumus", kurā cita starpā teikts: "Ūdenslīmeni (Rīgas HES ūdenskrātuvē – E. V.) piektdienas pēcpusdienā pazemināja līdz 16,1 metram zem jūras līmeņa, un jau vakar (t. i., pirmdien – E. V.) tas paaugstināts līdz normālajam līmenim – 17 metriem..."

Ar vēl neredzētu dabas pārveidošanas piemēru sastopamies "Neatkarīgās Rīta Avīzes" nekustamo īpašumu pielikumā Nr. 4 2006. gada 24. aprīlī. Pirmajā lappusē lasām ziņu, ka "Dubaijas piekrastē tiek būvētas miljoniem dolāru vērtas mākslīgās salas, kurās grasās atpūsties bagātnieki un slavenības un kuras apmeklēs miljoniem tūristu, taču šo salu izveide posta Golfa straumes ekosistēmu". Ka runa tiešām ir par Golfa straumi "gudrā rakstītāja izpratnē", redzams no pievienotās kartes, kurā parādīta arī Golfa straume. Golfa straume, cik zināms, plūst Atlantijas okeānā, bet te angļu "gulf stream", kas gluži vienkārši nozīmē "liča straume", ir pārtaisīta par Golfa straumi. Latviskā teksta autors nav uzrādīts. Ziņas ņemtas no *Reuters*.

2004. gada 13. februārī satriecošu informāciju lasījām "Latvijas Avīzes" pielikuma "Mājas Viesis" 44. numurā Gundegas Skagales rakstā "Atrastas jaunas ķērpju sugas". Tur teikts: "Visādi citādi ļoti izturīgie ķērpji (rakstos minēts, ka dažas ķērpju sugas var izturēt pat līdz +800 °C augstu temperatūru, bet citas –100 °C aukstumu) ir jutīgi pret piesārņojumu. Īpaši tiem nepatīk automašīnu izplūdes gāzēs esošais sēra dioksīds SO₂." Tiesa, ķērpjiem nepatīk sēra dioksīds, tikai tas nav raksturīgs automobiļu izplūdes gāzēm, bet rūpniecības izdalījumiem.

Arī daīļliteratūrā atrodami teikumi, kas liek padomāt. Tā Johanesa Mario Zimmela darbā "Mūsu mūžs tik viena diena", ko tulkojusi Aija Jakoviča un izdevusi "Jumava" 2003. gadā, 160. lappusē lasām: "Miljardi šūnu, kuras tieši vai netieši saslēdz kopā biljoni nervu šķiedru – ja to salīdzina ar datoru, mums uz kakla galvas

vietā vajadzētu atrasties augstceltnei. Taču nē, mums to visu izdara smadzenes, kas sver divarpus pudus” (puds – 16 kg; interesanti, kas ir oriģinālā – divarpus mārciņas? – E. V.).

Laikrakstā “Svētdienas Rīts” 2001. gada 27. decembrī 47. numurā Mārtiņa Skrīvera rakstā “Ziemsvētku tradīciju vēsture” teikts: “Pie mums Latvijā aizmirsta ir tradīcija istabā pie griestiem vai durvju palodām piekārt āmuļa zariņus. Āmulis ir mūžzaļš krūms ar sarkanām ogām un ērkšķiem. Zariņi simbolizē dzīvības atjaunošanos ziemas salā.” Tas ir taisnība, ka Eiropā bija tradīcija āmuli Ziemsvēkos piekārt pie griestiem vai durvju palodas. Ja puisis zem tāda āmuļa notvēra meiteni, tad viņam bija tiesības to tur noskūpstīt. Pie teiktā lielākais iebildums: āmulim nav sarkanu ogu un dzeloņu. Autors acīmredzot domājis parasto jeb aslapu ileksu (*Ilex aquifolium*), kas ārzemēs ir populārs Ziemsvētku augs, kuru bieži attēlo uz apsveikuma kartītēm. Taču Latvijā tas savvaļā neaug, un āmulis tas nav. Āmulis ir mūžzaļš, taču ogas tam ir baltas un lapām dzeloņu nav.

Gluži neticama vēsts lasāma arī “Rīgas Laika” 2006. gada marta numurā. Tur 35. lappusē lasām: “Grenlandes milzīgais Jakobsena šļūdonis, no kura visticamāk atšķēlās aisbergs, kas nogremdēja “Titāniku”, 1992. gadā plūda ar ātrumu 5 kilometri stundā, 2003. gadā tā ātrums bija palielinājies līdz 12 kilometriem stundā” (Elizabetes Kolbertas rakstu no angļu valodas tulkojusi Ieva Lešinska). Jāpiezīmē, ka oriģinālā ir runa par šļūdoņa pārvietošanos gadā, ne stundā.

Jāteic, ka tulkošana ir liels klupšanas akmens. Ja padomju laikos ar to sastapāmies darbos, kas bija tulkoti no krievu valodas, tad šodien grūtības izraisa tulkošana no angļu valodas.

Laikraksta “Veselība un Mēs” 2002. gada 2. numurā 7. lappusē bija apcerēti Bēthovena nāves iemesli. Dati bija iegūti, analizējot komponista matu šķipsnu Čikāgas universitātē. Secinājums: “komponists visticamāk saindējies ar svinu, kas atrasts lielā daudzumā. Toties Merkurs, kurš ietilpa to zāļu sastāvā, ar kurām tolaik ārstēja sifilisu, matu šķipsnā netika atrasts.” (*Mercury* – angļu valodā dzīvsudrabs – E. V.)

Gadās, ka nekompetenti tulkotāji krīt par upuri vārdnīcās dotajam. Tā 1998. gadā “Jumavas” izdotajā “Dārzkopības rokasgrāmatā”, kuru bija tulkojusi Una Maizīte, 120. lappusē lasām: “Drātstārpi ir

sprakšķu kūniņas.” Dārzkopjiem labi zināms, ka drātstārpi nav sprakšķu kūniņas, bet ir to kāpuri. Kļūda radusies, akli pieņemot angļu-latviešu vārdnīcā doto aplamo tulkojumu “larva – kūniņa”. Tātad arī vārdnīcai ne vienmēr var ticēt!

Interesantas lietas dažreiz iznāk ar burtisku tulkojumu. 1998. gadā “Zvaigzne ABC” izdeva Rozas Eljotas darbu “Dārzeņu ēdieni”, kuru bija tulkojusi Aija Amoliņa. 66. lappusē redzams par “meža cāļiem” nosauktas sēnes zīmējums un lasāms šāds pieraksts: “Šīs sēnes Latvijā neaug. No tām gatavo zupas un mērces”. Zīmējumā redzama Latvijā plaši sastopamā parastā sērapiepe, kuras nosaukums angļu valodā ir “Chicken of the Woods”.

Savukārt žurnāla “Dārza Pasaule” 2000. gada 4. numurā varējām lasīt, ka itāliešu botāniķi savākuši aknu sūnu paraugus Naples botāniskajā dārzā. (Naple – Neapole angļu valodā – E. V.)

Samērā bieži ir gadījumi, kad parādās aplamības Latvijas ģeogrāfijā. Tā 2002. gada 29. augusta “Neatkarīgajā Rīta Avīzē” 12. lappusē Mārites Kārklīņas rakstā “Dievmātes uzraudzībā” lasām: “Aglonas bazilikai ieskauj divi burvīgi ezeri – Rušons un Eglezers, ko dēvē arī par Aglonas ezeru.” Eglezers tā kā būtu, bet Rušons ir krietni attālu.

Izdevniecība “Zvaigzne ABC” 2000. gadā izdeva Annas Aizpures “Botāniku”. 58. lappusē lasām: “Lielā kosa ir aizsargājams augs. Tā atrodama vienīgi Ventas pietekas Piešdangas krastā.” Nu nav Ventai tādas pietekas. Ir tikai avoksnājs Zlēkās upes labajā krastā pie Piešu mājām.

NRA TV un radioprogrammas 2003. gada 22.–28. septembrim “Atpūtas” A daļā 24. lappusē Dace Judina rakstā “Uz Dobeles pusi, kur apstāties laiks” norāda, ka Tērvetē vērts apskatīt arī zemgaļu un kuršu robežvietu – Zebrus ezeru, kas vēlā rudenī bauro kā vērsis”. Nav Tērvetē Zebrus ezera, ir tikai mākslīgi izveidotais Gulbju ezers.

Visādus kuriozus piedāvā krustvārdu miklu sastādītāji. Tā “Neatkarīgās Rīta Avīzes” 2001. gada 24. aprīļa numurā publicētajā krustvārdu mīklā, kuru sastādījis Vilnis Podiņš, 27. vietā vertikālē jautāts “kāpurs”, kuram atbilde nākamajā numurā ir “tārps”. “Kāpurs” un “tārps” nav sinonīmi. “Kāpuri” ir viena no kukaiņu attīstības stadijām, bet “tārpi” gluži cita dzīvnieku grupa. To attīstībā kāpuri neietilpst.

Dažreiz vērojama arī vienkārša pārrakstīšanās un terminu jaukšana. Tā "Neatkarīgās Rīta Avīzes" "Atpūtas" A daļā 2003. gada 1.–7. septembrim Santa Raita rakstā "Uz Palangu, kur saulriets pieder tikai tev" iedaļā "Mazliet iz vēstures" saka: "1819. gadā Palanga tiek pievienota Kurskas guberņai..." Domājams, tomēr Kursas (Kurze-mes) guberņai.

2006. gada sākumā vesela ažiotāža bija izvērtusies ar vārdu "diametrs" "perimetra" vietā.

"Vides Vēstis" janvāra numurā rubrikā "Lasītāju vēstules", atbildot Baldones skolnieces jautājumam, cik resnam jābūt dižkokam, Lelde Stumbre rakstīja: "Valsts nozīmes dižkokiem vajadzētu atbilst šādiem parametriem: 1,3 m augstumā no zemes ozolu, vītolu diametrs ir, sākot no 5 m, bērza, priedes, egles – 3 m, liepas, vīksnas, gobas – 4 m, melnalkšņa – 3 m, paegļa – 0,8 m."

Savukārt "Latvijas Avīze" 2006. gada 27. janvārī atreferēja Edgara Saukas rakstu no "Zemgales Ziņām" par to, ka Zaļeniekos atrasts dižozols ar stumbra diametru septiņi metri...

Domāsim līdzī tam, ko mēs lasām! Bet rakstītāji – vairāk par to, ko mēs rakstām!

Edgars Vimba

Vai mušas mirst no mušmirēm?

Lasītājam šāds jautājums liksies ļoti neparasts. Visi taču zina, ka tā tas ir. Par to liecina šīs sēnes nosaukums latviešu valodā, krievu valodā "muhomor". Vācu valodā šī saistība nav tik tieša: "*Fliegenpilz*" tulkojumā nozīmē mušu sēne, angļiem ir apmēram tas pats: "*fly-agaric*", ko arī varētu tulkot kā mušu sēni. Un tomēr – vai tā tas ir? Šo ķecerīgo jautājumu uzdevis amerikāņu etnomikologs R. G. Vasons un devis uz šo jautājumu negatīvu atbildi. Par šo jautājumu R. G. Vasons raksta divos darbos: "Sēnes. Krievija. Vēsture" (Mushrooms. Russia. History) un "Soma. Dievišķīgā nemirstības sēne" (Soma. Divine mushroom of immortality). Lasot šo

rakstu, paturiet vērā, ka visur tur, kur būs runa par mušmirēm, domāta būs sarkanā mušmire.

Parasti pirmais, ko uzzina par sēnēm, ir tas, ka sarkano mušmīri tā sauc tāpēc, ka ar to indē mušas. Līdz pat mūsu dienām sarkano mušmīri uzskata par tādu kā vietēju mājas insekticīdu.

Informācija par to, ka no sarkanās mušmīres nobeidzas mušas, atrodama jau ļoti sen.

Pirmās ziņas par sarkano mušmīri, kas nonāvē mušas, līdz mūsu dienām ir nonākušas no 13. gadsimta, kad par to darbā "De Vegetabilibus" rakstīja Alberts Lielais. Šajā darbā teikts: "Ir sēne, kuru sauc par mušu sēni; ja to sajauc ar pienu, tad mušas dzer pienu, uzpūšas un nobeidzas. Tā ir plata sēne, sarkanīga, ar tādiem pūslīšiem, kādi redzami lepras slimniekiem."

Gadsimtu vēlāk Konrads fon Megenbergs "Dabas grāmatā" (Das Buch der Natur) veselu paragrāfu veltī sēnēm un dažus teikumus arī sarkanajai mušmīrei.

"Ir arī kādas citas sēnes, tās izskatās it kā netīras; tās ir platas, galā sarkanas ar mazām baltām plātnītēm. Ja tās sajauc ar pienu, tās nonāvē mušas. Tāpēc tās sauc par mušu sēnēm."

Trešais autors, kas to apgalvo, ir Valērijs Kordus, pazīstams arī kā farmakoloģijas tēvs. Viņš rakstīja: "Zem bērziem baltas un sarkanas parādās dažādas sēnes, kuras sauc par mušu sēnēm (Originālā: *Fliegenschwämme*), jo tās, iedrupinātas pienā, nonāvē mušas."

17. gadsimta sākumā publicēts Karola Klūzija, kas pazīstams arī kā Šarls de Leklīzs, darbs. Karols Klūzijs devis lielu ieguldījumu sēņu izpētē. Tāpēc viņu godā arī par mikoloģijas tēvu. Viņš bija apceļojis visu Eiropu. Par sarkano mušmīri viņš rakstīja: "Šī suga atrodama mežos ap Frankfurti pie Mainas. Tur to zemnieku sievas vāc un nes uz pilsētu pārdot. Tā kā vairākums pircēju to labi zina, viņi to pērk mušu nonāvēšanai... Tā kā mušām patīk uz tās sēdēt, cilvēki izkaisa [sēnes] gabaliņus istabā un izber pie logiem; mušas sūc sulu, kas ir indīga, un drīz nobeidzas."

R. G. Vasons norāda, ka visi pieminētie autori izmantoja vāciešu pieredzi un datus. Kāpēc gan neviena vārda šajā sakarībā nav grieķu, latīņu, franču, itāliešu literatūrā?

Arī K. Linnejs rakstīja par sarkanās mušmīres lietošanu mušu

iznīcināšanai. K. Linnejs uzskatīja, ka atrodami neskaitāmi raksti, kuros minēta sarkanās mušmires spēja nonāvēt mušas. Vienisprātis bijuši arī daudzi citi mikologi.

Literatūrā atrodama arī informācija, ka sarkanā mušmire nonāvē blaktis. Par to 1751. gadā rakstīja pazīstamais dabaszinātnieks Kārlis Linnejs. Viņš aprakstīja, kā kāds zviedrs Upsalā divās istabās iznīcinājis blaktis. Lai to izdarītu, ņemtas svaigas mušmires, piestā saberztas un atstātas stāvēt, kamēr visa masa kļuvusi līdzīga auzu tumei. Tad ņemta spalva vai ota un apsmērēti visi kakti un spraugas, kur mitinājušās blaktis. Šī procedūra atkārtota vairākas reizes ar mēneša intervālu. Apstrādātās istabas smirdējušas dienas divas, trīs. Tad smaka pazudusi. Beigās pazudušas arī blaktis.

Interesanti, ka šāda blakšu iznīcināšana aprakstīta kā atsevišķs gadījums. Kāpēc šī pozitīvā pieredze nav izmantota vēlāk?

Taču laiku pa laikam ir parādījusies informācija, kas to apšaubā. Izņēmums no tā nav daudz. Starp tiem kā pirmais jāmin franču mikologs Žīns Baptists Buljārs (1752–1793). Viņš 1779. gadā rakstīja: “Es nekad neesmu novērojis, ka tā (t. i., mušmire) nonāvē mušas, kā to vairāki autori apraksta. Manā dzīvoklī ilgāku laiku ir bijuši svaigi un cepti sēnes eksemplāri. Mušas uz tiem nolaidās un, šķiet, pat ēda tās bez jebkāda sliktā iespaida. Bet es domāju atkārtot šo mēģinājumu ar zināmu piesardzību.” Par šiem jaunajiem mēģinājumiem nekas nav zināms, bet pats Buljārs 1793. gadā nomira. Viņš arī uzskatīja, ka sarkanajai mušmirei ir aplams latīņu nosaukums.

Tajā pašā laikā Parīzē Nacionālā muzeja Kriptogāmu laboratorijā ieguva pilnīgi pretējus rezultātus – mušas labprāt laidās uz sagatavotajām sēnēm un nobeidzās ātrāk, ja piens bija saldināts ar cukuru.

1953. gadā Oslo Botānikas muzeja mikologs F. E. Ekblads veica eksperimentus, kuru rezultātā secināja, ka nav pierādījumu mušmires insekticīdajām īpašībām.

Viņš rakstīja: “Sarkanā mušmire var saturēt vielas, kas būtu indīgas mušām. Taču mušas pie mušmirēm nejutās vilinātas, iespējams, tās pat izvairījās un negāja bojā, ja mušmires sagatavoja kā agrāk – t. i., sajauktas ar cukuru vai pienu vai abiem.” Ekblads arī norādīja, ka eksperimenta rezultāti jāizvērtē ļoti piesardzīgi, jo sēņu nebija tik daudz, kā viņš to bija cerējis, un arī tāpēc, ka vairākas

mušu sugas bija nepietiekamā daudzumā. Tā pēc šiem eksperimentiem neguva nekādus pierādījumus par sarkanās mušmires insekticīdajām īpašībām.

Jādomā, ka mušmires vielu sastāvs gan attiecībā uz mušām, gan arī attiecībā uz saindēšanos ļoti mainās atkarībā no augšanas vietas un gadalaika.

R. G. Vasons darbā uzsver, ka visi, kas rakstījuši par sarkano mušmiri, rakstījuši par to, vadoties tikai no informācijas, kas saņemta no citurienes. Tā Linnejs, rakstot par blakšu iznīcināšanu, atsaucās uz kādu Bernu no Upsalas, slavenais Karols Klūzijs par mušmirēm kā līdzekli mušu iznīcināšanai rakstīja, minot tikai Frankfurtes pie Mainas apkārtni.

Bet ko gan paši latvieši saka par mušmirēm? Atšķirsim profesora P. Šmita "Latviešu tautas ticējumus". Tur rakstīts: "Mūsmēres apsmērē ar kreimu, izcep uz pannas vai sasutina uz oglēm, tad mūsas viņas ēd un nobeidzas." Taču tālāk minētais ticējums rada zināmas aizdomas, ka arī Latvijā novēroti gadījumi, kad mušas no mušmires nav nobeigušās: "Mušmires nedrīkst ar pliku roku ņemt, tad nemirst mušas." Tici vai netici! Tāpat arī latvieši par to ir šaubījušies un pieļāvuši iespēju, ka mušas tomēr izdzīvo. Nerunāsim nemaz par tiem gadījumiem, kad mušmires, kuras bijušas saceptas mušu indēšanai, to nezinot, apēduši cilvēki un – bez jebkādam sliktām sekām. Lūdzu nepārprotiet manis – es neaicinu mušmires lietot pārtikā.

Andris Piterāns

Žurkas un mēris

Ir dzirdēts teiciens, kas raksturo žurku kā dzīvnieku, "kas dažam vairāk pazīstams nekā mīļš". Tā tas visdrīzāk arī ir. Ne viens vien, iedomājoties žurku, nevilšus noskurināsies. Jo kurš gan nav dzirdējis par nāvi nesošo mēra epidēmiju viduslaiku Eiropā, ar kuras izplatīšanos plašā teritorijā žurkām bija vistiešākais sakars. Un kur

nu vēl stāsti par asinskārīgajām metru garajām žurkām Ņujorkas vai Maskavas metro. Te gan noteikti iebildīs tie, kuru mājās žurkas nav tikai nelegāli un nevēlami apakšīrnieki, bet pilntiesīgi ģimenes mīluļi (nu ne visiem tikai kaķīši, suniņi u. c. ir mīļi, arī žurciņas ir gana jaukas un visādi apčubināmas). Kā tad ir patiesībā? Vai žurkas ir tik šaušalīgas. Bet varbūt katrā ģimenē vajadzētu turēt vismaz kādas pāris žurkas?

Žurkas, tāpat kā peles, vāveres, susuri, kā arī lielākais Latvijas graužējs – bebrs, pieder graužēju kārtai. Pie mums dzīvo tikai divu sugu žurkas – pelēkā žurka (*Rattus norvegicus*) un melnā žurka (*R. rattus*). Starp pasaulē sastopamajām apmēram 100 sugu žurkām gan pelēkā, gan melnā žurka ir pašas pazīstamākās. Zinātnieki uzskata, ka pelēkās žurkas dzimtene ir Āzijas dienvidaustrumi vai Dienvidķīna, no kurienes tās ar dažādu transportlīdzekļu palīdzību izplatījušās pa visiem kontinentiem un salām, izņemot polāros apgabalus un tuksnešus. Latvijā pelēkā žurka visticamāk nokļuvusi ar kuģiem apmēram 16. gadsimtā. 1753. gadā vienu šīs sugas graužēju noķēra Francijā – Parīzes Botāniskajā dārzā – un izpētīja speciālisti. Toreiz Francijā šo žurku bija tik maz, ka tās kādu laiku demonstrēja Parīzes Zooloģiskajā dārzā. Interesanti, ka apmēram gadu pirms jaunatklātās žurkas zinātniskas aprakstīšanas iekļaušanas Eiropas faunas sarakstā (1768) pie Farēru salām avarēja kāds kuģis un ūdenī metās neskaitāmas pelēkās žurkas. Kuģis piederēja norvēģiem. Iespējams, ka tieši tādēļ šo graužēju latīniski nosauca par *Rattus norvegicus* – norvēģu žurka.

Līdzīgs likteņstāsts ir melnajai žurkai. Par tās dzimteni tiek uzskatīta Indija. Arī tā līdzīgi pelēkajai žurkai izplatījās visā pasaulē. Latvijā gan tā parādījās daudz agrāk par savu radinieci – domājams, ka tas varētu būt laika posmā starp 10. un 12. gadsimtu.

Ar ko tad abas šīs sugas atšķiras? Var šķist, ka tas ir visai muļķīgs jautājums – viena ir melna, bet otra – pelēka. Tomēr tik vienkārši tas nav. Lai arī parasti ķermeņa apmatojums melnajai žurkai ir tumšāks, tomēr arī starp šīs sugas īpatņiem novērojami dzīvnieki ar pelēku kažoku. Tāpēc visvieglāk abas sugas var atšķirt pēc astes. Pelēkajai žurkai aste vienmēr ir īsāka, bet melnajai žurkai – garāka par ķermeni. Arī ausis melnajai žurkai ir lielākas un gandrīz kailas.

Melnās žurkas izsenis ir sauktas par mājas žurkām, jo sastopamas tikai apdzīvotās vietās, cilvēka tuvumā. Tās priekšroku dod lauku apdzīvotām vietām, ciematiem un nelielām pilsētām. Tām patīk sausas vietas, tāpēc parasti apdzīvo ēku augšējos stāvus, bēniņus un lauksaimniecības produktu noliktavas. Atšķirībā no melnajām žurkām pelēkās žurkas priekšroku dod mitrām vietām, tāpēc tās apdzīvo pagrabstāvus un lieliski jūtas kanalizācijas sistēmās. Pelēkās žurkas dzīvo arī dabiskos biotopos – dažādu ūdenstilpju piekrastēs. Tās ir iecienījušas arī lauksaimniecības dzīvnieku fermas un atkritumu izgāztuves. Tāpēc pelēkās žurkas var uzskatīt par melnās žurkas “lauku radiem”. Jāatzīmē arī, ka pelēkās žurkas labi peld un nirst.

Abas sugas ir visēdājas, tomēr melnās žurkas priekšroku dod augu barībai. Pelēkās žurkas ir daudz spēcīgākas un agresīvākas, tāpēc labprātāk uzturā izmanto gaļas barību. Badā uzbrūk arī mājdzīvniekiem, tāpēc tās ir ļoti bīstamas putnu, trušu un sivēnu fermās. Ir zināmi gadījumi, kad pelēkās žurkas uzbrukušas pat mazam bērnam. Žurkām ir ļoti spēcīgi zobi, tāpēc tās spēj sagrauzt cietus priekšmetus un izgrauzties cauri šķietami nepārvaramiem šķēršļiem.

Bet vai no žurkām jābaidās? Droši vien, ka jā. Ja nu tās, protams, nav laboratorijas apstākļos izaudzētas un mājās pieradinātas mīlīgas “žurciņas”. Un ne jau tāpēc, ka būtu jābaidās, ka tik pa nakti tās mūs neapēd. Galvenais ļaunums ir tas, ka žurkām ir daudz ektoparazītu un tās pārnēsā un izplata dažādas bīstamas slimības. Šo grauzēju līdzdalība pierādīta apmēram divdesmit slimību (piemēram, holera, vēdertifs, izsitumu tifs, bruceloze, infekciozā dzeltenā kaite, pseidotuberkuloze, salmoneloze, trakumsērga, trihineloze un vēl dažas helmintozes) pārnēsāšanā. Tomēr vislielāko “slavu” žurkas ieguvušas, izplatot mēri. Buboņu mēris jeb, kā to tumšo plankumu uz slimnieka ādas dēļ ļaudis nodēvēja viduslaikos, – melnā nāve – cilvēces vēsturē visspilgtāk izpaudās, kad tas sasniedza Eiropu. Baismīgās buboņa mēra epidēmijas upuru kopskaits krietni pārsniedza to liķu daudzumu, ko visos līdz tam piedzīvotajos karos bija spējuši sarūpēt cilvēki paši. Ja buboņu mēri neārstē, ar šo slimību nomirst vidēji 60% saslimušo. Mūsu dienās, par laimi, līdz ar medicīnas sasniegumiem mēris lielākajā pasaules daļā tiek uzskatīts par izskaustu slimību.

To, ka žurkām ir kaut kāda saistība ar melno nāvi, cilvēki saprata jau viduslaikos, jo nevarēja neievērot, ka tur, kur no mēra mirst daudz cilvēku, mirst arī daudz žurku. Taču tikai 19. gs. beigās, mikroskopiski pētot beigtās žurkas, atklāja to pašu baktēriju (*Yersinia pestis*), ko slimajos un mirušajos cilvēkos. Tomēr tikai 20. gs. sākumā noskaidroja mēra izplatības mehānismu. Atklājās, ka žurkas nekādi neiztiek bez blusu (pārsvarā žurku, cilvēku un suņu blusas) līdzdalības. Turklāt izrādās, ja ir žurkas, bet nav blusu, tad ar mēri saslimt nav iespējams. Turpretī, ja ir blusas, bet nav žurku, mēra baktērijas spēj izplatīties, jo tieši šie ektoparazīti inficē cilvēku ar mēri, bet žurkas ir tikai mēra baktēriju dabiskais rezervuārs. Tiesa, ne jau vienīgi žurkas – arī citi grauzēji, arī dažu sugu plēsīgie zvēri, arī zaķi un pat kamieļi dabā var kalpot par dabisko rezervuāru. Bet galvenokārt – tomēr žurkas. Cilvēks inficējas ar mēra baktērijām, inficētai blusai sūcot asinis (baktērijas tiek atņemtas brūcē). Baktēriju iekļūšana cilvēka asinīs iespējama arī kopā ar blusas fekālijām caur brūcītēm, kas rodas, kasot kukaiņa dūriena vietu.

Lai arī mēris ir izskausts, tomēr nav nemaz tik patīkami, ja pār gultu, blusas birdinādama, aizdiebj žurka, kuru, iespējams, kāds, visu iepriekš teikto nezinot, pavadītu ar priecīgu izsaucienu: “Re, kāds mīlumiņš!” Tā gadās.

Andris Pīterāns

Sami – cilvēkēdāji

Ir dzirdēti nostāsti par cilvēkēdējām haizivīm, bet vai arī citas zivis var būt mums bīstamas? Un tiešām, Dienvidamerikas upēs var sastapt samus, kas var apdraudēt arī cilvēku. Šie milzu sami garumā var sasniegt trīs metrus, bet to rīkle ir tik plata, ka cilvēku tie var norīt veselu. Šie sami gan nav pašas lielākās Dienvidamerikas saldūdens zivis. Ievērojami lielāka ir arapaima, kas garumā sasniedz sešus metrus un var svērt līdz pat 250 kilogramiem. Arī Indijā un Dienvidaustrumāzijā ir sastopami sami, kas var būt bīstami.

Piemēram, Indijas bagārijs ir pusotru metru garš un sver tikpat cik pieaudzis cilvēks. Arī 250 kg un 3,7 m garais sams – pangasiņodons, kas sastopams Mekongā un citās Indoķīnas upēs, – neizraisa lielu vēlmi iepazīties ar viņu tuvāk. Tomēr drošu ziņu, ka šie giganti uzbrukt cilvēkam, nav.

Citādi ir ar arī pie mums sastopamo Eiropas samu. Jau viduslaikos bija zināms, ka sama ēdienkartē ietilpst vārdes, zivis, tārpi, suņi, aitas, dažādi savvaļas zīdītāji, kā arī cilvēka gaļa. Eiropas sams var sasniegt gandrīz piecu metru garumu un svērt 320 kilogramus. Lūk, daži sama “varoņdarbi”. 1558. gadā sama vēderā atrada divus gredzenus un cilvēka roku. 1613. gadā sams apēda bērnu tagadējās Pressburgas apkaimē. 1754. gadā sama vēderā tika atrastas septiņgadīga bērna mirstīgās atliekas. 18. gadsimta beigās Turcijā noķēra samu, kurš bija aprijis sievieti. No Turcijas tika saņemts arī ziņojums, ka 1793. gadā Eiropas sams uzbrucis un apēdis divas meitenītes. Protams, simtprocentīgi droši nevar apgalvot, ka sams visiem saviem upuriem speciāli uzglūnējis un tad aprijis. Iespējams, ka daudzi no sama vēderā atrastajiem gājuši bojā kādā nelaiimes gadījumā, un tikai tad sams tos apēdis.

No Ziemeļamerikas samiem tikai viena suga – tā saucamais dzeltenais kaķis – sasniedz izmērus, kas varētu radīt briesmas cilvēkam. Tas var garumā sasniegt 1,5 m un svērt 45 kilogramus. Vēl līdz ar šo samu Ziemeļamerikā sastopams apmēram izmēros un svarā tikpat lielais maskinongs, kurš iesaukts par ziemeļu tīgeri. Ir zināmi nostāsti, ka šī mūsu līdakai radniecīgā zivs uzbrukusi peldētājiem, bet drošu pierādījumu par to nav. Vēl uz cilvēkēdāja titulu pretendē bruņlīdakas. Ir zināms, ka nereti bruņlīdakas cīnās ar aligatoriem, kuriem nepieaugušās bruņlīdakas ir iecienīts medījums. Tomēr, sastopot izmēros līdzvērtīgu eksemplāru, cīņas iznākumu paredzēt grūti. Ir dokumentētas ziņas, ka 1920. gadā kādā no Luiziānas pavalsts ezeriem bruņlīdaka uzbrukusi peldētājam un to smagi ievainojusi.

Tomēr tie visi ir atsevišķi gadījumi ilgā laika periodā, tāpēc cerams, ka cilvēks nav bijis un nebūs samu un citu zivju iecienītākā barība.

Latvijā sastopams tikai jau minētais Eiropas sams (*Silurus glanis*). Šī saldūdens zivs garumā var sasniegt piecus metrus (Latvijā nedaudz virs diviem metriem). Rekordsams Latvijā noķerts 2003. gadā. Tas

svēra 58,20 kilogramus. Latvijā sami mīt galvenokārt Daugavas baseina upēs. Atsevišķi eksemplāri noķerti arī jūras piekrastē, Daugavas grīvas tuvumā. Parasti sami uzturas slēptuvēs, aktīvāki kļūst naktī. Tie pārtiek galvenokārt no zivīm un vardēm. Par peldētāju apēšanas gadījumiem Latvijā ziņu nav. Vismaz pagaidām. Sams iekļauts arī Latvijas Sarkanās grāmatas 3. kategorijā. Bet pavisam citu apsvērumu dēļ.

Andris Piterāns

Vai zivis elpo arī ar plaušām?

Šāds jautājums vairākus lasītājus var šķist visai muļķīgs, jo kurš gan (pat nebūdamas makšķernieks) nezina, ka zivis elpo ar žaunām. Tomēr dažu sugu zivīm patiešām ir veidojumi, kas veic plaušu funkcijas un pēc uzbūves atgādina augstāko mugurkaulnieku plaušas. Piemēram, divējādelpojošām zivīm ir viena vai divas plaušas. Tas nodrošina tā saucamo divējādo elpošanu, jo, protams, šīm zivīm ir arī žaunas. Mūsu dienās vienīgā pie ragzobzivjveidīgo kārtas piederošā Austrālijas vienplaušzivs jeb barramunda (*Neoceratodus forsteri*), kā jau norāda nosaukums, elpo ar vienu plaušu. Savukārt divplaušzivis – protopteri (*Protopterus*) un lepidosirēnas (*Lepidosiren*) – ar divām. Šādi elpojot, šīs zivis sekmīgi pārvar nelabvēlīgus klimatiskos apstākļus – ilgstošos sausuma periodos spēj izdzīvot izžuvušās ūdenstilpēs.

Austrālijas vienplaušzivis sastopamas Kvīnslendā, Barneta un Meri upju baseinos. Tās garumā var sasniegt gandrīz divus metrus un svērt apmēram 10 kilogramus. Raksturīga dzīvesvieta ir stipri aizaugušas upes ar nelielu straumes ātrumu. Ūdenī šī zivs elpo ar žaunām, tomēr ik pēc 40–50 minūtēm iznirst, lai ieelpotu gaisu ar plaušām. Izelpojot virs ūdens dzirdama īpatnēja, gārdzošam vajdam līdzīga skaņa. Pēc tam notiek ātra ieelpa un barramunda lēnām ienirst upes dziļēs. Tomēr, izvilkta no ūdens, šī zivs izdzīvot, elpojot tikai ar plaušu, nespēs un aiziet bojā pat daudz ātrāk nekā

zivis, kas elpo tikai ar žaunām. Ar šo zivi saistās arī neparasts atgaidījums, kas ir unikāls zooloģijas vēsturē. 1872. gadā, kad Brisbenas muzeja direktors ceļoja pa Kvīnslendu, viņam par godu iezemieši sarīkoja svinīgas brokastis, kurās galvenais ēdiens bija ļoti retas zivs cepetis. Būdam īstens pētnieks, direktors pirms delikateses notiesāšanas to uzzīmēja. Atgriezies Brisbenā, viņš zīmējumu parādīja vadošajam Austrālijas ihtiologam F. de Kastelnauvam. Pārsteigts speciālists nekavējoties aprakstīja zinātnei jaunu ģinti un sugu, kuru uzskatīja par vienu no divējādelpojošām zivīm. Tas izraisīja asas diskusijas zinātnieku vidū, jo nebija nekādu ziņu par zivs anatomisko uzbūvi. Tomēr 60 gadus šī zivs tika minēta visos Austrālijas zivju faunas apskatos. Pavisam negaidīti diskusijai punkts tika pielikts 1930. gadā, kad kāds anonīms autors publicēja rakstu, kurā tika atklāta patiesība par šo gadījumu. Izrādījās, ka vientiesīgais direktors bija kļuvis par izjokošanas upuri, jo patiesībā šī "zivs" sastāvēja no zuša astes, barramundas ķermeņa un pilknbja knābja. Viss šis "mākslas darbs" tika izrotāts ar barramundas zviņām. Tā barramunda atkal kļuva par vienīgo mūsu dienās Austrālijā sastopamo divējādelpojošo zivju sugu.

Savukārt otras kārtas – divplaušzivjveidīgo zivju – pārstāves sastopamas tropiskajā Āfrikā (četrusugu protopteri), kā arī Dienvidamerikā (Amerikas lepidosirēna). Atšķirībā no barramundas šīs zivis spēj izdzīvot daudz ilgāka sausuma periodos. Piemēram, protopteri, ūdenstilpēm izžūstot, veido alas. Ar muti tie sasmalcina zemi un caur žaunu spraugām izmet ārā. Rokot vertikālu eju, zivs paplašina tās beigu daļu, izveidojot kameru, kurā tā pagriežas ar galvu uz augšu. Lielākajām zivīm kamera atrodas pusmetru dziļi. Ādas gļotu dziedzeru izdalītajam sekrētam sacietējot, apkārt zivij izveidojas blīvs, ādai piegulošs kokons. Kokona augšējā daļā veidojas tieva caurulīte, pa kuru pieplūst gaiss. Šādā stāvoklī zivs paliek 6–9 mēnešus, līdz nākamajam lietus periodam (laboratorijas apstākļos protopters ir spējis uzmesties pat pēc četrus gadus pavadīšanas miera periodā). Vietējie Gambijas baseina zvejnieki labi pazīst šo zivju bioloģiju, tāpēc viņiem ir sakāmvārds, ka "kambona (tāds ir brūnā protoptera vietējais nosaukums) ir neparasta zivs: tā neiet līdz ūdenim, bet ūdens atnāk pie viņas". Iestājoties sausuma periodam,

arī lepidosirēnas rok alas, tomēr atšķirībā no protoptēriem kokonu neveido. Tā vietā sastingušo zivs ķermeni klāj gļotas, kuras samitrina gruntsūdeņi.

Visas divējādelpojošo sugu zivis ir iecienītas delikateses, tāpēc dažas sugas, piemēram, Austrālijas vienplaušzivs, ir apdraudētas un tiek aizsargātas. Šīm zivīm ir arī daudz citu interesantu īpatnību, bet par to citreiz.

Andris Piterāns

Vai arī no gliemežiem ir jābaidās?

Lai arī cik tas liktos neticami, arī starp gliemežiem ir cilvēkam bīstami radījumi. Tie ir jūrās mītošie konusgliemeži (*Conidae*). Uz šo gliemežu sirdsapziņas ir ne viena vien cilvēka nāve.

Gliemežiem barības sasmalcināšanai kalpo īpašs veidojums – rīvīte, kuru parasti klāj sīki zobiņi. Konusgliemežiem zobiņi pārveidojušies par dzelkšņainām “bultām”. Katra no šīm “bultām” atrodas īpašā kapsulā. Vajadzības gadījumā šāda “bulta” ar speciāla muskuļa palīdzību tiek uzpildīta ar ļoti spēcīgu indi. Izmantojot indi, konusgliemeži parasti medī zivis un gliemjus. Tomēr tā tiek izmantota arī aizstāvoties. No apmēram vairāk nekā 600 dažādām konusgliemežu sugām vismaz astoņas var nogalināt arī cilvēku. Vairākums traģisko gadījumu konstatēti Klusā okeāna dienviddaļā, kur arī mīt vairums sugu (konusgliemeži sastopami arī Rietumatlantikā, Indijas okeānā un Vidusjūrā). Turklāt cilvēki parasti paši vien bijuši vainīgi nelaimē, jo vākuši šos gliemežus (tukšās gliemežu čaulas, protams, nav bīstamas). Un nav jau tas arī nekāds brīnums. Daudzi konusgliemeži, pareizāk sakot, to čaulas, ir ļoti skaisti. Viena no sugām (*Conus gloriamaris*) kolekcionāru vidū pat tiek uzskatīta par skais-tāko pasaules gliemezi. Ne velti šis konusgliemezis ieguvis latīnisko sugas nosaukumu “jūru slava”. Leģenda vēstī par kādu 18. gadsimta franču aristokrātu, kuram piederēja viena šī gliemeža čaula. Uzzi-nājis, ka kādam holandiešu kolekcionāram ir vēl viena, viņš par

katru cenu gribējis to iegādāties. Kad tas viņam izdevās, jaunais ieguvums nekavējoties tika sabradāts. Franču aristokrāts cerēja, ka nu viņš ir vienīgais “jūru slavas” īpašnieks. Tomēr viņš maldījās, jo, kā izrādījās, arī vairākās citās kolekcijās glabājās šīs retās čaulas.

Pirmoreiz cilvēka nāve, ko izraisījis konusgliemezis, aprakstīta 1705. gadā, kad holandiešu dabaspētnieks ziņoja par šādu gadījumu kādā no Indonēzijas salām. Sieviete, kas ūdens malā tīrīja zivis, ieraudzījusi skaistu gliemezi, paņēma to rokās. Pēc brīža roka sāka tirpt un jau pēc dažām minūtēm sieviete nomira. Mūsu dienās pilnībā nav noskaidrots indes sastāvs, tomēr ir skaidrs, ka nāves cēlonis parasti ir sirdsdarbības un elpošanas traucējumi. Lai gan daudzu konusgliemežu “dzēliens” nav bīstamāks par bites dzēlienu, zinot dažu sugu indīgumu, ieteicams būt uzmanīgiem ar visu sugu konusgliemežiem. Vēlu patīkamu atpūtu silto zemju jūru un okeānu piekrastēs!

Andris Piterāns

Varbūt ir laiks Latvijas kamiēlizācijai jeb Kas ir dromedārs?

Dromedārs jeb vienkupra kamielis ir biezpēdaiņu apakškārtas mājdzīvnieks, kurš savvaļā vairs nav sastopams. Atšķirībā no dromedāra otra kamiēļu suga – baktriāns jeb divkupra kamielis – vēl nelielā skaitā savvaļā saglabāties Mongolijā. Divkupra kamiēļa domestikācijas vieta un laiks droši nav zināmi. Iespējams, ka tas noticis apmēram divtūkstoš gadu pirms Kristus kaut kur uz austrumiem no Turkmēnijas. Savukārt vienkupra kamielis pieradināts apmēram ap to pašu laiku Arābijā. Dromedārs ir izplatītāks nekā baktriāns: tas sastopams no Ziemeļāfrikas līdz pat Indijai. To ne reizi vien ir centušies aklimatizēt arī Eiropā. 1622. gadā Ferdinands Mediči dromedārus aizveda uz Itāliju un audzēja Pizas tuvumā. Vēl 19. gadsimtā Pizas ganāmpulkā bija ap diviem simtiem kamiēļu. Tomēr Otrā pasaules kara laikā tie visi tika iznīcināti. Dromedārus ieveda arī

Spānijā, kur tie pārgāja uz dzīvi savvaļā. Šie kameļi visai nepiemērotā – mitrā un purvainā biotopā – dzīvoja līdz pat 1950. gadam, kad cilvēki tomēr viņus iznīcināja. Arī Austrālijā, Dienvidrietumāfrikā un ASV veikti mēģinājumi dromedārus introducēt.

Vienkupra kameļa uzvedība un dzīvesveids ir tāda pati kā divkupra kameļim. Tomēr dromedārs ir izturīgāks pret augstām temperatūrām, toties slikti panes salu. Viņš acīmredzot ilgāk, līdz 10 dienām, var iztikt bez ūdens un ar kravu vai jātnieku noiet dienakti līdz 80 kilometriem, attīstot ātrumu līdz 23 kilometriem stundā. Sacensībā ar zirgu dromedārs īsā distancē zaudēja, bet garākā bija ātrāks un izturīgāks. Lielākie dromedāri spēj panest uz muguras 400 kg smagu kravu. No vienkupra kameļiem iegūst arī pienu. Piemēram, no vispienīgākās – Arvanas šķirnes mātītes gadā izslauc vairāk nekā četrus tūkstošus litru piena. Otrs vērtīgs materiāls, ko iegūst no kameļiem, ir dūnvilna un kameļvilna. No dūnvilnas gatavo smalkus audumus, bet no kameļvilnas – trikotāžu un segas. No dromedāra var iegūt 2–4 kg kameļvilnas. Varbūt arī Latvijā laiks uzsākt kameļkopības biznesu? Strauskopību tā kā būtu jau apguvuši.

Andris Pīterāns

Vai krokodili raud?

Seni nostāsti vēstī, ka krokodils lej gaužas asaras, apraudādams nelaimīgo upuri, ko pats aprijis. Saka: “Kad ēd cilvēku, raud lielas asaras, bet ēšanu gan nepārtrauc.” Jau sen “krokodila asaras” ir kļuvušas par ierastu teicienu. Tā mēdz sacīt arī par cilvēku, kurš izliekas skumstam par savu līdzbiedru, kuram pats nodarījis pāri.

Zviedru zinātnieki Ragnārs Fange un Knuts Šmits-Nilsens nolēma pārbaudīt, vai krokodili raud.

Un izrādījās, ka krokodili patiešām lej lielas asaras. Protams, ka tas nenotiek aiz žēluma pret savu upuri, bet tādēļ, lai no organisma izvadītu sāļu pārpalikumu.

Rāpuļu nieres ir nepilnīgas. Tāpēc lieko sāļu izvadišanai no organisma rāpuļiem ir attīstījušies īpaši dziedzeri. Krokodiliem šie dziedzeri atrodas pie pašām acīm. Kad tie darbojas, šķiet, ka krokodils raud. Brazīlijas indiāņi stāsta, ka arī jūrasbruņurupuči, izkāpuši krastā, rūgti raudot aiz žēlabām par pamesto dzimteni.

R. Fange un K. Šmits-Nilsens izpētīja arī bruņurupučus un konstatēja, ka viņiem ir tādi paši dziedzeri kā krokodiliem. Šādi sālsdziedzeri ir arī jūrasčūskām un Galapagu jūrasīguānām (atveras nāsu dobumā). Cilvēks nespēj ilgi dzert jūras ūdeni, nekaitējot savam organismam. Toties jūrās vai iesālūdeņos dzīvojošie rāpuļi to spēj, jo tiem ir šie dziedzeri.

Jūras ūdeni dzer arī kaijas, jūraskraukļi, albatrosi, vētrasputni un pelikāni. Arī pie to acīm zinātnieki atrada īpašos sālsdziedzerus, ar kuru palīdzību jūras ūdens tiek attīrīts no sāļiem, un organisma audi saņem saldūdeni.

Atšķirībā no krokodiliem un bruņurupučiem putniem liekais sāļu daudzums izdalās caur nāsīm. Pelikāniem uz knābja ir pat gare-niskas renītes. Pa tām uz knābja galu aizplūst sāļš "asars". Ļoti īpatnēja ir vētrasputnu nāsu uzbūve – nāsīs ir caurulītes, kas atro-das virs knābja kā uz priekšu vērsti bises stobri. Planējot virs viļņiem, vētrasputnam pretvējš stipri apgrūtina ar sāli piesātinātā šķidruma izdalīšanu caur nāsīm. Tāpēc daba ir parūpējusies par šādu sav-dabīgu "ūdens pistoli", ar kuras palīdzību šķidrums no cauruļveida nāsīm tiek izšļākts ar spēku, tādējādi pārvarot gaisa pretestību.

Andris Piterāns

Vai jūraslilijas ir dzīvnieki?

Neņemot vērā neparasto nosaukumu, jūraslilijas tik tiešām ir dzīvnieki. Jūraslilijas ir vissenākie pašlaik dzīvojošo adatādaīņu (bezmugurkaulnieku tips) pārstāvji. Mūsu dienās jūrasliliju klasi (*Crinoidea*) var uzskatīt par izmirstošu, jo uzplaukumu tās piedzi-voja paleozoja un mezozoja ērā.

Par jūraslilijām šie dzīvnieki nosaukti tāpēc, ka to ķermeņa forma atgādina ziedu. Spilgtās krāsas vēl vairāk pastiprina šo līdzību. Jūraslilijām atšķirībā no pārējiem adatādainiem mutes atvere ir vērsta uz augšu. Ķermenis ir kausveidīgs un no tā atiet pieci stari jeb rokas, kas pie pamatnes sadalās, tāpēc liekas, ka to ir desmit. Dažām jūraslilijām "rokas" sadalās pat vairākas reizes. Katru rokas zaru no sāniem apņem rinda sānzaru. Dažu sugu jūraslilijām šo sānzaru kopējais garums sasniedz pat 100 metrus. Tieši šis ziedu atgādinotais vainags rada asociāciju ar augu.

Šie dzīvnieki pārtiek galvenokārt no sīkiem planktona organismiem un nelielām detritā daļiņām. Barošanās veids ir visai primitīvs. Tas ir pasīvs. Kustinot daudzus starus, barības daļiņas tiek virzītas uz muti.

Mūsdienų jūraslilijas nav pārāk lielas. Lielākajām kāta garums sasniedz 90 cm, toties atrastās fosilās jūraslilijas bijušas īsti giganti – tās garumā sasniegušas 21 metru. Pirmos kātaino jūrasliliju pārstāvjus atrada 1765. gadā pie Martinikas salas un aprakstīja ar nosaukumu "jūraspalma". Tās sastopamas lielā dziļumā – pat līdz 10 000 metriem. Savukārt sēdošās jūraslilijas, kuras bija pazīstamas jau 16. gadsimtā, dzīvo daudz seklākos ūdeņos. Šie dzīvnieki sastopami gan tropiskajos ūdeņos, gan Arktikā un Antarktikā, tomēr vislielākā sugu daudzveidība ir Indijas un Klusajā okeānā. Pašlaik zināmas apmēram 700 sugu jūraslilijas.

Andris Piterāns

Putni – "stukači"

Daudziem noteikti šķiet, ka "stučīt" ir tikai cilvēku sabiedrības privilēģija. Bet nē, arī dzīvnieku pasaulē dažu sugu putni ir pārnēmuši šo "pirmrindas pieredzi" (patiesībā jau laikam pretēji). Tie ir indikatorputni (*Indicatoridae*). Šī putnu dzimta pārstāvēta ar 14 sugām, kas sastopamas galvenokārt Āfrikā (divas sugas sastopamas arī

Dienvidaustrumāzijā). Tie ir nelieli pelēcīgi vai zaļgani putni. Tomēr interesi izraisa arī šo putnu otrs nosaukums – medusrādītāji. Ko gan tas varētu nozīmēt?

Medusrādītāji pārtiek galvenokārt no dažādiem kukaiņiem. Daudzas sugas mēdz meklēt bišu un lapseņu ligzdas, kur mielojas ar kukaiņiem, medu un kārēm. Bet ne vienmēr, atrodot ligzdu, tai var tikt klāt. Tad nu indikatorputns, skaļi klaigādams, lidinās ligzdas tuvumā (it kā saukdams “re, kur medus, re, kur medus!”), cenšoties pievērst meduscienītāju dzīvnieku, piemēram, medusāpšu (*Melivora capensis*) un arī cilvēka uzmanību. Kad dobums ir atplēsts, putni izēd izlaupītās saimes atliekas. Medusrādītāji ir vienīgie putni, kas spēj sagremot vasku, jo viņu zarnās atrodas īpašas baktērijas.

Līdz ar šo viltīgo iedabu medusrādītājiem piemīt arī cits netikums. Tos var uzskatīt par dzeguzēm starp dzilnveidīgajiem (tie ir šīs putnu kārtas pārstāvji), jo medusrādītāji ir tipiski ligzdu parazīti. Tie, tāpat kā dzeguzes, ligzdas neveido un paši neperē, bet olas iedēj citu putnu, galvenokārt dobumos perējošu putnu – dzilnu, dzeņu un bārdzilnu – ligzdās. Turklāt tie reizēm saknābā saimniekputna olas, kuras tad aiziet bojā neizperētas, vai arī vienkārši izmet tās no ligzdas, tā pasargājot savu mazuli no konkurences. Arī izšķīlušies indikatorputnu mazuļi nav labāki. Savu audžuvecāku bērnus, ja viņi tomēr laimīgi ir izšķīlušies, medusrādītāju mazuļi nogalina ar īpašu asu izaugumu pie knābja, kas, putnēnam pieaugot, izzūd.

Kā redzams, nelāgi tikumi valda ne tikai starp cilvēkiem, bet arī putnu valstī.

MĒS – JUMS, JŪS – MUMS

Zaiga Kipere

Koknesē būs “Dvēseļu dārzs”

Lai kaut kas labs un paliekošs varētu tapt, ir nepieciešami vismaz trīs priekšnoteikumi: vērtīga ideja, pretimnākšana un nauda. Ideja un nauda bija Venecuēlas latviešu uzņēmējam Vilim Vitolam, kas ar savas prāvās ģimenes lielāko daļu bija atgriezies Latvijā, pretimnākšana bija Kokneses iedzīvotājiem un pagasta padomei, un tā īsā laikā 2005. gadā tika izveidots Kokneses fonds 20. gadsimta totalitāro režīmu upuru piemiņas vietas radīšanai.

Kaut arī mums ir Brāļu kapi Rīgā, pieminekļi un atceres vietas karos kritušajiem un deportētajiem iedzīvotājiem vai katrā pilsētā un daudzviet arī pagastos, Vilim Vitolam šķita, ka nav vienas, visaptverošas piemiņas vietas, kur Latvija pieminētu arī tos savus dēlus un meitas, kas, bēgdami no represīvā režīma, devās trimdā uz svešām zemēm. Arī viņi ir savai tautai zudušas dvēseles, kaut arī fiziski negāja bojā. Piemiņas vietai ir jābūt ar savu vēsturi, viegli pieejamai. Skats pievērsās Daugavai, mūsu tautas likteņupei, kur pie Nāves salas, cara armijas zaldātu šinēšos ģērbti, bezjēdzīgās cīņas savu galvu nolika un gāzu saindētās plaušas izklepoja latvju tautas dēlu zieds, kur videi nesaudzīgu spēkstaciju dambju uzstādīnātās “jūras” nogremdēja Staburagu, applūdināja Pērses ūdenskritumu, par drūpošu pussalu pārvērtā Kokneses pili kādreiz majestātiski stāvajā Daugavas ielejas kraujā. Nemaz nerunāsim par izpostītām mājām, pārraktām kapsētām, pirmās kristīgās Ikšķiles baznīcas drupām, līdz kurām jāiras ar laivu. Gar Daugavu gāja vecā Maskavas šoseja, pa kuru uz dzelzceļa stacijām apsargātās automašīnās veda uz Sibīriju lopu vagonos vedamos latviešus. Viss 20. gadsimts

Kokneses Krievkalna sala

ir ierakstīts Daugavas krastos. Viļa Vītola ideja patika Kokneses pagasta padomes priekšsēdētājam Viesturam Cīrulim, kas pats kā zēns ticis izsūtīts. Kokneses pagastam bija arī piemērota vieta – applūdināšanas dēļ par salu tapušais Krievkalns, kur agrāk bija pareizticīgo baznīciņa un kapi. Tā 20 hektārus pagasta padome bija tālredzīgi paturējusi savā īpašumā, nesadalot visu mazdārziņiem un neatdodama privatizācijai. Tā ir ļoti iekārojama un perspektīva vieta ar tirgus vērtību apmēram 450 tūkstoši latu. Ja pagasts šo salu būtu ar mieru ieguldīt piemiņas vietas izveidošanai, V. Vītols ar kundzi Martu pretī no savas puses liktu tādu pašu summu. Pagasta padomes deputāti bija “par”, bet galavārds jāsaka iedzīvotājiem. Koknesē notika aptauja, un arī tās rezultāts bija labvēlīgs.

2005. gada 7. jūnijā, nedēļu pirms 1941. gada deportācijas upuru piemiņas dienas, Kokneses Krievkalna salā ievērojami Latvijas kultūras cilvēki, uzņēmēji, sabiedriskie darbinieki, pagasta pašvaldības pārstāvji oficiāli nodibināja Kokneses fondu. No pazīstamākajiem vārdiem var nosaukt dzejnieci Māru Zālīti, diplomāti un Tautas frontes aktīvisti Sandru Kalnieti, akadēmiķi Jāni Stradiņu, Rundāles

pils muzeja direktoru Imantu Lancmani, Kokneses pagasta padomes priekšsēdētāju Viesturu Cīruli un viņa vietnieku, Kokneses vidusskolas direktoru Māri Reinbergu un, protams, Martu un Vili Vitolus.

Tajā pašā gadā tika izsludināts starptautisks ideju konkurss ar visai neparastiem noteikumiem, kuru vīziju fonda dibināšanas reizē bija formulējusi Māra Zālite. Kad vienprātīgi bija atzīts, ka tas nekādā ziņā nedrīkstētu būt otrs Salaspils memoriāls vai kāda monstroza celtnē, bet, tieši pretēji, tam būtu jāapliecina latviešu tautas izturība un folklorā sakņotā dzīvinošā saite ar dabu, dzejniece teica – es to redzu kā Dvēseļu dārzu. Otra prasība bija iemūžināt piemiņu 600 000 atsevišķos elementos – tādu skaitu 20. gadsimtā “zudušo dvēseļu” bija aplēsuši vēsturnieki.

2006. gada 23. martā, divas dienas pirms 1949. gada deportācijas upuru piemiņas dienas, Koknesē svinīgi tika atvērtas aploksnes un nosaukti godalgoto darbu autori. Konkursā bija piedalījies rekordliels projektu skaits – 207. 112 ideju projekti bija no Latvijas, 95 – no ārvalstīm. Ir vērts nosaukt šīs valstis: no Itālijas bija atsūtīti 18 projekti, no Francijas – 13, no Šveices – septiņi, pieci projekti bija no ASV, Čīles un Spānijas, četri no Beļģijas un Lietuvas, trīs no Brazīlijas, Dānijas un Zviedrijas, divi no Horvātijas, Ķīnas, Lielbritānijas, Polijas, Vācijas un Turcijas un pa vienam ideju pieteikumam no Austrālijas, Bosnijas-Hercegovinas, Indonēzijas, Izraēlas, Japānas, Kataras, Libānas, Maķedonijas, Nīderlandes, Norvēģijas, Portugāles, Slovākijas un Somijas. Darbus anonīmi vērtēja žūrijas komisija, kurā līdz ar fonda pārstāvjiem, kā arī ievērojamiem Latvijas māksliniekiem, arhitektiem un mākslas zinātniekiem bija trīs ārzemju pārstāvji – tēlnieks no Somijas, arhitekts no Japānas un ainavu arhitekts no Venecuēlas. Pirmo prēmiju ar lielu žūrijas locekļu balsu pārsvaru ieguva ievērojama japāņu dārzu arhitekta Šunmio Masuno projekts, kurš apmeklētāju izveda cauri septiņām apceres zonām ar simboliskiem nosaukumiem: *miers sevis attīrīšanai, dziesmas bez dvēseles dziesmām, pelēkais saulriets, lūgšana, mierinājums, apgaismošanās un mūžības ceļš (vēlmes)*. 600 000 upuru vārdi uzrakstīti uz koncentriskā aplī izvietotiem koka paneļiem. Kā izrādījās, arhitekts ir dzenbudistu priesteris.

Interesanti 600 000 upuru piemiņu atrisināt piedāvāja 2. prēmijas ieguvējs Andis Blūms no Jūrmalas – noklāt pusi no salas 20 hektāriem ar betona plāksnēs iezīmētām pēdām, caur kurām aug zāle. 600 000 pēdu pāru.

Pārvērst salu par milzu ziedlapiņu, kurā visu vasaru plaukst ziedi, piedāvā Londonā dzīvojošais Klaudio Zapia. Viņa projekts saņēma 3. prēmiju. Veicināšanas prēmiju saņēma autoru grupa, kura Dvēseļu dārza ideju risināja ar tautisko ornamentu un simbolu palīdzību. Bet īpaša balva pienācās konkursa visjaunākajam, četrgadīgajam dalībniekam, kas bija uzzīmējis lielu galdu, simbolisku draugu, ģimenes, tautas pulcēšanās vietu. Kamīnu ar uguni, kur sasildīties. Sienu, pie kuras pulkstenis, kas skaita laiku un kur uzrakstīti *tie daudzo nabadziņu vārdi...* Zēna vārds ir Kristofers Rubīns.

Tagad ir jādibina projektēšanas grupa, kas no godalgotajām idejām veidos realizējamu projektu, jāizsludina būvorganizāciju konkurss un tad, domājams, 2007. gada pavasarī, darbi Krievkalna salā varētu sākties un mums visiem, ne tikai koknesiešiem, būtu vieta, kur iegriezties, apcerēt savas tautas vēsturi un smelties spēkus tālākai gaitai.

Dace Grīniņa

Telpaugi labsajūtai un veselībai

Augi ienes dzīvību un skaistumu telpās. Tie sniedz daudz iespēju, kā padarīt apkārtni ap mums tīkamāku, sakārtojot telpā augus atsevišķās grupās un kompozīcijās, vasarā uz terases un balkona. Ja ir tāda iespēja, izveidojam ziemas dārzu stiklotā vai daļēji stiklotā verandā ar plašiem logiem pie savrupmājas, mājas augšstāvā izbūvējam telpu ar stiklotām sienām un stiklotu jumtu vai uzceļam atsevišķu stiklotu halli.

Ko labu mums dod augi?

Noteicošākā ir **estētiskā nozīme**. Ar augiem izdaiļojam telpas. Telpaugi atdzīvina un padara mājīgāku ikvienu telpu, radot tuvību ar dabu un vēlmi ilgāk uzturēties šādās telpās. Augi palīdz mums dzīvot un strādāt. Augs ir viens no interjera elementiem. Mūsu zaļajiem draugiem ir **psiholoģiska ietekme** uz cilvēku. Tie ar dekoratīvajām lapām, krāšņajiem ziediem dažādās krāsās, labvēlīgo aromātu ienes harmoniju un mieru, nomierinoši iedarbojas uz nervu sistēmu. Īpaši augu zaļajai krāsai ir nomierinoša ietekme. Mēs atpūšamies, saņemam enerģiju un atgūstam spēkus.

Augi ar bagātīgo lapojumu – monsteras, filodendri, hibiski, nefrolēpes, dižmeldri, šeflēras **paaugstina gaisa relatīvo mitrumu**. Pēc apļiešanas augi izdala līdz 98 % ūdens. Daudzums ir atkarīgs no temperatūras un gaisa mitruma telpā. Augi cilvēkiem piegādā ne tikai “gaisu, ko elpot” – skābekli, bet ir arī mūsu uztura pamats. Bez augiem nebūtu dzīvības uz mūsu planētas, bez augiem cilvēki un dzīvnieki nosmaktu un aizietu bojā no bada. Tikai pateicoties augu klātbūtnei un spējai dzīvībai kaitīgo ogļskābo gāzi – ogļekļa dioksīdu ar saules gaismas un ūdens palīdzību pārveidot par ogļhidrātiem – enerģiju saturošiem produktiem un kā blakusproduktu ražot skābekli, ir iespējama mūsu eksistence. Telpaugi arī samazina putekļus telpā. Putekļi nosēžas uz lapu plātnēm, pēc tam tos noslauka ar mitru drānu.

Augi darbojas kā **gaisa atsvaidzinātāji** un kaitīgo vielu filtri. Jau 20. gadsimta 30. gados B. Tokins deva speciālu nosaukumu – fitoncīdi. Mūsu dienās tās tiek nosauktas par gaistošām fitoorganiskām vielām. Augi spēj sintezēt dažādus organiskos savienojumus – spirtus, saliktus esterus, terpēnus, fenolus. ASV Vides aizsardzības dienestā uzskata, ka dzīves telpas piesārņojums ar toksiskajām vielām ir viens no bīstamākajiem draudiem mūsu veselībai. Telpu gaisā ir ļoti daudz mikroorganismu: stafilokoki, streptokoki u. c. Augu izdalītās organiskās vielas spēj samazināt mikroorganismu vairošanos. Tādējādi to skaits telpu gaisā būtiski samazinās. Jau kopš pagājušā gadsimta 60., 70. gadiem Ukrainas ZA Centrālajā botāniskajā dārzā zinātnieki akadēmiķa A. M. Grodzinska vadībā strādā pie telpaugu

izmantošanas gaisa uzlabošanai. Ir izstrādāts augu sortiments mājai un darba telpām. 15–25 m² lielai telpai pietiek ar pieciem–septiņiem veselīgiem augiem, piemēram, mirte, divas ziedošas begonijas, aglaonēmas, dažas pilejas, pellionijas. Stafilokoki ir visapkārt mums, bet, ja novietosiet difenbahiju, mirti, psīdiju, ruēliju, sanhēziju, briesmīgie mikrobi var neuzbrukt, jo to skaits ievērojami samazināsies. Savukārt no streptokoku infekcijas var paglābt begonijas, aglaonēmas, antūrijas.

Jau senatnē bija zināms, ka **ēteriskās eļļas** labvēlīgi ietekmē cilvēka organismu, piemēram, lavandas un rožu smarža palīdz atjaunot spēkus. Arī daudzi telpaugi satur ēteriskās eļļas. Tās ir organisko vielu komplekss – terpēnu, spirtu, aldehīdu, ketonu, skābju, fenolu, ēteru klāsts, kas ir smaržīgas, viegli gaistošas vielas. Ēteriskās eļļas producē visās auga daļās esošās šūnās. Smalkās ēteriskās eļļas ir auga smaržvielas. Tās aktivizē **auga** vielmaiņu, ir kā milzīgas dzīvības enerģijas rezerves, palīdz sazināties ar citiem augiem, veicina indīgo vielu izdalīšanos, tādējādi palīdz aizsargāties no kaitēkļiem, ar specifiskām smaržām pievilina apputeksnētājus.

Ēteriskās eļļas **cilvēkam** ir fantastisks dzīvības enerģijas krājums, tās veicina vielmaiņas procesus, stiprina imūnsistēmu, līdz ar to palīdz uzlabot veselību. Ikvienam, kas kaut reizi pasmaržojis kāda auga ēterisko eļļu, ir pazīstamas sajūtas: dzīvīgums, možums, mundrums vai atslābināšanās. Šo reakciju pamatā ir ēterisko eļļu iedarbība. Visos laikos cilvēki ir centušies radīt sev apkārt patīkamu smaržu, kas sagādā gara, miesas un dvēseles harmoniju. Mūsu dienās Eiropā sāk lietot smaržvielas garīgo spēju stimulēšanai. Tās lieto, lai rosinātu radošo domāšanu, paaugstinātu koncentrēšanās spējas, radītu darba prieku. Telpu aromatizēšanai ar ēteriskām eļļām ir pozitīva ietekme arī uz veselību. Mūsu dienās ēteriskās eļļas plaši lieto aromterapijā, kas labvēlīgi ietekmē prātu, veselību un skaistumu, kā arī kosmētikā un zāļu izgatavošanā. Minēsim dažus piemērus, kā telpaugu ēteriskās eļļas palīdz uzlabot veselību. Smaržīgo lapu pelargonija palīdz pret bezmiegu, depresiju un samazina uztraukumu, izkļiedē bailes un uztraukumu. Citrona ēteriskā eļļa spēcina sirdi, nervu sistēmu, plaušas, veicina gremošanu, asinsriti, pazemina asinsspiedienu, veicina ādas attīrīšanos. Citrona smarža

rada spodrības un svaiguma sajūtu. Ciprese līdzsvaro, nomierina nervu sistēmu, mazina stresu. Mirte nostiprina imunitāti, aizkavē infekciju rašanos, attīra ādu, dziedē brūces. Saaukstēšanās un iesnu gadījumā palīdz ciprese, citrons, eikalipts, laurs, mirte, pelargonija, sevišķi kakla iekaisumiem – citrons un eikalipts. Pēdējais palīdz arī artrīta, reimatisma, muskuļu sāpju gadījumā, mazina nogurumu un stiprina imūnsistēmu.

Dzīves telpu piesārņo veselībai kaitīgie celtniecības materiāli, kas gaisā izdala formaldehīdu, ksilolu, toluolu, benzolu, trihloretilēnu, hloroformu, amonjaku, acetonu. Tā nereti gaisa piesārņojums telpās ir 1000 reižu lielāks nekā prieku mežā. Jūtīgiem cilvēkiem, sevišķi maziem bērniem un veciem cilvēkiem, tas izraisa pašsajūtas traucējumus un pat saslimšanu. Amerikā ir ieviests jēdziens “slikto telpu sindroms”. Cilvēkiem rodas nogurums, galvas sāpes, nervozitāte, plaušu, bronhu saslimšanas, alerģija. Sevišķi jutīgiem cilvēkiem kaitīgo vielu ietekmi vēl pastiprina putekļu, pelējuma sēņu sporu, ziedputekšņu un atsevišķu pārtikas produktu radītās alerģijas. Zaļie draugi mums palīdz. Telpaugi absorbē dažādas **kaitīgās vielas**. Hlorofīts, dracēna (absorbē 79%), sansevjēra, spatifila absorbē benzolu krāsās. Savukārt aloje (70%), hlorofīts, dracēna, epipremns, nefrolēpe, Bendžamina fikuss, šeflēra, difenbahija samazina no mēbeļu skaidu plāksnēm izdalīto formaldehīdu daudzumu gaisā. Krāsās, limēs, sveķos atrodošos trihloretilēnu samazina epipremns, Bendžamina fikuss, sansevjēra, spatifila (23%). Ksilolu un toluolu likvidē difenbahija, nefrolēpe, antūrija, Bendžamina fikuss. Amonjaku noārda antūrija, maranta, dracēna, Bendžamina fikuss (pēc NASA – Nacionālā aeronautikas un kosmosa apgūšanas pārvalde ASV). Ļoti jāuzteic hlorofīts. Tas ir vienkāršs, viegli kopjams, bet absorbē līdz 86 % formaldehīda, līdz 96 % cilvēku izdalīto oglekļa gāzi. Interesantākais, ka pats augs labi jūtas šādā stipri piesārņotā gaisā – laboratorijas telpās, rūpnīcas cehos. Viens hlorofīta augs neitralizē toluolu un benzolu 96 stundās. Kopumā četri augi uz 100 m² par 70–80 % attīra gaisu no dažādiem piemaisījumiem.

Daudzi telpaugi mums **dod augļus**. Minēšu dažus piemērus. Citrons ir C vitamīna avots, satur arī D, B1, B2, Ca, P, Fe, Cu, mazina nogurumu, palīdz plaušu slimību ārstēšanā, paātrina kaulu

lūzumu sadzīšanu. Telpās ir iespējas izaudzēt arī citus citrusaugus. Pundurgranāta auglis atgādina ābolu, ir diētisks, vitamīnu saturošs auglis. Tas ceļ imunitāti, paaugstina hemoglobīna saturu asinīs. Lieto stipra klepus un saaukstēšanās gadījumā. Telpās, tāpat kā citronu un granātu, var izaudzēt arī viģes koku. Žāvētas viģes satur 75% cukura, ķīmiskas vielas, kas stiprina sirdi, C, A vitamīnus, lieto klepus un saaukstēšanās gadījumā. Ja ir plašas telpas, var domāt par pundurbanāna un ananasa audzēšanu. Pēc dažu gadu rūpīgas kopšanas augi jūsu pūles atdarīs ar smaržīgiem augļiem.

Augiem tāpat kā mājdzīvniekiem pirmām kārtām ir vajadzīga **aprūpe**. Tāpēc turēsim savā tuvumā tādus augus, kas sagādā prieku un kuru kopšana ir patikama. Izvēloties augu, ņemsim vērā, kurš no augiem mūs it kā "uzrunā", mums patīk. Nevajag klausīties citu cilvēku negatīvās runas par tā vai cita auga slikto ietekmi uz mums. Telpaugi ir mūsu draugi, izjūtot savstarpējas simpātijas, viss būs kārtībā. Tikai jāatceras, ka augi ir dzīvi, tie jūt un līdz ar to tiem jāpieiet ar **mīlestību**. Kaut zināšanām par to, kas augam nepieciešams, arī būtu jābūt. Lai jums visiem telpaugi ienes mājās vai darbavietā prieku un svētību!

Zaiga Kipere

Ziedi šķīvī

(Par ēdamajiem ziediem stāsta Mārtiņš Rītiņš
un Dace Krastiņa no restorāna "Vincents")

Vispirms Mārtiņš Rītiņš pabridina, ka šī nebūs botāniska, pat ne farmaceitiska, bet gan kulināra saruna. Zaļu tēju gatavotājiem būtu kas cits sakāms. Ziedu kārtotājiem – pavisam kas cits. Kulināram galvenais ir – kā ziedi ar savu smaržu un garšu izceļ ēdienu, vai tas būtu no ziedlapiņām pagatavots saldēdiens vai piedeva citam ēdienam. "Vincentā" stingri turas pie tā, ka viss, kas tiek pasniegts šķīvī, ir ēdams, nekas nav domāts tikai dekorācijai.

Vēsturiski cilvēks ir iemācījies ēst visu, ko augu pasaule dod, sākot no saknes, kāta, lapām un beidzot ar ziediem. Viss ir nogaršots. Pat kartupeļu ziedi. Bet ne viss tiek ēsts. Tas pats kartupeļu zieds, lai arī cik skaists būtu, neizraisa patīkamas garšas asociācijas. Zieds ir sīvs, nepiedod kopējam ēdienam nekādu garšas niansi. Drīzāk tas ir kā smukumiņš, dekorācija, bet, kā jau Mārtiņš teica, "Vincentā" uz šķīvjiem liek tikai to, kas ir ēdams un kas var papildināt ēdienu.

Protams, vizuālais efekts ir neatverams, ziedam it sevišķi ir milzīga dekoratīvā funkcija. Varbūt mazāk tai pievēršam vērību vasarā, kad viss zied un plaukst, bet arī cauru ziemu "Vincentā" zaļumu salātos pasniedz jaunos, dzeltenos pieneņu dzinumus, jo pienēnīte no zemes laukā nāk koši dzeltena un tikai vēlāk kļūst zaļa. Tā tas ir, ja pienēnīti audzē siltumnīcā, kur ir cits gaismas režīms nekā brīvā dabā audzētajām un saulītes krāsotajām. "Vincentā" tos pasniedz kā piedevu pie pamatēdiena vai kā salātus, kas tieši tā arī nodēvēti – "Lauku zaļumi", un augi tiešām ir no laukiem, ziemā tie ir Francijas lauki, kur brīvā dabā aug aragula, kas vairāk ir garšaugš, bet, pavasarim iestājoties, tiek izmantoti visi Latvijas labumi. Pienēnīte ir viena no "Lauku zaļumu" galvenajām sastāvdaļām, kas dod patīkamu rūgtumu un ir ļoti laba vielmaiņai. Pavasarī no mūsu augiem ļoti veselīgas ir jaunās nātres.

"Vincentā" salātos liek arī atraitnītes, un ne tikai salātos. Kaut arī restorāns iepērk speciāli audzētas, tās nebūt neatšķiras no jebkurā mājas dobē augušām. Atraitnītēm ir patīkami maīga, svaiga un tanī pašā laikā neuzkrītoša un neitrāla garša. Atraitnītes zieda daļiņu izmanto gan salātos, gan gatavojot dažādas uzkodas, kūpinātu vai mazsālītu lasi, aukstās gaļas uzkodas vai pirkstu ēdienus.

Gribu zināt, vai tiešām var droši iet pie puķu dobes, plūkt atraitnītes un ēst? Dace apstiprina, ka var. Protams, nevajag saplūkt pilnu bļodu atraitnišu ziedu, sajaukt ar krējumu vai majonēzi un celt galdā kā salātus. Pamatā ņem salātu lapu, tai pievieno atraitnīti, kliņģerīti, sajauc kopā ar labu olīveļļu, balzametiķi, baltvīna etiķi, – un iznāk lielisks atsvaidzinošs ēdiens. Ja mājās nav to smalko etiķu, uz šķīvja kārtotās salātu lapas, atraitnišu un kliņģerīšu ziedlapiņas aplaista ar olīveļļu un citrona sulu. Tas izskatās vienkārši skaisti un lieliski garšo, stāsta Dace.

Īpašs temats ir rožu eļļas. Mežrozīšu eļļas. Rožu ievārījumi. "Vincentā" diezgan bieži pasniedz mežrozīšu sorbertu (vēss, atsvaidzinošs, svaigs sulas saldējums, kuru pasniedz starp ēdienreizēm). To gatavo no mežrozīšu sīrupa, bet rožu ziedlapiņu saldējumam izmanto rožu eļļu un ziedlapiņas, ko pieliek klāt kā dekorāciju un ko var apēst. Tiek kaltēti lavandas ziediņi un rožu ziedlapiņas, ko tās kā mazu niansi pieliek zoss aknu pastētei. Tas ir klasisks franču ēdiens – tāda maza, maza niansīte kā kaltēta lavanda un kaltētas rožu ziedlapiņas... Kā Dace saka – izskatās fantastiski dekoratīvi un piešķir dzirkstelīti ēdienam.

Parasti kliņģerītes asociējas ar žāvētu kliņģerīšu ziedlapiņu tēju, to kā drogu pērk aptiekā. Bet kulinārijā? Dace apstiprina, ka kliņģerītes ziedam piemīt viegls rūgtenums, kā nav ļoti maigajai, svaigajai atraitnītes garšai, tādēļ kliņģerītes un kreses ziedus, kas arī ir drusku rūgteni, gatavo kopā ar svaigām salātu lapām, pievieno romiešu salātiem. Kliņģerīšu ziedlapiņas lieto, gatavojot baltvīna žeļu lasim, jo tās piedod interesantu niansi. Rūgtenās ziedlapiņas pasniedz kopā ar spēcīgiem, saldiem desertiem, jo tās izskatās dekoratīvi un noņem desertam pārlicējo saldumu (Dace teica, "šķebīgumu"), pie reizes papildinot ar neparastu niansi. Piemēram, spēcīgam šokolādes fondānam pievieno ļoti, ļoti maz samtenes ziedlapiņu, jo tām ir izteikti spēcīga garša, arī kādu kliņģerīti, kas atver šī klasiskā šokolādes ēdiena garšu. Līdzīgi rožu ziedlapiņām var izmantot gladiolu ziedlapiņas. Tās var karamelizēt, kristalizēt cukura sīrupā un izmantot gan dekorācijai, gan likt saldējumos, lai piedotu nedaudz rūgtuma. "Vincentā" starp uz kodu un otro ēdienu kā atsvaidzinājumu pasniedz no svaigiem augļiem izspiestas sasaldētas sulas sorbertu, lai atbrīvotu no iepriekšējās garšas, pirms pilnībā izgaršot otro ēdienu. Sorbertiem ļoti piemērotas ir frēzijas, tāpat arī saldējumiem un dažādiem cukursīrupiem, jo tie saglabā spēcīgu smaržu. Tā, protams, nav gluži tāda pati kā svaigām frēzijām, taču ļoti noturīga un specifiska smarža. Dace salīdzinājumam saka – lavandas ziepes taču arī nesmaržo gluži tāpat kā svaigi ziedi.

Augļu punšos var izmantot veselu virkni ziedu – lilijas, puķzirnīšus, krizantēmas, ģerānijas, dažādu krāsu rudzupuķes. Protams, ar mēru.

Bet sviestmaizēm? Atcerējos cienastu, ko man pasniedza pazīstamas selekcionāres un kolekcionāres dārzā. Sviestmaizes bija pārkaisītas ar kliņģerīšu ziedlapiņām, bet kas bija zem tām? Dace iesaka kādu maigu, mikstu sieru, piemēram, mocarellas sieru, kam kliņģerīšu ziedlapiņas piedotu specifisku garšas niansīti, nenomācot pašu sieru. Nav piemēroti asie sieri ar izteiktu garšu. Starp citu, var iztikt arī pilnīgi bez siera. Ja ir laba rupjmaize un labs lauku sviests, ziedlapiņas piešķir sviestmaizei “kraukšķi”, niansi. Un kur tad vēl izskats – liela rudzu maizes rīka ar dzeltenu sviestu un košiem ziediem!

Ziediem vai ziedlapiņām? Atrairnītei un kresei ir ēdams viss zieds, arī puķzirnītīm, bet kliņģerītei un rozei ņem tikai ziedlapiņas.

Pēc šīs sarunas Dace apsola arī dažas receptes. Eksperimentējiet!

Glūži nejauši žurnāla “Mūsmājas” 1995. gada vasaras pielikumā “Rausis” atradu veselu recepšu nodaļu ar tādu pašu nosaukumu – “Ziedi šķīvi” (atliek atzīties “vienvirziena domāšanā”, ja jau cits virsraksts man nebija ienācis prātā). Tajā starp citām receptēm var atrast vēl vienu pildītu kabaču ziedu variantu, ko arī būtu interesanti izlasīt, taču pavisam vienkārša šķita rožu liķiera recepte, ko nūdien būtu vērts izmēģināt. Žurnāls “Mūsmājas” kā tilpuma mērvienību konsekvēnti lieto dekalitru (dl), tādēļ jāņem vērā, ka 1 dl = 100 ml.

Pildīti kabaču ziedi

(4 cilvēkiem)

4 kabaču ziedi, 100 g maltās gaļas, olīveļļa, 1 neliels kabacis, 1 saberzta ķiploka daiviņa, ½ citrona sula, timiāns, sāls, pipari, 1 dl rīvēta siera, 2 tomāti

Notecina sausus noskalotus kabaču ziedus (pirms tam ir teikts, ka ziedi jāplūc tieši pirms gatavošanas, jo tie ātri vīst). Nedaudz apceptai maltajai gaļai pievieno dažus pilienus olīveļļas, rīvētu kabači un ķiploku.

Pievieno citrona sulu, timiānu, sāli un piparus. Brīdi vāra bez vāka, lai iztvaiko liekais šķidrums. Piemaisa pildījumam siera skaidiņas.

Ar malto gaļu pildītus kabaču ziedus liek ietaukotā cepešveidnē un uzslaka nedaudz olīveļļas. 3–4 minūtes cep 250 °C.

Uz pusēm pārgrieztiem tomātiem izņem mīkstumu. Tomāta stingro daļu sīki sagriež. Pievieno sāli, melnos piparus un nedaudz olīveļļas. Pasniedz ar kabaču ziediem. Piedāvā arī svaigu baltmaizi.

Rožu liķieris

3 ½ dl degvīna, smaržīgo rožu ziedlapiņas, ¼ – 1 dl vijīga medus

Piepilda ½ l burku ar rožu ziedlapiņām. Uzlej degvīnu. Atstāj, lai diennakti ievilks.

Degvīnu nokāš. Burku vēlreiz piepilda ar svaigām rožu ziedlapiņām un vēlreiz uzlej to pašu degvīnu. Atstāj uz diennakti, lai ievilks.

Vēlreiz nokāstam degvīnam pievieno medu. Rožu liķieri var pievienot daudziem saldēdieniem, pārliet ar to saldējumu vai zemeņu pankūkas.

Restorāna "Vincent's" receptes

Rožu ziedlapiņu saldējums

500 ml piena, 200 ml uzputota salda krējuma, ziedlapiņas no 1–2 vidēja izmēra rozēm, 9 olu dzeltenumi, 160 g smalka cukura, bet ne pūdercukura, spēcīgs karkadē tējas novārījums krāsai

Pienu kopā ar ziedlapiņām uzvāra. Olu dzeltenumus kārtīgi saputo kopā ar cukuru, kamēr masa sabiezē. Pienu izkāš un atkal uzvāra. Olu masai nedaudz pievieno uzvārīto pienu, apmaisa un tad masu lēnām pievieno karstajam pienam, turpinot vārīt. Piena masu maisa ar koka karoti, kamēr masa sabiezē. Kad masa sabiezējusi, to atdzesē, iecilā iekšā saputotu saldo krējumu un pievieno karkadē tējas novārījumu, lai izveidojas krāsa.

Tālāk saldējumu gatavo, izmantojot saldējuma gatavojamo mašīnu vai arī liek saldētavā un ik pēc stundas izņem, lai uzputotu. To atkārtoti trīs reizes.

Pasniedz ar karamelizētām rožu ziedlapiņām.

Pildīti cukīni ziedī

10 vidēji lieli jauni cukīni ar visu ziedu, 200 g kazas siera, 50 g ciedru riekstu, dilles, pētersīlis, timiāns, 15 ml salda krējuma, tempuras vai alus mīkla, eļļa vai sviests cepšanai

Kazas sieru saputo kopā ar saldo krējumu un garšaugiem. Masai pievieno apgrauzdētus ciedru riekstus. Masu pārliiek konditorejas maisiņā. Cukīni ziediem rūpīgi izņem centrālo daļu un pilda masu pašā ziedā.

Cept var divējādi – vienkārši iepanēt miltos un cept uz pannas sviestā zeltaini brūnus vai arī iemērkot visu ziedu (kopā arī ar pašu minicukīni) tempuras vai alus mīklā un cept lielā eļļas daudzumā zeltainus.

Dažādu ziedu salāti

150 g dažādu ēdamo ziedu (atraitinūtes, kreses, pienenes utt.), 100 g skūta cietā siera (parmešana vai tml.), 100 g salātu lapu, 30 g grauzdētu ciedru riekstu, 50 ml olīveļļas, 15 ml baltvīna etiķa, 20 ml valriekstu eļļas (ja ir pieejama), sāls, pipari

Eļļas sajauc kopā ar baltvīna etiķi, sāli un pipariem. Salātus izkārt uz šķīvja, bagātīgi izkārt arī ziedus, pārlej pāri sagatavoto maisījumu, uzliek pāris plāni skūtas cietā siera šķēles un ciedru riekstus.

PIELIKUMI

Zuzanna Zilīte

Cūkas laimi Cūkas gadā!

(2007. – Cūkas gads)

Tuvojoties katram nākamajam gadam, cilvēki sarosās un jau laikus cits citam jautā: “Kāds kustonis ir gaidāms?”, ar to domādami Vērsi, Sūni, Pērtiķi, Pūķi vai kādu citu no divpadsmit mūdzīem, kuru vārdā nosaukti Zodiaka cikliskās sistēmas gadi. (Par laika skaitīšanu Japānā un citur Austrumos var izlasīt “DVK 1983”, 97.–101. lpp.) Tā kā tautu regulāri apgaismo gan astroloģijas kalendāri un gadagrāmatas, gan mēnešu, nedēļu un ikrīta horoskopi, un katrs sevi cienošs lasītājs labi zina, kas viņš ir pēc cikliskās 12 gadu sistēmas – Žurka, Vērsis, Tīģeris, Kaķis (vai Zaķis), Pūķis, Čūska, Zirgs, Kaza (arī Aita), Mērķaķis (tas pats Pērtiķis), Gailis (Vista), Sūns vai Cūka (pardon par rupjību, smalkāk būs Mežacūka), kā arī savu Zodiaka zīmi: Auns (21.III – 19.IV), Vērsis (19.IV – 20.V), Dvīņi (20.V – 21.VI), Vēzis (21.VI – 22.VII), Lauva (22.VII – 23.VIII), Jaunava (23.VIII – 23.IX), Svari (23.IX – 23.X), Skorpions (23.X – 23.XI), Strēlnieks (23.XI – 21.XII), Mežāzis (21.XII – 22.I), Ūdensvīrs (22.I – 19.II), Zivis (19.II – 21.III), tad domājam, ka arī “Dabai un vēsturei” ir jādod sava artava vienīgā pareizā horoskopa veidā. Gribi – tici, gribi – netici!

Redakcija

Kāpēc mēs tomēr gadu sauksim omulīgās Cūkas, nevis brašā dragūna Mežacūkas vārdā? Tāpēc, ka gads būs mierīgs. Tas nedrāzīsies caur brikšņiem kā satrakojies mežakuilis. Veiksies darījumi. Nau-diņa, kuru jūs jau bijāt norakstījuši kā bezcerīgi zudušu, pie jums atgriezīsies. Droši piesakieties kredītiem, rakstiet projektus, un sekmes būs garantētas. Baudīsiēt dzīves priekus, varēsiet kaut ko jaunu

nopirkt, kaut kur aizbraukt. Kaut vai uz Latgali pie radiem. Dažam labam funkcionāram var gadīties šādas tādas nepatīkšanas, kā tad bez tām. Gan jau būs kāds korupcijas skandāliņš, kāds kukuļņemšanas gadījums, jo katram gribas labi dzīvot, visi esam cilvēki, taču kopumā gads būs labvēlīgs inteliģencei un finansēm.

Jā esat Žurka, droši varat kalt nākotnes plānus un justies laimīga. Vērsis jau vienmēr atradīs darbu līdz spēku izsīkuma robežai pat tik labvēlīgā gadā, kāds ir Cūkas gads. Tīģeris ir avantūrists dzīvē un finanšu darījumos. Viņš riskēs ar visu un iegūs visu. Kaķis labsajūtā murrās jaunu draugu pulciņā. Viņam veiksies. Pūķis mirdzēs kā vienmēr. Kā tas gadās, ka ir cilvēki, kuri nekad neizjūt naudas grūtības? Gluži vienkārši – viņi ir dzimuši Pūķa gadā. Šogad Pūķa naudas darījumi būs sevišķi veiksmīgi, un tas izraisīs zināmu apjukumu un aizdomas tajos ierēdņos, kas pētīs viņa ienākumu deklarāciju. Taču neuztraucieties, kungi, viss būs pilnīgi likumīgi. Viņš taču ir Pūķis, un pat maziem bērniem no latviešu tautas pasakām ir zināms, ka pūķis nes pa gaisu naudu.

Nekas īpaši labs nav gaidāms Čūskai, bet viņa samierināsies, jo Cūkas gads nav mūžīgs. Zirgs tiks pie naudas un sen ilgotām lietām – jaunas automašīnas, plašāka dzīvokļa vai pat no preskartona saslietas savrupmājas purvā uzbūvētā ciematā. Viegļprātīgā Kaza priecājas par savu draugu panākumiem un prot tos izmantot savā labā. Viņai vajadzētu būt piesardzīgākai, bet Kaza neko neņem galvā. Pērtiķis izmetīs no galvas visas ēvergēlības un nopietni ķersies pie darījumiem. Gailis ir konservatīvs un nespēj savu dabu mainīt, kaut arī tas viņam nāk par ļaunu, tāpēc viņš palaidīs garām ne vienu vien ienesīgu piedāvājumu. Suns, kaut arī pēc dabas ir taisnības cīnītājs, tomēr savu labumu garām nelaidīs un izmantos katru izdevību, lai vairotu savu labklājību.

Vai jūs zināt, kas jūs esat?

Žurka ir šarmanta un... agresīva. No pirmā acu uzmetiena viņa liekas mierīga, nosvērta un jautra, – taču neticiet tam! Tā ir šķietamība, kas slēpj nepārtrauktu sasprindzinājumu un sistemātisku agresivitāti. Pietiek pazīt viņu mazliet ilgāk, lai pamanītu viņas

nervozitāti un holeriķa temperamentu. Žurka ir skandāliste un jucekļa radītāja, labprāt mīl patenkot un patrīt mēli, tāpēc viņai paziņu ir krietni vairāk nekā draugu. Daļēji tas ir arī tādēļ, ka Žurka nekad nevienam īsti neuzticas un savas raizes glabā sevī. Žurka cenšas gūt labumu un ienākumus no draugiem, paziņām, savas un citu naudas un no sava personiskā šarma. To viņa laiž darbā bez ierobežojumiem. Žurka nevēlas sevi nekādā veidā ierobežot, taču tajā pašā laikā baidās, ka varētu nonākt trūkumā. Kaut arī viņa intensīvi dzīvo šodienai, bažas par vecumdienām liek viņai domāt par uzkrājumiem. Sieviete Žurka tādēļ centīsies piebāzt skapius ar absolūti nevajadzīgiem pārtikas krājumiem. Žurku var sastapt izpārdošanās, kur viņa pērk visu pēc kārtas, aizbildinoties ar izdevīgām cenām. Žurka ir apveltīta ar attīstītu prātu un iztēli, var būt radītāja, bet biežāk gan kritiķe. Ir vērts ieklausīties viņas padomos. Sīkmainā Žurka ir godīga un spējīga uzsāktajos darījumos iet līdz galam, pat ja tie nolemti neveiksmēi. Žurka drīzāk strādā garīgu nekā fizisku darbu, dzīvē daudz sasniedz uz citu rēķina, kuri viņas labā strādā sviedriem vaigā. Slinkums un nevēlēšanās riskēt Žurku var padarīt par "kancelejas žurku", viņa var gūt panākumus politikā un uz teātra skatuves. Žurka tikai šķietami ir taupīga, jo sakrāto naudu tērē bez apdoma. Viņa neko sev neliedz, bauda dzīvi un ir dāsna pret tiem, kurus mīl, pat ja tie neatbild Žurkai ar pretmīlestību.

Vērsis ir pacietīgs, lēnīgs, līdzsvarots, neuzkrītošs, taču tajā pašā laikā ļoti pašpārliecināts. Viņam ir oriģināls prāts un raksturs. Viena no viņa panākumu ķīlām ir spēja izraisīt cilvēkos atklātību, kaut arī paša āriene ir tik vienkārša. Vērsis ir vērotājs, mīl vientulību, var kļūt arī par sektantu un fanātiķi. Viņa dusmas, kaut arī izpaužas reti, ir briesmīgas, tāpēc labāk viņam nerunāt pretī un nestāvēt ceļā. Vērsis parasti ir šefs, vadītājs, galējas nepieciešamības gadījumā var kļūt arī daiļrunīgs, kaut gan necieš sabiedrību, kas varētu sašķobīt viņa dvēseles līdzsvaru. Viņš ir īsts darba rūķis, taču viņam būtu jāizvairās strādāt tirdzniecībā un sabiedriskajās iestādēs, jo viņš neprot nodibināt attiecības ar cilvēkiem. Ceļojumi ir kaitīgi viņa veselībai un dvēseles mieram. Vērsis gādā par savas ģimenes labklājību, lepojas ar bērniem, bet prasa no viņiem aklu paklausību, audzina viņus visai drakoniskā veidā. Mīlestība Vērsim ir jauka izprieca, viņš var

būt maigs un juteklisks, bet nekad nav romantisks. Viņa materiālistiskā attieksme partneros izraisa sarūgtinājumu un vilšanos.

Tīgeris ir enerģijas iemiesojums, ekspansīvs, nedisciplinēts, vienmēr lec acīs vecākajam. Tīgeri mēdz būt revolucionāri un vadoņi, taču tiem, kurus viņi sauc doties uz priekšu kā milestībā, tā karā, vajadzētu padomāt, pirms sekot. Reizēm ir vērts Tīgeri piebremzēt. Viņam ir liela, neprātīga tieksme riskēt. Grūti turēties pretī Tīgera valdzinājumam. Viņš necieš kādam pakļauties, bet piespiež citus pakļauties sev. Nevienam nav drosmes pateikt viņam patiesību acīs. Pat tad, kad viņu cenšas iznīcināt, viņu cienī un godā. Ja Tīgerim izdodas vispirms padomāt un tikai tad rīkoties, viņš var gūt lielus panākumus. Straujš, ekspansīvs cīnītājs, viņš ir spējīgs ziedot sevi lietas labā. Tīgeris vienmēr dodas uz priekšu, nicina pastāvošo varu un konservatīvus uzskatus. Tīgeris var kļūt par karavadoni vai liela uzņēmuma vadītāju, vai arī par... gangsteri. Viņš ir gatavs darīt jebko, ja vien tas ir saistīts ar risku. Tīgerim reti uzsmaida laime milestībā.

Kaķis ir mierīgs cilvēks, laimesbērns, vienmēr krīt uz visām četrām. Viņš ir mēreni godkārīgs, patikams sabiedrotais, atturīgs, kluss, izsmalcināts, ar ļoti augstu pašnovērtējumu. Taču visu labo īpašību gūzmā ir viens neliels trūkums. Kaķis ir virspusējs cilvēks, un visas viņa labās īpašības ir virspusējas. Kaķis mīl sabiedrību, un sabiedrība mīl viņu. Kaķis ir ļoti taktisks un, ja tenko, tad dara to piesardzīgi un sliktas ziņas tālāk stāsta ārkārtīgi negribīgi. Kaķim patīk uzņemt ciemiņus, un viņa māja ir iekārtota ar izsmalcinātu gaumi. Sieviete Kaķis ar baudu demonstrē savu kultūru, viņa var līdz pašiem dziļumiem izpētīt kādu problēmu tīrās paspīdēšanas dēļ un tajā pašā laikā neko nezināt par citiem, daudz svarīgākiem jautājumiem. Kaķis ļoti mīl sevi un vairāk uztraucas par savām paša neveiksmēm nekā par lielām katastrofām visapkārt. Toties paša nelaimes viņam liek ciest tik briesmīgi, ka viņš var pat neizturēt un nomirt. Kaķis ir konservators, viņš neieredz neko tādu, kas var satricināt viņa dzīvi un radīt kādus sarežģījumus. Vairāk nekā jebkurš cits viņš tiecas pēc komforta un drošības. Taču konservatīvismam un piesardzībai ir sava labā puse – cilvēki viņam uzticas. Ar viņu var droši slēgt jebkādus finanšu darījumus, parakstīt līgumus.

Kaķis gūst panākumus tirdzniecībā, jurisprudencē, diplomātijā, bet ar vienu noteikumu – ja viņa mierīgo dzīvi nekas neapdraud. Kaķis ir ļoti uzticīgs draugiem, pat vairāk nekā ģimenei, pret kuru viņš nejūt īpašus pienākumus. Bieži savus tuviniekus un bērnus Kaķis uzlūko kā svešiniekus, dodams priekšroku draugiem, kurus izraugās pēc savas gaumes. (Kā saka, ar radiniekiem jādzīvo, kādus Dievs devis, bet draugus mēs izvēlamies pēc savas patikas.)

Pūķis ir dzīves spara pārpilns, atklāts, nav spējīgs uz sīkumainu tenkošanu un diemžēl arī uz viselementārāko diplomātiju. Viņu viegli var piemānīt, tāpēc Pūķis bieži vien uztraucas šķietamu iemeslu dēļ – ka tik kāds kaut ko pret viņu neperina. Pūķis ir prasīgs pret citiem, bet pats dara vēl vairāk un būtībā ir perfekcionists. Viņš ir spējīgs, inteligents, apveltīts ar stipru gribu, izturīgs un augstsirdīgs. Kaut arī Pūķis reizēm netur muti un vārdi viņam skrien pa priekšu domām, viņā vajadzētu ieklausīties, jo viņš dod labus padomus. Pūķis ir viegli sakaitināms un iecirtīgs, bet tajā pašā laikā ietekmīgs. Visu mūžu Pūķim nekā netrūkst, viņš gūst panākumus jebkurā darbā, vienalga, vai izvēlēties mākslinieka, mācītāja, kara-vīra, ārsta vai politiķa karjeru. Diemžēl arī tad, ja ķēries pie sliktām lietām. Pūķis ir dzimis uzvarētājs. Viņu bieži mīl, bet pats viņš mīl reti, tāpēc viņam nekad nebūs jācieš mīlas mokas. Viņa dēļ tās cietīs citi.

Čūska Āzijas zemēs simbolizē gudrību, gaišredzību un gribu. Vīrietis Čūska ir sentimentāls, bet patikams, apveltīts ar humora izjūtu. Sieviete ir skaista un viņai bieži ir panākumi (Žaklīna Kenedija). Čūska ģērbjas ļoti izsmalcināti, vīrieši nereti ir dendiji, sievietēm ir mānija uz izmeklētiem aksesuāriem. Čūska daudz un dziļi domā, ir intelektuāle, filozofe. Viņa ir gudra, taču varētu itin labi iztikt arī bez gudrības, jo viņai ir ļoti spēcīga intuīcija. Izglītotas Čūskas intuīcija var kļūt pat par gaišredzību. Viņa vairāk uzticas iespaidiem, izjūtām, simpātijām nekā faktiem, citu un savai pieredzei, spriedumiem un padomiem. Viņa apgriezīs zemi otrādi, lai sasniegtu savu mērķi. Simpātiju dēļ Čūska nešaubīgi dosies palīgā, labā griba palīdzēt citiem viņu tā pārņems, ka izvērtīsies par māniju. Viņas instinkts mudina apvīties otram apkārt un pat nožņaugt pārcentības dēļ. Labāk vispirms padomājiet, pirms lūdzat palīdzību Čūskai! Jūs to nožēlosiet. Par naudu Čūskai nav jārūpējas, jo viņa

vienmēr to dabūs, kad vien būs vajadzība. Vecumā viņa var kļūt par skopuli. Čūska var strādāt jebkuru darbu, ja vien tas nav saistīts ar risku, pat ja būtu jāstrādā ļoti smagi. Mīlestībā Čūska apvīsiēs savam partnerim apkārt, neatstājot nekādu kustības brīvību. Turklāt Čūska ir arī greisirdīga. Čūskai bieži vien ir liela ģimene, kas ir vēl viens iemesls iekalt savu partneri važās.

Zirgs ir ļoti atbildīga persona, reprezentatīva, iznesīga, prot ģērbties. Zirgs mīl masu izpriecas, teātri, koncertus, sporta sacīkstes, visu, kur pulcējas cilvēki. Arī pats reizēm diezgan veiksmīgi nodarbojas ar kādu sporta veidu. Zirgs ir jautrs, pļāpīgs, simpātisks un pat populārs. Viņš var gūt sekmes politikā, kas pašam sniedz lielu gandarījumu. Viņš spīdoši saka runas un viegli manipulē ar pūli. Viņa prāts uztver cilvēku domas vēl pirms viņi tās paspējuši izteikt, tāpēc viņš var tās apsteigt un atbilstoši reaģēt – apstiprināt vai noliegt. Viņš ir drīzāk veikls nekā inteliģents un, to apzinoties, pieņem ļoti pašpārliecinātu izskatu arī tad, kad trūkst īstas ticības sev. Tā ir viņa vājā vieta. Zirgs ir karstasinīgs un viegli zaudē savaldību, tāpēc viņš bieži zaudē arī to, ko sasniedzis ar veiklību un izveicību. Tie, kas kaut reizi piedzīvojuši viņa niknuma lēkmes, nekad viņam neuzticēsies. Viņa niknumā ir kaut kas bērnīšķīgs un viņam tas ir jāapspiež, ja vēlas gūt dzīvē panākumus. Būdam ļoti neatkarīgs, egoistiskais Zirgs neuzklausa citu padomus un rīkojas tikai tā, kā pašam ienāk prātā. Bieži vien Zirgs jaunībā pamet ģimeni, lai dzīvotu savu dzīvi, un labi vien tas ir. Zirgs kaitina apkārtējos un tie – viņu. Kad Zirgs nodibina pats savu ģimeni, viņš kļūst par tās centrālo figūru. Nav nekā svarīgāka par viņa problēmām, ieskaitot viņa kreklu gludināšanu. Taču, neraugoties uz to, ka Zirgs strādā tikai sev un savam labumam, viņa darba augļus bauda visi un tāpēc viņu cienī. Zirgs var darboties jebkurā jomā, kur nav nepieciešama vientulība un pašapcere. Viņam vienmēr ir jābūt cilvēku ielenkumā un jādzird uzslavas. Zirgs ir vājš attiecībās ar pretējo dzimumu, mīlestības dēļ viņš var pamest visu, tāpēc bieži dzīvē cieš neveiksmes. Ja viņam izdodas uzveikt šo vājumu un ja godkāre būs lielāka par kaislību, Zirgs var kļūt laimīgs un gūt panākumus.

Kaza ir apveltīta ar mākslinieciskām tieksmēm, kaprīza un eleganta. Viņa varētu būt visburvīgākā no zīmēm, ja nebūtu tik

svārstīga, pesimistiska, nemierīga un... apnīcīga. Kaza nekad nav apmierināta ar likteni, noved izmisumā apkārtējos ar savām kaprīzēm. Viņas mūžīgā nokavēšanās padara viņu neciešamu. Bet tajā pašā laikā viņa prot patikt, kad tas ir viņas interesēs, jo īstenībā Kaza ir iekarotāja, kaut arī pati to neapzinās. Kazai patīk, kad viņu vada, dod padomus, uzklausa viņas sūdzības. Viņa nekad nezina, kādu ceļu izvēlēties, un ļaunas uz citiem. Viņu varētu nosaukt par bezrūpīgu pesimisti. Bieži vien Kaza ir reliģioza, viņu saista arī viss pārdabiskais, fantastiskais, viņa tic horoskopiem un lidojošajiem šķīvīšiem. Kaza labprāt palīdz tiem, kas ir nelaimīgāki par viņu, nodarbojas ar labdarību, taču tas, ar ko viņa dalās, ne katreiz pieder viņai. Kaza viegli ļaunas piesieties, taču labāk, lai tas notiktu pļavā ar leknu zāli. Labā vadībā Kaza var gūt sekmes, pat spīdēt, piemēram, kādā mākslas jomā, jo viņai ir gaume un talants. Viņai labi padodas darbi, kur tehniskā izveicība apvienojas ar māksliniecisku meistarību. Tā ir izteikti sievišķīga zīme, ja ar sievišķību tradicionāli saprot kaprīzes, vēlēšanos pakļauties un citas tamlidzīgas aplamības. Kaza grib dzīvot mierīgi un sapņo par laulību vai arī par bagātu, ietekmīgu mecenātu. Starp citu, nav nekāda vaina dzīvot arī pie bagātiem vecākiem. Kazas iespējām ir plašs diapazons – no kurtizānes un sutenera līdz izcilam aktierim un rakstniekam. Kazai kā no uguns jāvairās no komercijas. Viņa ir sliktis pārdevējs, jo viņas valoda bieži vien ir nesakarīga, viņa savas domas izsaka vai nu pārāk ātri, vai pārāk lēni, neveikli. Jūtu ziņā Kazas dzīve ir vētraina.

Mērkaķis ir vistrakulīgākā no visām zīmēm. Viltīgais un šķelmīgais Mērkaķis ir sabiedrības dvēsele un rada iespaidu, ka labi satiek ar citām zīmēm, taču tā bieži vien ir taktika. Īstenībā viņš nicina citas zīmes un sevi vērtē augstāk par visiem. Mērkaķis ir intelektuālis, viņam ir liela tieksme apgūt zināšanas, viņš ir visu lasījis, lietas kursā par to, kas notiek pasaulē, apveltīts ar tādu atmiņu, ka spēj iegaumēt visu, ko lasījis, redzējis vai dzirdējis. Viņš ir izdomas bagāts un oriģināls līdz galējībai, visus grūtos jautājumus spēj atrisināt pārsteidzoši viegli. Taču, ja viņš tos nesāks risināt tūlīt, tad pametīs, tā arī neko neuzsācis. Mērkaķim ir daudz veselā saprāta un pārsteidzoša veiklība apvest citus ap stūri. Viņam izdodas pasmieties pat par Pūķi, kurš taču ir vis... vis... vis... Būdam liels diplomāts

un ļoti viltīgs, Mērkaķis vienmēr izkulsies no visgrūtākām situācijām. Viņš ir neatkarīgs individuālists un nepakļaujas nekādām ietekmēm. Viņš var arī rīkoties negodīgi, ja ir pārliecināts, ka paliks nesodīts. Mērkaķi nav viegli pieķert. Lai kas arī notiktu, uz Mērkaķi neviens sevišķi nedusmojas, jo viņš ir burvīgs un ļoti prasmīgi prot patikt. Neraugoties uz negatīvajām īpašībām, citas zīmes meklē kontaktus ar Mērkaķi viņa asā prāta dēļ. Viņš ir lielisks darbinieks visās nozarēs, kur nepieciešama attapība un informētība, bieži kļūst slavens, ja seko savam sirds aicinājumam. Tikai vajadzētu izvairīties no vārdu plūdiem, kas cilvēkus var nogurdināt. Finansiālais stāvoklis Mērkaķim kopumā ir labs, ko nevar teikt par mīlestību. Kaislīgs pēc dabas, Mērkaķis ātri iedegsies, ātri pārsātināsies un meklēs citu mīlestību. Taču vairāk kā jebkurš cits Mērkaķis spēj pasmieties par savām neveiksmēm.

Gailis savos izteicienos nav sevišķi izvēlīgs, dažkārt uzvedas strauji un izaicinoši un droši vien izraisītu asus konfliktus, ja vien viņa upuri šādu izturēšanos neuzskatītu par atklātību un ekscentrismu. Taču viņi maldās. Īstenībā Gailis tieši tā arī domā, kā runā, viņš ir absolūti vienaldzīgs pret citu jūtām un uzskata, ka nav nekāda iemesla tās saudzēt. Šī īpašība viņam neļauj strādāt diplomātiskajā dienestā. Arī viņa ekscentrisms ir šķietams. Protams, Gailim patīk, ja viņu ievēro, tāpēc arī gērbjas tā, lai viņu pamanītu, bet savā būtībā viņš ir konservatīvs, arī politiskajos uzskatos, arī sev par sliktu. Gailis domā, ka viņam vienmēr ir taisnība un ka viņš zina, ko dara. Taču neticiet viņam – Gailis vai plīst pušu no absurdu un neizpildāmu projektu pārpilnības. Viņš vienmēr grib izdarīt vairāk nekā spēj un ķeras pie darbiem, kas viņam nav pa spēkam, kaut arī iepriekš ir tā izlielījies. Gailis iededzies spēj būt drošsirdīgs. Pat tik drošsirdīgs, ka ar smaidu uz lūpām var riskēt ar savu dzīvību, tādēļ viņš var būt labs karavīrs. Gailis ir pastāvīgā darbībā, viņam nepārtraukti jākašņā ar kājām un knābi, lai apgādātu sevi un savu ģimeni, taču, ja darbības lauks ir labvēlīgs, Gailis var kļūt bagāts.

Suns vienmēr ir norūpējies, vienmēr sargpostenī, vienmēr modrs. Suns ir spītīgs līdz bezjēdzībai un zina, ko grib. No viņa baidās asās mēles un nepatīkamo aizrādījumu dēļ. Viņš bieži piesienas sīkumiem, kritizē ar un bez iemesla. Īstenībā Suns ir pesimists un neko

labu no dzīves negaida. Viņš vienmēr drosmīgi cīnās pret dažādām netaisnībām, ir lojāls, uzticīgs, godīgs, ar augstām pienākuma jūtām. Uz viņu pilnā mērā var paļauties, jo Suns nekad nenodos. Viņš labāk nekā jebkurš spēj glabāt noslēpumus. Suns iedveš uzticību, un tas ir taisnīgi, jo viņš citu labā dara visu iespējamo, kas jau robežojas ar ziedošanos. Vēstures gaitā taisnības cīnītāji vienmēr ir bijuši Suņi. Suns cieš, redzot bezdarbu, karu, dažādas nelaimes. Viņu satriec bads Āfrikā, rasu un ticības naidi, viņš cieš par pagātņi, tagadni un to, kas vēl var notikt. Jebkura netaisnība izraisa Suņa protestu, un viņš neaprimis, iekams nebūs darījis visu, lai stāvokli labotu. Par laimi, Suns parasti neaizstāv sliktas lietas. Suns ir moralizētājs, filozofs, kreisā virziena cilvēks, augstsirdīgs un nesavtīgs. Neatkarīgi no tā, vai Suns dzīvo greznībā vai uz ielas, viņā virsroku ņem intelektuālais un viņš var vispār iztikt bez komforta. Taču, kad viņam vajadzīga nauda, viņš spēj to sagādāt labāk par jebkuru citu. Godīgais suns ir labs uzņēmuma vadītājs, arodbiedrību darbinieks, garīdznieks, audzinātājs. Lai ko arī darītu, Suns vienmēr ir ideāli godīgs. Arī pret mīlestību Suns izturas tikpat godīgi un apdomīgi. Visu dzīves laiku Sunim ir problēmas mīlestībā, kuras, starp citu, izraisa viņš pats ar savu mūžīgo nemieru.

Cūkas augstākā izpausme ir bruņnieciskums. Galanta, izpalīdzīga, korekta līdz galējībai. Cūka nekad nenodos, nekad necentīsies piemānīt. Tajā pašā laikā Cūka ir naiva, lētticīga un neaizsargāta, vārdu sakot – vientiese. Viņa viegli ļauj apvest sevi ap stūri, savas neveiksmes uzņem bezrūpīgi, bet citu trūkumus – iecietīgi. Cūka reti kad melo pat pašaizsardzības dēļ. Kaut arī viņa ir gudra, viltības viņā nav ne par santīmu. Cūka ir patīkama sabiedrībā, runā reti, bet, ja sāk, tad viņu neviens nespēj apturēt, līdz viņa izsmēlusi tēmu. Cūka lasa daudz un bez izvēles, tāpēc reizēm šķiet, ka viņa ir labi informēta, taču, pārbaudot viņas zināšanas, atklāsies, ka tās nebūt nav pilnīgas. Ārēji šķiet, ka Cūka ir bezrūpīga dzīves baudītāja, taču zem labsirdīgās ārienes slēpjas stipra griba, pat valdonība. Ja Cūka ir pieņēmusi lēmumu, nekas viņu neapturēs. Viņas iekšējais spēks ir tik liels, ka nekas nespēj viņai pretoties. Cūkai nav daudz draugu, bet viņa saglabā tos visu mūžu un viņu labā ir spējīga nest lielus upurus. Cūka ir laba namamāte, viņai ir pretīgi strīdi

un skandāli, tāpēc viņa diskusijās spēj nogludināt visus asumus, reizēm pat izliekoties, ka piekāpjas. Cūka var darboties jebkurā profesijā, un visur viņa pierādis sevi kā godīga un čakla darbinieci. Viņa var gūt panākumus arī dzejā un literatūrā. Materiālā ziņā viņa vienmēr atradīs dzīves minimumam nepieciešamo. Viņai būs darbs un nauda un viņa tās iegūšanai neziedos daudz pūļu.

Žurka – 1924, 1936, 1948, 1960, 1972, 1984, 1996

Vērsis – 1925, 1937, 1949, 1961, 1973, 1985, 1997

Tīģeris – 1926, 1938, 1950, 1962, 1974, 1986, 1998

Kaķis – 1927, 1939, 1951, 1963, 1975, 1987, 1999

Pūķis – 1928, 1940, 1952, 1964, 1976, 1988, 2000

Čūska – 1929, 1941, 1953, 1965, 1977, 1989, 2001

Zirgs – 1930, 1942, 1954, 1966, 1978, 1990, 2002

Kaza – 1931, 1943, 1955, 1967, 1979, 1991, 2003

Mērkaķis – 1932, 1944, 1956, 1968, 1980, 1992, 2004

Gailis – 1933, 1945, 1957, 1969, 1981, 1993, 2005

Suns – 1934, 1946, 1958, 1970, 1982, 1994, 2006

Cūka – 1935, 1947, 1959, 1971, 1983, 1995, 2007

Guntis Biezais

Sējas un ražas kalendārs 2007. gadam

Sēt nav tas pats, kas stādīt. Sēt, stādīt un novākt ražu nav dabiski. Daba nesēj, daba nestāda, daba ražu nevāc! **Sēt** nozīmē augu sēklas nedabiski pārvietot no mākslīgas glabātavas (turziņa, tūtiņa, atvilktnē, maiss, apcirknis) mākslīgi iekultivētā augsnē. **Stādīt** nozīmē mākslīgi un uz visiem laikiem pārvietot (deportēt) dēstu vai augu no savas dzimtās augtēnes citā. **Novākt ražu** nozīmē dabiski izaugušo nedabiski pārvietot no dabas vai no nedabiskas augtēnes uz kādu nedabisku glabātavu – klēti, elevatoru, pagrabu, stirpu, apcirkni, pudeli, sīpolu virtēni, burku, kublu, mucu...

un Dabā nekas tāds nenotiek. Ja nogatavojies lazdas rieksts, ābols vai kļavas, balandas vai virzas sēkla dabiski un uz visiem laikiem atdalās no sava dzimtā auga un pa gaisu dabiski pārvietojas līdz zemei, tad tā nav sēšana. Silis nesēj ozola zīles – zīle dabiski izkrist no siļa knābja zemē. Vējš nesēj pieneņu pūkas. Nav iespējams iedomāties tādu dabisku norisi, ko varētu salīdzināt ar stādīšanu. Daba neko nesēj, daba nestāda. Daba ražu nevāc. No šāda viedokļa sējas un ražas kalendāri ir mākslīgi kā pati dārzkopība vai lauksaimniecība un dabu neatspoguļo. Gribi – tici, gribi – netici...

Daba, daba, kas tā daba. Katram ir skaidrs, **kur dobe ir un kur dobes nav**. Nezin vai kāds precīzi pateiks, **kur daba ir un kur dabas nav**. Nezinu, kas tā daba ir, bet gribu noskaidrot. Enciklopēdijā “Latvijas daba” nav šķirkļa “daba”! Izrādās, ka Latvijas dabai veltītā izdevumā nav iespējams rast skaidrojumu pašam vārdam “daba”. Kur tad vēl? Uzroku nedabisku dobi, izdzenu nedabisku vagu, nedabiski iesēju sēklu. Vienīgi auga sēkla šai procesā ir dabiska, bet, ja sēklu iesaista tik nedabiskā procesā kā sēšana, vai tad sēkla vairs ir dabiska vai pieskaitāma dabai? Nedabiski traktors uzar tīrumu. Vai tīruma mala ir pieskaitāma dabai, ja tā dzirdējusi nedabisku traktora rēkoņu? Vai ēža ir dabiska, ja to veidoja nedabisks arklis? Dobe nav daba. Cik gadu tīrums jāatstāj atmatā, lai to atkal pieskaitītu dabai? Ja cilvēks nodomājis uzart atmatu, tad no cilvēka iedomām vien atmata vairs nav daba, jo drīz tiks mākslīgi kultivēta!

Viena no dabas pamatīpašībām ir bezgalība; ja kaut kas var beigties, tad tā vairs nav daba. Arklis var nedabiski uzart kādu gabaliņu no bezgalīgās dabas. Bezgalību daba tāpēc jau nezaudēs! Nav iespējams nedefinēt, kur daba ir un kur dabas nav.

Sējas kalendārus sastāda pēc spīdekļu gaitas pa zodiaka zīmēm un arī citām laika zīmēm. Lielākā daļa zodiaka zīmju ir dabiskas. Dabā ir gan zivis, gan vērsi, gan vēži, un tāpēc Zivju, Vērša un Vēža zīmi var uzskatīt par dabiskām. Svāri ir nedabiski, arī Strēlnieka dabā nav. Latvijas dabā lauvu nav, arī skorpionu nav, bet vai tad tāpēc lauvas nav dabiski? Labāk jau Skorpiona zīmi pie mums dēvēt pēc indiešu parauga – par Bites zīmi. Bites Latvijā dzīvo gan dabiski, gan “iekultivētos” stropos. No šāda viedokļa zodiaka rudens zīmes – Svāri, Bite un Strēlnieks – ir piemērotāki ražas novākšanai

nekā zodiaka pavasara dabiskās zīmes – Auna, Vērša un Dvīņu zīmes ir piemērotas sējai! Ja jau lauku un dārzu darbi nav dabiski, tad varbūt tos vispareizāk veikt tad, kad spīdekļi iet pa nedabiskajām zīmēm? Jupiters Strēlniekā būs visu 2007. gadu līdz pat Ziemassvētkiem, arī Plutons. Saturns Lauvā būs līdz pat septembrim. Arī Venera Lauvā 2007. gadā būs ļoti ilgi, no 5. jūnija līdz 8. oktobrim, lai gan labības pļaujas laikā uz nedēļām trijām ieies labības pļaujas zīmē Jaunavā! Mainīgais Mēness, kā vienmēr, arī šogad savu zodiaka zīmi mainīs vai ik pārdien...

Sējas kalendārs 2007. gada pavasarim

Datums	Jāsēj, jāstāda
Marts	
t. 21.	PAVASARA SĀKUMS
c. 22.	Salāti u. c. dārzeni dēstiem
pt. 23.	Salāti, dilles, tomāti
s. 24.	Dilles, salāti u. c. zaļumi
sv. 25.	Krāšņumaugi dēstiem
p. 26.	Gurķi, salāti, ķirbjaugi un kāpostaugi dēstiem
o. 27.	Ķirbjaugi un kāpostaugi dēstiem
pt. 30.	Tomāti, kāpostaugi u. c. dārzeni dēstiem
s. 31.	Ganību zālaugi, rabarberi, dārzeni dēstiem
Aprīlis	
p. 2.	Rabarberi, jāņogas u. c. ogulāji
o. 3.	Zālienaugi, zaļumi, ābeles
t. 4.	Ganību zālaugi, rabarberi, mārutki, ogu krūmi
c. 5.	Puravi, selerijas u. c. dārzeni dēstiem, dilles, tabaka
pt. 6.	Skujkoki, garšaugi, tūjas
s. 7.	Ābeles, bumbieres u. c. augļu koki, ogulāji
sv. 8.	Dekoratīvie augi, ozoli, solīteri
p. 9.	Zālāji, ogu krūmi
o. 10.	Sakņaugi, zālāji

- t. 11. Introducētie un neparastie krāšņumaugi
- c. 12. Introducētie koki un krūmi
- s. 14. Salāti, gurķi un ķirbjaugi dēstiem, avenes
- sv. 15. Krāšņumaugi, nektāraugi, ķirbjaugi
- p. 16. Kartupeļi, garšaugi, tūjas, cigoriņi
- c. 19. Cukurbietes, labība, zālāji, zirņi
- pt. 20. Kāpelētājaugi, vītenaugi, apiņi
- s. 21. Vītenaugi, zirņi, kāpelējoši augi
- sv. 22. Krāšņumaugi, nektāraugi, ūdensbaseinu augi
- p. 23. Ūdensbaseinu augi, ķirbjaugi u. c.
- o. 24. Krāšņumaugi, vasaras puķes, rozes, ozoli
- t. 25. Dekoratīvie augi, ozoli, solīteri
- c. 26. Vasarāji, augļu koki, augi dziedniecībai
- pt. 27. Ārstniecības augi, labība, ābeles
- s. 28. Graudaugi, augi dziedniecībai, kartupeļi
- sv. 29. Krāšņumaugi, vasaras puķes
- p. 30. Kartupeļi, ganību zālaugi

Maijs

- o. 1. Labība, zālāji, zirņi, kartupeļi
- t. 2. Labība, garšaugi, redīsi, rutki
- c. 3. Garšaugi, redīsi, rutki
- pt. 4. Selerijas, kartupeļi, ceriņi
- s. 5. Kartupeļi, rāceņi, cukurbietes
- sv. 6. Vasaras puķes, kartupeļi
- p. 7. Sīpoli, vasarāji, kartupeļi
- o. 8. Vasarāji, kartupeļi, lini
- t. 9. Introducētie augi
- c. 10. Introducētie košumaugi
- pt. 11. Parku un skvēru ziedaugi, ūdensbaseina augi
- s. 12. Gurķi u. c. ķirbjaugi, salāti, dēstu izstādīšana
- sv. 13. Dālijas, gladiolas
- p. 14. Redīsi, sīpoli, garšaugi
- o. 15. Vasarāji, kartupeļi, lini
- pt. 18. Nektāraugi, dekoratīvie vītenaugi un kāpelējoši augi
- s. 19. Dēstu izstādīšana, ķirbjaugi, zaļbarības mistri

- sv. 20. Parku un skvēru ziedaugi, ūdensbaseina augi
- p. 21. Gurķi u. c. ķirbjaugi, salāti, dēstu izstādīšana
- o. 22. Rozes, dzīvzogu krūmi
- t. 23. Siltummīloši augi
- c. 24. Lielziedu augi, ārstniecības augi
- pt. 25. Ārstniecības augi, istabas augi
- s. 26. Istabas puķes, dēstu izstādīšana
- sv. 27. Parku, skvēru u. c. ziedaugi, ūdensbaseina augi
- p. 28. Griķi
- o. 29. Dēstu izstādīšana, zālāji, gurķi, garšaugi
- t. 30. Dēstu izstādīšana, ķirbjaugi, zaļbarības mistri
- c. 31. Kartupeļi, ziemas rutki

Jūnijs

- pt. 1. Zālāji, griķi, siltummīloši augi
- s. 2. Kartupeļi, ziemas rutki
- sv. 3. Krāšņumaugu dēstu izstādīšana
- p. 4. Griķi, kartupeļi
- t. 6. Neparastie krāšņumaugi
- c. 7. Dēstu izstādīšana, zālāji
- pt. 8. Salāti, dēstu izstādīšana
- s. 9. Ziemas rutki
- sv. 10. Istabas augi
- p. 11. Ziemas rutki, bietes
- o. 12. Dēstu izstādīšana, zālāji, burkāni, bietes
- t. 13. Burkāni, kartupeļi
- sv. 17. Dekoratīvo augu dēstu izstādīšana
- p. 18. Siltummīloši augi
- o. 19. Siltummīloši augi
- t. 20. Ārstniecības augi, griķi
- c. 21. VASARAS SAULGRIEŽI

Ražas kalendārs 2007. gadam

Datums Jānovāc

Jūlijs

- sv. 1. Puķu sēklas, liepziedi, ogas, siens
- o. 3. Introducētie augi
- t. 4. Sūnas gulbūvēm
- c. 5. Skābenes, lapu dārzeni
- pt. 6. Augi dziedniecībai
- s. 7. Siens, garšaugi
- sv. 8. Puķu sēklas, liepziedi, ogas, siens, garšaugi
- p. 9. Siens, āboliņš, liepziedi
- o. 10. Ogas, liepziedi, agrie kartupeļi
- t. 11. Siens, pākšaugi
- c. 12. Siens, pākšaugi
- sv. 15. Gurķi, lapu dārzeni, ogas
- p. 16. Agrie kartupeļi, ogas
- o. 17. Agrie kartupeļi
- t. 18. Siens, kumelītes, ķīmenes
- c. 19. Augi dziedniecībai
- pt. 20. Agrie kartupeļi, vītenaugu sēklas
- s. 21. Agrie kartupeļi
- sv. 22. Garšaugi un to sēklas
- p. 23. Nektāraugu un ganību zālāju sēklas
- o. 24. Garšaugi un to sēklas
- t. 25. Graudaugi
- c. 26. Labība, ķīmenes, kumelītes
- pt. 27. Agrie kartupeļi, graudaugi
- s. 28. Graudaugi, ogas
- sv. 29. Krāšņumaugu un citu augu sēklas
- p. 30. Neparastie augi un to sēklas
- o. 31. Introducēto augu sēklas un augļi

Augusts

- t. 1. Gurķi un citi ķirbjaugi
- c. 2. Lapu dārzeni, gurķi

- pt. 3. Asinszāle, labība
s. 4. Labība, garšaugi
sv. 5. Vasaras puķu sēklas
p. 6. Graudaugi, ganību zālāju sēklas
o. 7. Graudaugi, pākšaugi
t. 8. Pākšaugi, vītenaugu sēklas
c. 9. Gurķi un citi ķirbjaugi
pt. 10. Kabači, gurķi un citi ķirbjaugi
s. 11. Labība, meža ogas
sv. 12. Krāšņumaugu sēklas, vasaras āboli, sēnes
o. 14. Ārstniecības augi un to sēklas
t. 15. Labība, augi dziedniecībai
c. 16. Labība, agrie kartupeļi
pt. 17. Sausie krāšņumaugi, labība, āboli
s. 18. Labība, agrie kartupeļi
sv. 19. Garšaugi, augi krāsvielām
p. 20. Nektāraugi, to sēklas, pelašķi
o. 21. Augi krāsvielām, garšaugi
t. 22. Kartupeļi, kauleņaugi, baldriāna sakneņi
c. 23. Kartupeļi, kauleņaugi
pt. 24. Kartupeļi, aronijas, graudaugi
s. 25. Kartupeļi, graudaugi
sv. 26. Introducētie augi un to sēklas
p. 27. Citzemju augi
o. 28. Kabači, gurķi u. c. ķirbjaugi
t. 29. Kabači, gurķi u. c. ķirbjaugi
c. 30. Gurķi un citi ķirbjaugi, garšaugi
pt. 31. Asinszāle, cidonijas

Septembris

- s. 1. Savvaļas ogas, sārtie augļaugi, ķiploki
sv. 2. Aronijas, vasaras puķu sēklas
p. 3. Pākšaugi un vītenaugi
o. 4. Pākšaugi, vītenaugi un to sēklas
t. 5. Kabači, ķirbjaugi, bumbieri, āboli
c. 6. Kabači, ķirbjaugi

- pt. 7. Sēnes, meža ogas
- s. 8. Saulmīļi, rieksti, sīpoli
- sv. 9. Lielziedu krāšņumaugu sēklas
- p. 10. Drogas, augi dziedniecībai
- o. 11. Graudaugi, kartupeļi
- t. 12. Labība
- c. 13. Graudaugi, kartupeļi, griķi
- pt. 14. Sausie krāšņumaugi, griķi
- s. 15. Garšaugi, kartupeļi
- sv. 16. Sārtie augļaugi, savvaļas ogas, pilādži
- p. 17. Vilkābeles, kartupeļi, tumšsārtie augļaugi
- o. 18. Kartupeļi, rudens āboli
- t. 19. Kartupeļi, cidonijas
- c. 20. Šķiedraugi, kartupeļi
- pt. 21. Kartupeļi, rudens āboli
- s. 22. Citzemju augļaugi, kartupeļi
- sv. 23. Introducēto augu sēklas
- p. 24. Citzemju augļaugi, ķirbjaugu sēklas
- o. 25. Gurķu un ķirbjaugu sēklas
- t. 26. Ķirbjaugi, lini
- c. 27. Kartupeļi, garšaugi un to sēklas, kaņepes
- pt. 28. Garšaugi un to sēklas, kaņepes
- s. 29. Sakņaugi, kartupeļi, rudens āboli
- sv. 30. Āboli, kartupeļi

Oktobris

- p. 1. Vītenaugi, āboli
- o. 2. Vītenaugi, šķiedraugi
- pt. 5. Āboli, vilkābeles
- s. 6. Cukurbietes, āboli
- sv. 7. Āboli, pieneņu sakņepi
- p. 8. Sakņaugi, kartupeļi, cukurbietes
- o. 9. Kartupeļi, cukurbietes
- t. 10. Ziemas āboli, smilšērķšķi
- pt. 12. Āboli, cukurbietes
- s. 13. Āboli pārstrādei

- p. 15. Bietes, rutki, garšaugi
- o. 16. Pieneneņu sakneņi, ziemas āboli
- t. 17. Ziemas āboli, smilšērkšķi
- c. 18. Sakņaugi, kartupeļi, cukurbietes
- pt. 19. Āboli, sakņaugi
- s. 20. Citzemju un introducētie augi
- sv. 21. Āboli, smilšērkšķi
- t. 24. Rutki u. c. sakņaugi, ziemas āboli

Sast. Guntis Biezais

Septembris

- 1. Āboli, bietes, kartupeļi, cukurbietes, sakneņi, ziemas āboli
- 2. Sakņaugi, kartupeļi, cukurbietes, ziemas āboli
- 3. Kartupeļi, cukurbietes
- 4. Ziemas āboli, smilšērkšķi, rutki, garšaugi
- 5. Āboli, cukurbietes, ziemas āboli, rutki, garšaugi
- 6. Cukurbietes, āboli
- 7. Āboli, bietes, kartupeļi, cukurbietes, sakneņi, ziemas āboli
- 8. Sakņaugi, kartupeļi, cukurbietes, ziemas āboli
- 9. Āboli, bietes, kartupeļi, cukurbietes, ziemas āboli
- 10. Ziemas āboli, smilšērkšķi, rutki, garšaugi
- 11. Āboli, cukurbietes, ziemas āboli, rutki, garšaugi
- 12. Āboli, kartupeļi
- 13. Āboli, kartupeļi
- 14. Āboli, kartupeļi
- 15. Āboli, kartupeļi
- 16. Āboli, kartupeļi
- 17. Āboli, kartupeļi
- 18. Āboli, kartupeļi
- 19. Āboli, kartupeļi
- 20. Āboli, kartupeļi
- 21. Āboli, kartupeļi
- 22. Āboli, kartupeļi
- 23. Āboli, kartupeļi
- 24. Āboli, kartupeļi
- 25. Āboli, kartupeļi
- 26. Āboli, kartupeļi
- 27. Āboli, kartupeļi
- 28. Āboli, kartupeļi
- 29. Āboli, kartupeļi
- 30. Āboli, kartupeļi

Satura rādītājs

Gribi – tici, gribi – netici	Redkolēģija	3
“Notikumi met ēnu pagātnē”?	Arturs Mauriņš	4
Sinergētiskā prognoze un Daniēla pravietojums	Arturs Mauriņš	8

Kalendārijs

Paskaidrojumi kalendārija tabulām	sast. Ilgonis Vilks	13
Gadalaiki 2007. gadā	sast. Ilgons Vilks	14
Aptumsumi 2007. gadā	sast. Ilgonis Vilks	14
Saules ceļš 2007. gadā	sast. Ilgonis Vilks	15
Mēness fāzes 2007. gadā	sast. Ilgonis Vilks	15
Hronoloģiskie dati	sast. Velga Kince	16
Palīdzam atrast	Māris Locs	19
Pirms gadu tūkstošiem, simtiem, desmitiem...	sast. Velga Kince	64
Fenoloģiskie novērojumi 2005. gada pavasarī	sast. Andris Ģermanis	72
Fenoloģiskie novērojumi 2005. gada vasarā	sast. Andris Ģermanis	74
Fenoloģiskie novērojumi 2005. gada rudenī	sast. Andris Ģermanis	76

Jubilejas

Sabiedriskajam darbiniekam		
un dārzkopim Fricim Lasmanim – 145	Tarass Pūka	78
Arheologam profesoram Francim Balodim – 125	Ēvalds Mugurēvičs	81
Ģeologam Pēterim Liepiņam – 100	Anita Saulīte	86
Zoologam Egonam Tauriņam – 100	Jānis Viksne	93
Simtgadnieki no Latviešu folkloras krātuves	Māra Vīksna	96
Pie Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja pirmsākumiem	Jānis Stradiņš	109
Ziemassvētku un Janvāra kaujas	Dagnis Dedumietis	114
Kaujas virsnieks un štābists Jānis Francis	Rihards Treijs	121

Vai jūs zināt, ka...

Pieskāriens piectūkstoš gadu senatnei	Jānis Klētnieks	126
Latvijas vārds Ēģiptē nav svešs	Vita Teivāne	135
“Putnu vīri” no Burtnieku ezera apkaimes	Ilga Zagorska	137

Panders, <i>Panderichthys</i> un ceļš no jūras uz sauszemi jeb Par to, kā mēs ieguvām kājas un vidusausi	Edvīns Lukševičs	140
Višķeru vecticībnieku dzimta un Svētais Nikolajs	Lilija Jakubenoka	148
Racionalā tautas medicīna un māņi	Eugēnija Šimkūnaite . .	152
Kādas ir teikas mūsu dienās?	Guntis Pakalns	155
“Ziņojums par bēdīgi slavenā Kaliostro uzturēšanos Jelgavā 1779. gadā un tur veiktajām maģiskajām darbībām”	Elīza fon der Reke . . .	162
Kur notika Saules kauja?	Ēvalds Mugurēvičs . . .	168
Gulbis joprojām ir stīvs	Zaiga Kipere	169
Viņu ir daudz, bet Jānis – tikai viens	Zaiga Kipere	171

Zili brīnumi

Ģenētikas “universālais” lietojums	Jēkabs Raipulis	173
Aplis starp Dongiem un Pentjušiem	Juris Urtāns	180
Vai viss rakstītais ir patiesība?	Edgars Vimba	186
Vai mušas mirst no mušmīrēm?	Edgars Vimba	190
Žurkas un mēris	Andris Piterāns	193
Sami – cilvēkēdāji	Andris Piterāns	196
Vai zivis elpo arī ar plaušām?	Andris Piterāns	198
Vai arī no gliemežiem ir jābaidās?	Andris Piterāns	200
Varbūt ir laiks Latvijas kamieļizācijai jeb Kas ir dromedārs?	Andris Piterāns	201
Vai krokodili raud?	Andris Piterāns	202
Vai jūraslilijas ir dzīvnieki?	Andris Piterāns	203
Putni – “stukači”	Andris Piterāns	204

Mēs – jums, jūs – mums

Koknesē būs “Dvēseļu dārzs”	Zaiga Kipere	206
Telpaugi labsajūtai un veselībai	Dace Grīniņa	209
Ziedi šķīvī	Zaiga Kipere	213

Pielikumi

Cūkas laimi Cūkas gadā!	Zuzanna Zilīte	219
Sējas un ražas kalendārs 2007. gadam	Guntis Biezais	228
Gada kalendārs 2008		240

NATURE AND HISTORY 2007

"Zinātne" Publishers

Riga 2006

In Latvian

Editor-in-chief and Compiler

Zaiga Kipere

DABA UN VĒSTURE

2007

Redaktore *Mirdza Streipa*

Korektore *Alīda Āva*

Maketētāja *Gundega Kārklīņa*

Formāts 84×108/32. SIA Apgāds "Zinātne",

Akadēmijas laukums 1, Rīga, LV-1050.

Reģistrāc. nr. 40003576967.

"Latvijas karte", Ojāra Vācieša iela 43,
Rīga, LV-1004.

Daba un vēsture 2007 / Sast. Zaiga Kipere. – R.: Zinātne,

Da 020 2006. – 238 lpp., il.

ISBN 9984-767-78-7

UDK 502+94(474.3)(059)

Ls. 1.85

Gada kalendārs 2008

	JANVĀRIS	FEBRUĀRIS	MARTS
P	7 14 21 28	4 11 18 25	3 10 17 24 31
O	1 8 15 22 29	5 12 19 26	4 11 18 25
T	2 9 16 23 30	6 13 20 27	5 12 19 26
C	3 10 17 24 31	7 14 21 28	6 13 20 27
Pt	4 11 18 25	1 8 15 22 29	7 14 21 28
S	5 12 19 26	2 9 16 23	1 8 15 22 29
Sv	6 13 20 27	3 10 17 24	2 9 16 23 30

	APRĪLIS	MAIJS	JŪNIJS
P	7 14 21 28	5 12 19 26	2 9 16 23 30
O	1 8 15 22 29	6 13 20 27	3 10 17 24
T	2 9 16 23 30	7 14 21 28	4 11 18 25
C	3 10 17 24	1 8 15 22 29	5 12 19 26
Pt	4 11 18 25	2 9 16 23 30	6 13 20 27
S	5 12 19 26	3 10 17 24 31	7 14 21 28
Sv	6 13 20 27	4 11 18 25	1 8 15 22 29

	JŪLIJS	AUGUSTS	SEPTEMBRIS
P	7 14 21 28	4 11 18 25	1 8 15 22 29
O	1 8 15 22 29	5 12 19 26	2 9 16 23 30
T	2 9 16 23 30	6 13 20 27	3 10 17 24
C	3 10 17 24 31	7 14 21 28	4 11 18 25
Pt	4 11 18 25	1 8 15 22 29	5 12 19 26
S	5 12 19 26	2 9 16 23 30	6 13 20 27
Sv	6 13 20 27	3 10 17 24 31	7 14 21 28

	OKTOBRIS	NOVEMBRIS	DECEMBRIS
P	6 13 20 27	3 10 17 24	1 8 15 22 29
O	7 14 21 28	4 11 18 25	2 9 16 23 30
T	1 8 15 22 29	5 12 19 26	3 10 17 24 31
C	2 9 16 23 30	6 13 20 27	4 11 18 25
Pt	3 10 17 24 31	7 14 21 28	5 12 19 26
S	4 11 18 25	1 8 15 22 29	6 13 20 27
Sv	5 12 19 26	2 9 16 23 30	7 14 21 28

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0306099000

2006-3

686

ISBN 9984-767-78-7

9 789984 767789 >